नेपालभाषा जर्नल

Nepalbhasha Journal

नेपाल सम्बत् ११३६/थ्यंल्याः ७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग
चैन लाकौल स्मृति भवन
यलध्वाका, यल ।

नेपालभाषा
NEPALBHASHA

(नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया अनुसन्धानमूलक जर्नल)

पिथना ल्याः ७ नेसं ११३६ ईसं २०१६

सल्लाहकार

प्रा. प्रेमशान्ति तुलाधर

प्रा.डा. चन्द्रमान वज्राचार्य

मू-सम्पादक

तुलसीलाल सिंह

कार्यकारी-सम्पादक

राजितबहादुर श्रेष्ठ

रवि शाक्य

सम्पादक-मण्डल

ज्वाला स्थापित

डा. ओमकारेश्वर श्रेष्ठ

ईश्वरीमैयाँ श्रेष्ठ

वज्रमुनि वज्राचार्य

राजनलाल जोशी

शरदवीरसिंह कसाः

जीवनकुमार महर्जन

दीपा महर्जन

ग्वाहालि

दीपक संजेल, भरत महर्जन, रामेश्वर मिश्रण श्रेष्ठ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग

चैन लाकौल स्मृति-भवन

यलध्वाखा, यल ।

नां : नेपालभाषा

पिकाक : नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग
चैन लाकौल स्मृति-भवन
यलध्वाखा, यल ।

पिकाःगु दँ : नेपालसंवत् ११३६ दिल्ला
(विसं २०७३ श्रावण/ईसं २०१६ जुलाई)

थ्यंल्याः ७

मू : २००/- व्यक्तिगत
५००/- संस्थागत

स्वापू : नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग
फोन : ०१-५२६०४९४

थाकू : आइडियल प्रिन्टिङ्ग प्रेस
ग्वार्को, यल, फोन : ०१-५००७५६३, २१२०२३५

सम्पादकीय

त्रिविइ नेपालभाषा विषयया अवस्था

नियमित प्रकृयाकथं विसं २०७० साल आषाढ-श्रावण महिनाय् एम्‌ए तगिंया भर्नाया सूचं पिकाय्‌माःगु खःसां त्रिविं माघ महिनापाखे जक एम्‌ए तगिंया पठनपाठनया निर्तिं भर्ना-सूचं पिथन। उकी न्हूगु व्यवस्थाकथं केन्द्रीय क्याम्पसय् लाःगु फुक्क केन्द्रीय विभागय् अनिवार्य रूपं सेमेष्टर प्रणाली लागू जुइगु केन्द्रीय क्याम्पसबाहेक पिनेच्वंगु केन्द्रीय विभागय् ऐच्छिककथं लागू याय्‌गु सूचं नं पिदन। त्रिविया थ्व न्हूगु प्रणलीकथं विद्यार्थी भर्ना काःगुया लिच्वःकथं २०७० फागुण २४ गतेया *नयाँ पत्रिका* दैनिकं इतिहास, भुगोल व राजनीतिशास्त्रया केन्द्रीय विभागय् भर्ना जूवःपिं छम्ह हे मदुगु व हिन्दी, मैथिली, संस्कृत व संस्कृति विषयलय् नं विद्यार्थी ल्याः 'अत्यन्त नाजुक' जूगु खबर बिल। वार्षिक प्रणाली १२,००० विद्यार्थी दइगु केन्द्रीय क्याम्पसय् सेमेष्टर प्रणाली लागू जुइवं ३००० विद्यार्थी जक भर्नाया निर्तिं आवेदन बिल।

राजधानी दैनिक २०७१ असोज १४ गतेया अंकय् **त्रिविमा सेमेस्टर लागू भएपछि साढे १ लाख विद्यार्थी घटे** धइगु समाचार बियाः ०६९/०७० शैक्षिक वर्षय् '२ लाख ७३ हजार ३ सय ४९ विद्यार्थी' दुगु खःसा शैक्षिक वर्ष ०७०/०७१य् विद्यार्थी ल्याः पाःजुयाः '१ लाख ४८ हजार १ सय ४१' विद्यार्थी जक भर्ना जूगु खः। थुकथं सेमेष्टर प्रणाली लागू जुइवं विद्यार्थीतय् ल्याः निरन्तर पाः जुजुंवनाच्वंगु दु, नापं शैक्षिक स्तरीयताय् छुं सुधार जूगु नं खनेमदु। विद्यार्थी ल्याः म्हो जुयावंगु व गुगुं विभागय् शून्य जूगु कारणं प्राध्यापकपिंके उदासीनता ब्वलंगु खनेदत। त्रिवि प्राध्यापकपिंके पठनपाठनय्‌सिबें पार्टीया ध्वाँय् ज्वनेगु ल्वय् नं झन् हे तच्वल। थुकथं माक्व 'होमवर्क' मयासे सेमेष्टर प्रणाली लागू याःगुलिं थुकिं शैक्षिक क्षेत्रय् बांमलाःगु लिच्वः लाकूगु खनेदु। शैक्षिक अनुशासन सुदृढ मजुइकं न्हून्हूगु प्रणाली जक लागू यानाः उकें बालाःगु लिच्वः लाइमखु।

नेपालभाषाया हकय् त्रिविइ मानविकी तथा समाजशास्त्रअन्तर्गत मेमेगु विषयसिबें संवेदनशील जू। थ्व छगू जातिया भाषा जूगुलिं उगु जातिया संवेदनशीलतायात बिचाः याय्‌माः। यदि इतिहास विषय ब्वंपिं मदुसा सुं जातिं च्यूताः तइमखु, यदि भूगोल ब्वंपिं मदुसा सुं जातिं कपाःस्याकी मखु, अथेहे राजनीतिशास्त्र ब्वंपिं मदुसां सु जातिं सरोकार क्यनी मखु। तर नेपालभाषा विषयलय् नेवाः जातियात वास्ता दु।

त्रिविइ थ्व इलय् मेमेगु केन्द्रीय विभागय् ब्वँमिपिनिगु ल्याः म्हो जुयावंसां नेपालभाषा केन्द्रीय विभागय् विद्यार्थीया ल्याः म्हो जुइगु पल्सा झन अप्वः जुया वनाच्वंगु तथ्यांकं सीदु। मेखे

नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग मेमेगु विभाग थें सेमेष्टर प्रणाली वंगु नं मदु । आःतकं वार्षिक प्रणाली अन्तर्गत पठनपाठन जुयाच्वंगु दु ।

अनेक कारणं नेपालभाषा ब्वनीपिं स्कूलय् न्हियान्हिथं पाः जुयावनाच्वंगु दु । ४३७३२६ म्हं एस्एलसी ब्यूथाय् २८ म्हं जक नेपालभाषा कयाः जाँच ब्यूगु खः । प्रतिशतया ल्याखं ०.००६% जक नेपालभाषा ब्वंगु खनेदत । अथेहे त्रिविं प्रमाणपत्र तगिं 'फेजआउट' यायवं प्लसटू तगिमय् नेपालभाषा कयाः ब्वंपिं छम्ह जक विद्यार्थी दु, व नं सिक्किमं ब्वंवःम्ह । बिए तगिं ब्वंकेगु व्यवस्था यानातःगु क्याम्पस त्रिचन्द्र क्याम्पस, सरस्वती क्याम्पस, रत्नराज्यलक्ष्मी क्याम्पस आदि थासय् ब्वंपिं मदय्धुंकल । आः बिए तगिमय् नेपालभाषा विषय पठनपाठन जुयाच्वंगु क्याम्पस पाटन संयुक्त क्याम्पस, भक्तपुर बहुमुखी क्याम्पस व पद्मकन्या क्याम्पसय् विद्यार्थी ल्याः एकदम न्यून जुयावनाच्वंगु दु । थ्व फुक्क तथ्य बिचाःयानास्वयबलय् नेपालभाषा केन्द्रीय विभागय् विद्यार्थी ल्याः म्हो जुयाः छन्हु शून्य नं जुइफु । उकिं आः हे अजाःगु अवस्था मवय्केत भी सकलें गम्भीर जुयाः बिचाःयाय्माःगु दु ।

तुलसीलाल सिंह

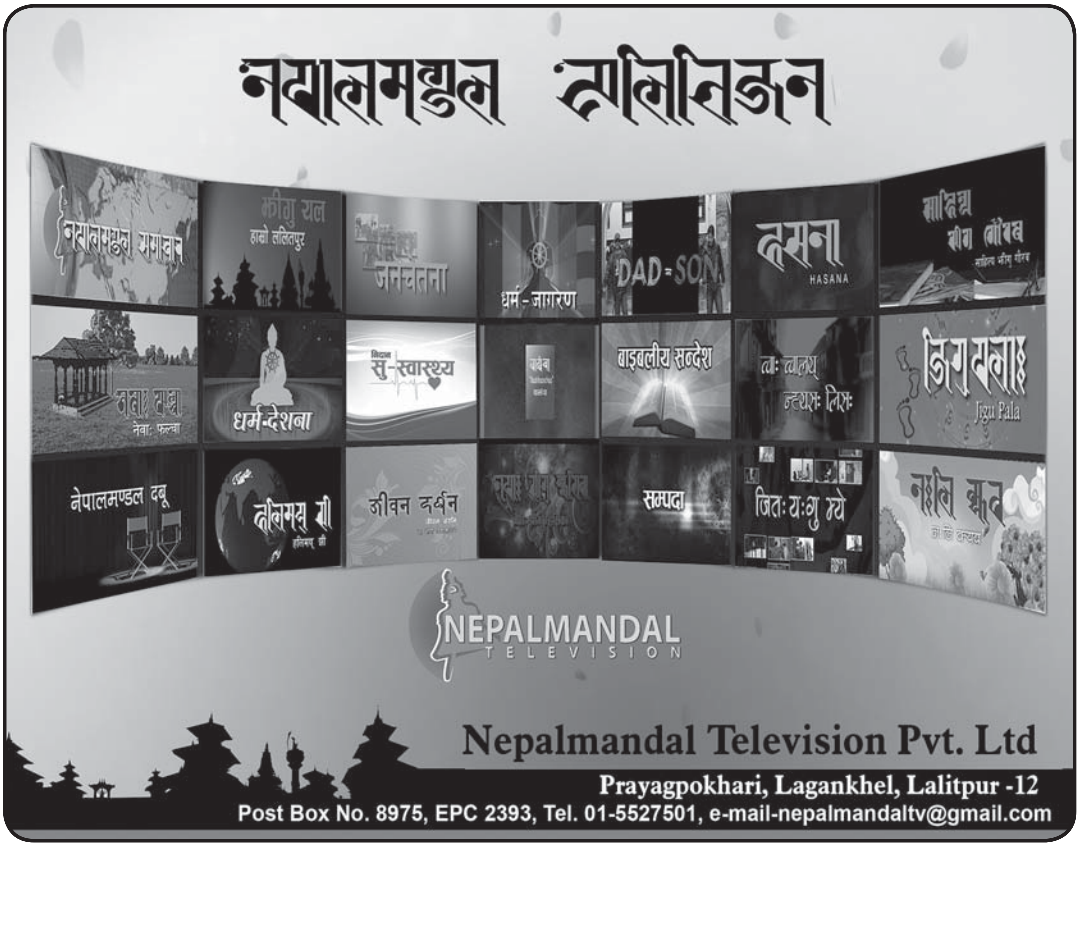

धलः

शीर्षक	च्वमि	पौल्याः
शान्ति-स्वस्ति-सफू	तुलसीलाल सिंह	१
थँबही प्रज्ञापारमिता दर्शन यायगु विधि	काशीनाथ तमोट	६१
इलियटया 'निर्वैयक्तिकता' सिद्धान्त	प्रा.डा. चन्द्रमान वज्राचार्य	६३
दाफाम्ये	दीपा महर्जन	६७
आशा सफूकुथिया छुं ताडपत्र तमसुक	शरद कसाः	८०
नेपालभाषा माध्यमिककालया प्यंगू काव्य-सफू	ईश्वरीमैयाँ श्रेष्ठ	८९
संकल्प वाक्य	जीवनकुमार महर्जन	९७
खमू	काजीमान डंगोल	१०२
चित्लाङ्ग बलामिभाय्या वर्ण	डा. ओमकारेश्वर श्रेष्ठ	१०७
अभिलेख परिचय (Epigraphy)	ज्वाला स्थापित	११४
काव्यगुण	राजितवहादुर श्रेष्ठ	१२०
शास्त्रवाद व स्वच्छन्दवाद	रवि शाक्य	१२५
चाया थलबल : सभ्यता सुलाच्वंगु कला	राजनलाल (रास) जोशी	१३१
धर्म व संस्कारया विश्लेषण	वज्रमुनि वज्राचार्य	१३५
नेपाःया प्याखं परम्पराय् भूपतीन्द्र मल्लया योगदान	अगिब बनेपाली	१४०

नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया जर्नल

नेपालभाषा निरन्तर पिदनाच्वने फय्मा ।

नमस्ते हार्डवेयर

बालकुमारी, ललितपुर, ☎ ५००६३६२

दिनेश महर्जन : ९८४१२५६३७३

राजेन्द्र अवाले : ९८५१००४६००

सुदेश अवाले : ९८४१३०२७२७

नमस्ते आयल स्टोर

ल.पु.उ.म.न.पा. ७, ग्वार्को, बालकुमारी ☎ ५२०११७७

आर. के. ईट्टा चिम्नी भट्टा

बालकुमारी ☎ ५००६३६३, ०१६२०५८०५ (अफिस) ☎ ५५८१०७७ (कारखाना)

बालकुमारी कांटा

ल.पु.उ.म.न.पा. ७, ग्वार्को, बालकुमारी ☎ ५२०१४३९

रामकाजी अवाले

मो. ९८५१० ५३५९४, नि. ५००६१७४

RAMESH MAHARJAN

Proprietor

RRE

R.R. Enterprises

Sainbu, Bhainsepati-4, Lalitpur

Tel. : 977-01-5590037

Cement, Rod, Paints, Roda, Sand, Bricks, Pipe Fittings,
CPVC, GI, PPR, Door Fittings & all kinds of H/W Goods etc.

Birendra K. Awale
Proprietor
Mob : 9851001148

Lhamo Handicrafts

Manufacturer of Quality Metal Statues)

Lukhusi, Machaga-17,, Lalitpur, Tel : 5003555
E-mail.lhamocrafts@yahoo.com

शान्ति-स्वस्ति-सफू

- तुलसीलाल सिंह

थ्व थ्यासफू प्रा. कमलप्रकाश मल्लजु कोपेनहेगन भ्कः‍ाःबलय् अनया 'रोयल लाइब्रेरीं' हयादीगु खः । थ्व सफू दकलय् न्हापां रुक्मिणी वन्तजुं आलेखन यानादीगु खः । उकियात भाजु धनवज्र वज्राचार्य, गुरुशेखर राजोपाध्याय, कमलप्रकाश मल्लजुपिंसं रुजु यानादीगुली दकलय् लिपा थ्व भ्वःया च्वमिपाखें रुजु जूगु खः । थ्वयां लिपा पुलांगु नेपालभाषा शब्दकोशया स्रोतज्वलंकथं दुथ्याःगुलिं थ्व थ्यासफूया पुनर्आलेखन नं थ्व भ्वःया च्वमिपाखें हे जूगु खः ।

आलेखन याय्गु भ्वलय् थ्व सफूया क्रम त्वाःदः थें च्वंगुलिं छुं दिन समितिया अफिसय् हे च्वनाः छगू टिप्पणी दय्केगु ज्या जूगु खः । उगु टिपोटकथं नीगू पत्रय् जुजु जयप्रकाशया नां दुगु, खुगू पत्रय् प्रताप मल्लया नां, प्यंगू पत्रय् लक्ष्मीनरसिंहया नां, भूपालेन्द्रया नां दुगु प्यंगू पत्र, रणबहादुरया नां दुगु प्यंगू पत्र, च्यागू पत्रय् ज्योतिप्रकाशया नां, छगू पत्रय् पृथ्वीनारायण शाह व महीपतिसेनया नां, छगू पत्रय् भाष्कर मल्लया नां दुथ्यानाच्वंगु दु । अथे हे छगू पत्रय् जयवीरमल्लया नां, सूर्य मल्ल छगू पत्रय् व अमर मल्लया नां छगू पत्रय् नां दुथ्यानाच्वंगु दु । महेन्द्र मल्लया नां स्वंगू पत्रय्, शंकर मल्लया नां छगू पत्रय्, त्रैलोक्य मल्ल, त्रिभुवन मल्ल, जगतप्रकाश मल्ल छगू-छगू पत्रय्, नृपेन्द्र मल्लया नां न्यागू पत्रय्, खुगू पत्रय् श्रीनिवास मल्लया नां, व जितामित्र, जगज्ज्योति, योगनरेन्द्र मल्लपिनिगु नां नं छुंछुं पत्रय् दुथ्याः ।

जुजुपिनिगु नां उल्लेख जुयाच्वंकथं थुकी प्रताप मल्लया शासनकालनिसें जयप्रकाश मल्लया ई (अन्तिम ईतक मखु) तकया राजनैतिक घटनाक्रम बांलाक हे बियातःगु दु । खास यानाः, प्रताप मल्ल मदय्धुंकाः वया काय्पिनिगु ल्वापुख्यापु थुकी बांलाक दुथ्याकातःगु दु । जयप्रकाशयात राज्यं पितिनेधुंकाः राज्य हाकनं लितकाय्गु कुतःया भ्वलय् जूगु घटना न्ह्यथनातःगुलिं ऐतिहासिक दृष्टिकोणं थुगु सफू अतिकं हे महत्त्वपूर्ण जुयाब्यूगु दु ।

वास्तवय् थ्व सफू सुं वज्राचार्यपिंसं च्वःगु अनुमान याय्फु । अभ्कः सक्वय् च्वंपिं गरुजुपिसं च्वःगु अनुमान याय्फु । थ्व सफू च्वःगुया उद्देश्य गनं नं द्यःपिन्थाय् मत्यःगु घटना वा दुर्घटना जूबलय् सुनां गुकथं शान्ति-स्वस्ति यात धइगु खँ अभिलेखीकरण याय्गु खः । उकें थ्व सफूयात 'थ्यासफू' वा 'डेनमार्कं हःगु थ्यासफू' धकाः नां छ्यलेगु सिबें 'शान्ति-स्वस्ति-सफू' नां ब्यूसा अप्वः हे ल्वइ । थुकी थजाःगु हे घटनायात महत्त्व बियाच्वंगु खँ सफूया खवय् शीर्षक च्वयातःगुलिं नं धाय्फु ।

थुगु 'शान्ति-स्वस्ति-सफू'दुने म्होतिं नं खुम्हसिया हस्ताक्षर दुगु खनेदु । अथे जूगुलिं जुइमाः, खँया क्रम थाय्थासय् त्वाःदःगु खनेदु ।

पत्र २३ ख व ३० क व हे पौ निकः फोटो कयातःगु दु । २३ क व ३० ख धयातःगु नं व हे पत्र लिसा कयाः फोटो कयातःगु खः । थुकथं निगू पत्र निकः फोटो कयातःगुलिं थ्व 'शान्ति-स्वस्ति-सफू' ५२ पत्र दु धाःसां ५१ पत्र जक दु ।

पत्र १ निसें २२ ख तक ब्वनेबलय् पत्र क्रमबद्ध जुइक न्ह्यानाच्वंगु खनेदु । थनंलि क्रमबद्धता त्वाःदःगु खनेदु । अनंलि पत्र २३ ख निसें २६ ख तक श्रृंखला स्वानावनाः हाकनं त्वाःदःगु खनेदु । पत्र ३१ क धकाः धयातःगुया न्ह्यःने पत्र २३ क तय्माः । थ्व क्रमबद्धता तःम्हसिनं च्वयातःसां ५० तक स्वाकाः ब्वनेफु । पत्र ५१ क पत्र २७ क सिबें न्ह्यःने तय्माःगु खनेदु, छम्ह हे लिपिकारं निपु च्वसा (लिखि वा कलम) छ्यलातःगु जुइफु । थनंनिसें पत्र २९ ख तक छम्ह हे लिपिकारं च्वयातःगु व घटनाक्रमकथं थ्व रणबहादुर शाहकालीन खः । थ्व स्वंगूत्या पत्र (न्यागू पृष्ठ) गन थासय् स्वचाकेगु खः, धाय् थाकु । कालक्रमकथं थ्व निगूत्या पत्र दकसिबे ल्यूने तःसां ज्यू ।

थुलि पत्र भ्वःलाक हंसां दथुइ-दथुइ पत्र तनाच्वंगुलिं जुइमाः, सिलसिलाबद्ध मजू ।

१. ॐ नमः श्रीवजयोगिन्यैः ॥ ॥ शुभ कलि सम्वत् ३६३७ श्री ३ बुगदेव नेपालश बिज्याकं
२. शिमागलन[1] ॥ ॥ सम्वत् ५९९ फाग्गुण शुक्ल द्वादशि थ्वकुन्हु, नओक्वाथ चार दिन जुरो ॥ ॥
३. सम्वत् ६६१ फाग्गुण कृ २ नेन्हुकुन्हु ... बाहारया नायक, जयसिङराज भारो, अमृतसिङ बैदे, राम
४. दामदास दुवार, जयकेश, मयनसिङ थ्वमिस्यन बेसत, जन्हेक दुवार, जितपति भारो, शगताम भा
५. रो, दैवज्ञ रसमार, नाथु भारो, हेदयसिङ भारो थ्वमिसन नउ पचजनां याय धक, कचार याक थ्व
६. बेशत जुजु श्री २ जयबिर मल्ल देओया ङ्हओने, बाबुदेओ बेशत, देश नायकं ओङाओ बिनति याङा ङ्हा छा
७. त केङाओ जुजुन आज्ञा दत देशनाक्यां बेशतत्यां खुसि मदु बदेजुया खुसि आज्ञा दत, थ्व बेरस बन्देजुन मो

(१५ काओ पजनी याङा जुरो)

२.क.

१) सम्वत् ७५५ श्रावण शुक्र ४ कुन्हु, उग्रमार जोसि बेशतनं, पिचुरु प्रमाननं नउ पजनि
२) याय धक, कचेंगर याक, परमानं धार परमानन याय, बेशत भारपा बेशतं याय धक मदु (?)
३) उद्रव जुव, थ्व बेरश बेखादेवजुन परमान, वजनया ङ्हओने धाया नउ पजनी जा जिमि धक
४) धाया, परमानयां, बे(श)तयां मखु जिमिस धायानं बोध मजुयाओ, त्र देश ओङाओ जुजु रक्ष्मिन
५) लसिह देओ, प्रतापमलदेओ ने बाकाजया ङ्हओ बिनति याङा, ङ्हा छात केङाओ, श्रीश्रीन
६) आज्ञा दत, छदेशकोदेशया[2] थुका प्ररमान याङा, गुभादेओयावु, पजनी याओ धक याङा मखु धक
७) धायाओ तमचायाओ कोकीर बेशतयातं न्वाङाओ छमीस खुसि मदु, बंदेजुया जुगा सहि धक आज्ञा

१. सिम्रौनगढयात धयातःगु खः । अप्वः थें सफुली बुंगद्यः कामारुकामाक्षां हःगु धयातःगु दु । तर, कामारुकामाक्षाया स्रोतं धाःसा आसामय् महायान वज्रयान नेपाल व बंगालं वःगु धयातःगु दु ।

२ थँदेशक्वदेशया अर्थ देशया नीतिनियम खः ।

८) दत, थ्व बेरस परमान बेशतन धायाम्ह मयाङा, थमन धायामन ओयाके दाम १५ काओ याङा

२.ख.

१) सम्वत् ६४५ माघ कृष्ण, नवमी, प्रदीशि, बृहस्पतिवार थ्व कुन्हु परपा[३] नाम ग्रामया मुकुण्डसेन, मगर राजा प्रमुखन ङ्हा ओयाओ काष्टमण्डप[४] मोचके धक ओयाओ, राजा श्री २ सूर्य्यमल्लदेवन, मनिगरया[५] पायक लावत्र कित्तिपुरस दुथङ छोत, ञ देश मओसे यर सकर ओङ मगरन[६] यर चारकु, ख्वप्व बिसे वङ, मा

२) र थङ छोक ॥ ॥ सम्वत् ६४६ फाग्गुण कृष्ण दशमि, बृहस्पतिवाल, मगलन यर पुङ दिन ॥

३) फाग्गुण कृष्ण एकादशि शुक्रवार, थ्व कुन्हु वङ वङम्ह मगर मोतक ॥

४) चैत्र शुक्ल, तृतिया शुक्रवार थ्व कुन्हु, थेमि, चगुरायन,[७] भंजक याक दिन ॥ सप्तमि अंगवार म

५) गरण ञ पुङ सोचा पेन्हु पुङाओ लिहास्यं ओङ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ६४८ चैत्र शुक्ल द्वितिया आ

६) दितवार मगरन कित्तींपुर तेर दिन ॥ थ्व बेलस श्री सूर्य्यमल्ल देवन बल फोनकु, सेगु, जोगाबेल, थबहिर, जंबाहादेओ, पसुपति, चगु, गुबहार द्वादस पिथ, तलेजु, कुमालि थुतिसर फोकु थुति यासेलि। देशसं पिथस बलि बिओ, पिथस बंदेजुपनिस देसस आचाल, राजकुरुस तलेजुया पूवालि कुमालि बिज्यातकु जुरो ॥ तृतीया अंगवार, यंन, मगर कर ओङा कितपुरीश

७) यंन लिङाओ मनुष म्हं १ सर म्हं १ राक ॥ थ्व कुन्हु कितपुरन मगर बिस्य ओङ जुरो ॥ सम्व

३.क.

१) त् ६७९ पौष कृष्ण दशमि कुन्हु श्री २ अमर जुजुन चगु कास्य बिज्यात, कतिरा पून्हिशित्वं राज्य

२) याक ॥ ॥ सम्वत् ६८० चैत्र कृष्ण सप्तमि, बुधवार, थ्व कुन्हु श्री अमृत मल्ल हथारन बुङाओ श्री २ तैलोक्य मल्ल, त्रिभुओन मल्ल, गं

३) गाराणि थकुनिसेन, खपोन ओयाओ, सको देश पसयके दिन जुरो ॥ वैशाख कृष्ण १० चगु काओ

४) दिन जु(रो) ॥ ॥ सम्वत् ६८१ माघ शुक्र २ श्री तैलोक्य मल्ल, श्री त्रिभूओन मल्ल, गंगारानि थकुनी थ्व

५) पनि स्वम्हसेन शको देशस प्रखार दङाओ, प्रतिष्ठा याक, गुभारस दुगु म्हं १, अजिदेओयाके, मेस

६) म्हं १ भगवतिस हंस म्हं १, बाहारस कोमारीस हंस म्हं १ बरिस फसि म्ह १ बरि चतुबिंसति बिया, ज

७) सम्वत् ६४८ माघ कृष्ण चओथि कुन्हु मगल दुख बियाओ, श्री भूवनमल्लदेओन ज

८) यदेओयाके ङेन, थ्व बेलस श्री ३ परमेस्वरियाके बल फोनकु जप रख ३० जज्ञ महाबलि बिओ,

९) रात्रिस, मुद्रा सहितन गुहे पूजा याक जुरो, इश्वरिया प्रसादन मुकुण्डसेन बिसे वङ जुरो ॥ ॥

३.ख.

१) ज्ञ, पञ्चरक्षा पाथ थास चरखुस, पूजा अधिकार, बाबुदेओत्वं जुरो ॥ सम्वत् ६८९ मार्ग्गशील

---

३ पाल्या

४ काठमाडौं शब्दया व्युत्पत्ति ‘काष्ठमण्डप’ खः। यैं देय्यात थ्व घटनावली च्वःबलय् ‘काष्टमण्डप’ धकाः सम्बोधन याइगु सीदु।

५ यलया

६ मुकुन्दसेन

७ चाँगुनारायण

२) कृष्ण द्वादशि, बुधवाल, थ्व कुन्हु, श्री २ महेन्द्र मल्ल देवन, गुबाहार चोस, दर त्वापरस थाना १ खेरस २
३) दर चोङ, रछितो अथें चोन लिथे राजान बुझय यात, शको देश जा अनह मदु चानं न्हिनं खसु
४) न तोकपुयाओन, आ जिओन गथे याय धक, चान्हस गुभारस ओर, मुर चपारस, खपा खङ
५) धक धासेनलि, दुने चोङम्ह धार आओ खापा खने मदु, कन्हस वा धक धार, लिथे राजान मते जि
६) ञ देशया जुजु थुका धक धायाओ, खापा खङाओ दुकार, जुजु मि गारस बिज्याङाओ बाबुदेओ या
७) के बिनति यात, मते जि रर्य्या जुरो, गथे लिहा ओने छरपोरसेन जित शको देश बिय मार

४.क.

१) धक बिनति यात, थथे धासेनलि द धक धाया परमेश्वरियाके बिनति याङाओ बाबुदेव
२) जुन जुजुयात, शको इश्वरन प्रशन जुयकरं गुभारन सेरागाक तृतिया कुन्हु तोकपुयाओ, शको देश कासे बिज्यातं खपो
३) जं म्हं ६०० राक, थुगुरिया गुनन बाबुदेओजुस्त छे खा ३२, बु रोव ७२ प्रशार प्रस्न जुरो ॥ ॥
४) सेराक नवमी बुधवार चगु चार, दशमि बृहस्पतिवार भोत, परतिं चार दिन जुरो ॥ ॥
५) सम्वत् ६८२ फाग्गुण शुक्र तृतिया कुन्हु श्री महेन्द्रेश्वर स्थापना याक थ्व बेरस श्री ३ तरव भीमसेङ
६) बोङ जुरो यरया अजुन, थबहिरया सिद्धिनाथ, श्रीरामतो वोया दिन जुरो ॥ थ्व बेरस, तरिका
७) माल, न्हससं दयेकं, कुण्डलन तियकं, यात याक जुरो ॥ श्रीश्री जयमहेन्द्रमल्ल देव प्रभू, थाकुल

४.ख.

१) सन दयका जुरो ॥ थ्वन गुरा ङ्हव ज्येष्ट शुक्ल नवमि शुक्रवाल, थ्व कुन्हु ञ राज्य दुहा बिज्याक दिन जु
२) रो ॥ ॥ सम्वत् ६८४ माघ कृष्ण दशमी कुन्हु तव देवर प्रतिस्था याङा दिन जुरो ॥ ॥ सम्व
३) त् ६८७ माघ शुक्ल, द्वादशि, बुद्धवार, थ्व कुन्हु श्री ३ तम्वलिंगदेव सूवर्ण्णदेवरस पूर्ण्ण ध्वजा छाया दि
४) न जुरो ॥ श्री २ महेन्द्रमल्लदेवन दयका जुरो ॥ रामायन प्याखन दयकु, तव भिमसेन बोव जुरो ॥
५) सम्वत् ६६२ चैत्र शुक्र पूर्ण्णीस घटि ४ पादु घटि २ तृतिया घति ५४ पून्हिस पे घरि दखुन्हु देओ क्वा
६) हा बिज्यातका ॥ ॥ सम्वत् ७५७ ज्येष्ट शुक्ल, पंचमी कुन्हु चगुया कर्त्तिस दर वोङा, क्वाथ छत जा
७) व, दङ हया दशमी अंगवार, कुन्हु, खप्वजपनि थेमिजपनि थ्व थानास हतार कयाव श्री संखल
८) सं ७९० भादव, शुक्ल एकादशि बुधवार श्री ३ वजयोगिनीया लिपतस दङागु देवरस चुलिका छाया दिन ॥ ॥

५.क

१) मल्ल कुम्हलजु वाङु चिरं पंचखारया नरसिंदेव प्रमुखन, श्रछिव नेम्ह राक खप्वज ॥ थे
२) मिज म्हं ६५ राक ॥ खस म्हं १२४ राक ॥ बंधिखाना हया म्हं ५० सरिङ पात १५ तुपक थु ५० राक ज
३) रो ॥ ॥ सम्वत् ७९२ फागगुण शुक्र तृतिया थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया ङ्हथुगुलि देवलया गजुरि
४) या न्यास पिकायाओ तया न्यासघर दयाओ चोङाओ, देवया रङ पूज याय मालाव न्यासघर नेग्वर
५) दायके मतयाओ, गजुलिया न्यासघर, देवयाके रुङ दिन ॥ फाग्गुण शुक्ल षष्ठि कुन्हु श्री ३ वजयो

६) गिनीया न्यास पिकाया दिन जुरो ॥ फाग्गुण कृष्ण एकादशि थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया
७) मु रङ छाया दिन ॥ चैत्र शुक्ल एकादशी थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया न्यास रुङा दिन जुरो ॥ ॥
८) सं ७९२ चेत्र शुक्ल त्रयोदसि थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगि याके ङ्हपा कोकासे तया गजुर छाया दिन ॥ पूजा जयधर्म्म
९) देओत्वं जुरो ॥

५.ख.

१) सम्वत् ७६४ चैत्र शुक्ल पुन्हुमासि, बोधि जुयाओ सपूर्ण्ण द कुन्हु, उग्रतारादेवी देओ क्वाहा बि
२) ज्यतकु, द्वितीया घटि १० आदित्यवार कुन्हु मुर यात देव चरखु त्वारस, देओ खतस थङाओ या
३) त यायतङा बेरस, खपोज स्वर ओओपनिसेन हवास, तर, हवास तयागु श्वखा छेस जुङाओ दे
४) शछिं मि नर, थथेया निमितिन, पुन्हिस ङ्ह दरे कोहा बिज्यातके मतेओ, घरिछि केतो रे रिद
५) रे बिज्यातके मार जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९२ वैशाख कृष्ण तृतीया, थ्व कुन्हु, श्री ३ वजयोगिनीया
६) ओहो, तोरा, ३९८ मंश ५ थान पाय १४ थ्वतेया भीङ ओहो तोरा २२९ मंश १ थुति दत, थान त्या
७) क २३ थुति ओहो, श्री २ प्रतापमल्ल जुजुयात तोरन दयकेयात, जयधर्म्मदेओ, उग्रमाल जोशी
८) देव क्वाहा बिज्याके ज्यू मज्यू पुन्हि बधे जु मजु स्वये

६.क.

१) नेम्हसन दुबिस ताथा जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९२ आश्विन कृष्ण सप्तमि प्र अष्टमि बृहस्पतिवा
२) र, थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीसके, श्री २ कविन्द्र जयप्रतापमल्लदेव प्रभु थाकुर रु तोरन तया
३) ओहो तोरन जुको देओया ओहो जुरो, पूजा, जज्ञ संपूर्ण्ण पूजाया अधिकार, जयधर्म्मदेओ
४) त्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९२ ज्येष्ट कृष्ण प्रतिपदा, शनीश्चरवार थ्व कुन्हु, मयजगाम क्वाठस, य
५) रज खपोजन दरकन पुन ओव, मयजगामस जन पिपाराओ, खप्वया चौतारा, भोत्याभाजु,
६) जयहरि जोसि, आदिन, म्हं खु छेर धेङाओ हव, खस छम्ह जोङा हओ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९२
७) चैत्र कृष्ण प्रतिपदा बुधवार, थ्व कुन्हुया रात्रीश, भीरुदोश, थाना चोङाओ क्वाथ दङा दिन, थ्वया

६.ख.

१) न सति कुन्हु, अरपोदोस, क्वाथ दङ वव जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९३ मार्ग्गशिर कृष्ण चतुथि प्र
२) पंचमि बृहस्पतिवार थ्व कुन्हु खप्वया राजा जगत्प्रकाशमल्ल मोक दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९
३) ३ फाग्गुण कृष्ण तृतीया आदित्यवार, थ्व कुन्हु, मूरचो क्वाठ, यरज, खप्वजन, पुङ वव दिन ॥
४) सम्वत ७९३ आखाढ शुक्ल सप्तमि बुधवाल थ्व कुन्हु भेरुडो, कपनपोडो, तवक्षर क्वाथ, ये
५) जन तेर दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९३ श्रावण कृष्ण सप्तमी, थ्व कुन्हु मदुराछेस न्हिनस तोयु को
६) ख रुव दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९३ आश्विन शुक्र प्रतिपदा घटि ४ थ्वयान जिन्हु कुन्हु दशमि घ
७) टि २५ थ्वते दयाव चोङाव, पादु पेघरि दकुन्हु नओरात्र स्वङा, यस राजाया जुको, पे घरिन ङ्हा

७.क.

१) मफयाव, द्वितीयास नव(रा)त्र स्वङ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९४ कार्त्तिक कृष्ण दशमि आदित्यवा

२) र थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया खव राहातिस चोङ निल उत्पल तोकदुर, रिथे ह्याङु काप
३) र चि(ङ) तया जुरो ॥ थ्वगु ख बाहारस प्रमानपनि ङ्हवने धाया, देवया उफल स्वान तोकधुर धक
४) धाया, प्रमानपनिसन थथे जुरङाव गथे मार धार, रिथे जयधर्म्मदेओन सान्ति याय मार
५) धायाओ, उत्पात सफुरि स्वयाओ गथे धार अथे सान्तिक याङा ॥ पौष शुक्र चतुर्थी बृहस्पतिवा
६) र कुन्हु शान्तिक, चाक्ररस यज्ञ, दान रु रति १० ओहो मंस १० भूमि सा दान दुगु म्ह १ महाकार
७) स, दुगु म्हं १ इनाय बाहारस, बरि, बाहारयात जुको राजान बिर, स मारको, बेसत खुम्हसेन

७.ख.

१) बिओ जुरो, पूजा अधिकार, जयधर्म्मदेओत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७८५ मार्ग्गशिर शुक्र त्रयो
२) दशि आदित्यवार, थ्व कुन्हु श्री प्रतापमल्ल जुजुन, कायया नामन, तवधाङ न्हुरपुषुरि दयकाव
३) प्रतिष्ठा याङा दिन जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९४ भाद्रपद शुक्र एकादशि कुन्हु एन किर स्वाङाव चतु
४) र्द्दशी बाधि जुयाव पून्हिशी कुन्हु नापं, ङ्हा, मत प्वात षु छोयकर पून्हिशि कुन्हु नापं रि, मत प्वात
५) ४ छोयकर, पून्हिशि रि, पेन्हु पिते माल धक, देश कतकन धायान सुथ ङ्हापां पिताव, हाथ्व
६) दुकार ॥ ॥ सम्वत् ७९० भादपद शुक्ल द्वादशी बृहस्पतिवाल, थ्व कुन्हु श्री २ कवीन्द्र जयप्रता
७) पमल्लदेवन, श्री ३ देगुलि तलेस, स्वमूर्त्रि सहितन, कायपनि पेम्हं, रोहो खंबया चोस सारिक त

८.क.

१) या दिन जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९१ ज्येष्ट कृष्ण द्वितीया, बुधवाल कुन्हु नारास, यर, खप्व, उ जुयाओ, ओभूस
२) हथारकर ओयाओ, झिजिसेन कायागु छ... सुनं, वभूस लं चालकु दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९१ आषा
३) ढ शुक्ल प्रतिपदा अंगवार कुन्हु, यया, किसि नेम्ह यरन पुरकाओ दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९१ आश्वि
४) न शुक्ल प्रतिपदास, नवरात्र स्वङा, द्वितीया बाधि जुयाव, सप्तमी प्र अष्टमिश खड्ग स्वङा, नवमि घटि
५) २८ फेङाव चारण याका। एकादशि बुधवार कुन्हु, भवानिदास आचार्य्यपनि भोछिं यर पुराव, वङ
६) दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९२ माघ शुक्ल अष्टमि कुन्हु भवानिदाश आचार्य्यपनि भोछि लिपुर वाव दि
७) न ॥ पून्हमासि कुन्हु, थापा क्वाठया कापा सुधान क्वाठ पेग्वल, यरजन काव दिन, जयकृष्णजु घार जुव ॥

८.ख.

१) सम्वत् ७७९ फाग्गुण शुक्ल द्वादशी बुधवार कुन्हु श्री ३ गरुदनारायनस्के, श्री २ प्रतापमल्लदेव
२) न, जय, विजय देव नेम्ह तया दिन जुरो ॥ ॥ सम्वत ७९३ भादव शुक्ल पूर्ण्णमासि कुन्हु यरया
३) न भुकुरस थाना चोङान क्वाठ दङ जुरो ॥ थ्वयान सति कुन्हु, ञनं, चोरसमार थाना चोङाव क्वाठ द
४) ङ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९३ भादव कृष्ण प्रतिपदा कुन्हु, दछे क्वाथ दुङाव, स्वन्हु लिव, निस्वङाव दश
५) मी कुन्हु क्वाथ छाया दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९४ पौष शुक्ल नवमि अंगवार कुन्हु चिकुटि पिब्वाक
६) दिन, दातेम्हओ, सुखुलिओ, नेम्ह राङाओ कुङ जुरो ॥ मिसातो स्वम्ह कुङाओ तओ जुरो ॥ सम्व
७) त् ७९४ चैत्र शुक्ल द्वितीया आदित्यवाल, थ्व कुन्हु, मेख संक्रान्तिया यात्रास श्रीश्री प्रतापमल्ल जु

९.क

१) जु बिज्याय मफयाव कायपनि स्वम्हं छोयाव, यात्रा याङाव, एवसिं स्वत्वाक दयकं तोकधुयाव
२) सारमि छम्ह चियाव सिजक मसिकु जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९४ चैत्र शुक्ल एकादशी प्र द्वादशी सो
३) मवाल, थ्व कुन्हु रात्रीस घटि २४ स श्री २ प्रतापमल्ल महाराज स्वर्ग्गरोक प्राप्त जुव दिन, सति
४) ओङम्ह ९ दव ॥ थ्व बेरस, श्री ३ वज्जयोगिनीया, जात्रा याययात निमुन्त्र धुङाव, आओ गथे या(य) धक,
५) जयधर्म्मदेओ, बंदेजु सकस्यं ञङाओ धालओन, देवया निओतन याङ तय रातो, यात्रा यायगु ख ग
६) थे माल धक ङन, थ्व बेल, जयकृष्णजुन धार, थथिङम्ह राजा सितकाओ, अमो देव क्वाहा बिज्यात
७) के मदु धार जयधर्म्मदेवान भिजा मभिङ धायाओ लिहा वल, थ्वगु दन, देओ कोहा मबिज्यातकु, या

९.ख.

१) त्रा मयातकु जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९४ वैशाख कृष्ण, पंचमी, बृहस्पतिवाल थ्व कुन्हुया रात्री
२) स श्री २ महिपतिन्द्रमल्लया पक्ष, ध्वजराजजु, जयकृष्णजु, बदर उभ्फा, थ्वपनि स्वम्हेसेन, तव देओ
३) रस, चोङाओ, नेपु नेपु, खाति पुयाव, प्रजा बोङाव, रु देवरस चोङाव प्रजा कोपाव चोतोल्यं श्री २
४) नृपेन्द्रमल्लया पक्ष, मातासिह, गिरिध्रिर, श्री रामचन्द्र उपाध्या, श्री विरेश्वर भट्ट, थ्वतेसेन, कि
५) शिध्वाका रन, यरज दुकायाव, सभ्म्यालन कोसोयाव, प्रजायाके, बर फोङाव, प्रजान, ध्वजराज,
६) जयकृष्ण, बदर उभ्फा, लिस्य छोयाव, चिचिरिदङ बिसे वङ जुरो ॥ गोरखारिया, तवदो सुधां पि
७) तिङ छोक, थ्वयान सति कुन्हु, ङ्हापाङ, चिकुतिया दातिम्ह सुखु भा पिकाव थ्व कुन्हुं ञरया रा

१०.क.

१) जा श्री २ निवासमल्ल, खप्वया, जितामित्रमल्ल, नेम्ह फुकिजं, ञया राजा श्री २ नृपेन्द्रमल्ल, श्री पाथि
२) पेन्द्रमल्ल, श्री २ महीपतिन्द्रमल्ल, स्वनग्रया, राजापनि, तेखुस भेत जुयाव, स्वनग्रं र चार जुरो ॥
३) थ्वयान नेन्हु लिव, ध्वजराज, राजगुरु श्री देवेन्द्र उपाध्यायाके, बीस्य वङ, रुयकाओ, गुतक्वाथस कुने
४) यङा जुरो ॥ वैशाष कृष्ण सप्तमी प्र अष्टि कुन्हुया रात्रिस, ङतया श्री बीरेश्वर भट्ट राजगुरुया छे
५) स जयकृष्णपनि, नेम्ह बाकायं, बिस्यङ रुयकाओ, राजगुरुया छेसं, नेम्ह बा(का)यं स्याक जुरो ॥ बदर उ
६) भ्फाया भोछिं, बावतपनि भोछिं निवारनिनया कायपनि भोछिं कल्याहारिस बेस्य ओङ जुरो ॥
७) सं ७९४ आखाढ शुक्लः षष्ठि सोमवाल, थ्व कुन्हु, बेला घटि ८ १/२ बेङाव घटि १३ थ्वतेन ङ्हा सिंह संक

१०.ख.

१) न्य केनकं ञरया राजा श्री २ निवासमल्ल, नेम्ह बाकायं खप्वया जुजु श्री जितामृत्रमल्ल निम्ह फुकिजं
२) वयाव, श्री नृपेन्द्रमल्ल स्वम्ह फुकिजं, थ्वते राजा मुनकाव, श्री नृपेन्द्रमल्ल, राजा अभिषेक बिआयाव
३) राजा सारा दिन जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७८९ भाद्र पद कृष्ण अष्टमी बृहस्पतिवाल, थ्व कुन्हु श्री ३ स्वयंभू
४) चैत्यस, राहु चकरीस हि रुयाव, थ्वगुरी ख राज धायाव, अमावस्या, अंगवार थ्व कुन्हु शान्तिक याङा
५) मजाता थे, चाक्रस जज्ञ, बलि, रु, रति १०, ओहो म्सं ६, देवयात (व)स्त्र जु १ कुमालियात जु १, पताप पु १ एर

६) माधि, नकिर १, दुगु म्हं १ हंस म्हं १ थुतियात राजन मोह १२। बेसतया रातिस बिर साम्हाग्री मा
७) रको बेसत खुम्हसेन ताल चातकाओ बिल जुरो, पूजाया, अधिकाल, सपूर्ण्ण जयधर्म्मदेओत्वं जुरो ॥

११.क.

१) सम्वत् ७९५ पौष कृष्ण सप्तमी, प्र अष्टमी, शुक्रवाल, थ्व कुन्हु, श्री ३ वजयोगिनीया, न्यास पिकाया दिन ॥
२) माघ शुक्ल पूर्ण्णमासि, आदित्यवाल थ्व कुन्हु मू लङ छाया दिन ॥ ॥ माघ कृष्ण पंचमी बृहस्पतिवा
३) ल थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया, न्यास घर रुङा दिन ॥ ॥ माघ कृष्ण नवमी, सोमवाल थ्व कुन्हु, श्री ३
४) वजयोगिनी प्रतिष्ठा याङा दिन, थ्व बेल जुजु श्री २ नृपेन्द्रमल्ल, जुरो, पूजा संपूर्ण्णया, अधिकाल जयध
५) र्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९५ मार्ग्गशिल शुक्ल नवमि बृहस्पतिवाल थ्व कुन्हु चो क्वाथ मि स्वङा दिन
६) चैत्र शुक्ल १५ चो क्वाथ जाओ दिन, थ्वन ङान्हुलिव, आओन चिङा दिन, वैशाष कृष्ण, प्रतिपदा, शुक्रवाल
७) थ्व कुन्हु चौक्वाथ श्री नृपेन्द्रमल्ल महाराजन प्रतिष्ठा याङा दिन ॥ सम्वत् ७९५ फाग्गुण कृष्णः अ

११.ख.

१) ष्टमि प्र नवमी अंगवाल, थ्व कुन्हु ञरया पश्रप्वात (पशुख्वाल) धायाम्ह कुम्हल सिङाव, प्रसा चवदशस, राज
२) दुःख बेङाव, तेदु यातयां, बछरादेवी छाल हायके, तेव धक, सोनगरयां, राजापनि समधार
३) याङाव सिंध्र यात जुको मदु ॥ जिमनेन्हु कुन्हु हत छोरय यात ॥ ॥ सम्वत् ७९६ कार्त्तिक
४) शुक्लः पूर्ण्णमासि, शनैश्चरवाल थ्व कुन्हु श्री ३ पशुपतिसके, दक्षिण द्वारसं, प्र
५) मान, चिकुतिन लु तोरन तया, थाम सुद्धीन ॥ थ्वयानलि थुगु दन, थ्व दिन कुन्हुं पूर्व्व द्वारसं, उ
६) त्तर द्वारसं, तोरन तया जुरो ॥ थ्व कुन्हुं भण्डार दोस शिव थाना याक जुरो, दातेम्हन ॥ ॥
७) सम्वत् पोष शुक्ल पञ्चमी कुन्हु, श्री गरुडनारायणस्के नित्यपूजा याङ हयाव, शिरजर धरिस तयाव

१२.क.

१) घेरस स्नान यातकाव, सिर ल्प्वङा बेरस, गरपोत सुधानं, कंठि कुतिङ वव जुरो ॥ सोन्हुलीव सहस्रा
२) हुति शान्ति याक ॥ ॥ सम्वत् ७९७ चैत्र कृष्ण त्रयोदशि कुन्हु, चगुया, कीलेश्वर महादेवयाके, ञ
३) या, पचखारया, मानसिंह, भातृ, गिरिधर नेम्हसेन देवर दङाओ गजुरी छाया दिन ॥ ॥ सं ७९
४) ७ वैशाख शुक्ल चतुर्थी कुन्हु श्री ३ तव देवरस, श्री २ नृपेन्द्रमल्लन स्वानमाल तया दिन ॥
५) सम्वत् ७९८ आषाढ, शुक्ल द्वादशि कुन्हु गुबाहारस धुमक्र थापाकुस, ओत्तुया बदेसन न्हसपत फाया
६) बाओ ओम्ह जुगी सीङाओ, थ्वयान स्वन्हु कुन्हु सान्तिक याङा, चाक्रस, जज्ञ, बलि, बिया बाहान फसि म्ह १
७) दुगु म्ह १ हंस म्ह १ तरश कुमारी पू(जा) याङा, सामग्री मालको बेसत खुम्हसेन तारराराकाओ बिर, पूजा

१२.ख.

१) अधिकार सपूर्ण्ण, जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९८ भा(द्र) पद कृष्णः नवमी शुक्रवाल, थ्व कुन्हु,

२) या रात्रीस, गुबाहारस, श्री ३ स्वयंभु चैत्येस, खापा चाङाव, बिरागोर ङ्ह्याङाव, देवरस दुहायाव, सिक

३) रि माल ३ सिल(ज)घर ग्वड २ भू पात १ थ्वते खुसे यङ, खुयाओ यङया, देव, पूत तया, बंदेजु ङाम्ह स्वन्हु तया

४) व, विधी थें जज्ञ संपूर्ण्ण याङाओ, बेनका, थवने, कुमारी पूजा याङा साम्हा(ग्री) मारको बेशतया जुरो, पूजा

५) अधिकार जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ मार्ग्गशिल शुक्लः चउथि शुक्रवाल थ्व कुन्हु चैत्यबाहारस खुया

६) (य)ङया शान्तिक याङा, विधि थें चाक्रस, जज्ञ, बलि, रु रति १० ओहो म्सं ६, दुगु म्हं १ हंस म्हं १ थवने कुमारि पू

७) जा याङा, सामग्री मालको बेसत खुम्हसेन ताररातकाओ बिओ जुरो, दान बिययात जुको राजन बिर

१३.क

१) जुरो, पूजा अधिकार जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९९ कार्त्तिक कृष्णः अष्टमी अश्लेष नक्षत्र, २) २)

२) आदित्यवार थ्व कुन्हु प्रथम पहरस इथुया पूनीया, पारन, पुननि, काकातार, राङाओ सिंघिनिया

३) के ख्वारस गान केनका, कोने देओरस चोङम्ह सिंघिनीदेवी, ख्वारनं देपा राहात चुयकाओ भेत बुरकु, देरपा राहा

४) त मि चियाओ तोधुव, थ्व बेलस, तोइओ कापरन चिङव ताया जुरो ॥ थ्वगुरी ख, राजास धायाओ, मार्ग्ग

५) शील शुक्लः तृतीया मूल नक्षेत्र, बृहस्पतिवाल थ्व कुन्हु शान्तिक याङा, विधि थे, चाक्रस, जज्ञ बलि, दा

६) न, रु रति १० ओहो म्सं १०, भुमि, सा म्हं १ थ्वते दान, कुमारियात ओसत जु १, दुगु म्हं १ माहाकारस, दुगु म्हं १ थ

७) वने इनाय बाहारस, फसि म्हं १ बलिस थवने कुमारी पूजा याङा जुरो, साम्हाग्री मारको बेसतया जुरो

तँसा

श्री ३ याके षुया यंया शान्ति

१३.ख.

१) पूजा अधिकार, जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०० चेत्र कृष्ण तृती(या) कुन्हु श्री ३ उग्रतारादेवी सदाया

२) मजाता थें जात्रा याङ हया बेलस, इकत्वारस रीसु ङ्हसु याङा बेरस मूर देवया खतस जवस खवस,

३) फेक दिक, देओ कुबुओपनि दने मफु लिथे दङाओ मङको ङनकाओ, फलेस बिज्यात जुरो, थथे जुयानं

४) सान्ति स्वति मयाक, जुरो ॥ सं ८०० ज्येष्ट कृष्णः एकादशि प्र द्वादशि शनैश्चरवाल थ्व कु

५) न्हुया (रा)त्रिस घटि १८ श्री २ नृपेन्द्रमल्ल महाराजा अभाक जुरं, सति वङम्हं ९ दु जुरो, थथेया निमितिन ग्व

६) बरसं, सान्ति स्वस्ति मयाय मतेव जुरो ॥ थ्वयान जिमपेन्हु कु(न्हु) श्री २ पथिपेन्द्रमल्ल, स्वनग्रया राजा दयका

७) ओ मूरचुकस राजा सार जुरो ॥ ॥ सम्वत् ७९८ कात्तिक शुक्लः त्रयोदशि कुन्हु गोरोस श्री ता

१४.क

१) म्र लिंगस, परमान, चिकुति भाजुया दाजु, माधेजुन, ञरस चोङाव यरया उपाध्या श्री हरि

२) नाथजुन, अहोरात्र जज्ञे यातकाव, गजुरि छायाओ इन्द्र कलस श्री २ निवासमल्लयात तय ए
३) ङ जुरो ॥ थ्व दिन, भोयुज ओसेनस, श्री २ नृपेन्द्रमल्लदेवन, श्री इन्द्रमति लानिन फरे दयका दिन ॥
४) सम्वत् ७९८ मार्ग्गशिर शुक्ल १ ॥ द्वितीया कुन्हु श्री ३ पशुपतिस, नन्दिकेश्वर मुत्ति, रोहो थुसा,
५) दयाव चोरे, षोलीत्तमया काय, दात्यम्ह, ददा मधिजुया काय सुखुरी भा नेम्हसेन, रोहो थुसा,
६) तोकपुयाव, दिन जज्ञे याङाव रु थुसा तया दिन ॥ ॥ सम्वत् ७९८ माघ शुक्ल १ श्रीपंचमी कुन्हु ख
७) प्वया राजा, श्री २ जगज्जोतिमल्लन, दयकं तयागुलि न्हसद राजिक सेनका तयागु, पुषुली, श्री २ जि

१४.ख.

१) तामित्रमल्लन, नाग तयाओ, मशिरि ल्होङाव प्रति(ष्ठा) याक दिन, ञया, ञरया जुजु बिज्यातकु जुरो ॥ ॥
२) सम्वत् ७९८ वैशाख कृष्णः एकादशि सोमवाल, थ्व कुन्हु, खासाचीतस, लंलिंपा, धाया रामान, श्री २
३) प्रतापमल्लन छासे तया छत्र, थछोयाव, न्हापाया, कोपुयाव गजुलि छाव दिन, श्री २ नृपेन्द्र
४) मल्ल बिज्यातकाओ, लुया चपकुशा, छपात तओ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०० माघ शुक्लः द्वादशि कु
५) न्हु, हरसिद्धि, श्री नृपेन्द्रमल्लन, ञस दुकायाव, तिशुलि (लि)बिस, जल प्याषन हुयकु, सभ्यार कोसं हुयकु दि
६) न ॥ ॥ सं ८०० फाग्गुण कृष्ण ॥ पंचमी, बुधवार कुन्हुया रात्रीस श्री ३ सेगुदेवया छत्रस ङोय था
७) हा वङाव, गजुरया, चुडामनि, सुद्धनि, कुतिनक हव जुरो ॥ थ्वयान गुन्हु लिव, सान्तिक भिनकं चास तपं याक जुर ॥

१५.क.

१) सम्वत् ८०१ कार्त्तिक शुक्ल ॥ तृतीया, अनु(रा)ढ नक्षेत्र, शुक्रवाल, थ्व कुन्हुया, प्रथम पहरस, गुबाहारस,
२) धुनुनुन, तवलि, खासि, कुतिङ वव थे, चपारस थे कोने मुरस थे, अनह मसिव
३) काव शब्द दत ॥ थ्वगुरि ख, सोन्हु कुन्हु, श्री पाथिपेन्द्रमल्ल, चिकुति भाजुयाके, जानरपाव, देवयाके, त ४)
४) व शब्द दत धक, जयधर्म्मदेवन जानरपा, थथे जुरनाव, गथे माल धक आज्ञा दत, लिथे जयधर्म्मदेव
५) सान्तिक याय माल धायाओ, जुजुन आज्ञा दत सान्ति याक, विधि थें, उत्पात सफुलिस सोयाव, शान्तिक
६) याङा ॥ मार्ग्गशिल शुक्ल । द्वितिया शनिश्चरवार कुन्हु शान्तिक याङा, विधि थ्रे, चाक्रस, जज्ञ, बलि
७) दान, रु रति १०, ओहो म्सं १०, दुगु म्हं १ महाकारस, हंस म्ह १ इणाय बाहारस, थवने कुमालि पूजा, या

१५.ख.

१) ङा जुरो ॥ थुतियात राजन बिर क टं ८ १/२ मचाको बेसतया जुरो ॥ पूजा अधिका(र) जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥
२) सम्वत् ८०१ माघ कृष्ण, प्रतिपदा, अश्ल (न)क्षेत्र घटि १० प्र मघ नक्षेत्र, शोभन जोग सोमवाल, थ्व कुन्हुया
३) बेरा घटि ११ बेङाव । घटि १६ थ्वतेन ङ्हा श्री वजयोगिनीया न्यास पिकाया दिन । थ्व कुन्हु घटि २६ लंग
४) कोतुङा दिन जुरो ॥ ॥ माघ कृष्ण त्रयोदशि आदित्यवाल कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया मू रङ छाया दी

५) न ॥ ॥ फाग्गुण शुक्ल नवमी, मृगशील नक्षेत्र, प्रीति योगे बुधवाल, थ्व कुन्हु, श्री ३ वजयोगिनीया
६) न्यास घर रुङा दि(न) ॥ ॥ सं ८०१ फाग्गुण शुक्ल चतुदशि मेघ नक्षेत्र, शुक्रम प्र, धृति योग, सोमवा
७) ल थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनी प्रतिष्ठा याङा दिन, राजा श्री २ पार्थिपेन्द्रमल्लया बेरस, पूजा अधि(का)

१६.क.

१) र जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०१ वैशाख शुक्ल तृतीया प्र चवथि, रोहिनि नक्षेत्रे सोम
२) वाल, थ्व कुन्हु, श्री ३ वजयोगिनीयाके, मरक जुय याङ ओओ देवया खावने रातो न देया चोङम्ह दे
३) पाराक, छोक तोलेसं भोसुङाओ चोन छतां मजुओ, मरक मञ्जुश्रीया ङ्हवने चोङ रोहो जुत देवर ङुयाओ मर(क) थाहा ओन मञ्जु
४) श्रीया थास चोङ फलेचास ङम्ह ब्रम्हचालि कुतिन ओयाओ, भोकसुङाव चोन, ओं छुतां मजुव, सति कुन्हु खा(पा) चा
५) रकाओ स्वया बेरस मुरम्हया रु गुल्यां देलपाया कुण्डल न्हकुं हाकुसे कुन जिङाओ चोन ध्वजा अथे मखु धक, जयधर्म्मदेओ आदिं बन्देत्व सकलें समधार याङाव थ्वगुरी ख राज धायाओ शान्तिक
६) याङा ॥ वैशाख शुक्ल पूर्ण्णमासी स्वाति नक्षेत्र, शुक्रवाल, थ्व कुन्हु विधि थें शान्तिक याङ, चाकरस, ज
७) ज्ञ, बलि, दान, रु, रति १० ओहो म्सं १० साम्हं १ भुमिदान, दुगु म्हं २ हंस म्हं १ थवने कुमालि पूजा कं ट ७ १/२

१६.ख.

१) बजि फं २० जाकि फं १५ थुति राजन बिल, मचाको बेसतया जुरो ॥ पूजा अधिकार जयधर्म्मदेवत्वं जु
२) रो ॥ ॥ सम्वत् ८०१ पौख कृष्ण अस्तिमी कुन्हु ध्वकर तोरया, गुंत्वामुरया छय शिकया उङा बेरसं फ
३) स ओयाव, देवङ सहितन, सिं, सिपरि सकरे मिन नव दिन ॥ ॥ सं ८०१ पौष कृष्ण प्रतिपदा कुन्हु
४) नैऋृत्य कोनन धुर्म्मकेतु रुव दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०१ चैत्र शुक्ल नवमी शुक्रवार थ्व कुन्हु बंशीधर भा सिं
५) धुरी हथार छोक दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०१ वैशाख कृष्ण द्वितीया आदित्यवार, थ्व कुन्हु श्री २ पार्थि
६) पेन्द्रमल्लन, सोनगरयां परमान, छोयाव, थवन्ति चुकुति भाया काय, बंशिध(र) छोव सिधुरी चारका
७) दिन ॥ थ्वन पेन्हु कुन्हु, दिंदिंङ, तिंपा(ट)न, पतली गा चार जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०१ चैत्र कृष्ण नवमी कुन्हु

१७.क.

१) श्री ३ सेगुदेवया, गरसि थनेयात न्यास पिकाव दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०३ फाग्गुण शुक्र तृती(या) सोमवा
२) र कुन्हु श्री ३ सेगुदेव रक्षाहुति याङाओ प्रतिष्ठा याक दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०१ चैत्र शुक्ल पून्हिसि घ
३) टि १ पादु घटि ३ (द्वितीया घटि) ६ तृतीया घटि १० पून्हिस घटि १ द कुन्हु उग्रतारा क्वाहा बिज्यतका जुरो ॥
४) सम्वत् ८०२ पौष कृष्ण चउथि आदित्यवा(र) थ्व कुन्हु नेपारस, सको, चगु, खप्व, त्र, एर सहितन, चैत्र भरा
५) ण्ड, महादेव ज्याय जियकं च्वाप्व गाक दिन ॥ माघ कृष्ण द्वितीया कुन्हु, चछि न्हिछिन, जिमछपोर च्वाप्व
६) गाक दिन, चान्हस गाकगुलिन द्वचिनकं गाक जु(रो) ॥ सम्वत् ८०२ ज्येष्ट कृष्ण सप्तमी शनीश्चरवा
७) र, थ्व कुन्हु श्री २ पाथिपेन्द्रमल्लदेव, करात, राजलक्ष्मीदेवीया, सक्व देश जुव बेरस, पुखुरीछे

१७.ख.

१) त्वारस सतर फरेस, श्री ३ भिमसेन स्थापना याङाव, रु गजुरी छायाव (प्र)तिस्था याङा दिन ॥ ॥
२) सम्वत् ८०३ चैत्र कृष्ण तृतीया, थ्व कुन्हु, श्री ३ उग्रतारादेवी, सदाया मजात थें, जात्रा याङा हया बेरस,
३) एकर त्वारस रीसु ड्हसु याङा बेरस चैत्रबाहारया खत तोफितकु बुओपनि दने मफु लिथे दङाओ म
४) ङको ङनकाओ, इश्वर, इश्वरी फलेस बिज्यातका जुरो ॥ थथे जुयानं, सान्ति स्वन्ति मयाक, लिथे गथे
५) जुर धारसा ॥ ॥ सम्वत् ८०३ वैशाख तृतीया कुन्हु, श्री २ पार्थिपेन्द्रमल्ल जुजुया माजु अभाक जु
६) रं थथे निमितिन सान्ति स्वति मयाय मतेव ॥ ॥ सम्वत ८०३ ज्येष्ट कृष्ण ॥ चतुर्द्दशी, रोहिनी न
७) क्षेत्र, बुधवार, थ्व कुन्हु, श्री ३ वजयोगिनीया गतकुति देवरस सुरपेन, कोने चोङ, उर्त्तर पाष्यस चो

तँसा

१) स ८०२ माघ कृष्ण पंचमी कुन्हु श्री २ जयनृपेन्द्रमल्लन त्रिशु रीबिसे रोहो खर्व्वस, थमं, श्री रिर्द्धिलक्ष्मी रानी, रवतिनी राज्यलक्ष्मी, मामं कायं थाकुलं, थ्वपनि ङाम्ह, रोहो
२) खर्व्व छ्गुरीस, सारीक तया दिन ॥

१८.क.

१) ङ चक्र कुतिङ वव, संइरस ॥ थ्वगु ख राजस धायाव, शान्तिक याङा, आषाढ कृष्ण, सप्तमी प्र अष्ट
२) मी शुक्रवाल थ्व कुन्हु शान्तिक याङा विधि थें, चाक्रस, जज्ञ, बलि । दान, रु, रति १० ओहो म्सं ६ भूमिदा(न)
३) सा दान, मेस म्हं १, महाकारस हुं म्हं १ इनाय बाहारस, फसि म्हं १ बलिस, थवने कुमारि पूजा समा
४) या चक्र, गनचक्र छाङा जुरो ॥ थ्वगु पतक सकतां राजनक जुरो, पूजा अधिकार जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥
५) सम्वत् ८(०)४ मार्ग्गशिल कृष्ण, त्रेयोशि कुन्हु सक्वया पुरान बाहार निसङा दिन, फाग्गुण कृष्ण चतुर्थी आ
६) दित्यवा(र) कुन्हु जायकाओ, प्रतिष्ठा याङा दिन, थ्व बेरस खारिसा चोङ प्रनमान सिंजु भण्डिरी, पादेया कु
७) तुजु जोशी थ्वपनि नेम्हसया बेर जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०४ चैत्र शुक्र पूर्ण्णमाशी घटि १ प्र प्रतिपदा

तँसा

१) स म्ह म्ह १ थवने चपारस कुमारी पूजा याङा थ्व बेरस प्रनमान सिह भदिर क्रियाकर्त्ता ज(य) धर्म्मदेवत्वं जुरो ॥

१८.ख.

१) शुक्रवाल, थ्व कुन्हु श्री २ पार्थिपेन्द्रमल्ल जुजुया करात, नक मयजुन, श्री ३ वजयोगिनी, गतकुथि दे
२) रु खापा, रु तोरन, ओहोया कवमाल, थुति दोहारपर जुरो, अथे निजिया मजात थें दिन जज्ञ याङा लुआया सोधन याङा जुरो महाकारस ने तया दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०५ चैत्र कृष्ण द्वितीया कुन्हु, थेनकर हर, चतुर्थी कुन्हु
३) श्री ३ वजयोगिनीयाके, तोरन तर, श्री २ पार्थीपेन्द्र मल्ल जुजुया करात नक मयजुन, थ्व बेरसं श्री ३ व
४) जयोगिनीया ओहो कायाव, तोरा १८० कायाव, पूजाभर भू पात १ भिंधार ताहापो ग्व १ अर्घा ग्व १ म
५) च पु १ तर देवया ओहोन जुरो ॥ ॥ पूजा जज्ञ याङाओ तर, पूजा अधिकार जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥

६) सम्वत् ८०३ वैशाख शुक्ल तृतीया कुन्हु पसुपतीस, धर्म्मशिरा ङ्हपच्याकं श्री पार्थीपैंद्रमल्लन
७) थव सारिक (त)या दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०४ भादव कृष्ण गा तिराक कुन्हुतो, इन्द्रजात्रा यात, दयकु, ञस,

१९.क.

१) थ्व कुन्हुया चान्हसंनिसे वा गाव, चान्हं न्हिनं उथें पेचा ङान्हुङाव, पशुपतिस, न्हवन घाटस पू
२) र्व्व खे तव तव शिमा दव, चो रख वङ, फरे चियाव सेङ, न्हवन घाट सिस चोङ, महादेव स्वम्हं चुस्य
३) यङ, उपाध्यान दयका, कवशिं चो रख वङ, देवरं दुक, छाछर भै(र)वया थास पराखारं दुक, सेगुस
४) वसिक पादो, प्वाथ स्वबोस छिबो सेनकं, कुतिङ वव, वसिकम्ह देवं कोसरपायकं कुतिङ
५) वव, रख खे चोक वव, छे पाख कवसि कुतिं वव ॥ थ्वते उपद्रव जुव कोनाय वशिक ओर धक जुरो ॥
६) सम्वत् ८०५ पौष कृष्ण ॥ पंचमी कुनु ञरया श्री २ निवासमल्ल बबु मखयकाओ, काय, श्री २ योग
७) नरेन्द्रमल्ल राजा सार दिन स्वनगरया जुजु ओङाव जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०५ श्रावण शुक्ल ॥ एका

१९.ख.

१) दशि कुन्हुया रात्रीस, मेरम्ह जुजु, क्वातकु, पा(यक)पनिसं, कोथामुचा सरसंख खिन चिक ॥ थथे याय
२) न ङ्हा, मोहन चुकस स्वबि मुक दाव, मुर चुकस बिसिङाव चोङ, न्हुरपुखुरिस, दार वह, वह, पुचा
३) जुयाव ङा थदाव ॥ ॥ सम्वत ८०६ कार्त्तिक कृष्णः ॥ अमावासि कुन्हु श्री २ पार्थीपेन्द्रमल्ल जुजु
४) राज्याराक्ष्मी मयजुन दान बिर, श्री मनोहर उपाध्यायात जुजु सहित, सर म्हं ७ रथ चिङाव, किसि
५) सहितन, मेस म्हं २ चोरस म्हं २ फसि म्हं २ हंस म्हं २ सा म्हं २ श्री पार्थिपेन्द्रमल्ल जुजु सहितन नक म(य)जु
६) न भारतो दान बिर उपाध्यान फव जुजुं चेर म्हं ४ भ्वातिनि म्हं ४ थुति स(क)र्‍यं उपाध्यायाके यङ, चछि
७) जुजु अनं आरे स्याङ बिज्याक, सतिकुन्हु, काय, नक मयजु ओङाव, दोरछि मोह बियाङाओ हव, रु,

२०.क.

१) तोरा १२ पाप पुरुख दान, दक्षिणा रु, तो ४ रु, तोरा २० रुन्द्रमुर्त्ति इन्द्र मुर्त्ति कुवेर मुत्ति विष्णु मुर्त्ति दा
२) न बिर, पेम्ह भेट यात ॥ थुति बियाओ जुजु फ्याङाओ हओ जुरो ॥ सम्वत् ८०६ मार्ग्गशिर शुक्लः ॥
३) पंचमि शुक्रवार, थ्व कुन्हुया रात्रीस, अंगवर प्वार खङाव, पराखारस, स्वाहाने धङाव, श्री २ मेरम्ह जु
४) जु एरस बिसे वङ कोथामुचा, खस्तो, मिसा निम्हं बिसे ओङ दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०६ ज्येष्ट कृष्ण त्रयो
५) दशी अंगवार थ्व कुन्हु एरया श्री निवासमल्ल जुजु सुथ ङ्हपां ञ वयाव, न्हिछिं बसंतपुरया कोथाया गा
६) वस चोङाव, साहां इरस, खप्वयां ञयां एरयां जोगमल्ल काय नेम्हं निवासमल्ल बबु, पेम्ह त्यखु होस
७) भ्यत जुयाव, हरिवंश शफुलि, सारिग्राम, जोगेशवर थियाव सत्य याङाव, पेम्ह राजां ञ देश दुहाव

२०.ख.

१) व, पाथिपेंन्द्रमल्ल जुजुन, किजा, एर पुर वङम्ह किजा जुजु फोङाव, फोङा थें निवासमल्ल, काय, जोगम
२) ल्ल खप्वया जुजु दयकं भाखा याङाव, एरयां खप्वयां जुजु रिहा वन ॥ सतिकुन्हु मेरम्ह जुजु कायकर छो
३) त बियाव महव ॥ खस्तो निवार, संचुर्न याङ दायाव, कारु खत्रि, य(ल) ध्वाकानीसें दायाव, खेको थे रु

४) याव, मंगर हितितो यङ, निवार, खस्तो सुधां म्हं २४ दाव एरजन, ध्वाका सकरे तिङाओ दाय छोक, थथे अ

५) सत्य याक स्वनगलं र चा(र)के ध(क) हेयेकाव जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८०७ माघ शुक्ल ॥ एकादशि शुक्रवार, थ्व

६) कुन्हु एरया, श्री २ निवासमल्ल मोक दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०७ ज्येष्ट कृष्ण दशमी कुन्हु श्री गुह्येश्वरी

७) या थास बर ग्वयाव, श्री २ पार्थिपेन्द्रमल्ल जुजुया इहि यात, पूर्व्वया, बशंतपूर धायागु देशया, राजाया

२१.क.

१) म्ह्याच, ददान कन्यादान बिर ॥ किजाया ञरन वयाव चोङ, सुतसिं कुम्हरजुया छय, कन्यादान बिर, रा

२) जकुरस ॥ ॥ सम्वत् ८०७ चैत्र शुक्र पूण्णिमासि कुन्हु, श्री ३ उग्र(तारा)देवी सदाया मर्जात थें खतस थङ क्वाहा बिज्यातका जात्रा याङ ह

३) या बेलस, सोम त्वारया, देवल लिवने, मुरदेवया खत च रायाओ ओन, देव, यकधिङ, देव चोङ सों त्वारसं, थ

४) थे जुयान सान्ति स्वस्ति मयाक जुरो, रिथे ग(थे) जुर धारसा ॥ ॥ सम्वत् ८०७ आखाढ शुक्लः ॥ तृतीया

५) शनिश्चरवार, थ्व कुन्हुया रात्रिस, घटि ९ श्री २ पाथिपेन्द्र मोक, आरकस, वासर तयाओ नकाओ, माजु

६) पनि मछिङ, शिजोको मशिक, नक मयजु प्रमुखन, म्हं २४ सति वङ, पेन्हु लीव, अंगवार कुन्हु, ञ देशया

७) प्रजापनि, मुङाओ वयाओ, राजा सुनान स्यात धक, प्रजान हत याङाओ चोन, जुजु स्याकम्ह जीमिसेन स्या

२१.ख.

१) य धक चोङाव, सुनानं बोध बिय मफु, श्री खप्वया जुजुन, बोध बिर, हनिस रुयकाओ बिय धक धायाव न

२) रि तुरि, प्रजा छे छे वन ॥ थ्व कुन्हुया न्हिनलि, रायकुरस चोङ, बंसिधर जोङाव हिति चुकस निवरकर, थ्व

३) पनि, वाश्र नकु धकाव, गोरे चोङ, चुकुति भाजु, चुनदंक दायाव, कपारन हि वयकं, खङ खङम्हन दाया

४) हव, नाप चोङ, खस्तो दायाव स्याक, वया परिवार, मोचातों दायाव रुया हयाव स्याक, भरि छम्ह जुको

५) ञरस बिसे ओङ, चिकुटि बंशिधर नि(न्हु) कुङाओ स्याक जुरो ॥ थथेया निमितिन, ग्वबेरशं ग्वकारसं सान्ति

६) स्वस्ति याय मार, मयाय मतेव, देव जुको, एकधिनंसां शान्ति याय मार जुरो ॥ ॥ थ्व बेलस मुलाचार्य्य जयधर्म्मदेवत्वं जुरो ॥ ॥ सं ८०७ आखा

७) ढ शुक्ल पूर्ण्णमासी बृहस्पतिवार थ्व कुन्हु खप्वया राजा नेम्ह फुकिजं दयकाव, श्री २ भुपारेन्द्रमल्ल राजा सार

२२.क.

१) दिन, मदुया लक्ष्मिना(रा)यनयात चौतारा बेतारि बिर जुरो ॥ ॥ संवत् ८०७ भाद्र पद शुक्ल एकाद

२) शी, बुधवार, थ्व कुन्हु गोरस, सिकुथि ननि, यौता छेस राङाओ, मिरम्ह जुजु, निवरकाओ, बरन्हि स्याक

३) परमानपनि सकरस्यनं घेरय याय राक, राघवनन्द रावरया छेसं घिर याक, रावरं मोचोस्य

४) ओङ, पचखार मानसिंपनि कुं, महन्त जोको नवक्वाथन हयाव, धर्म्माथुलिन बिस्य ओनं ॥ ॥

५) सम्वत् ८०८ श्रावण कृष्णः चतुर्द्दशी अंगवाल, थ्व कुन्हु, यरया जुजु श्री योगेन्द्रमल्ल ओयाओ, स्वनगलं
६) र चारकु, ङान्हुतो, खप्वया, जुजु श्री जितामित्रमल्ल लिपतस, बोङाव तमचायाओ वङ, खप्वया चौतारा
७) भागिराम फोङाव मबिर, खप्व याकात जुर, खप्वया ध्वकम्ह श्री भाजुचाया काय, छय, तव केबस स्यात,

२२.**ख**.

१) श्या(य) ध्वनकाओ, श्री योगेन्द्रमल्ल, श्री भुपारेन्द्रमल्ल उ जुरं ॥ ॥ सम्वत् ८०८ भादव कृष्ण, पंचमी अंग
२) वार, थ्व कुन्हु, खप्वया प्रजा देछिं, मुङाव, राजा, श्री जितामित्रमल्ल निम्ह फुकिजं, बोङाव श्री भूपारे
३) न्द्रमल्ल माहाराजायाके सल्न वव र मचालं दुपुयाव ओरे, ञरया जुजु श्री योगेन्द्रमल्ल बोङाव नाप
४) रात, स्वनगरं ल चार, थ्वयान पेन्हु कुन्हु, ओभु सकल्यं चार छन्हुनं ॥ थ्व कुन्हु बरन्हि, चौतारा भागीराम
५) रायकुरसं घेर याक, खप्वया प्रजा हुर जुयाओ, रायकुरस मदयाओ, भागिराम छेस ओङाओ, रुतय
६) याक, भागीरामया ध्वर जुक्वस, छे सुद्धा पिओ, उपाध्यायाकें, वाराओ स्वक, भागीराम रुयके मफु ॥ ॥
७) सम्वत् ८०९ पौख शुक्ल एकादशी घटि ४ द्वादशि तुत, त्रयोदशि ५४ थ्वते जुर, त्रिप्रसा राके धक

२३.**क**.

१) महापर्व्व दक, श्री ऋद्धिलक्ष्मी माजुया, कल्पवृक्षे दान बिर, पशुपतिया, दक्षिण द्वारस जुरो ॥ ॥
२) सम्वत् ८०९ माघ कृष्ण पद कुन्हु गुबाहारस, चैत्यबाहारया नेत परि देवरया गजुरिया न्यास पिकाया, विधि थें
३) जज्ञ कलेश पूजा याङाओ, गजुरि कोया दिन ॥ ॥ सम्वत् ८०९ फाग्गुण शुक्लः ॥ अष्टमी रोहि नक्षेत्र, प्र
४) मृगशिर नक्षेत्र प्रीति जोग, आदित्यवार थ्व कुन्हु श्री २ भूपारेन्द्रमल्लन गुबाहारस, श्री ३ स्वयंभू चैत्य
५) भराण्डया गटकुती देवर दुनेयात, विधि थें क्लेश जज्ञ याङाव निस्वङा दिन ॥ ॥ फाग्गुण शुक्ल त्रेद
६) शि शुक्रवार थ्व कुन्हु श्री ३ स्व(यं)भू चैत्यया देवया, विधि थें क्लेश जज्ञ याङाओ, द्वार स्ठापन याङा दिन ॥ ॥
७) सम्वत् ८०९ ज्येष्ट शुक्लः ॥ चतुर्द्दशी विशाष नक्षेत्र, शिव जोग, बुधवाल, थ्व कुन्हु, बेला घटि २ बेतकाव घटि

... ...

२३.**ख**.

१) क ओओ जुरो ॥ थ्व बेलस, गुरागाक्व पंचमि थ्व कुन्हु, श्री २ लक्ष्मिनलसिहमल्लदेओन, बिचाल या
२) ङाओ, शान्ति यातकु, राजकुलस जज्ञे यात, महाबलि बिओ, श्री उपाध्या भाजुन, तदेओरया आचारन
३) राजकुलस यातं, त्वाल त्वालस, आचालपनिसेना यात, देओ पिथिथस गुभालन यातकु, रात्रिस
४) दाल बलि, सगत बलि, पोसोक मेस, पूर्व्व रुमधिस, मणिरत्न, बंधवकित, नाथुचितु, रथंकृत, दक्षिन
५) पचत्रिस, बाबुदेओ, रत्नत्रेय, कुशदेओ, प्रमुखं म्ह ५, पश्चिम कहग, मुनि प्रमुखं म्ह ५ उत्तर, रुतिस
६) जिव प्रमुखं म्हं ५, थ्वतेसेन, याङा रु दान म्सं १० ओहो दान म्सं १५ बाहान फसि, चोस म्हं २ न्हापां
७) ङ राजकुलया बलि नी पिछोयाओलि त्वालया छोत, ओलि गुभापनिसेन धकापति किलं ताङाओ दु

२४.ख.

१) हा ओर, सतिकुन्हु, श्री ३ कुमालि बिज्यातकु जुरो, थ्व बेलस राकुद ग्वपालन देओ नापराङाओ देओन
२) धा याङा जुरो ॥ श्री ३ वजयोगिनीयाके ज्ञानकृति देओन जप यातकु रख २१ जज्ञ, यातकु देश
३) श कोथस, तलेजुया आचालन यातकु, पिथस गुभालन यातकु, देश थानसं गुभारन यात, थु
४) ति धुनकाओ, गुभालन, किलन ताङा जुरो ॥ ० ॥ सम्वत् ७४५ फाग्गुन शुक्ल द्वादशि प्र त्रेओद
५) सि बुद्धवार कुन्हु श्री ३ ... ... श्री ३ एकजटा जिर्ण्ण जुया ओङ सि ङ्हओस सिजल जुया चोङस, थन म्हं न
६) पं न्हुल ज्याङन, लुन सिश्यं, जिर्ण्णओधार या(ङा) जुरो, प्रतिष्ठा, ओहोराछि जज्ञ याङा जुरो, थ्व बेरया मुरा
७) चार्य्य ज्ञानकृर्त्तिदेओ जुरो, राजा श्री २ लक्ष्मिनलसिहमल्लदेओन, संपूर्ण्ण यात जुरो ॥ ० ॥

२५.क

१) सम्वत् ८०१ आश्विन शुक्लस, संक्रान्ति मदु धक महनि मयाक ॥ सम्वत् ८०२ कार्त्ति
२) क शुक्रस, महनि यात, यया, षपोया, यरया, गोरखाया, बानारसिया, कोबिया सक
३) रसं थ्वगुरी मासस, महनि याक ॥ तनहुन ओखे, पर्व्वत देशया संक्रान्ति मदु आश्वि
४) नसं महनि यात ॥ कार्त्तिक शुक्र पुन्हिसिनिसे, षपोया जुजु, कार्त्तिक धर्म्म लछिं
५) सिव ज्याङाओ, दन, सकिमाङा पुन्हिसिं, थिंरापुन्हिसिं, उषुनुं यात, बाराचओदश जुको
६) थिंरागाक चओदश कुन्हु बारा ङुर, पोसरा पुनिसिंनिसे प्रसा चओदस ते । कथन
७) ओर ॥ चगुरा अधिसास यात, थ्वगु दस, माहाकर वचन ओन ॥ ॥ अधिसास, द्वयं
८) यत्र योतिकं संकतं भवेत, पूर्व्वमास परित्येजे, मासमुर्त्तरमुर्त्तमं ॥ ॥ कार्त्तिकादि

२५.ख

१) ग्रयं व्रत मरमास द्वयं भवेत । पूर्व्वमास परित्येजे, पश्याचैव शुभं भवेत ॥ ॥
२) नष्टमास द्वयं चैव, सूर्य्यवार, द्वयं भवेत्, छत्रभंग नृपानां च, महामारिविनि
३) द्विसेते
४) सम्वत् ८१९ चैत्र शुक्र पूर्ण्ण
५) मासि, चित्रा नक्षत्र, हषेन प्रवज योग, अंगवार, थ्व कुन्हु, थथु चपालया मुरदेवनं, स
६) कल्यं, सदाया मजाता थ्यं, न्हवन यालेन मुर देवया शिलस ङ्हओने, शिजरया मतुक
७) स्वकप्याङ तयागुलि तोकदुलाओ, ओओ जुरो, थनंलि मज्जाता थ्यं याङाओ, देव सकलेङ क्वहा बि

२६.क

१) ज्यातकाव, सुबारस ल ग्वय धुनकं देओ बिज्यातके थाय एङाओ, स्वम त्वालस, देओचाया खत दिङा
२) ओ तलेन, मुल देओया खत दिययाङ ओरे मु(ल)देवया खत न्वथन घ्वाङाओ सिंघिनीम्ह देओचा भो
३) कसुक देव खत कुबुओम्हयाक्यं फयाओ चोन अथे थथे जुओ मसिओ, पालिसं तल, अनं
४) लि मुल यात, तृतीया, अनुराध नक्षत्र वरियान योग, शक्लवार, थ्व कुन्हु श्री ३ इश्वर परमेश्व
५) री सकलेङ देश ङुयकं, यात याय धुनकं श्वम त्वालसं सदाया पलिमान थ्यं फलेस बिज्या

६) तके धक, खिपोत फेङाओ, स्वरङासेन, सिंघिनी जवया लिधनकं तयागु गडा
७) माल सि तोकधुलसेनलि, देवया शलिर तुति पाले निपा तोकदुल जुरो, मजोसे तय म

२६.ख

१) जिओ, जोङाओ तय माल जुरो, अनंलि यातन थथ्य तय मतेओ धकाओ, कुछि हायकं नकि
२) ल छथु ज्याकाओ देवया लिधनङा गडामार सिओ लितकं देओया, त्वाकलसं नकिर ता
३) ङाओ नालु खिपोतन चिङाओ तया जुरो, अनंरि बिचार याङाओ स्वयान ...त बहार दे
४) ओया, छत्र एकधिङा, गजुर श्वकतुक, मुलदेवया छत्र थ्वं तोकदुल, थथ्यन यात जोरछि म
५) जाता जुकों याङाओ देव सकल्यं गुबहालसं थहा बिज्यातका जुरो, अनंलि देव थहा बिज्याङा निन्हुलिओ न
६) ओमि शुव नक्षत्र शुक्रम योग, बृहस्पतिवार, थ्व कुन्हु शान्तिक याङा मुर चपारस, दिन जज्ञया
७) मर्ज्जा थ्यं चा क्लश ग्व १ नागप्व ग्व १ बलि भेओत पात ९ खार पात ९४ दान रु रति १० आत्मबिंब

२७.क

१) वु १ नओग्रह गोदान भूमिदान । पाथ पञ्चरक्षा, पंचसाल दयकं कुमालि पुजा बाहा
२) न दुगु म्हं १ महाका(ल)स दुगु म्हं १ बलिस समयाचाल, गनचक्र धूमागालि थुति याङा थुतिया
३) सामाग्री खर्च्च राजन बछि बेसतन बछि हन दान जुको राजान बिर, राजा श्री भूपालेन्द्रमल्ल जुजु क्रि
४) याकत्ता वज्राचार्य्य जयधर्म्मदेवजुत्वं गुरुभराद जुरो ॥ ॥ श्रेयोस्तु सम्वत् ८१९ वैशा
५) ख कृर्ष्ण एकादशि रेवति नक्षत्र सोमवाल, थ्व कुन्हु श्री ३ ईश्वरीया जीर्ण्णउद्धालंन यायतं, न्यास पिका
६) या दिन जुरो ॥ अथ्यरि थओनेया सिंघीनीम्ह देविया लिदसि गडामारगुरि सि ङ्हपाया त्वक
७) दुल सि लिकायाओ न्हुलगुलि सि हिलाव तया जुरो, ङ्हपाया लिधसि अग्निसस्कार याङानलि नदि

... .

२७.ख

१) चरखु त्वारया फरस बिज्यातका जुरो ॥ सति कुन्हु भूजायात याङा बेरस, क्वतर जोङम्ह ध्वकर तोर
२) थेङ बेलस, इपाहान मसिव, अनंनिसे, भद्र, सुधंर, हरसिङ, ऐसुर्य्य, पेम्हसेन जोङाओ ञङाओ देव
३) पूजा याङानरि, पेम्हसेन सर ओङाओ विदेव पाद सयाव ताथा, भति देङाव चोन रिपतस छतां म
४) जुओ जुरो ॥ थुगु ख, बाहारस धाया प्रमान मसिङन धार, जिपनि, बेसतं बन्देजुपनिं, चगुस काजि दि
५) क थुका धक चगु ओङाओ धार ओनेनु धक धायाओ, सकरें चगु ओङाव, काजि, तओधिक भाजुया ङ्हवने, सु
६) मतिभद्रन धाया, देया जात्रास, थथे बिघन जुर धक धाया, रिथे काजिन ङ्हा ङ्हा जु जुओ दुरा ध(क) ङेनं,
७) रिथे ङ्हां जुव दु धक धाया, भूजायातया जुको बिघ्न, ग्वबेरसं जुओ मसिया धक धाया, थथे जुरङाओ गथे या

२८.क

१) य मार धक ङेन, सान्ति या(य) मार धाया, रिथे सान्ति यायत, नमसिङया राहातिस, काजिन मोहो ८० बि

२) र, रिथे ङ्हपाया छ्वातसे सोयाव सान्तिक याङा ॥ चैत्र कृष्ण सप्तमि, देओ थाहा बिज्या कुन्हु शान्ति या

३) ङा, चरखुस, विधि थें जज्ञ, कलस पूजा, चतुविशन्ति बलि बिया, देव फेव थास, बरि पात ९ बिया, फसि

४) म्हं २ बलिस दुगु म्हं १ मेस म्हं १ महाकारस, हंस म्हं १ थवने इनाय बाहारस, दान, रु रति ८१ ओहो म्सं १२

५) सद्य कुमारि परिस बिज्यातका ह्याङु ओसत जु १ बलि कि फं १० तयतिय के फं १५ पंचसारि पूजा, पा

६) रिसं याङा, थुति धुनकाओ पारिसं रामया चक्र देओ थाहा बिज्यातकेयात, बखबन्धनयागु जज्ञ याय धुनकाओ कुमारि रि

७) हा बिज्यातका ओंरि, देओ थाहा बिज्यातका जुरो, रिहा ओया, गनचक्र सुमतिभद्रया छेस याङा जुरो ॥

२९.क

१) चक्रेश्वरि, सु(म)तिभद्रदेओ, उपाध्या सखु भा, कर्म्माचार्य्य धनसिंदेओ, बंदेजुपनि क्षखान छि बोङा जुरो,

२) जुजु, श्री २ ज्जोतिप्रकासमल्ल जुरो ॥ फसिया रा, छरि, परमानपनिस्त बिया दुगुया बाम्ह बिया, मेस

३) यां, हंसयां, बाम्ह बिया जुरो ॥ ओरसान दको ङाबो थयाओ काया जुरो, चक्रेश्वरिया बेता छम्हं

४) उपर जुरो ॥ ॥ संम्वत् ८६९ वैशाख कृष्णः ८ कुन्हु थुरगु चोस थाना ने थाना चोन ओङ दिन ॥ ॥

५) सं ८६९ ज्येष्ट शुक्र २ ओभुया मतिन, श्री ३ वजयोगिनीयाके, पताप छ्वाओ, कु ७२ जज्ञ संपूर्ण्ण पूजा

६) सुमतिभ(द्र)दे(व)न याङा जुरो, मिसा ओसत जु बेतारि त्वाक १ बिओ जुरो ॥ थुगु पतक ऐसुर्य्यन नय पारराक

७) म्हन, पूजा याय मार ध(क) थरिकारिन यातके मखु धक खेद याङं छे ओसन ... ओयात जवात नतु

२९.ख

१) रकाओ, सुमतिभद्रन याङा जुरो ॥ रिपतस खेद याङाओ, मिसा रङ नेपात काओ, दे पाराकम्हयात हया

२) गु ओसत मबियकु, ऐसुर्य्यन थथे खेद याकु जुरो ॥ ॥ सं ८६९ ज्येष्ट कृष्ण ९ कुन्हु, न्हिनशया स्व प

३) हरस, श्री ३ वजयोगिनीया देओरस, न ङाओ थे सब्द दत, सति कुन्हु सुथ न्हापां, निकारनस, देओरया

४) परिन, पेराति धङ, कोराछिति हाओ रु पति कुतिन ओओ, थुगु ख, राज धायाओ, जिमच्यान्हु कुन्हु रिथें

५) शान्तिक याङा, चाक्र, जज्ञ, चतुविंसति बरि, बरि के फं ५ तयतिय कि फ १० रु रति ८१ ओहो म्स १२ भूमिदा

६) न, दुगु म्हं १ हंस म्हं १ फसि म्हं १ पूजा याययात मोहो ८० जुजुन, नमसिङया रातिस बियाङओ जुरो ॥ च

७) क्रेश्वरि सुमतिभद्रदेवत्वं जुरो ॥ रु पति कुतिनया सतिकुन्हु, थाकन चोङ थाना भागय जुर, ओ सति

३०.क

१) कुन्हु थुगुचोस चोङ थाना भागय जुया ओओ दिन ॥ ॥ संम्वत् ८६९ श्रावण शुक्र, पूर्ण्णमासिकुन्हु श्री ३ व

२) जयोगिनीया देओर दुने, नेन्हु यनकं कुमुयि अदिकं दयकं दाओ, थुगु ख, राजसा धायाओ पाराजिका

३) स स्वयाओ, सान्तिक याङा, श्रावण कृष्ण पचमि कुन्हु शान्तिक याङा, चाक्ररस, विधि थें जज्ञ, चतुविशंति

४) बरि, ङाफा ङ्हेङ दारबरि, नओग्रह दान, सा दान, रु, रति ८१ रुया कुमुयु रति ३२ ओहो म्स १२ ओहोया कुमु

५) यु ओहो रति ४०, चोरस घ, भूमिदान, अपाख्वात बिर, दुगु म्हं १ हंस म्हं १ फसि म्हं २ बरि कि फं १२ तयतिय

६) के फ १० न(व)ग्रह दान काओम्हयात जाकि तान कुरछि बाहारन हयाओ बिर जुरो, दारबरि महाकार देओ

७) या ङ्हने तयकर छोया जुरो ॥ पूजा अधिकार सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ पूजायात मोहो १०० जुजुन, न

३०.ख

१) मसिङया राहाति बिओ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७० कार्त्तिक कृष्ण १० श्री ३ वजयोगिनीया दिव्य दृष्टिस घा

२) र जुरओ दिन ॥ थुगु (ख) राजस धायाओ कार्त्तिक कृष्ण अमावास्या कुन्हु शान्तिक याङा दिन, चाकस विधि ज

३) ज्ञ, चतुविसति बरि, दुगु म्हं १ फसि म्हं १ हंस म्हं १ मेस म्हं १ बरि के फं ७ तयतिय कि फं १३ दान, रु रतिं ८१, आतर्म्मा

४) बिम्बु रु रति ४० आहो म्सं १५, सुवर्ण्ण दक्षणा रु, रति ३२ छे दान, शान्ति यायत जुजुन नमसिङया रा

५) तिस बिओ जुरो, पूजा अधिकार संपूर्ण्ण सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ थुगु पातकस बंदेजुपनि छेखान छि बोङा

६) जुरो ॥ दान भोजस, सु, सि, मालको, भद्रन तया सुनानं महओ, भद्रया ज्या याकपनिस्त, छुं मबिओ, थव थओ

७) थेङा बोध याओ यङन जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७० मार्ग्गशील कृष्ण द्वादशि, सोमवाल थ्व कुन्हु, ञ दे

३१.क

१) शया प्रजा हुर उथय जुयाओ, गुह्यश्वरी ओयाओ श्री २ जयप्रकाश गुह्यश्वरीश चोङम्ह न

२) म्ह बाकाश मिरे यातके धक प्रजान, बोङाओ ञन, न्हुरपुषुरी थेङ बेरस, श्री २ जयप्रकासन

३) आज्ञा दत प्रजा भाजुपनी, छिसकरसेन जक, बोङा यङान, जि गथे देशश दुहा ओय धक, प्र

४) रमानपनी छम्हं मदयकं, परमानपनी बोङाओ हि ओरस जि ओरस देश दुहा ओय धक धायाओ

५) न्हुरपुषुरीस चोङ मंदपश बिज्यात, प्रजानं खओ धक, अननं, लिहा ओङाओ, रायकुरस चोङ परमा

६) न, तओधिक, कुम्हरजु नेम्हं प्रजान, बरन, जुजुओ मीरय यातके बोङाओ हओ, ताहाफरे थेनेतुनुं

७) ताहाफरस, थाहायाओ, तओधिकं, जि चुपिन सुया स्यायतेन धक, हुचि उथाय यात, थ्व बेरस, कु

३१.ख

१) म्हरजुन, हुर नायकपनि ङ्हओने धार, छु सोयाओ चो(ङा), फयकि धक धार, धायतुनु, जुजुया ध्वर कि

२) सानी छम्ह, भात छम्ह दायाओ स्याक, परमानपनी अननं, रायकुर रिहाओन, रीपतस, जुजुन

३) दायाओ स्याक बात तयाओ, जुजु गुह्यश्वरी रीहा बिज्याङाओ, ङ्हपाया थासं बिज्यात जुरो ॥ ॥

४) सम्वत ८७० पौष शुक्र ६ श्री जोतिप्रकास, परमान, उमुदा सकरे चगु ओओ, पौष शुक्ल पूर्ण्णमासि कुन्हु, श्री चगुनारांजुया, पोयपो, सदाया छात थें ञ दे ञन या

५) शको, चगु, गोकर्ण्णया प्रजा सकरे श्री जोति(प्र)कास, प्ररमान उमुदायनीं, थुरी मुनकाओ पोयपो
६) ञ यङ, थ्व बेरस श्री जयप्रकासन, ताहाओपिस, छिक यात, देओ जुको कुसीमा कोश दिङाओ
७) तर, जुजु माजु प्रजा, खस अननं लिबिसे ओओ, जुजु चगु चोन, देओं रितहर, कुम्हरजु, आनन्द सि

३२.क

१) ङ नेम्ह जोङाओ, गुह्यश्वरी यन, (ने)म चछि तयाओ तोताओ हर जुजु च्यान्हु रीओ, श्री जोतिप्रका
२) स ञ देश रिहा बीज्यात, देव, सिंपून्हीस षुन्हु ञ देश यन पोयपो जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७०
३) माघ शुक्र चउथी, मंगरवार, थ्व कुन्हया चान्हस, श्री ३ मञ्जुश्रीया, गजुर खुयाओ ञङ जुरो ॥ ॥
४) सम्वत् ८७० चैत्र कृष्ण सप्तमि अगवार, थ्व कुन्हुया चान्हस, श्री गुबा(हा)रस चोङ, ऐसुर्य्ययां, पुनन्यां चैत्य
५) बाहार, नेग्वरं पुकाओ, खुया ओङ जुरो, दशमि कुन्हुया चान्हस, मञ्जुश्रीया बि चोङ, तओग्वर गथ
६) खुया ओङ दिन जुरो ॥ ॥ सम्वत ८७० फाग्गुण कृष्ण १० नमसिङ, ञन शको ओय धक ओओ
७) पाखा (खापा)मदु चपारया थास, श्री २ जयप्रकासन महेनासारी छोया हयाओ, नमसिङ, जोङाओ

३२.ख

१) गुह्यश्वरी यङ दिन जुरो ॥ चैत्र कृष्ण प्रतिपदा कुन्हु, शको देछिं छेखान छि गुभ्यश्वरी ओङाओ, श्री २
२) ज(य)प्रका(श)याके, मुजरा ओङ दिन, थ्व सतिकुन्हु, चगुया, गोकन्हया, सकलें मुजरा ओन, थ्वगु दन श्री ३
३) (व)जयोगिनीया जात्रायात जुजु मबिज्याक, परीष छोयाओं महओ, त(र)वार छपु जक बियाओ हर,
४) थ्व त(र)वाल, जोङाओ, जात्रा ङायकु जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७० चैत्र कृष्ण दशमी, शुक्रवार, थ्व कुन्हु
५) ञ देशन, मेदाति, कुम्हजु, धंजु, सिंख्वार, पसुराम थापा, प्रमुखन, सिपाइ, खस मगर मुनकाओ, बृ
६) हस्पतिवार कुन्हुया चासन (चानस) दरस दुदङाओ शुक्रवारया बान्हिस, गुह्यश्वरीस चोङ श्री २ जयप्र
७) कासयाके हथारकर ओङ, जयप्रकासया खरक, महेनासारी म्ह २ स्याक, थ्व बेर(स) श्री २ जयप्रका

३३.क

१) सन थम सर गयाओ, खड्ग जोङाओ, अननिसे रिङाओ, बसगोपार कारकि गोरो देश पिनस्यान दर
२) या थास, सींख्वार, मेदाति नेम्हं स्याङाओ, ञ देश दहा बिज्याङाओ, सिफु रिबि ध्वाखान दुहा बिज्या
३) ङाओ, तओदेओ थहायाओ देओ जोपाओ छङु ङुयाओ, मुरचुक रन ओयाओ, ञता चपरींस बिज्या
४) ङाओ, थओ काय श्री २ जोतिप्रकास, थओ मुदेश तयाओ, प्रजायात कोरपाओ, मोहो चुकस दुहा
५) बिज्याक जुरो, कुम्ह(र)जु, धंजु, पसुरां थापापनिं ञर बिसे ओङ, रानि, उपाध्या तोयुख्वार भाजुयाके बि
६) सेओङ जुरो ॥ श्री २ जयप्रकासमल्ल दुहा बिज्याङा जिमपेन्हु कुन्हु, ताओधि भाजु, एस नयाओ सिक
७) ओया करात सति ओङ जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७० जेष्ट शुक्ल द्वाखशि थ्व कुन्हु श्री व्याघिनीदेवी थ
८) ओने चपारस चोङम्हया नुगरस मिन नव, तुपक प्वार वाह छप्वार नर, ओसत न्हस थ्यार जुरो ॥

३२.ख

१) थ्वगु ख बाहाश धाया परमानपनीसन, छरपोरनी ञ हुनी धक धार, थ्व (बे)रसं ञ ओङाओ जुजु

२) याके बिनति याङा उपाध्या भाजु दयकाओ, देओयाके, मिन नर, ब्याधिनीया नुगरस नर धक। धा

३) या, जुजुन आज्ञा दत, थथे जुरनाओ, गथे याय मार, अथे मारगुरी याओ धक धार, सान्ति याय मा

४) र धक बिनति याङा, थ्व बेरसं, नमसिङया ङ्हओ गथे सास्त्रया परिमान थे सान्ति यातकि धक आज्ञा

५) दव, सान्ति याययात मोहो १०० नमसिङया (रा)हाति प्रसन्न जुर जुरो ॥ ॥ जेष्ट कृष्ण नओमि शनिश्च(र)

६) वार थ्व कुन्हु सास्त्रया परिमान थें सान्तिक याङा, चतुविसति

७) बरि पा २४ षासि बरि, बाहान, दुगु म्हं १, फसि म्हं २ हंस म्हं १, फसि छम्ह, खासि बरिस, छम्ह बलि

३३.क

१) पात छि १ छखे, थापिनी दयकं पूजा याङाओ स्याङा, परमानपनी सुं मतया बंदेजुपनी जुको चोङाव

२) गाछेन खुयाओ याङा जुरो, जज्ञ षासि बरि आहुत धुनेतुनुं परमा(नप)नी कोछोयाओ, गाछे चोङ बरी

३) छपात बिया, कोमारी पूजा याङा, थुरि धुनेतुनुं परमानपनी थबोङाओ के तिङ पुन्हा याङा जुरो ॥

४) दान, रु, रति ८१ बरि के फं ७ तयतिय के फं १० थवने चपारस याङा जुरो, देओयात वस्त्र जु ३

५) कुमा(री)यात जु १ जुरो गुरुभराड, सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७० आखाढ शुक्ल ५

६) देओया जओस चोङ तओग्व घण्ठ षुया(ओ ओ)ङ दिन जुरो ॥ ॥ ८७१ मार्ग्गशिर कृष्ण तृति(या)

७) कुन्हु श्री ३ वजयोगि(नी)या देओरस कोख दुया कोता पुराओ, खिचा देओर दुहाओ खदु ल्वहातो

तँसा

१) सम्वत ८७१ कार्त्तिक शुक्ल ५ कुन्हु गोरखारी मयजु गामस चोङपनी तुरा पादे, बरीपथ प्रमुखन म्हं १८ मिर

२) य याय धक छरन बोङाओ सर गयकाओ सक्व देश दुकायाओ न्हुरछेस बास तयाओ, जाकि दुगु पाहुना बिर, थुगु

३) न्हुया चान्हस गो(र)खारीन सकोस थाना स्वात धक हुचि याङाओ, गो(र)खारी तुररापं दंव रीपथं म्हं छि जोङाओ निओरकर, च्यान्हु कुन्हु त्र देश यङ दिन (॥)

३४.ख

१) खदु ल्वहोन दुने कोहा मओङ, अनतो ओङाओ पिहा ओर सप्तमि कुन्हुया सुथ न्हापां श्री ३

२) मूर देओ, खा(पा) चारका बेरस, ल्वखाया, थख दुन, हि ओओ, जवस चोङ खापास स्व धु रीओ जुरो, थुगु ख सक(ल)

३) राजस धाओ, सान्तिक याङा ॥ मार्ग्गशिर कृष्ण नवमि मंगरवार, थ्व कुन्हु नेतायां छपोर जक शान्तिक या

४) ङा दान जुको नेपतकं जुरो, क्लेश जज्ञ, पञ्चरक्षा पाथ, चतुविशति बरि या, खासि बरि, दान, रु, र

५) ति ८१ ओहो म्सं १२ खि(चा) ओङायअ, हि ओओया दान, रु, म्सं १५ ओहो म्सं २४ सुवर्ण्ण दक्षणा, रु, रति ४०, भूमि

६) दान, क्षे दान बरि कि फं ७ तयतिय के फं १२ मेस म्हं १ दुगु म्हं १, फसि म्हं १ हंस म्हं १ रु, (र)चित ३३

७) पूजा अगुपा ३३ आसन खदि कु ३६ कुरछि ङ्हेङ कस बाता ग्व २ सिजर बाता ग्व २ सिजर सरा

३५.क

१) व पात १ सिजर ख्वरा ग्व १ कंस ख्वरा ग्व १ कंस करोटक ग्व ५, थुगु पतक सकंतां ञन, तारराताका

२) ओ हर जुरो, बंदेजुपनि छेखान छि बोङा जुरो, गुरुभराड सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥

३) सम्वत ८७१ पौष शुक्ल षष्टमि थ्वं कुन्हु श्री ३ म्ह्वासुख्वारया, चपारया पक्षिम पाचि चोङगु गजुल

४) या छत्र कुतिन ओओ दिन, थ्वगु ख राजश धायाओ, सास्त्रया पमिान थें सान्तिक याङा जुरो ॥ मा

५) घ शुक्र द्वि(ती)या शुक्रवार, थ्व कुन्हु सास्त्रया परि(मान) थें चाक्रश जज्ञ पञ्चरक्षा पाथ, चतुर्विंशति बलि षा

६) सि बलि, दान, रु, रति ८१ ओ(हो) म्स १२ थापंकि जाके फं १० बरि कि ७ आस(न) खदि कु ३३ रचित ३२ पूजा

७) अगुपा ३२ कंस बाता ग्व १ सिज बाता ग्व १ सिज सराओ पा १ कंस ख्वरा ग्व १ सिज ख्वरा ग्व १ सांति याय

३५.ख

१) त जुजुन मोहो ७० बिर, सकतां बाहान तारराताकाओ बि(ओ) जुरो, सान्ति मुर चपारसं याङा बन्देजुपनि

२) छेखान छि बोङा, जुजु, श्री २ जयप्रकासमलदेव, श्री २ ज्योतिप्रकासमल्लदेव, थार प्ररमान, चीकुति

३) भा, देशार, बिरनरसिङ, ध्व(क)म्ह, गओरीसखर जुरो, थुतिया क्रियाकर्ता गुरुभराड सुमतिभद्रदेवत्वं

४) जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७१ पौष कृष्ण १२ कुन्हु नेक्वथादुपाकोस पुरश्चरन याङा न्हु ४, पुरचरन या

५) त मोहो ३० कायाओ याङा जुरो ॥ ॥ सम्वत ८७१ माघ शुक्र तृतिया, पूर्व्वभद्र नक्षेत्रे, पलि घ प्र शि

६) व जोगे, शनिश्चरवाल, थ्व कुन्हुया, बेला घटि ११ बेङाव घटि १५ ङ्हा, श्री ३ वजयोगिनीया न्यास पिका

७) या दिन जुरो, थ्व कुन्हुं घटि २५ बेङाव घटि १७ ङ्हा रंग क्वतुङा जुरो ॥ ॥ माघ, कृष्ण अष्टमि अ

३६.क

१) नुराढ नक्षत्र, व्यघाट योग, बृहस्पतिवार, थ्व कुन्हुया बेरा घटि ३ बेङाव, घटि ५ ङ्हा श्री ३ वजयोगि

२) नीया मुरङ छाया दिन जुरो ॥ ॥ फाग्गुण शुक्र द्वितिया पूर्व्व भद्र प्र, उत्र भद्र नक्षेत्रे, साध्य योग, श

३) निश्चरवार, थ्व कुन्हुया बेरा घटि ११ बेङाव, घटि १५ ङ्हा श्री ३ वजयोगिनीया न्यासघर रुङा दिन जुरो ॥

४) थ्व कुन्हुं न्यास रुय धुनकाओ, दुसर याङा जुरो ॥ थ्व सतिकुन्हु तृतिया, उर्त्तरभद्र प्र, रेवति नक्षत्रे, शुभ प्र,

५) शुक्ल योग, आदित्यवार, थ्व कुन्हुया बेरा घटि १२ बेङाओ घटि १७ ङ्हा श्री ३ वजयोगिनीया प्रतिष्ठा याङा

६) जुरो, मुराचार्य्य, सुमतिभद्रदेओ, ञ देशया उपाध्या, तपादेओ पाथक, ज्ञानभद्र, सकोया कर्म्मा

७) चार्य्य धनसिंदेओ बेता जिनेन्द्रभद्र, बन्देजुपनि छेखान छि, बोङा जुरो, रा प्रसार, मुरा(चा)र्य्ययात वस्त्र जु १ मोहो २ उपाध्या

३६.ख

१) यात जु १ मो(हो) १ कर्म्माचार्य्य जु १ मोहो १ पाथक जु १ मोहो १ म्हं नेत्वा २ बेतारी बीर, म्हं सुकि १ बिर, जोगिनी
२) यात म्हं सुकी १ बिर, राजा, श्री २ जयप्रकासमल्लदेव, श्री २ जोतिप्रकासमल्लदेव, काजि राखज स
३) को चिता याक, थार प्ररमान, चुकुति भा, देसार, बिरनरसिङ, गेरीसंखर, धवकम्ह जुरो, रं पूजाय स
४) कतां चिता याक, विष्णुधर आचार जुरो ॥ थुतिया गुरुभराड श्री सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥
५) थुगु पतकया, ओरसान, ङाम्ह फुकिजयातं, दामं जाकि बजी बसुजातं, देकोव सुन्द्रक सकतां ङाबो
६) थया बीया जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७१ ज्येष्ट शुक्ल एकादशि कुन्हु नउ पजनी याङा सिङा (?)
७) न, नउ मखयकाओ, सकल्यं, गोबिन्दसिङयात मोहो १५ कायाओ बिया जुरो ॥ वैशाख शुक्र १
८) कुन्हु, नउया ख, महाकचिगर जुओ, छाय धारसा बाहार चोङ, थांदार ञया मखनया चुकु

३७.क

१) ति भा, देशार, बिरनलसिङ, गौरीसंखर, ध्वकम्ह, पुण्णानन्द, थ्वमिसेन, नउ पजनी यात, गोबि(न्द)
२) सिङयाके भोंगु बु छपिक, सगनयाके चोंगु छपिकं कोकायाओ, धनेश्वर नउयात बिर, धने
३) श्वर नउन, गोबिन्दसिङ उयाके चोङगु बु छपिकया, छोर याओकाओ, बुस पुवा हार, थ्व बेरस सु
४) मतिभद्रदेओ, प्रमुखन पेम्ह फुकिजिं, ओङाओ बाशारस धाया, थ्व नउ पजनी जा, छिसकरस मखु
५) थ्व पजनी जा, जिमीस थुका धाया, धायानं बोध मजुया, माहाकचिंगर जुओ, रिपतस, ङ्हाया छात सफु
६) री केङा, ओरसतुनी बोध जुर, ङ्हा जुयाओ चोङगुरी, जिमिसन मिचय याय मछारा धक धार, छर
७) पोरपनी खुसि खओ धक धार, आओ छरपोरपनी, खुसि जुयाम्हयात बिओ धक तोर, थ्व बेरस

३७.ख

१) सगनं कोयाओ, गोविंदसिं नउयात बिया जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७१ भाव शुक्र, एकादशी कु
२) न्हुया चास, श्री ३ वजयोगिनीया जओ राहातस घार जुओ, व्याधिनीदेवीया, जओ पा राहातिस घा
३) र जुओ दिन ॥ थ्वगु खबाहारस धाया, रिथे परमा(नप)नीसेन, छरपनीसेन, जुजुयाके धार हुनी धा
४) याओ ज्ञ देश ओङाओ, श्री २ जयप्रकासमल्लदेओया ङ्हओने, देओयाके थथे बिघन जुर धक
५) बिनति याङा, रिथे जुजुन आज्ञा दत, अमथे बिघ्न जुरङाओ, याय मारगु याओ धक आज्ञा दत, रि
६) थे सान्ति याय मार धक बिनति याङा, थ्व बेरस सान्ति यायत मोहो ३० परमानया राहातिस
७) प्रसन्न जुसे हर जुरो ॥ भाद्रव कृष्ण चतुदशि थ्व कुन्हु शास्त्रया परिमान थे शांन्तिक याङा दिन जज्ञ

३८.क

१) चतुर्विशति बरि, दान, रु, रति ८१, ओहो म्सं १२ भूमिदान, बाहान मेस म्हं १ दुगु, फसि, हंस, बरि कि
२) जाकि फं ५ थाप कि फ १० थ्व बेर राजा, श्री जयप्रकासमल्लदेव, श्री ज्योतिप्रकासमल्लदेव जुरो ॥ थ्व
३) बेलश, क्रियाबत्ता, गुरुभराड, सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७१ आशुण शुक्ल पच
४) मी थ्व कुन्हु श्री पचली भैरओ जात्रा याङाओ (राय)कुर पूजा धुनकाओ रीहा ओङ बेरस, अग्निंमथोर
५) या ङ्हओने, पचली भैरओ, वसफेओ, घरी पेघरी ति अनं वसं चोङ रिथे ... रीहा बिज्याक जु
६) रो ॥ ॥ सम्वत् ८७१ आशुन शुक्र एकादशि पा(?)चोस, गो(र)खारीन, मधिगुसं, जामाचोसं थाना

७) स्वात ओओ दिन ॥ ॥ सम्वत्र ८७२ नष्टाआखाढ कृष्ण द्वादशि, शनिश्चरवार, थ्व कुन्हु श्री २ जयप्रका

तँसा

१) सम्वत ८७२ वैशाख शुक्र २ चुकुति त्रन ओङाओ, मंथरी प्वकवास, दो(र)खा, तथरी चारकु दिन ॥ सक्व राखेज, रक्ष्मिसिङ ओङाओ, खासा, रीष्टि चारकु जुरो ॥ ॥

३८.ख

१) समल्लदेव, काजि राखेज, त्ररया काजि, धनओंतसिङ, ओङाओ, सको चोस थाना चोङ ओङ दिन, ओं नेन्हु री

२) ओ, सको चोङपनी, बंसिधर, उपेंद्र कारकि, महिनासारी, शकोयापनी ओङाओ, शिपा चारकु दिन, ओं पे

३) न्हु रीओ, चुकुति दोरखान ओयाओ, सगाचो चारकु दिन ओं सतिकुनु, मधन, पराचो भोराक्वाथ चारकु दिन ॥ ॥

४) सम्वत ८७२ भाद्रव कृष्ण तृतिया, थ्व कुन्हुया न्हिनस, स्वपहरस, श्री ३ स्वयंभू चैत्यया दक्षिन द्वा

५) रया तोरनसं बासुकियाकें केनकाओ, कपन जुक दिन, सप्तमि कुन्हुया चान्हस देओ पार चोङम्ह, को

६) बिरया पुनदेओ, पिथ्या ओङम्ह, छिछिप्वाति सरपीत म्हं तपं सरपित धक दने मफु, सुथ, श्री ३ परमेश्वरी

७) या भात्यायं मफु, मफयाओ, आओ गथे याय धक साहुति याङाओ, देओ जा सुंन तय मतेव ध

३९.क

१) काओ, कोचिरया, बैरोचन, सुथं नो चुरकाओ, रुसि धेनकाओ, देओ पार तयाओ, सुथया घटि ८

२) जोओ बेरस, सुभात यातका जुरो, पुनदेओ कोतहया उकुन्हुया न्हिछि स्वाक, चान्हसया बाचाति

३) सिक जुरो ॥ थ्वगु ख, बाहारस, थांदार, परमान महसि आचाजु, देसार, गओरीसंखर, बिरनसिह

४) या ङ्हओने धाया, थ्वगु ख प्ररमानपनीसेन जुजुयाके बिनति याङा छोत, श्री २ न, बदेजुपनि छो

५) या हि धक आज्ञा दओ ह, थ्व बेरस सुमतिभद्र, ऐसुर्य्य, हरसिङ ओङाओ, श्री २ जयप्रकासमल्लदेओया, ङ्हओने बिनति याङा, देवयाके कपन जुत, देओ पार चोम्ह बदेजु सित धक बिनति याङा जुरो, श्री २ न आ

७) ज्ञा दत, थथे जुरङाओ, याय मारगुरी सान्ति याओ धक आज्ञा दत, थ्व बेरस, पाराजिकास न्हाङा

३९.ख

१) थें भादव कृष्ण अ(मा)वासि कुन्हु, शान्ति याङा, दिन जज्ञया मजा(ता) थें याङा, धरि पात २४ षासि बलि बिया

२) दानं रु, ओहो मबिओ, रुया बोति सीजर मोहो २ जया बोति सीजर मो २ बिर सिजर बाता, कंस बाता मबिओ, देओ

३) यागु ङयाओ बिर । बाता नेग्वरया मुर, मोहो २ बिर, बाहान दुगु म्हं १ हंस म्हं १ मेस म्हं १ बलिस, फसि म्हं

४) १ थ्वगु पतकस, बिधि छुं तार मराक, निभार बिय, नेघरी ङ्हओ पूजा जुङा, जुरो, थ्वगु पतकस, शान्ति म

५) जुओ जुरो ॥ ॥ आसुन शुक्र, चतुद्दशि कुन्हु फतशिरा थ(ा)ना शकोचो थाना भ(त)कय जुया ओओ,
६) पूर्व्व सकरें, गोखारी, खपोजन काओ, रीति, फादुया, कुतिरपुयापनी सरंसर स्याक जुरो ॥ ॥ सम्वत्
७) ८७३ मार्ग्गशिर शुक्र पूर्ण्णमासि कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया, खओ राहाति, पचिनि सकरे के

तँसा

१) शान्ति यायत मोहो ४० काजिन बिर जुरो ॥

४०.क

१) काओ, तओधङ घार जुओ दिन, देओपार, सुंधरया जुरो ॥ घार जुओया ख जुजु(या)के धायाओ न्हसन्हु
२) कुन्हु शान्ति याङा दिन जज्ञया मजात थे याङा, बलि पा ६४ खासि बली बिया नओग्रह, गोदान, भूमि
३) दान चन्द्रबिम्बु ओहो म्सं २० रु, मबिओ, रुया बोतिन, मोहो ६ बिर, दुगु म्हं २ फसि म्ह १ हंस म्हं १ मेस म्हं १ पाथ प
४) ञ्चरक्षा, धार १० यातका, थओने चपारस रयसिवा (पू)जा रङ पूजा याङा, थुगु पतकया साम्हा सकरे, श्री २ ज
५) यप्रकासम(ल्ल)देओन, थमन तारलातकाओ, ञ देशन हयाओ बिर, मचाको, मोहो ४० बिर जुरो, पूजा त्रियाक
६) त्ता, श्री सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत ८७२ श्रावण कृष्ण ७ कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया तिसा ना
७) म मदका, ओहो तोरा ७०२० म्सं ८, द्वाफोलस्वानया, ओहो तोरा, १२८ सेङगु छगु नेगु नाम दुंदु, थुति ओहो, त्वादे

४०.ख

१) वा, दुदहे, न्हयकन, आरति, दयकेयात, बदे, बेसत ओङाओ श्री २ जयप्रकासयात दुत बिया ताथा दिन जुरो ॥ ॥
२) सम्वत् ८७४ भैत्र शुक्ल सप्तमिं, बृहस्पतिवार थ्व कुन्हुया सुथ ङ्हाङ, देओस तार खङा खा
३) पा चारका बेरस, छुं मदु, रिपत स्वया बेरस देओरया क्व खदुस हि पेफुति दयाओ चोन, थुगु ख
४) बाहारस, परमानपनि ङ्हओने, देओयाकें, बिघ्नन जुर धक धाया, रिथे परमानपनिसेन, ग
५) थे जुर ध(क) ङन, लोखास हि चोन धक कङा जुलो, थ्वगु ख, परमानपनिसेन, श्री २ जयप्रकासम
६) ल्लदेओयाके बिनति याङा ओत रिथे श्री २ न आज्ञा दयाओ हर, अमथे बिघ्न जुरङाओ, बंदेजु
७) पनिके डेङाओ, सान्ति याओ धक आज्ञा दयाओ हर जुरो ॥ चैत्र शुक्र त्रयादसि कुन्हु सात्रया

४१.क

१) मजात थें सान्तिक याङा, दिन जज्ञ पञ्चरक्षा पाथ, षासि बरि, भेओत बरि पात २४ दान रु
२) र(ति) ८१ ओहो म्सं १२ भूमिदा(न), छे दान, बाहान, मेस, दुगु, फसि, हस, बरि कि फं ७, थापन कि फं १२
३) थवने चपारस, रयसिवा जोरन पू(जा) याङा जुरो, थुति क्रियाकर्त्ता वजाचार्य्य, श्री सुमतिभद्रदेव
४) तों जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७५ पौष शुक्र पंचमि, थ्व कुन्हुया चान्हस, श्री ३ महाका(ल)स चोङ फ
५) लेचास चोङम्ह सुद्रर्सन गिरी धायाम्ह संन्यासि, खुन स्याङाओ ताथु, थुगु ख बाहारस धा

६)	याओ, जुगिन थनकु जुरो ॥ माघ शुक्र द्वितिया, कुन्हु शान्तिक याङा जुरो, साम्हाग्रि सका
७)	तां, फलेचा थुर, गुथि कतकन तारराचकं बिर, जज्ञे बलि बिया, बाहारन छुं मबिओ जुरो

४१.ख

१)	थुगु पतकस, बंदेजुपनि सुं मबोङा जुरो, मुरया पनि ङाम्ह जुको बोङाओ यातकु जुरो ॥ थुतिया
२)	क्रियाकर्त्ता श्री सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७५ चैत्र शुक्र ८ कुन्हु, गोखारिन, पूर्व्व
३)	दोखा, तओथरि मंथरि, प्वाकवास आदिं काओ, मुकांपुरियापनिसेन झगझुरी ते
४)	मारतों काओ जुरो, गो(र)खाया जुजु, पृथ्विनारान, मुकोपरिया जुजु महिपतिसेन, थ्वपनी
५)	नेम्ह, पराचोस, भेत जुओ जुरो ॥ ॥ सम्वत ८७५ चेत्र कृष्ण १५ थ्व कुन्हु ञरया पुरबाहार चोङ थ
६)	कुल, गोरखारिन, थक्वातस राजा (सा)र दिन जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७५ ज्येष्ट शुक्र दसमि
७)	बृहस्प(ति)वार थ्व कुन्हु, श्री ३ मुर देओर दुने, न्हिन्हस जुको म्हन, म्हिं जप दार १० रछितो यात

४२.क

१)	कुं, एकभगक्त याङाओ यातकु, पारन, हितिफुसस चोङ चपारस याङा, रछितों, कोहा मउस्य
२)	चोङाओ याङा जुरो ॥ न्हिन्हिछियात नसा खर्च्चयात , मोहो १०० बिर जुरो ॥ आखाढ शुक्र १० थ्व
३)	कुन्हु जप धुनका, जज्ञ पञ्चरक्षा पाथ, महाबलि, आहुति र(क)छि १०००० बिया जुरो सम्हा(ग्री) मारको
४)	जुजुन बिर, आतकि फं ६० घेर फं ९ साखर फं ४ कस्ति फं ४ तछो फं ६ हाम्ल फं ४ थार्पकि फं १०
५)	बलि कि फं ७, तओरी ग्व १ कसुरा पु १ बसुंधरा ग्व १ सिजर सराओ पा ५ कंस करातक ग्व ५ बे
६)	क्वच पात ६, चान्हस मासाहुति याङा जुरो, सतिकुन्हु पुन्हा याङा जुरो, प्रसाद ङाम्ह फुकिजस्तं
७)	म्हं ओसत जु १ मोहो २७ बिर, योगिनी चोपितं म्हं मो १ तोपुयातं म्हं मोहो २ ओरे प्रसेक म्हं मो

४२.ख

१)	हो १ बिर जुरो, थ्व बेरस राज श्री २ जयप्रकासमल्लदेओ जुरो, शको देशनओ प्रमान, महन्त, आचा
२)	र जुरो थुतिया क्रियाकर्त्ता, श्री सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥ सम्वत् ८७६ फाग्गुण कृष्ण पञ्च
३)	मि थ्व कुन्हु देओया ङ्हओने जगतिस चोङ धंसिं जोसिया फलेचास, चोङ सिवागिरी गुसा
४)	इ, फलेचास, सित जुरो ॥ फाग्गुण कृष्ण ९ फलेचास सान्ति याङा, जज्ञ, बलि पात १ बिया जुरो ॥
५)	साम्हार (मार)को, गुथि कतकन तारराकर जुरो, बलिस हंस म्ह १, थओने, सिवा जोरन जुरो, पिने
६)	या बन्देजुपनि सुं मथ्याक, मुर षरि ङाम्ह जुक बोन, जुरो ॥ चैत्र शुक्ल १० गुसाइ सिकया श्री जयप्रकासमल्लदेवन
७)	न सान्तिक यातकु, जज्ञ, महाबलि पञ्चरक्षा पाथ, बाहान दुगु म्हं १ फसि म्ह १ हंस म्ह १ थ

तँसा

१)	शुभ सम्वत् ८७७ चैत्य(चैत्र) शुद्धि २ थ्वगुसि संवतन ङ्हा नाम दओगुलिं नाम मदुगुलि कितकि स्वान तिसा सेनकाओ सिकलिमार दयकु
२)	ओहो तोरा १४४ कथि स्यनकागु ओहो तोरा १३१ थुरी सेयकाओ दयकु, हेल रु कितकि स्वान, रु तिसा लोङाओ, रु कितकि स्वान पा ९

३) दयकु रु तोरा १८ म्सं १ श्री वजयोगिनीया, यात याययाता दयकर, श्री जयप्रकासमलदेवन, चीता याक विष्णुधर आचाल जुरो शुभ ॥

४३.क

१) ओन, रयसिवा जोरन याङा जुरो, थुतिया क्रियाकर्ता, सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ शुभ ॥

२) सम्वत् ८७८ पौष कृष्ण द्वितिया (मेघ नक्षत्र), सौभागे योग, बृहस्पतिवार, थ्व कुन्हुया घटि ५ बे

३) ङाओ घटि ९ ङ्हा श्री ३ वजयोगिनीया न्यास पिकाया दिन, थ्व कुन्हुं घटि ११ बेङाओ घटि १४ ङ्हा

४) रं कोतुङा जुरो ॥ ॥ माघ शुक्र पंचमि, रेवति नक्षत्र, शुभ योग, आसदत्यवार, थ्व कुन्हुया घ

५) टि ११ बेङाओ घटि १५ ङ्हा श्री वजयोगिनीङा मू रङ छाया दिन जुरो ॥ ॥ माघ कृष्ण प्रति(प)

६) दा प्र द्वितिया, पूर्व्व फाग्गुणी, प्र उत्र फाग्गुणी नक्षेत्र, वृति योगे शुक्रवार, थ्व कुन्हुया, घटि २ बेङा

७) ओ, घटि ५ ङ्हा श्री ३ वजयोगिनीया न्यास रुङा दिन जुरो ॥ ॥ माघ कृष्ण द्वितिया प्र तृ

तँसा

१) थ्वगु पतक, न्यास रुङाकुन्हु सेगुया जज्ञया पादु थाप याय मार धक, उपाध्या मउयाओ उपा(ध्या)या बोति पूजा सकतां ऐसुर्य्यन यातका जुरो ॥

४३.ख

१) तिया, थ्व कुन्हु श्री ३ वजयोगिनीया दुसर याङा जुरो ॥ तृतीया प्र चओथि हत प्रवित्रा नक्षत्र

२) गंध योगे, आदित्यवाल, थ्व कुन्हुया घटि ११ बेङाओ (घटि) १४ ङ्हा अग्निष्ठान याङा जुरो घटि १७ बेङाओ, घटि १८ ङ्हा श्री ३ वज(यो)गिनीया प्रतिष्ठा या

३) ङा जुरो, थ्वगु पतक, पुन, निबो, बेसतन, नकुर जुरो प्रतिष्ठा कुन्हुयात बृहिबर, जाकि ब

४) जी, बेसतन हनकु जुरो, बसुजात, वस्त्र दक्षणा जुजुन बिओ जुरो, थुगु पतक मुराचार्य्य श्री

५) सुमतिभद्रदेओ, उपाध्या ञ देसया सिकमुलिया गुणपति कर्म्माचार्य्य, इथुया रत्नापति पा

६) थक, राज गुभारं विमल प्रभान जुरो, वता जिनेन्द्रभद्र जुरो, जुजु श्री २ जयप्रकासमल्ल

४४.क

१) दाव, सको थार प्रमानं चिता याकं विष्णुधर आचार जुरो, क्रियाकत्ता अधिकार, श्री

२) सुमतिभद्रदेओत्वं जुरो ॥ ॥ शुभ सम्वत ८७८ भाद्रओ शुक्ल प्रतिपदा थो कु

३) न्हु मोलकोथे चोङम्ह रचित भालयाके बुओ वला सिमा देओ दीन जुलो ॥ ॥

४) शुभः ॥ सम्वत् ८७८ फगुन सुदि ८ अतमि बृहपतिवारस

५) थ्व कु(न्हु) श्री वजलाचार्य्य सुमतिभद श्वगरोग पलापत जुओ दन (दिन) जुरो ॥ ॥ … … …

६) … … …

४४.ख

१) शुभ सम्वत् ८७९ वैशाख शुक्लया, एकादसि उत्र भद्र नक्षष्ट हलखन जोगे श्वम

२) (वा)ल थ्वखुन्हुया घती १० ब्यङाओ घती १५ ङ्हा श्री मंजुश्रीया देओलया गजुलि छाया जुरो,

३) शुजन

४) जुजु श्री जयप्रकास, सक्व, जोगि, नकमयजु दयालक्ष्मीया जुरो खालीसा पलमान विष्णुध(र)
५) अचाल जुरो कियाकता श्री सुंधल, श्री हलसीङ, श्री ऐसुर्य्य, श्री भिंख्वाल, श्री जीनीन्द्रभद्र, कर्मा
६) चार्य्य इथुया जयमुनी जुरो थ्वया ओलसा दकों ङाबो थयाओ काया जुरो शुभ ॥ ॥ सुभ सं
७) म्वत् ८७९ वेशाख शुक्ल द्वादसि थ्व कुन्हु श्री वजयोगीनीयात लु मतुक रुया नाग

४५.क

१) चुल्या रुया कसंपका रुया किटकि स्वा फो ७ ओदाया (ओहोया) केतकि स्वान फो ६ ओसन जु
६ थहने चोनपनीत जुरो श्री ३
२) महाकालस म्हेस म्ह २३ दुगु म्ह २३ हंस म्ह २३ स्याङाओ सक्व चगु गोकर्ण्ण श्वगाम्यां
३) देस भोज नकु जुजु। श्री जयप्रकासमलदेवन लु मतुक कसंपक नाङा (नाग) चुल्या
४) श्री सीघ्रीनी ब्याघिनीयात जुको सिजलस रुन सिया मदुक (मतुक) जुरो थ्व कीयाकता सुधल
५) हेलसङ (हेलसिङ) ऐसुर्य्य भिंख्वाल जीनीन्दभद्र जुरो ओल दको ङाबो थया काया जुरो ॥ श्री जयप्रकासमलय जुरो ॥ ॥

४५.ख

१) शुभ सम्वत ८८३ पौष वदि १४ श्री वजयोगिनीयाके सक्व जोशि (?) बेलस ञया भंसाछेया, भ
२) दील भाजु कुशुन यताय छोया कु १८९ जगे संपून, श्री शुंध्रलजु ओसा दको ङाबो थ
३) याओ काया जुरो होदेङ्गा जुको म्हति २ काया जुरो
४) शुभ सम्वत् ८८३ माघ शुक्ल द्वितिया, थ्व कुन्हु, श्री ३ वजयोगिनीया कोखदुया कोताय पुरा(ओ)
५) खिचां देओलस दुहा ओङ, खदु ल्वओन कोहा ओङाओ पिहा ओल, थ्वगु ख काहालस पलमान
६) याके धायाओ, उपाध्या भाजुयाके, डेङाओ छोत, उपाध्या भाजुन ङ्हा छात गथे चोन अथे याओ
७) धकं धायाओ हल, थथे धाया हयान पति मजुयाओ, श्री शुध्र, हेसिङ नीम्ह छोत उपाध्या भाजु

तँसा

१) शुभ सम्वत् ८८० ज्येष्ट शुक्ल एकादसि आदिवाल कुन्हु श्री ३ वज

४६.क

१) न उखुन्हुंतु याओ धाया हया आओतल्यं मयानीरा धक धायाओ, श्री जयप्रकासमलन सां
२) ति यातकु ॥ शुभ सम्वत् ८३१ (?) वैशाष शुदि रोज ४ श्री २ भास्करमल्ल राजाया माम श्री भु
३) वनलक्ष्मी माजु(न श्री)गुभारस श्री २ प्रतापमल्ल महाराजान दयकागु गतकुति देवल से
४) नकाओ स्वत परि देवल दयकाओ प्रतिस्था याङा दिन जुलो शुभम् ॥ ॥ शुभ सम्व
५) त ८४७ फागुण शुदि ३ श्री चैत्यबाहारया नेत परि देवल दयेकेत पाद स्थापना याङा दि
६) न जुलो ॥ ॥ चैत्र कृष्ण ११ चुदिका छाया दिन शुभं ॥
७) शुभ सम्वत् ९०५ चैत्र शुक्ल त्रयोदशी हस्त नक्षेत्र शुक्रवार कुन्हु श्री ३ गुभारस श्री २
८) रणबहादुर महाराजाया माजु श्री २ राजेन्द्रलक्ष्मी महारानिन चोया कोथा चौघ
९) रानि चुक स्मेत दयकाओ प्रतिस्था याङा दिन जुलो शुभं

४६.ख

१) शुभ सम्वत ८८३ चैत्य शुक्लया, पुनमासि कुन्हु श्री ३ वजयागिनी सदाया मराता थें कोहा बीज्याका बेलस

२) केबा कोश, श्री ३ वजयोगिनीयाके छोसे हयाव ङाक, मिंन नओ, बेजुको नया राक, स्वान गुथयागुलि, थुगु ख परमा

३) नपनी हने धायाओ, श्री उपाध्या भाजुयाके दलमानस्वन कङाओ छोत, उपाध्या भाजुन ङ्हा चोङ्गु गथे याङा अथे या

४) ओ धक, आज्ञा दयाओ हर जुरो ॥ चैत्य कृष्णया सप्तमि कुन्हु सान्तिक याङा, चाकल जग्य बलि पश्चरक्षा (पञ्चरक्षा) पाथ याङा

५) दान रुय बोटि मो १ ओहोया बोतिम ो १ कंस बाता, कंस खोर, सिजसराओ, सिज खोरा, सिज बाता, सकताया मोहो १ बि

६) ल महाकालस दुगु म्हं १ बलिस फसि म्हं १ गुबाहाल इनाबाहार हंस म्हं १ देओ चोङ त्वालस इनाबाहालस हंस म्हं १

७) पालीस रांस, लयसिओ जोलन याङाओ, सम याचकं पालिसं याङाओ, सांतिया जगे चुयक छोयाओ पूजा लिहा

८) ओङ जुरो, ओयालि तुनि, श्री वजयोगिनी थाहा बिज्याकेगु, बखबंधन जगे याङा जुरो देओ थाहा बिज्याकालि, ग

९) न चक्र श्री सुधलया छेस याङा जुरो, जुजु श्री २ जयप्रकासमलदेव, सको चिंता याक, भाजु कुतु भदिल जुरो ओर

४७.क

१) सान दको ङाबो थया काया जुरो मुलाचार्य्य शुंधल गुरुभराद जुरो ॥ सांति याङान, शान्ति मजुयाओ लिथे

२) गथे जुर धालसा ॥ ॥ सम्वत ८८३ वैशाख शुक्लया पुनमासि कुन्हु श्री २ जयप्रकास, महाराजाया काय श्री ज्यो

३) तिप्रकासमल, श्वगरोग प्रापत जुओ दिन जुरो सति ओङ थकुजु नकमयजु पमुखन म्हं २ जुरो, थथेया निमि

४) ति, शान्ति भिनक याय माल जुरो मयाय मत्यओ, देयाके का छपु जकन ओसां शान्तिक याय माल जुरो देओया

५) [हग ङातसा दुमबेंसा ओन दुल सिध्यन दु] ? दे पाछाक कओल देमुनिया पाल छो, थुगु पतक जुरो शुभ ॥

४७.ख

१) थओ कुलया श्री वर्ज्जयोगिनिया कर्म्म यायगु थिति न्हापांनिस्येंया थिति संप्रदा

२) ये जुल, श्री ३ वर्जयोगिनि माजुया पूजाओरि थाकालि जुयाव चोनेओं थ

३) ओ मां सिशान अग्निसस्कार याये मदु जुल, दुखं नापं केंके मदु स्यवा थओ

४) पनि लवन शिशां शु छुं जुसा थाकालिं अग्निसत्काल याये मदु श्री ३ वर्जजो

५) गिनीया थास छुं उपद्रव जुलं धासा श्री ३ वजजोगिनीया पूजाओलि थाकालि

४८.क

१) यात श्री वज्रयोगिनिया थास थथे उप्रदव जुल धका बिन्ति याना शान्ति स्वस्ति

२) याये माल श्री वज्रयोगिनीया थासं न्हा जुया मओंगु छुं जुल धासा श्री वज्रयो

३) गिनियाके साधपे याना राजायाके साधपे याना, थाकालिया आज्ञा बमो

४) जिं याये मा ज्या जुल हानं थाकालि उसाये मदुसा साधि संकस्त परे जुया ओन

५) धासा न्हापांनिस्येया संप्रदाये, मंत्र परंपरा येनेन माल, थाकालिया

६) आज्ञा बमोजिं ज्यू मज्यू थाकालिया आज्ञा बमोजीम याये माल, मखुगु कर्म

७) याम्हयात न्हापा कुल चले मजुगु याम्हयात श्री वज्रयोगिनीयागु ज्या चलये या

८) ये मदु जुलः शुभ ॥

४८.ख

१) तं धेनाओ सिति ओङ दिं जुलो ॥ ॥

२) शुभ सम्वत् ८१३ रगारया कोश तुरसि लखश पालुसया थिं जापिं स्वशति यसति रामा छम्ह शर्द्धा याङा छोङ

३) ओयाओ गुबाहारस खल खल मुङाओ रगारया कांचा भायि धाया सय छम्ह सकस्यां पुजावारि याङा

४) ओव दुवा दुगु, खा, ग्वाग्वा स्याय हयि स्याय हया रक्षिति दु बेरस प्वओ स्वयिम्ह छमह रामा छ

५) म्हओ ओरिस्य ओम्ह छम्ह स्यात, थुगु ख रायकुलिश बिन्ति या ओङाओ तिलि श्याकु पिनि २

६) ञन छोया हर, संम्वत् ९१३ मिति वेशाष शुक्रया पूर्णमाशि, शनिश्चरवा(र) षुनु चान्हसं ओङा

७) ओ सकोया दुवा रामेश्वर यंचपमीं सिपायि सहित जुयाओ चान्हसं कलिया विका

४९.ख

१) न छु मधाओ भुपतर तयारि बाघउति रसेरि सयन बरान कयका लिङा हर ॥ न्हिनस बा

२) न्हिति जाओ बेलस सय सकले चिङाओ ञ ञन दिन जुलो जुजु श्री रणबाहादुर साह जुलो ॥ ॥

३) शुभ सम्वत् ९१४ ज्येष्ठ शुक्ल पूणमासि षुनु ञ देशया समन्द्रभद्र गुबहाजुया कतपिं सकलें मुनकाओ, चि

४) बाहा पतिकं यज्ञ याङा सिओ जुर, गुबारसं ओर ओयाओ श्री ३ स्वयभू चैत्यया हओने यज्ञ याय धार धास्यंरि श्री जिनिन्द

५) भद्र प्रमुखं ङाम्ह फुकिजन, चिबाहा देवयाम्हओ यज्ञ याय मदु धाया बोध जुयाओ अंना याक्व दक्षिं

६) द्यास यसा यज्ञ याक दीन जुलो शुभं ॥ ॥ शुभ सम्वत् ९१५ मिति फाग्गुण शुक्ल त्रयोदशि आदित्यवार षुनुश्री बाहादुल साह दुंजा ओनाओ दुजान श्री वजयोगिनीस बिज्याक दीन जुलो । शुभ सम्वत् ९१५ मिति पाल्गुण कृष्ण त्रयोदशि घटि

७) ८ चतुर्द्दशि घटि ३ शतभिषा नक्षत्र घटि ३४ साध्य योग घटि १४ शुभ योग घटि ७ बृहस्पतिवार षुनु

५०.क

१) न्हिनस्या सोपह(र) ओ बेलस श्री २ बहादुर साह, साहाबिनि, निम्हतिपुलिं श्री ३ वजयोगिनीया था
२) सन उमकय जुयाओ गुह्यश्वरीस बिज्याक जुलो उषुनु चान्हस्या छपहलं लिस बाचा भति मजाबेल
३) स श्री ३ वजयोगिनीया लिउने चोस चोङगु श्री २ सिंहप्रताप माहाराजान दयकागु सतल हितिन प
४) छिम उत्र निद्या श्री २ राजेन्द्रलक्ष्मी माहारानिन दयाकागु सतल हितिन पूर्व्वया कोथा नापं निद्या थचा को
५) चालं मिन नओ जुलो निचुक यात्रायागु पथ तयागु पूर्व्व उत्र निषें छुं मजू मूरं चपालं छुं मजुलो मिन भति नओ बेरस सक्वया सकल्यं ओ
६) ना धप जोना मि छेन ओन सुनानं छुं यायं मफु आताहं जक चोङ सकल्यं सति षुनु तिनि क्वाहा ओल
७) जुलो ॥ मिन नओ षुनु चान्हसं बन्देजु द्योओ पाराक इथुया लखसिं नापं बन्देजु म्हं ३ छेभदि म्हं ४ गुह्येश्व

५०.ख

१) रीस छोर न्हापां बाहादुर साहयात कनओन अनंलि ञ देश ओनाओ जुजु श्री रणबाहादुर माहाराजायाके
२) कंओन जुलो, चतुर्द्दशी षुनु श्री बाहादुर साहन बराम्हुं छोयाओ स्वके हर गथे जुर धक नेजक नेङा ओन जुलो
३) अमावास्या शनिश्च(र)वार षुनु जुजुया केता मांधर छोयाओ स्वके हर बहनिस थ्यंक ओर उषुनु बाहा
४) रस बोङानङ सतिषुनु न्हापां ञङ ओओम्ह ङाम्ह फुकिजं दुवाद्यांयरमा ओङाओ केने ञ
५) सरि ञङ ओओम्हन धार गथे जुयु गथे यासे सान्ति (जु)यु चोया हि धार धास्येरि उत्पात सफु
६) लिस स्वयाओ सफुलिस चों थे क्रिया जक चोया बिया छोया प्रतिपदा षुनु रात्रिस पे

५१.क

१) घौति चोओ बेरस जुजुन असुवार छोयाओ बोंके हर जिनिन्द्रभद्र ज्ञानसिद्धि जयन्द्र वजसत्व पेम्हं
२) रात्रिस अषुवारओ नापं ञ ओनाओ जुजुन आज्ञा दत कन्हस वा धार, सतिषुनु ओना सांति यायत छु छु मार चोया हि
३) धार मारक्व चोया बिया तृतीया सोमवार षुनु न्हापां ञन ल्याहा ओया ङाम्हस्यां लुसि धेना पुरशच
४) रण चोङ ओङा ङान्हुत जप रक ५०००० रंक तारा सहस्र नाम धा १०८ ञक जटा धारिणी ५४ प्रतिं
५) गिरा ५४ न्हिन्हिछिया रात्रिस गुम्हा चरणा दयका पूजा थ्वयात खर्च्च न्हिं तका ५ सह तका २५ बिर ङाबो
६) थया काया, सामग्री छन्हुयात छम्हस्यं ञङा थुति ङाम्हसेन याङा पञ्चरक्षा धा १२७ थुति मुल
७) यापिसनं पिनेयापिं पाथ याय सकोस्यंनं याङा, ङान्हुन धुंक ॥ सम्वत ९१५ मिति चैत्र शुक्लया षष्टमि बृहस्पतीवार षुनु शान्ति या

५१.ख

१) याङा बलि गालया थास मिर छोकगु यज्ञ गारसवु तुराकार यज्ञ चतुर्व्विंशति बलि षालि बलि दाल
२) बलि दार बलिया हाकु काधा(कापो) था १ चाक क्लेश ग्व १ सिज क्लेश ग्व १ क्लेशयात कापो थां १ दान आत्माबिम्बु ओहो म्सं १२ सूर्य्य बिम्बु रु

३) रति ८१ चन्द्र बिम्बु ओहो म्सं १६ ग्वदान भूमिदान छेदान नओग्रह दान दानयात पञ्चरंगि कापो थां ५ शंख ग्व १ खड्ग पु १

४) चोरस म्हं १ फशि म्हं १ कंस बाता ग्व २ सिज बाता ग्व १ न ख्वला ग्व १ थुति दानयात ॥ पूजायात घ

५) ण्ठ ग्व १ संख ग्व १ अर्घा ग्व २ म्स पु ३ सिज बाता ग्व १ सिज ख्वला ग्व १ कंस ख्वला ग्व १ सिज सरा पा ५

६) पञ्चरंगि गा पु ५ आहु कि फं १० बलि कि फं २५ तयति कि फं २० तछो हाम्ल घ्यो माक्व सामाग्री

७) माक्व हिति चुक तोशाखानि ओया बिर माहाकालस मेस म्हं १ दुगु म्हं २ हंस म्ह ५ गणेसके दु

५२.क

१) गु म्हं १ बलिस फसि म्हं १ दाल बलिस हाकु फसि म्हं १ फायका छोया थुति धुनकाओ ह्लेश यज्ञ बलि

२) बिसज्जन, बलि छोसेलि ॥ मुल चपारस कुमारि पुजा सद्य कुमारी म्हं ५ वस्त्र जु ५ श्री २ यात वस्त्र जु ३

३) श्री ३ भोगमतियात वस्त्र जु ३ बन्देजुपनि भोछि भोछिं भोजन याचका बेशत म्हं ६ प्रमान म्हं २ सि

४) निम्हसयात जक बिया मेसयागु थुति न्हीन्हस्या कर्म्म धुनकाओ छुं निम्ह जक तया लित छोया, रात्रीस

५) सिंधुराचरण पुजा थाभु पा १ धर्म्मोदय लर म्सं ६ सराका रु म्सं ३ जोगिनी म्हं ५ वस्त्र जु ५ क्वयचिनो २

६) क्वयलं पा २ रात्रिस थुति दयक पूजा शमया चक्र गण चक्र सि काया धुमांगा रिछोया चक्रेश्वरि श्री

७ जिनिन्दभद्र बलि बिओ इथुया पतिकर दार बलि मुरण बिया जुलो ॥ पुनश्चरण मधुंकं शान्ति याङा

नेपालभाषा अनुवाद

१.ख

श्री वज्रयोगिनीयात नमस्कार ॥ कलिगत सम्वत् ३६७६ स नेपालय् सिम्रौनगढं श्री ३ बुंगदेव बिज्याःगु जुल ॥ सम्वत् ५९९ फागुण शुक्ल द्वादशी, थुखुन्हु नवक्वाथ (नुवाकोट) चाःगु जुल ।

सम्वत् ६६१ फाल्गुण कृष्ण द्वितीया निन्हुखुन्हु बाहाःया नायक, जयसिंहराज भारो, अमृतसिंह वैद्य, रामदामदास दुवाल, जितपति भारो, संघराम भारो, दैवज्ञ रसमार, नाथु भारो, हृदयसिंह भारो थुमिसं नवपाञ्चाली नियुक्ति याय् धकाः कचवं याःगु जुल । थुबलय् जुजु श्री २ बिर मल्लदेवया न्ह्यःने बाबुदेव बेसत (बिस्यः), देशनायक वनाः बिन्ति यात । न्हापा जुयावंगु परम्परा क्यंबलय् जुजुं देशनायक व बेसततय्सं (बिस्यःतय्सं) थ्व ज्या याइगु मखु, थ्व बन्देजुपिनि खुसिकथं याइगु खः धकाः आज्ञा यात । थुबलय् बन्देजुपिंसं मोह १५ कयाः पाञ्चाली ल्यःगु जुल ।

२.क

सम्वत् ७५५ श्रावण शुक्ल चौथीखुन्हु उग्रमाल जोशी बिस्यः, पिचुरु प्रमानं नवपाञ्चाली याय् धकाः कचिंगः यात । प्रमानं धाल प्रमानं याय्, बिस्यःनं भाःपिल कि बिस्यःनं याय् धकाः उपद्र यात । थुबलय् बेखादेवजुं नवपाञ्चाली याय्गु हक प्रमानया नं मखु, बिस्यःया नं मखु, थ्व जिमिसं याय्गु खः धयाः नं खँ मन्यंगुलिं येँय् वनाः जुजु लक्ष्मीनरसिंहदेव व प्रताप मल्लदेव निम्ह बाः-काय्या न्ह्यःने बिन्ति यात ।

न्हापायागु नियम क्यनाः जुजुं आज्ञा यात कि 'थदेश-कोदेशया पद्धति'कथं प्रमान व गुभाजुपिंसं याय् मदु धयाः तंचायाः कोकील बिस्यःयात न्वानाः छिमि यत्थे मखु, बन्देजुपिनि यत्थे खः धयाः बिस्यः व प्रमानं धाःम्हयात मयाःसे मोह १५ कयाः बन्देजुं थम्हं धयाम्हय्‌सित यात ।

२.ख

सम्वत् ६४५ माघ कृष्ण नवमी पर दशमी बृहस्पतिवार, थुखुन्हु पाल्पाया मुकुन्दसेन मगः जुजुया नेतृत्वय् काठमाडौं ध्वस्त याय् धकाः वःबलय् श्री २ सूर्य मल्लदेवं मनिगल (यल)या पायक, रावुत किपुली तैनाथ याकेछ्वत । यैं देशयापिं मवंसे यलयापिं सकलें वन । मगः जुजुं यल चाय्‌कल । ख्वपय् च्वंपिं बिस्युंवने माय्‌क थनाछ्वत (लिनाछ्वत) ।

सम्वत् ६४६ फागुण कृष्ण दशमी बृहस्पतिवार, थुखुन्हु मगःतय्‌सं यल घेरय् यात । फागुण कृष्ण एकादशी शुक्रवार, थुखुन्हु यलय् दुहांवंपिं सकलें मगःत सित । चैत्र शुक्ल तृतीया शुक्रवार, थुखुन्हु मगःतय्‌सं थिमि, चाँगुनारायण ध्वस्त यात । सप्तमी अंगारवार (मंगलवार)खुन्हु मगःतय्‌सं यैं घेरय् यात । स्वचा-प्यन्हु घेरय् यानाः लिहांवंगु जुल ।

सम्वत् ६४८ चैत्र शुक्ल द्वितीया आदित्यवारखुन्हु मगःनं किपू क्वत्यल । थुबलय् श्री सूर्य मल्लदेवं स्वयम्भू, जोगाबेल, थँबही, जनबाहाःद्यः, पशुपति, चाँगु, गुँबाहाल (सक्व), झिंनिगू पीठ, तलेजु, कुमारी, थुलिसिके बल फ्वंकूगु जुल । थुलि यासेंलि देशय् पीठपत्तिकं बलि ब्यूगु जुल । पीठय् जक बन्देजुपिंसं, देशय् दुने आचाःजुं, लाय्‌कुली तलेजुया पुजारीं कुमारी बिज्याकूगु जुल । तृतीया अंगारवारखुन्हु यैंनं किपुली हमला यानाः मगःतय्‌त लिनाछ्वत । मनू छम्ह, सल छम्ह ज्वन । थुखुन्हु किपुलिं मगःत बिस्युंवंगु जुल ।

३.क

सम्वत् ६७९ पौष कृष्ण दशमीखुन्हु श्री २ अमर मल्लं चाँगु कयाः बिज्यात (क्वत्यलाः काल) । कतिं पुन्हितक राज्य यात ।

सम्वत् ६८० चैत्र कृष्ण सप्तमी बुधवार, थुखुन्हु श्री अमृत मल्ल हतालय् बुनाः श्री २ त्रैलोक्य मल्ल, त्रिभुवन मल्ल, गंगारानी थकुनीपिं ख्वपं वयाः सक्व देश पसयके (दुहां वःगु ?) जुल । वैशाख कृष्ण दशमीखुन्हु चाँगु लितकाःगु जुल ।

सम्वत् ६८१ माघ शुक्ल द्वितीयाखुन्हु श्री त्रैलोक्य मल्ल, श्री त्रिभुवन मल्ल, गंगारानी थकुनीपिं स्वम्हसिनं सक्व देशय् पःखाः दनाः प्रतिष्ठा यात । गुँबाहालय् दुगु छम्ह, अजिद्यःयात मेय् छम्ह, भगवतीयात हँय् छम्ह, बाहालय् कुमारीयात हँय् छम्ह, बलिइ फै छम्ह व चतुर्विंशति बलि बिल । यज्ञ, पञ्चरक्षा पाठ चलखु त्वालय् यात । पूजा अधिकार बाबुदेव जुल ।

तँसा

सम्वत् ६४८ माघ कृष्ण चौथीखुन्हु (पाल्पाया) मगः जुजुं दुःख ब्यूगुलिं श्री भुवन मल्लं जयदेवयाके न्यनाः श्री ३ परमेश्वरी (वज्रयोगीनी)याके बल फ्वंकल । जप लख ३० यज्ञ महाबलि बिल । चान्हय् मुद्रा सहित गुह्य पूजा याकूगु जुल । ईश्वरीया प्रसादं मुकुन्दसेन मगः बिस्युंवंगु जुल ।

सम्वत् ६८९ मार्गशीर कृष्ण द्वादशी बुधवारखुन्हु श्री २ महेन्द्र मल्लं गुंबाहाल च्वय् (छगू) दल,

त्वापलय् छगू थाना, खेलय् निगू दल चोन । लछितक अथें च्वन । लिपा राजां न्यनेकने यात । सक्व देश ला खने हे मदु । चान्हंन्हिनं खसुं त्वपुयाच्वन । आः जिं गथे लिहांवने धकाः चान्हय् गुँबाहालय् वल । मूल चपालय् 'खापा खँ' धकाः धासेंलि दुने च्वंम्हं धाल, 'आः खापा चाय्के मज्यू, कन्हय् वा' । लिपा जुजुं 'अथे धाय्मते, जि यैं देशया जुजु खः' धकाः धाय्वं खापा खनाः दुकाल । जुजु मिगालय् (अग्निमठ?) बिज्यानाः बाबुदेवयात "जितः लज्जा जुल, जि गथे लिहांवने, छलपोलं जितः सक्व देश बीमाल" धकाः बिन्ति यात ।

४.क

थथे धासेंलि 'दय्' धकाः धयाः परमेश्वरीयाके बिन्ति यानाः बाबुदेव गुभाःजुं जुजुयानितिं ईश्वर प्रसन्न जुइकाः सिल्लागाः तृतीयाखुन्हु (महेन्द्र मल्लं) सक्व देश कब्जा यानाः कयाबिज्यात । ख्वपय्त खुसःम्ह ज्वन । बाबुदेवया थुगु गुणं वयात छें स्वीनिखा, बुँ न्हय्निपी प्रसाद (इनाम) स्वरूप ब्यूगु जुल ।

सिल्लागाः नवमी बुधवारखुन्हु चाँगु चाल, दशमी बृहस्पतिवारखुन्हु भ्वँत व पनौति चाल (चाँगु, भ्वँत व पनौति यैंया राज्यय् लाःगु जुल) ।

सम्वत् ६८२ फागुण शुक्ल तृतीयाखुन्हु श्री महेन्द्रेश्वर स्थापना याःबलय् श्री ३ तरव भीमसेन (तःधीम्ह भीमसेन?) ब्वंगु जुल । यलया? अर्जुन, थँबहीया सिद्धिनाथ, श्रीरामपिं वःगु जुल । थुबलय् न्हाय्पनय् तरिकामाल व कुण्डलं तीकाः जात्रा याःगु जुल । थ्व श्रीश्री जयमहेन्द्र मल्लदेव प्रभु थाकुरं दय्कूगु जुल ।

४.ख

थ्वयां गुलान्त्यः जेष्ठ शुक्ल नवमी शुक्रवारखुन्हु यैं राज्यय् दुहांबिज्याःगु जुल ।

सम्वत् ६८४ माघ कृष्ण दशमी तःग्वःगु देगः (यैं लाय्कूया तलेजु देगः) प्रतिष्ठा याःगु दिन जुल ।

सम्वत् ६८७ माघ शुक्ल, द्वादशी, बुधवारखुन्हु ताम्रलिङ्गदेव सुवर्ण देगलय् पूर्ण ध्वजा छाःगु जुल । थ्व श्री २ महेन्द्र मल्लदेवं दय्कूगु जुल । थुबलय् रामायण प्याखं हुइकल । तःधिकःम्ह भीमसेन हःगु जुल ।

सम्वत् ६६२ चैत्र शुक्ल पुन्हिखुन्हु घटि ४ पारुखुन्हु घटि २ तृतीयाखुन्हु घटि ५४ पुन्हिखुन्हु पेघरि दुबलय् द्यः क्वहांबिज्याकल ।

सम्वत् ७५७ जेष्ठ शुक्ल पञ्चमीखुन्हु चाँगुया कर्त्तिइ दल (ल्वामि/सेना) वन । क्वाथ छतँ जाय्क दनाहल । (थ्वसिबें न्हापा?) दशमी अंगारवार (मंगलवार)खुन्हु ख्वपय्त व थिमीतय्त थ्व थानाय् आक्रमण यानाः

तँसा

सम्वत् ७९० भाद्र शुक्ल एकादशी बुधवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया लिपतय् दनागु देगःया चुलिका छाया ।

५.क

श्री शङ्करमल्ल कुम्हरयात चित, पंचखारया (पाँचखालया) नरसिंहदेव समेत ख्वपय्त सछि व निम्ह, थिमीत ख्वीन्याम्ह, खय्त सछि व नीप्यम्हय्सित ज्वन । बन्दीखानाय् मनूत ५० म्ह हल । ढाल १५, तुपः ५० कब्जा यात ।

सम्वत् ७९२ फागुण शुक्ल तृतीयाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया न्हापायागु देगःया गजूया न्यास पिकयातल। न्यास घर दयाच्वंगुलिं द्यःया 'रङ' पूजा याय्मालाः (लँपु छाय्मालाः) न्यास घर निगः दय्के मत्यःगुलिं गजूया न्यास घर द्यःयात लुत। फागुण शुक्ल षष्ठीखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यास पिकाल। फाल्गुण कृष्ण एकादशीखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया मूल रङ छाल। चैत्र शुक्ल एकादशीखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यास लुत।

सम्वत् ७९२ चैत्र शुक्ल त्रयोदशीखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीयाके न्हापा क्वकयातःगु गजू छाःगु जुल। पूजा जयधर्मदेवं याःगु जुल।

५.ख

सम्वत् ७६४ चैत्र शुक्ल पूर्णमासि वृद्धि जुयाः पूर्ण जूखुन्हु उग्रतारादेवी द्यः क्वहांबिज्याकल। द्वितीया घटि १० आदित्यवारखुन्हु मू याः। द्यः चलखु त्वालय् द्यः खतय् थनाः यात्रा याय्त्यंबलय् ख्वपय्त स्वःवःपिंसं ह्यंगवाः (मि?) तल। ह्यंगवाः तःगु स्वखा छँ जुनाः देशछिं मिं नल। थथे जूगुलि पुन्हि न्ह्यदय्कं द्यः क्वहां बिज्याके मत्यः। घौछि जक लिदःसां बिज्याके माःगु जुल।

सम्वत् ७९२ वैशाख कृष्ण तृतीयाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया वह तोला ३९८ मास ५ झिंप्यपाँय् (टुक्रा) व भिंगु वह तोला २२९ मास १ थुलिं थां २३ त्याक (टुक्रा) थुलि वह श्री २ प्रताप मल्ल जुजुयात तोरण दय्केयात जयधर्मदेव व उग्रमाल जोशी निम्हसिनं 'दुबिस' तःगु (बिन्ति याःगु?) जुल।

तँसा

द्यः क्वहां बिज्याके ज्यू मज्यू पुन्हि बढय् जू मजू स्वय्।

६.क

सम्वत् ७९२ आश्विन कृष्ण सप्तमी पर अष्टमी बृहस्पतिवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीयात श्री २ कविन्द्र जयप्रताप मल्लदेव प्रभु थाकुरं लुँतोरण तःगु जुल, वहया तोरण जक द्यःया वह तयाः दय्कूगु जुल। पूजा, यज्ञया सम्पूर्ण अधिकार जयधर्मदेव तुं जुल।

सम्वत् ७९२ जेष्ठ कृष्ण प्रतिपदा, शनिश्चरवारखुन्हु मयजगाम क्वाथय् यल व ख्वपया दल वयाः घेरय् याःवल। मयजगामया मनूतयसं पिंपालाः (प्रत्याक्रमण यानाः) ख्वपया चौतारा भोत्याभाजु, जयहरि जोशी आदि खुम्हय्सित छ्यं पालाहल, खय् छम्ह ज्वनाहःगु जुल।

सम्वत् ७९२ चैत्र कृष्ण प्रतिपदा बुधवारखुन्हुया चान्हय् भीरुद्वँय् थाना च्वनाः क्वाथ दन। थ्वया सर्खुन्हु अरपोद्वँय् क्वाथ दंवःगु जुल।

६.ख

सम्वत् ७९३ मार्गशिर कृष्ण चतुर्थी पर पञ्चमी बृहस्पतिवारखुन्हु ख्वपया जुजु जगत्प्रकाश मल्ल सित।

सम्वत् ७९३ फाल्गुण कृष्ण तृतीया आदित्यवारखुन्हु मूरचोक्वाथय् यलय्त व ख्वपय्तय्सं घेरय् याःवल।

सम्वत् ७९३ आषाढ शुक्ल सप्तमी बुधवार, थ्वखुन्हु भेरुदो, कपन, पोदो, तवख्यल क्वाथ येँन(?) त्यलाकाल।

सम्वत् ७९३ श्रावण कृष्ण सप्तमीखुन्हु मदुराछेँय् तुयूम्ह क्वः खनेदत।

सम्वत् ७९३ आश्विन शुक्ल प्रतिपदा घटि ४ थ्वयां फिन्हुखुन्हु दशमी घटि २५ थथे दयाः च्वंबलय् पारुखुन्हु प्यघौ दुबलय् येँया जुजुया जक नःला स्वन । प्यघौसिबेंन्ह्यः मफयाः द्वितीयाखुन्हु नःला स्वंगु जुल ।

७.क

सम्वत् ७९४ कार्तिक कृष्ण दशमी आदित्यवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया खवगु ल्हातय् च्वंगु नीलउत्पल त्वःधुल । लिपा ह्यांगु कापतं चिनातःगु जुल । थुगु खँ बहालय् प्रमानतय्त (पंमाय्तय्त) द्यःया उफ्वःस्वां त्वःधुल धकाः धाल । पंमाय्तय्सं थथे जूसा गथे याय्माल धकाः न्यंबलय् जयधर्मदेवं शान्ति याय्माल धकाः धयाः 'उत्पात-सफू' स्वयाः गथे धाल अथे हे शान्ति यात । पौष शुक्ल चतुर्थी बृहस्पतिवारखुन्हु शान्ति, चक्रय् यज्ञ, दान लुँ १० रति, वह १० मास, भूमिदान, सा दान, महाकालयात दुगु छम्ह, इनाय् बहालय् बलि बिल । बाहां स्याय्त माक्व जुजुं बिल । सामान माक्व बिस्यःत खुम्हसिनं ब्यूगु जुल । पूजा अधिकार जयधर्मदेव तुं जुल ।

७.ख

सम्वत् ७८५ मार्गशीर शुक्ल त्रयोदशी आदित्यवार, थुखन्हु श्री प्रताप मल्ल जुजुं काय्या नामं तःधंगु न्हूपुखू दय्काः पलिस्था याःगु जुल ।

सम्वत् ७९४ भाद्रपद शुक्ल एकादशीखुन्हु यंकी (येँयाःकी) स्वानाः चतुर्दशी वृद्धि जुयाः पुन्हिखुन्हु नापं न्ह्यः मत खुप्वाः छ्वय्कल । पुन्हिया लिपा नं प्यप्वाः मत छ्वय्कल । पुन्हिलिपा प्यन्हु पिने तय्माल धकाः देशय् च्वंपिंसं धाःगुलि सुथ न्हापां पिने तयाः हाथ्वँ दुकाल ।

सम्वत् ७९० भाद्रपद शुक्ल द्वादशी बृहस्पतिवारखुन्हु श्री २ कविन्द्र जयप्रताप मल्लदेवं श्री ३ देगुतलय् स्वमूर्ति सहित काय्पिं प्यम्हं ल्वहं-थांया च्वय् सालिक तःगु जुल ।

८.क

सम्वत् ७९१ जेष्ठ कृष्ण द्वितीया बुधवारखुन्हु नालाय् यल व ख्वप छप्पं जुयाः ओभूइ आक्रमण याः वयाः भ्रीसं कयागु (येँ देशं क्वत्यलाः कयातःगु)... ... ओभूइ लँ चाय्कल ।

सम्वत् ७९१ आषाढ शुक्ल प्रतिपदा अंगारवारखुन्हु येँया किसि निम्ह यलं पुइकल ।

सम्वत् ७९१ आश्विन शुक्ल प्रतिपदाखुन्हु नःला स्वन । द्वितीया वृद्धि जुयाः सप्तमी पर अष्टमीखुन्हु खड्ग स्वनाः नवमी घटि २८ लिपा चालं याकल । एकादशी बुधवारखुन्हु भवानीदास आचार्यपिं भ्वछिं यल पुलावन ।

सम्वत् ७९२ माघ शुक्ल अष्टमीखुन्हु भवानीदास आचार्यपिं भ्वछिं (यलं) लिहांवल । पुन्हिखुन्हु थापा क्वाथया खापा समेत क्वाथ प्यंगुलिं यलं काल । जयकृष्णजु घाःपाः जुल ।

८.ख

सम्वत् ७७९ फागुण शुक्ल द्वादशी बुधवारखुन्हु श्री ३ गरुड नारायणयात श्री २ प्रताप मल्लदेवं जय व विजय द्यः निम्ह तःगु जुल ।

सम्वत् ७९३ भाद्रपद शुक्ल पुन्हिखुन्हु यलयापिंसं भ्रुकुर थानाय् च्वनाः क्वाथ दंगु जुल । थ्वयां

सर्खुन्हु येँय् च्वंपिंसं चोरसमार थानाय् च्वनाः क्वाथ दंगु जुल ।

सम्वत् ७९३ भाद्रपद कृष्ण प्रतिपदाखुन्हु दछेँ क्वाथ दुनाः स्वन्हुलिपा नीस्वनाः दशमीखुन्हु क्वाथ दनेगु ज्या सिधय्कल ।

सम्वत् ७९४ पौष शुक्ल नवमी अंगारवारखुन्हु चिकुटि पिने बिस्युंवन । दातिम्ह व सुखुलि निम्ह लानाः कुंगु जुल । मिसात स्वम्ह नं कुनातःगु जुल ।

सम्वत् ७९४ चैत्र शुक्ल द्वितीया आदित्यवारखुन्हु मेष संक्रान्तिया जात्राय् श्रीश्रीप्रतापमल्ल जुजु

९.क

बिज्याय् मफयाः काय्पिं स्वम्हं छ्वयाः जात्रा यानाः यःसिं स्वत्वाः जुइक त्वःधुलाः साय्मि छम्ह ल्हानाः सि जक मसीगु जुल ।

सम्वत् ७९४ चैत्र शुक्ल एकादशी पर द्वादशी सोमवार, थुखुन्हु चान्हय् घटि २४ स श्री २ प्रताप मल्ल महाराज स्वर्गलोक प्राप्त जुल । सति वंपिं गुम्ह दु । थुबलय् श्री ३ वज्रयोगिनीया जात्रा यायत निमन्त्रणा याय्धुंकूगुलिं आः गथे याय् धकाः जयधर्मदेव व बन्देजुपिं सकलें येँय् वनाः धाःवन । द्यः जात्रा यायत निमन्त्रणा यानातय् लात, जात्रा याय्गु खँ गथे याय्माल धकाः न्यंबलय् जयकृष्णजुं धाल, “थजाःम्ह जुजु सिकाः नं आम द्यः क्वहां बिज्याके मदु ।” जयधर्मदेवं “भिं जा मभिं” धयाः लिहांवल । थुगु दँय् द्यः क्वहांबिज्याकेगु ज्या मजुल । जात्रा नं मयाकूगु जुल ।

९.ख

सम्वत् ७९४ वैशाख कृष्ण पञ्चमी बृहस्पतिवार, थुखुन्हु चान्हय् श्री २ महीपतीन्द्र मल्लया पक्ष ध्वजराजजु, जयकृष्णजु, बदर उभ्रा थुपिं स्वम्हसिनं तःग्वःगु देगलय् (तलेजु देगलय्) च्वनाः ‘खाति’ पुयाः, प्रजा ब्वनाः, लुँदेगलय् च्वनाः प्रजापिन्त बिन्ति यानाः खँ धयाच्वँतले श्री २ नृपेन्द्रमल्लया पक्ष, मा(न्धा)तासिंह, गिरीधर, श्री रामचन्द्र उपाध्या, श्री विरेश्वर भट्ट थुलिसिनं किसिध्वाखाया लं यलय्त दुकयाः, सँभ्यालं क्वस्वयाः प्रजापिंके समर्थन फ्वंबलय् प्रजां ध्वजराज, जयकृष्ण व बदर उभ्रायात लिनाछ्वःबलय् चिचाय्दंक बिस्युंवंगु जुल । गोरखाया तवद्वं समेत पितिनाछ्वल । थ्वयां सर्खुन्हु चिकुतिया दातिम्ह सुखु भा पिकाल । थुखुन्हु यलया जुजु

१०.क

श्री २ निवास मल्ल, ख्वपया जितामित्र मल्ल निम्ह फुकी, श्री २ नृपेन्द्र मल्ल, श्री पार्थिवेन्द्र मल्ल, श्री २ महीपतीन्द्र मल्ल समेत स्वनिगःया जुजुपिं टेकुइ नापलानाः स्वनिगःया लँ चाय्कूगु जुल । थ्वयां निन्हुलिपा ध्वजराज, राजगुरु देवेन्द्र उपाध्या बिस्युंवंपिं लुइकाः गुतक्वाथय् कुनेयंकूगु जुल । वैशाख कृष्ण सप्तमी पर अष्टमीखुन्हुया चान्हय् न्यतँया श्री विरेश्वर भट्ट राजगुरुया छेँय् जयकृष्णपिं निम्ह बाः-काय् बिस्युंवंपिं लुइकाः राजगुरुया छेँय् हे निम्ह बाः-काय् नं स्याःगु जुल । बदर उभ्राया भ्वछिं, बावतपिं भ्वछिं, निवारनिनया काय्पिं भ्वछिं कल्याहारी बिस्युंवंगु जुल ।

सं. ७९८ आषाढ शुक्ल षष्ठी सोमवार, थुखुन्हु बेला घटि ८ १/२ बिनाः घटि १३ सिबेंन्त्यः सिंहसंकन्य(?)

१०.ख

क्यंका यलया जुजु श्री २ निवासमल्लया निम्ह बाः-काय्, ख्वपया जुजु श्री जितामित्र मल्लया निम्ह फुकी वयाः श्री नृपेन्द्र मल्लया स्वम्ह फुकी, थुलि जुजुपिं मुनाः श्री नृपेन्द्र मल्लयात राज्याभिषेक बियाः राजा याःगु जुल ।

सम्वत् ७८९ भाद्रपद कृष्ण अष्टमी बृहस्पतिवारखुन्हु श्री ३ स्वयंभू चैत्यय् राहु चक्रय् हि लुयावःगु खँ जुजुयात धयाः अमावास्या अंगारवारखुन्हु शान्ति यात । मर्यादा थें चक्रय् यज्ञ, बलि, लुँ रति १०, वह मास ६, देवयात वस्त्र जु १, कुमारीयात जु १, पताः पु १, यःमरि, नकिर(?) १, दुगु छम्ह, हँय् छम्ह । थुकीयात जुजुं मोहः १२ बिस्यःया ल्हातय् बिल । सामग्री माक्व बिस्यःत खुम्हसिनं ताःलाकाब्यूगु जुल । पूजाया सम्पूर्ण अधिकार जयधर्मदेव हे जुल ।

११.क

सम्वत् ७९५ पौष कृष्ण सप्तमी पर अष्टमी शुक्रवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यास पिकाःगु जुल । माघ शुक्ल पूर्णिमा आदित्यवारखुन्हु 'मूलङ' (लंपु?) छाःगु जुल । माघ कृष्ण पञ्चमी बृहस्पतिवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगीनीया न्यासघर लुत । माघ कृष्ण नवमी सोमवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगीनी प्रतिष्ठा यात । थुबलय् जुजु श्री २ नृपेन्द्र मल्ल जुल । पूजा सम्पूर्णया अधिकार जयधर्मदेव जुल ।

सम्वत ७९५ मार्गशीर शुक्ल नवमी बृहस्पतिवार, थुखुन्हु चोक्वाथ नीस्वन । चैत्र शुक्ल १५ खुन्हु चोक्वाथ जाल । न्यान्हुलिपा आवं चित (आँय्पा-पौ चित) । वैशाख कृष्ण प्रतिपदा शुक्रवारखुन्हु चौक्वाथ श्री नृपेन्द्र मल्ल महाराजां पलिस्था यात ।

११.ख

सम्वत् ७९५ फागुणकृष्ण अष्टमी पर नवमी अंगारवार, थुखुन्हु यलया पश्नप्वात (पशुख्वाल) धयाम्ह कुमार सिनाः पाहांचःह्रय्खुन्हु राज दुःख ब्यंगुलिं 'तेदु' जात्रां बछलादेवीयात छाल हाय्के त्यः धकाः स्वनिगःया जुजुपिनि सल्लाह याःबलय् सिन्हः जात्रा जक याय्मदुगु जुल । झिंनिन्हु दुखुन्हु 'हत छोर' यात ।

सम्वत् ७९६ कार्तिक शुक्ल पूर्णिमा शनिश्चरवारखुन्हु श्री ३ पशुपतियात दक्षिण द्वार व पश्चिम द्वारय् प्रमान चिकुतिं थां समेत लुँ तोरण तल । थनंलि थ्व हे दँय् पूर्व व उत्तर द्वारय् तःगु जुल । थुखुन्हु भण्डारद्वँय् शिव थाना याःगु जुल (?), दातिम्हं ।

सम्वत् (?) पौष शुक्ल पञ्चमीखुन्हु श्री गरुडनारायणयात नित्यपूजा यानाहयाः शीर (छ्यं) जलधली (?)

१२.क

तयाः घ्यलय् स्नान यानाः छ्यं ल्ह्वंबलय् गःपः समेत कंठि कतुंवंगु जुल । स्वन्हुलिपा सहस्राहुति शान्ति यात ।

सम्वत् ७९७ चैत्र कृष्ण त्रयोदशीखुन्हु चाँगुया कीलेश्वर महादेवयात येँया पचखारया (पाँचखालया) मानसिंह, भातृ गिरीधर निम्हसिनं देगः दनाः गजू छाल ।

सम्वत् ७९७ वैशाख शुक्ल चतुर्थीखुन्हु तःग्वःगु देगलय् श्री २ नृपेन्द्र मल्लं स्वानमाल तल ।

सम्वत् ७९८ आषाढ शुकल द्वादशीखुन्हु गुँबहालय् धुमक्रथा (?) पाकुइ (गुफाय्) वटुया बन्देनं कानफट्टा जोगी सिनाः थ्वया स्वन्हुखुन्हु चक्रय् बलि बिल। बाहां, फै छम्ह, दुगु छम्ह, हँय् छम्ह तलय् (?) कुमारी पूजा यात। सामग्री माक्व बिस्यःत खुम्हसिनं ताःलाकाबिल। पूजाया अधिकार सम्पूर्ण जयधर्मदेव जुल।

१२.ख

सम्वत् ७९८ भाद्रपद कृष्ण नवमी शुक्रवार, थुखुन्हुया चान्हय् गुँबहालय् श्री ३ स्वयंभू चैत्यय् बिलागः खनाः खापा चाय्काः देगलय् दुहां वयाः सिक्रीमाल ३, सिजःघः २, भु छपाः, थुलि खुयायंकल। खुयायंकूगुया देव पूत तल (?)। बन्देजु न्याम्ह स्वन्हु तल। विधि अनुसार यज्ञ सम्पूर्ण यानाः ब्यंकल। थःने कुमारी पूजा यात। सामग्री माक्व बिस्यःतय्गु जुल। पूजा अधिकार जयधर्मदेव जुल। मार्गशीर शुक्ल चौथी शुक्रवारखुन्हु चैत्यबहालय् खुयायंकूगुया शान्ति यात। विधि अनुसार चक्रय् यज्ञ बलि, लुँ रति १०, वह मास ६, दुगु म्ह १ हँय् म्ह १। थःने कुमारी पूजा यात। सामग्री माक्व बिस्यःत खुम्हसिनं ताःलाकाब्यूगु जुल। दान बीत जक राजां बिल। पूजा अधिकार जयधर्मदेवया जुल।

१३.क

सम्वत् ७९९ कार्तिक कृष्ण अष्टमी, थुखुन्हुया न्हापांगु पहरय् इथुया पूनीया पालं पुननि व काकातार लानाः सिंघिनीया ख्वालय् गां तक्यनाः क्वःने देगलय् च्वंम्ह सिंघिनीदेवी ख्वालं व देपा ल्हातं चुइक ग्वारातुल। देपाल्हाः मनुखं ल्हानाः त्वःधुल। थुबलय् तुयूगु कापतं चिनातःगु जुल। थुगु खँ राजायात धयाः मार्गशीर शुक्ल तृतीया मूल नक्षत्र बुधवारखुन्हु शान्ति यात। विधि अनुसार चक्रय् यज्ञ बलि, दान लुँ रति १०, वह मास १०, भूमिदान व सा छम्ह दान यात। कुमारीयात वसः छजु, दुगु छम्ह महाकालयात, दुगु छम्ह थःने इनाय् बहालय्, फै छम्ह, थःने कुमारीयात पूजा याःगु जुल। सामग्री माक्व बिस्यःतय्गु जुल।

(श्री ३ याके खुया यंगुया शान्ति)।

१३.ख

पूजा अधिकार जयधर्मदेवया जुल।

सम्वत् ८०० चैत्र कृष्ण तृतीयाखुन्हु श्री ३ उग्रतारादेवी सदांया मर्यादा थें जात्रा यानाहःबलय् इकत्वालय् लिसुन्ह्यसु याःबलय् मूल देव जवं-खवं दिकूबलय् देपापाखे कुबूपिं दनेमफु। लिपा मन्यंगु न्यंकाः द्यः फलय् बिज्याकूगु जुल। थथे जुयाः नं शान्ति स्वस्ति मयाकूगु जुल।

सं ८०० जेष्ठ कृष्ण एकादशी शनिश्चरवार, थुखुन्हुया चान्हय् घटि १८ बलय् श्री २ नृपेन्द्र मल्ल सित। सति वंपिं गुम्ह दु। थथे जूगुलिं शान्ति स्वस्ति मयाःसें मज्यू।

थ्वयां झिंप्यन्हुखुन्हु मूलचोकय् स्वनिगःया जुजुपिं तयाः श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्लया राज्याभिषेक याःगु जुल।

१४.क

सम्वत् ७९८ कार्तिक शुक्ल त्रयोदशीखुन्हु ग्वलय् श्री ताम्रलिङ्गय् चिकुति प्रमान भाजुया दाजु

माधेजुं यलय् च्वनाः यलया उपाध्या श्री हरिनाथजुं अहोरात्र यज्ञ याकाः गजू छायाः इन्द्रकलश श्री २ निवास मल्लयात तय्यंकूगु जुल । थ्व दिन, भोयुज वसेंलि श्री २ नृपेन्द्र मल्लदेवं, इन्द्रमति रानीं फले दय्कल ।

सम्वत् ७९८ मार्गशीर शुक्ल १ (पर?) द्वितीयाखुन्हु श्री ३ पशुपती नन्दीकेश्वर मूर्ति, ल्वहंया थुसा दयाच्वंबलय् षोलित्तमया काय् दातिम्ह व मधिजुया काय् सुखुलि भा निम्हसिनं ल्वहं थुसा त्वःपुयाः दिन यज्ञ यानाः लुँया थुसा तल ।

सम्वत् ७९८ माघ शुक्ल १ श्रीपञ्चमीखुन्हु ख्वपया राजा श्री २ जगज्जोति मल्लं तयातःगु न्हय्दँ (७०) पुलांगु राजिक स्यंकातःगु पुखू श्री २ जितामित्र मल्लं नाग तयाः मशिरि (?) ल्ह्वनाः प्रतिष्ठा यात, यैं व यलया जुजुपिं नं बिज्याकूगु जुल ।

१४.ख

सम्वत् ७९८ वैशाख कृष्ण एकादशी सोमवारखुन्हु खास्ती लंलिपा धैम्ह लामां न्हापा श्री २ प्रताप मल्लं छायातःगु छत्र थछ्वयाः न्हापायागु गजू क्वपुयाः मेगु गजू छाल । श्री २ नृपेन्द्र मल्ल बिज्याकाः लुँया चपकुसा छपाः नं तःगु जुल ।

सम्वत् ८०० माघ शुक्ल द्वादशीखुन्हु श्री नृपेन्द्र मल्लं हरसिद्धि यँय् दुकयाः त्रिशुली लिबी जलप्याखं हुइकल । सँभ्याःक्वसं थुगु प्याखं हुइकल ।

सं ८०० फाल्गुण कृष्ण पञ्चमी बुधवारखुन्हुया चान्हय् श्री ३ सेंगुदेवया छत्रय् वँय् थाहांवनाः, गजूया च्वय् चुडामणि समेत कुर्काहःगु जुल । थ्वयां गुन्हुलिपा भिंक चान्हय् तकं शान्ति याःगु जुल ।

१५.क

सम्वत् ८०१ कार्तिक शुक्ल तृतीया अनुराढ नक्षत्र शुक्रवारखुन्हु न्हापांगु पहरय् गुँबहालय् घुनुनं तवलि, खासि कुतुंवःगु थें, क्वःने मूल द्यःयाथाय् वः थें अनथन मसीक सः वल । थुगु खँ स्वन्हुखुन्हु श्री पार्थिवेन्द्र व चिकुति भाजुयात द्यःयाथाय् तसकं सः वल धकाः जयधर्मदेवं कन । थथे जुलधाःसा गथे याय्माल धकाः आज्ञा जुल । लिपा जयधर्मदेवं शान्ति याय्माल धयाः जुजुं "शान्ति या"म धाल । विधिपूर्वक उत्पात सफुली स्वयाः शान्ति यात । मार्गशीर शुक्ल द्वितीया शनिश्चरवारखुन्हु शान्ति यात । विधिपूर्वक चक्रय् यज्ञ, बलि, दान लुँ रति १० वह मास १० दुगु म्ह १ महाकालयात, हँय् म्ह १ इनाय् बहालय्, थःने कुमारी पूजा याःगु जुल ।

१५.ख

थुकियात जुजु टका ८½ बिल, मचाक्व बिस्यःतय्सं बिल । पूजा अधिकार जयधर्मदेवया जुल ।

सम्वत् ८०१ माघ कृष्ण प्रतिपदा अश्लेष नक्षेत्र घटि १० पर मघन नक्षेत्र शोभन योग सोमवार थुखुन्हु बेला घटि ११ बिनाः घटि १६या न्ह्यः श्री वज्रयोगीनीया न्यास पिकाल । थुखुन्हु घटि २६ रङ्ग क्वतुंगु (?) जुल ।

माघ कृष्ण त्रयोदशी आदित्यवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगीनीया मू रङ छाल । फागुण शुक्ल नवमी मृगशीर नक्षेत्र प्रितियोगे बुधवारखुन्हु श्री ३ वज्रयागीनीयात न्यासघर लुत ।

सं ८०१ फागुण शुक्ल चतुर्दशी मेघ नक्षेत्र शुक्रम (?) पर धुति योग सोमवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगीनी प्रतिष्ठा यात। थ्व राजा श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्लया इलय् जुल, पूजा अधिकार जयधर्मदेव जुल।

१६.क

सम्वत् ८०१ वैशाख शुक्ल तृतीया पर चौथी रोहिनी नक्षेत्र सोमवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीयाके मलः जुइत वल। द्यःया खव (देपापाखे) लाःसां द्यनाच्वंम्ह द्यःपाःलाः 'छोक तोलेसं'? भ्वसुनाच्वंसां नं छुं मजू। मलः मन्जुश्रीया न्ह्यःने च्वंगु ल्वहँतय् जुत। देगः चाहिलाः मलः थाहांवन। मन्जुश्रीया थासय् च्वंगु फलेचाय् च्वंम्ह ब्रम्हचारी कुतुंवयाः भ्वसुनाच्वन, व नं छुं मजू। कन्हय्खुन्हु खापा चाय्का स्वःबलय् मूलम्ह द्यःया लुँगुल्या व देपाया कुण्डल, न्हकुं हाकुसे च्वंक कुं नया च्वन। थ्व जा अथे मखु धका जयधर्मदेव व बन्देपिं सकलें सल्लाह यानाः, थुगु खँ जुजुयात धयाः शान्ति यात। वैशाख शुक्ल पूर्णिमा स्वाति नक्षेत्र शुक्रवारखुन्हु विधि पूर्वक शान्ति यात। चक्रय् यज्ञ बलि दान लुँ रति १०, वहः मास १०, सा छम्ह, भूमिदान, दुगु म्ह २, हँय् म्ह १, थःने कुमारी पूजा कंम्पनी टका ७ १/२, बजि फं २०, जाकि फं १५ थुलि राजां बिल। मचाःगु बिस्यःतय्सं बिल। पूजा अधिकार जयधर्मदेवया जुल।

१६.ख

सम्वत् ८०१ पौष कृष्ण अष्टमीखुन्हु ध्वकरत्वाःया गुँत्वाःमूलया छय् सिनाः उनाच्वंबलय् फय् वयाः देवं सहित सिँ, सिँपौ मिंनल।

सम्वत् ८०१ पौष कृष्ण प्रतिपदाखुन्हु नैऋत्य कोणं धुम्रकेतु लुत।

सम्वत् ८०१ चैत्र शुक्ल नवमी शुक्रवारखुन्हु बंशीधर भा सिन्धुली आक्रमण याके छ्वल।

सम्वत् ८०१ वैशाख कृष्ण द्वितीया आदित्यवारखुन्हु श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्लं स्वनिगःया प्रमान छ्वयाः थवर्डि(न्ति)? चुकुति भाया काय् बंशीधर छ्वयाः सिन्धुली चाय्कल। थ्वयां प्यन्हुखुन्हु दिंदिङ, तीनपाटन, पतली गां चाय्कल।

सम्वत् ८०१ चैत्र कृष्ण नवमीखुन्हु श्री ३ सेंगुदेवया गरसि थनेत न्यास पिकाल।

१७.क

सम्वत् ८०३ फागुण शुक्ल तृतीया सोमवारखुन्हु श्री ३ सेंगुदेवया रक्षाहुति यानाः प्रतिष्ठा यात।

सम्वत् ८०१ चैत्र शुक्ल पूर्णिमा घटि १ खुन्हु उग्रतारा क्वहांबिज्याकूगु जुल।

सम्वत् ८०२ पौष कृष्ण चौथी आदित्यवारखुन्हु नेपालय् सक्व, चाँगु, ख्वप, यें, यल सहित फुक्क थासय् चीभाः, महादेव ज्याय् जीक च्वापु गात। माघ कृष्ण द्वितीयाखुन्हु चछिन्हिछिं भिंछकः च्वापु गात। चान्हय् द्वँचिंक गाःगु जुल।

सम्वत् ८०२ जेष्ठ कृष्ण सप्तमी शनिश्चरवारखुन्हु श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्लया कलाः राजलक्ष्मीदेवी सक्व देश वःबलय् पुखूछें त्वालय् सतः फल्चाय् भीमसेन थापं यानाः लुँगजू छायाः प्रतिष्ठा यात।

१७.ख

सम्वत् ८०३ चैत्र कृष्ण तृतीयाखुन्हु श्री ३ उग्रतारादेवी न्ह्याबलें थें जात्रा यानाःबलय् एकरत्वालय्

लिसुन्ह्यसु या:बलय् चीभा:या ख: बँय् चुल। ख: कुबूपिं दने हे मफु। लिपा दना: मन्यंथाय् न्यंका: ईश्वर, ईश्वरी फल्चाय् बिज्याकल। थथे जूसां शान्ति स्वस्ति मया:। लिपा गथे जुल धा:सा –

सम्वत् ८०३ वैशाख तृतीयाखुन्हु श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्लया मां सित। थथे जूगुलिं शान्ति स्वस्ति मयाय्मत्य:।

सम्वत् ८०३ जेष्ठ कृष्ण चतुर्दशी रोहिणी नक्षत्र बुधवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया गतकुति देगलय् सुरपेन? क्वय् च्वंगु, उत्तरपाखे च्वंगु संध्या इलय् चक्र कुतुंवल।

तँसा

सं. ८०२ माघ कृष्ण पञ्चमीखुन्हु श्री २ जयनृपेन्द्रमल्लं त्रिशुली लिबी ल्वहंथामय् थ:, श्री ऋद्धिलक्ष्मी रानी, मथ्या:म्ह रानी राज्यलक्ष्मी, मां, काय् थाकुरपिं न्याम्हसिया सालिक तल।

१८.क

थुगु खँ राजायात धया: शान्ति यात। आषाढ कृष्ण सप्तमी पर अष्टमी शुक्रवारखुन्हु शान्ति यात। विधि थें चक्रय् यज्ञ बलि, दान लुँ रति १०, वह मास ६, भूमिदान, सादान, मेय् म्ह १ महाकालयात, हँय् म्ह १ इनाय् बहालय्, फै छम्ह बली, थ:ने कुमारीयात पूजा, समय चक्र, गन चक्र छा:गु जुल। थुगु पटक सकतां जुजुं ता:लाकूगु जुल। पूजा अधिकार जयधर्मदेव जुल।

सम्वत ८०४ मार्गशीर कृष्ण त्रयोदशीखुन्हु सक्वया 'पुरान बहार' नीस्वन। फागुण कृष्ण चतुर्थी आदित्यवारखुन्हु प्रतिष्ठा यात। थुबलय् खारिसाय् च्वंम्ह प्रमान सिंहजु भण्डिरी, पादेया कुतुजु जोशी, थुपिं निम्हसिया पालय् जुल।

तँसा

सा? म्ह १ थ:ने चपालय् कुमारी पूजा यात। थुबलय् प्रमान सिंह भण्डिरी व क्रियाकर्त्ता जयधर्मदेव जुल।

१८.ख

सम्वत् ८०४ चैत्र शुक्ल पूर्णिमा घटि १ पर प्रतिपदा शुक्रवारखुन्हु श्री २ पार्थिवेन्द्रमल्ल जुजुया कला: नक मयूजुं श्री ३ वज्रयोगिनी गतकुथि देगलय् लुँ खापा, लुँ तोरण, वहया कवमाल, थुलि छा:गु जुल। अथे हे मर्यादा थें दिन यज्ञ यात। लुखाया शोधन या:गु जुल। महाकालयात क्व:ने? त:गु जुल।

सम्वत् ८०५ चैत्र कृष्ण द्वितीयाखुन्हु थेंके? हल। चतुर्थीखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीयात श्री २ पार्थिवेन्द्रमल्ल जुजुया कला: नक मयूजुं तोरण तल। थुबलय् श्री ३ वज्रयोगिनीया वह १०८ तोला कया: पूजाभ: भु छपा: भिंधार ताँप छग:, अर्घा छग:, मच छपु दयका: तल। थुपिं पूजा यज्ञ याना: तल। पूजा अधिकार जयधर्मदेवया जुल।

सम्वत् ८०३ वैशाख शुक्ल तृतीयाखुन्हु पशुपती धर्मशीला न्ह्यच्याका: श्री पार्थिवेन्द्रमल्लं थ:गु सालिक तल।

सम्वत् ८०४ भाद्रपद कृष्ण गा तिराखखुन्हुतक इन्द्रजात्रा येँय् जात्रा दय्कल।

१९.क

थुखुन्हु चान्हंनिसें वा वल । चान्हंन्हिनं उथें प्यचा न्यान्हु धुंकाः पशुपति न्हवं घाटय् पूर्वय् ततःमागु सिमा दुथाय् थ्यंक लः जाल । फले ल्हानाः स्यन । न्हवं घाट सिथय् च्वंपिं महादेव स्वम्हं चुइका यन । उपाध्यानं दयकातःगु कःसि च्वयथ्यंक लः जाल । देगः नं दुन । छाछर भैरवयाथाय् च्वंगु पःखाः नं दुन । सेंगुया वसिक पादोया प्वाः (गर्भ) स्वब्वय् छब्व स्यनाः कुतुंवल । लखय् च्व (पिसाब) वल । छेँ, पाख, कःसि कुतुंवल । थुलि उपद्रव जुल । कोनाय् वसिक? वल धकाः जुल ।

सम्वत् ८०५ पौष कृष्ण पञ्चमीखुन्हु यलया श्री २ निवासमल्ल बबु जुजु मखय्काः काय् श्री २ योगनरेन्द्रमल्ल स्वनिगःयां जुजुपिं वनाः राज्याभिषेक बिल ।

१९.ख

सम्वत् ८०५ श्रावण शुक्ल एकादशीखुन्हुया चान्हय् मेलम्ह जुजु ज्वन । पायकपिंसं कोथामचा सरसंख खिपतं (सःखिं) चित । थथे यायसिबें न्हापा मोहन चुकय् स्वबि? मुक दाल । मूल चोकय् बिसिना च्वन । न्हूपुखुली दार वह वह पुचा? जुयाः न्याँ थाहांवल ।

सम्वत् ८०६ कार्तिक कृष्ण अमावास्याखुन्हु राज्यलक्ष्मी मयजुं श्री मनोहर उपाध्यायात श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्ल समेत सल म्ह ७ रथ दयकाः, किसि समेत, मेय् निम्ह, च्वलय् निम्ह, फै निम्ह, हँय् निम्ह, सा निम्ह दान बिल । उपाध्यानं नक मयजुं थः भाःत दान ब्यूगु फयाकाःगु जुल । जुजुं च्यः प्यम्ह, भ्वातिं प्यम्ह थुलि सकलें उपाध्यायाथाय् यन । चछि जुजुं अन हे आलः भपिया बिज्यात । सर्खुनु काय् व नक मयजु वनाः द्वःछि मोह पुलाः लिफ्यानाहल ।

२०.क

लुँ तोला १२ पाप पुरुष दान, दक्षिणा लुँ तोला ४, लुँ तोला २० रुद्रमूर्ति, इन्द्रमूर्ति, कुवेरमूर्ति, विष्णुमूर्ति, दान बिल । प्यम्हं नापलात । थुलि बियाः जुजु लिफ्यानाःहःगु जुल ।

सम्वत् ८०६ मार्गशीर शुक्ल पञ्चमी शुक्रवारखुन्हुया चान्हय् अंगः प्वाःखनाः, पःखालय् स्वाहाने धंकाः श्री २ मेलम्ह जुजु यलय् बिस्युंवन । क्वथामचा, खयत व मिसात निम्ह नं बिस्युंवन ।

सम्वत् ८०६ जेष्ठ कृष्ण त्रयोदशी अंगारवार, थुखुन्हु यलया श्रीनिवास मल्ल जुजु सुथ न्हापां येँय् वयाः न्हिछि वसन्तपुरया क्वथाया गावस? च्वनाः सनिलय् ख्वपयां, यलयां योगनरेन्द्र मल्ल काय्, व श्रीनिवास मल्ल बबु फुक्कं यानाः प्यम्ह टेकु दोभानय् नापलानाः *हरिवंश* सफू, सालिग्राम, योगेश्वर थियाः पाःफयकाः येँ देशय् दुहांवल ।

२०.ख

पार्थिवेन्द्र मल्ल जुजुं यल बिस्युंवंम्ह किजा फ्वनाः थें निवास मल्ल, काय् योगमल्ल, ख्वपया जुजु तयाः भाखा यानाः यल व ख्वपया जुजुपिं लिहांवन । सर्खुन्हु मेलम्ह जुजु कायकेछ्वःगु खःसां बियामहल । खय् व नेवाःतयत धू जुइक दालसा कालु खत्रीयात यलध्वाकांनिसें दायाः खिचायात थें लुत्तुलुयाः मंगः हितीतक यन । नेवाः व खयत समेत नीप्यम्हयसित दाल । ध्वाका फुक्क तिना दायाछ्वल । लँ चायके धकाः थथे असत्य यात ।

सम्वत् ८०७ एकादशी शुक्रवारखुन्हु यलया श्री निवासमल्ल सित ।

सम्वत् ८०७ जेष्ठ कृष्ण दशमीखुन्हु श्री गुह्यश्वरीथाय् बल्चा ग्वया: श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्ल जुजुया इहिपा यात । पूर्वया बसन्तपुर धयागु देशया राजाया म्ह्याय् दाजुम्हं कन्यादान बिल ।

२१.क

किजायात यलं वयाच्वंम्ह सुतसिं कुम्हरया छय् लाय्कुली कन्यादान बिल ।

सम्वत् ८०७ चैत्र शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु श्री ३ उग्रतारादेवी न्ह्याबलें थे खतय् तया: क्वहांबिज्याका: जात्रा यानाह:बलय् सोमत्वालया (सुन्टोल) देग:ल्यूने मूलदेवया ख: चहिला: वन । द्य: जक दनाच्वन । सुन्टोलय् थथे जूसां शान्ति स्वस्ति मया:गु जुल । लिपा गथे जुल धा:सा –

सम्वत् ८०७ आषाढ शुक्ल तृतीया शनिश्चरवारखुन्हु चान्हय्सिया घटि ९ स श्री २ पार्थिवेन्द्र मल्ल सित । जाय् बिख तया: नका: रानीपिं नं सिजक मसी । नक मय्जु प्रमूख सहित २४ म्ह सति वन । प्यन्हुलिपा अंगारवारखुन्हु यैं देशया प्रजापिं मुनावया: राजायात सुनां स्यात धका: तंम्वया: च्वन ।

२१.ख

जुजु स्या:म्हय्सित जिमिसं स्याय् धका: च्वंपिन्त सुनां नं खँ थुइकेमफु । ख्वपया जुजुं स्या:म्ह मनू हनिच लुइकाबी धया: खँ थुइका: तिनि प्रजापिं छैं-छैंय् वन । थुखुन्हुया न्हिलिपा लाय्कुली च्वंम्ह बंशीधरयात ज्वना: हितिचुकय् न्यव: न्ह्याकल । थुमिसं वास: नकूगु ख: धका: ग्वलय् च्वंम्ह चुकुति भाजुयात चुंदंक कपालं हि वय्क खंखंपिंसं दायाहल । खय्तय्त दाया: स्यात । वया परिवार, मचातय्त दाया: लुयाहया: स्यात । कला:म्ह छम्ह यलय् बिस्युंवन । चिकुटि व वंशीधरयात निन्हु कुना: स्यात ।

थथे जूगुलिं गुगुं इलय्, गुगुं कालय् नं शान्ति-स्वस्ति याय्मा: । द्य: जक लिधंसां शान्ति-स्वस्ति याय्मा:गु जुल । थुबलय् मूलाचार्य जयधर्मदेव जुल ।

सम्वत् ८०७ आषाढ शुक्ल पूर्णिमा बृहस्पतिवार थुखुन्हु ख्वपया जुजुपिं निम्ह फुकी तया: श्री २ भूपालेन्द्रमल्लयात राज्याभिषेक बिल । मरुइ च्वंम्ह लक्ष्मीनारायणयात चौतारा पद ब्यूगु जुल ।

२२.क

सम्वत् ८०७ भाद्र पद शुक्ल एकादशी बुधवार, थुखुन्हु ग्वलय् सिकुथि ननि, यौताछें च्वनाच्वंम्ह मिलम्ह जुजु ज्वना: न्यव: न्ह्याकल । बहनी स्यात । प्रमानपिं फुक्कसिनं घेरय् यात । राघवानन्द रावरया (रावुत?) छेंय् घेरय् यात । रावर मच्वंसे वन (बिस्युंवन?) । पचखारया मानसिंहपिं कुन । महन्त जक नुवाकोटं ह:बलय् धमाथुलिं बिस्युंवन ।

सम्वत् ८०८ श्रावण कृष्ण चतुर्दशी अंगारवार, थुखुन्हु यलया जुजु श्री योगनरेन्द्र मल्ल वया: स्वनिग:या लँ चाय्कल, न्यान्हुतक । ख्वपया जुजु श्री जितामित्रमल्ल लिपतय् वया: तंचाया: वन । ख्वपया चौतारा भागीराम फ्वंना: नं मबिल । ख्वप याक: जुल । ख्वपया ध्वकम्ह श्री भाजुचाया काय्, छय्यात 'तव क्यबय्' स्यात । स्याय्धुंका: श्री योगनरेन्द्र मल्ल व श्री भूपालेन्द्र मल्ल छपं जुल ।

२२.ख

सम्वत् ८०८ भाद्र पद कृष्ण, पञ्चमी अंगारवारखुन्हु ख्वपया प्रजा देछिं मुना: राजा श्रीजितामित्रमल्लया निम्ह फुकी ब्वना: श्री भूपालेन्द्रमल्ल महाराजयाके शरण वल । लँ मचा:गुलिं सुला: वल । यलया जुजु

श्री निवासमल्ल ब्वनाः नापलात । स्वनिगःया लँ चाल । थ्वया प्यन्हुखुन्हु ओभूया लँ समेत फुक्क लँ छन्हुं चाल । थुखुन्हु बहनी ख्वपया प्रजा हूल जुयाः चौतारा भागीरामयायात लाय्कुली घेरय् यात । लाय्कुली मदयाः भागीरामया छेँय् वनाः लुटय् यात । भागीरामया किलाय् धुछि छेँ समेत पिल । उपाध्यायाथाय् माला स्वत, लुइके मफु ।

सम्वत् ८०९ पौष शुक्ल एकादशी घटि ४ द्वादशी टूट त्रयोदशी ५४ (?) त्रिप्रसा? लाके धकाः महापर्व दंक श्री ऋद्धिलक्ष्मी माजुं पशुपतिया दक्षिण द्वारय् कल्पवृक्ष दान बिल ।

२३.क

सम्वत् ८०९ माघ कृष्ण पारुखुन्हु गुँबहालय् चैत्यबहालया नितँपौ देगःया न्यास पिकाल । विधिपूर्वक यज्ञ क्लेश पूजा यानाः गजू क्वकाल ।

सम्वत् ८०९ फाल्गुण शुक्ल अष्टमी रोहिणी नक्षेत्र पर मृगशीर नक्षेत्र प्रीति योग आदित्यवार, थुखुन्हु श्री २ भूपालेन्द्रमल्लं गुँबहालय् श्री ३ स्वयम्भू चैत्यभट्टारकया ग्रन्थकुट देगः दुनेयात विधिपूर्वक क्लेश यज्ञ यानाः नीस्वन । फाल्गुण शुक्ल त्रयोदशी शुक्रवारखुन्हु श्री ३ स्वयंभू चैत्यया देगःया विधिपूर्वक यज्ञ यानाः द्वार स्थापना यात ।

सम्वत् ८०९ ज्येष्ठ शुक्ल चतुर्दशी विषाख नक्षेत्र शिव योग बुधवारखुन्हु बेला घटि २ बिकाः घटि … …

२३.ख

… वःगु जुल । थुबलय् गुँलागाः पञ्चमीखुन्हु श्री २ लक्ष्मीनरसिंहमल्लदेवं बिचाः यानाः शान्ति याकल । लाय्कुली यज्ञ यात । महाबलि बिल । श्री उपाध्या भाजुं, तलेजुया आचार्यं लाय्कुली यात । त्वाः त्वालय् आचाःजुपिंसं यात । पीठ पीठय् गुभाजुपिन्त याकल । चान्हय् 'दाल' वलि, सगत बलि पोसः मेय् बिल । पूर्व लुँमधी मणिरत्न, बंधवकीत, नाथु चितु, रथंकृत, दक्षिण पचली बाबुदेव, रत्नत्रेय, कुशदेव प्रमुख सहित न्याम्हसिनं यात । लुं दान मास १०, वह दान मास १५, बाहां फै व चोलय् निम्ह । न्हापां लाय्कूया बलि निं पिछ्वयाः लिपा त्वाःत्वालय् छ्वल । अनंलि, गुभाजुपिंसं ध्वाकापतिं नकिं तानाः दुहांवल ।

सम्वत् ७४५ फाल्गुण शुक्ल द्वादशी पर त्रयोदशी बुधवारखुन्हु श्री ३ … … श्री ३ एकजटा जीर्ण जुयावंगु लुं सी न्हापा सिजःया जुयाच्वंगु, थन म्ह नापं न्हूगु दय्काः जीर्णोद्धार याःगु जुल । अहोरात्र यज्ञ याःगु जुल । थुबलय् मूलाचार्य ज्ञानकीर्तिदेव जुल । राजा लक्ष्मीनरसिंहं सम्पूर्ण याःगु जुल ।

२५.क

सम्वत् ८०१ आश्विन शुक्लस संक्रान्ति मदु धकाः मोहनी मयात ।

सम्वत् ८०२ कार्तिक शुक्लस मोहनी यात । येँया, ख्वपया, यलया, गोरखाया, बनारसया, कोबिया सकस्यां थुगु महिनाय् मोहनी यात । तनहुंनं उखे पर्वत देशया संक्रान्ति मदु । आश्विनं मोहनी यात । कार्तिक शुक्ल पुन्हिनिसें ख्वपया जुजु शिव ज्यानाः लछि धलं दन । सकिमिला पुन्हि व थिला पुन्हि उखुन्हुं यात । बालाचःह्रय् जक थिंलागाः चःह्रय्खुन्हु बाला उल, पोय्ला पुन्हिनिसें पाहाँचःह्रय्तक । कथंहंन वल । चगुरा अधिसास यात थुगु दँय् माहाकर वचन वन ।

अधिसास द्वयं यत्र योतिकं संकटं भवेत्, पूर्व मास परित्यजे, मास मुर्त्तरमुर्त्तमं ।

२५.ख

कार्तिकादि त्रयं व्रत मधुमास द्वयं भवेत् । पूर्वमास परित्यजे पश्याच्चैव शुभं भवेत् ।

नष्टमास द्वयं चैव सूर्यवार द्वयं भवेत्, छत्र भंग नृपानां च महामारिविनि ... ... द्विसेते ...

सम्वत् चैत्र शुक्ल पूर्णिमा चित्रा नक्षत्र, हर्षण प्रवज योग अंगारवारखुन्हु थथु चपालया मूलदेव सकलें न्हापा-न्हापाया मर्यादा थें न्हवं याःबलय् मूलदेवया शीरया न्ह्यःने सिजःया मतू (मुकुट) स्वचाकाःतःगु त्वधुला वःगु जुल ।

२६.क

थनंलि मर्यादा अनुसार यानाः द्यःपिं सकलें क्वहांबिज्याकाः सुवारय् लँ ग्वये धुंकाः द्यः बिज्याकेथाय् यनाः स्वमत्वालय् (सुन्टोल) द्यःया खः दिकातःबलय् मूलदेवया खः दिकेत वःबलय् मूलदेवया खःया न्वलं घ्वानाः सिंघिनी द्यः भ्वसुत । द्यः कुबुम्ह्यसिया म्हय् फयाच्वन । थथे अथे जूगु मसिल । पाली? तल । अनंलि मूल यात्रा (याः) तृतीया अनुराधा नक्षत्र वरियान योग शुक्रवारखुन्हु श्री ३ ईश्वर परमेश्वरी सकलें देय् चाःहुइका यात्रा सम्पन्न यात । स्वमत्वालय् सदांया परिमान थें फलेय् बिज्याके धकाः खिपः फ्यना स्वःबलय् सिंघिनीया जवय् लिधंकातःगु गडामालसिँ त्वधुल । द्यःया शरीर, तुति, पालि निपा त्वधुल । मज्वंसे तय् मजिल ज्वनातय्माःगु जुल ।

२६.ख

अनंलि जात्रां थथे तय् मत्यः धकाः कुछि हाकय्क नकिं छ्थु दय्काः द्यः लिधंकातःगु गडामालसिँ समेत लाक द्यःया त्वाकलय् नकिं तानाः नालु खिपतं चिनातःगु जुल । अनंलि बिचार याना स्वयाः ...तःबहाल देवया छत्र धेय्चुयाः गजू स्वतुल । मूलदेवया छत्र नं त्वःधुल । थथे जात्रा ज्वःछि याय्माःगु मर्यादा फुक्क यानाः द्यःपिं सकलें गुँबहालय् थहांबिज्याकूगु जुल । अनंलि द्यःपिं थहांबिज्याकाः निन्हुलिपा नवमी शुव? नक्षत्र शुक्ल योग बृहस्पतिवारखुन्हु शान्ति यात । मूल चपालय् दिन यज्ञ मर्यादा थें यात । चा? कलश छगः, नागप्व छगः, बलि भ्यगः गुपाः, खाल ९४ पाः, लुँ रति १०, आत्म बिंब १, नवग्रह, गोदान, भूमिदान यात ।

२७.क

पंचरक्षा पाठ, पंचसाल दय्काः कुमारी पूजा यात । बाहां दुगु म्ह १ बली, समयचक्र, गनचक्र, धूमांगालि? थुलि यात । सामग्री खर्च राजां बछि, बिस्यःतय्सं बछि हल । दान जक राजां बिल । थुबलय् राजा श्री भूपालेन्द्र मल्ल जुजु जुल । क्रियाकर्ता वज्राचार्य जयधर्मदेव गुरुभराड जुल ।

श्रेयोऽस्तु सम्वत् ८१९ वैशाख कृष्ण एकादशी रेवति नक्षत्र सोमवारखुन्हु श्री ३ ईश्वरीया जीर्णोद्धार याय्त न्यास पिकाःगु जुल । अथे हे थगुने सिंघिनी देवीया लिधंसिँ गडामालसिँ न्हापायागु त्वधूगु लिकयाः न्हूगु सिँ हिलाः तःगु जुल । न्हापायागु सिँ अग्निसंस्कार यानाः खुसी (चुइका छ्वःगु जुल) । ... ...

२७.ख

... ... चलखु त्वालय्या फल्चाय् बिज्याकूगु जुल । सर्खुनु भुज्याः याःबलय् क्वतः ज्वंम्ह धोकर त्वालय् थ्यंबलय् इपां(थिपां) मसिल । अनंनिसें भद्र, सुन्दर, हेरासिंह, ऐश्वर्य, थुपिं प्यम्हसिनं स्वः वनाः विदेह पादय्

तयाथकल । भतिचा द्यनाच्वन । लिपतय् छुं मजुल । थुगु खँ बहालय् धयाः प्रमान नमसिंनं धाल, 'काजी चाँगुइ च्वनाच्वंगुलिं जिपिं (प्रमानत), बिस्यःत, बन्देजुपिं वनाः धाः वनेनु' । सकलें चाँगुइ वनाः काजी तःधिकःया न्ह्योने सुमतिभद्रं द्यःया जात्राय् थथे बिघ्न जुल धकाः धाल । काजीं 'न्हापा नं थथे जूगु दुला' धकाः न्यन । "न्हापा नं थथे जूगु दु, भुज्याःबलय् थथे गुबलें बिघ्न जूगु धाःसा मस्यू" धकाः लिसः बिल । थथे जुल कि छु याय्माल' धकाः (काजीं) न्यन ।

२८.ख

'शान्ति याय् माल' धयाः नमसिंहया ल्हाःती काजीं मोह ८० बिल । अथे हे न्हापाया नियम स्वयाः शान्ति यात ।

चैत्र कृष्ण सप्तमी द्यः थहांबिज्याकूखुन्हु चलखुइ शान्ति यात । विधिपूर्वक यज्ञ, कलश पूजा, चतुर्विंशति वलि बिल । द्यः फयत्‌गु थासय् वलि पात ९ बिल । फै म्ह २, दुगु म्ह १, मेय् म्ह १ महाकालय्, हँय् म्ह १ थःने इनाय् बहालय् बलि बिल । दान लुँ रति ८१, वह मास १२ बिल । सद्य? कुमारी पारी? बिज्याकल । ह्याउँगु वसः जु १, बलि कि फँ १०, तयेतिये कि फँ १५ पंचसारि पूजा पारी यात । थुलि धुंकाः पारिइ समयचक्र द्यः थहांबिज्याकेत वर्षवन्धनया यज्ञ यात । थ्व धुंकाः कुमारी लिहांबिज्याकालि द्यः थहांबिज्याकल । लिहांवयाः सुमतिभद्रया छेँय् गनचक्र यात ।

२९.क

चक्रेश्वरी, सुमतिभद्रदेव, उपाध्या सखु भा, कर्माचार्य धनसिंहदेव, बन्देजुपिं छेँखां छम्ह ब्वंगु जुल । थुबलय् जुजु ज्योतिप्रकासमल्ल जुल । फैया ला छफँ, मेय्या बाम्ह, हँय्या बाम्ह प्रमानपिन्त बिल । ल्यं दको न्याब्व थयाः काःगु जुल । चक्रेश्वरीया काय् छम्ह थ्याकूगु जुल ।

सम्वत् ८६९ वैशाख कृष्ण ८खुन्हु थुरगुँचोय् थाना निथाना च्वंवन ।

सं. ८६९ ज्येष्ठ शुक्ल २ ओभुया मतिन श्री ३ वज्रयोगिनीयात ७२ कु हाकःगु पताः छाल । यज्ञ, सम्पूर्ण पूजा सुमतिभद्रदेवं याःगु जुल । मिसावसः व बेतालि छत्वाः ब्यूगु जुल । थुगु पटक ऐश्वर्यनं नय? पाःलाःम्हं पूजा याय्माल धकाः खेद यानाः ... ... सुमतिभद्रं याःगु जुल ।

२९.ख

लिपतय् खेद यानाः मिसालं निपाः काल । द्यः पालाःयात हःगु वसः मबीकू । थथे खेद याःगु जुल ।

सम्वत् ८६९ ज्येष्ठ कृष्ण ९खुन्हु न्हिनय् स्वंगूगु पहरय् श्री ३ वज्रयोगिनीया देगलय् नँन्याः थें सः वल । कन्हय्‌खुन्हु सुथ न्हापां छुं कारण मदय्‌क प्यलांगुति ब्यागु क्वलाछिति हाकःगु लुँपौ कुतुंवल । थ्व खँ जुजुयात धयाः लिपा झिंच्यान्हुखुन्हु शान्ति यात । चक्र यज्ञ, चतुर्विंशति बलि, बलिकि फँ ५, तयेतियेकि फँ १०, लुँ रति ८१, वह मास १२ भूमिदान, दुगु म्ह १, हँय् म्ह १ फै म्ह १, पूजा याय्‌त मोहः ८० जुजुं नमसिंहया ल्हाःती बियाहःगु जुल । (पूजा सम्पूर्ण अधिकार) चक्रेश्वरी व सुमतिभद्रदेवया जुल ।

लुँपौ कुतुंवनाः कन्हय्‌खुन्हु थाकनय् च्वंगु थाना बिस्युंवन । वयां कन्हय्‌खुन्हु थुगुँच्वय् च्वंगु थाना बिस्युंवन ।

३०.क

सम्वत् ८६९ श्रावण शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया देगःदुने निन्हुयंकं यक्व हे कुमिचा दाल ।

थुगु खँ जुजुयात धयाः पाराजिकाय् स्वयाः शान्ति यात। श्रावण कृष्ण पंचमीखुन्हु शान्ति यात। चाक्ररस? विधि थें यज्ञ, चतुर्विंशति बलि, न्याफा न्ह्यंगु दारवलि, नवग्रह दान , सा दान, लुँ रति ८१, लुँया कुमिचायात रति ३२, वह मास १२, वहया कुमिचायात वह रति ४०, चोरसघ? भूमिदान अपाख्वात(याबुँ) बिल। दुगु म्ह १, हँय् म्ह १ फै म्ह २, बलिकि फँ १२, तयेतियेकि फँ १०, नवग्रह दान काःम्हय्सित जाकि कूछि बहालं तनाः हयाबिल। दार वलि महाकाल देवया न्ह्यःने तय्के छ्वःगु जुल। पूजा अधिकार सुमतिभद्रदेव जुल। पूजायात मोह १०० जुजुं नमसिंहया ल्हाःती ब्यूगु जुल।

३०.ख

सम्वत् ८७० कार्तिक कृष्ण १० श्री ३ वज्रयोगिनीया दिव्यदृष्टिइ घाः जुल। थुगु खँ राजायात धयाः कार्तिक कृष्ण अमावास्याखुन्हु चाकय् विधिपूर्वक यज्ञ, चतुर्विंशति वलि, दुगु म्ह १, फै म्ह १, हँय् म्ह १, मेय् म्ह १, वलिकि फँ ७, तयेतियेकि फँ १३, दान लुँ रति ८१ आत्मविम्वयात लुँ रति ४०, वह मास १५, सुवर्ण दक्षिणा लुँ रति ३२, छेँदान, शान्ति याय्त मोह १०० जुजुं नमसिंहया ल्हाःती ब्यूगु जुल। पूजा अधिकार सम्पूर्ण सुमतिभद्रदेवया जुल। थुगु पटकय् बन्देजुपिं छेँखां छम्ह ब्वंगु जुल। दान भ्वजय् सु, सिँ माक्व सुमतिभद्रदेवं तल। सुनानं छुं मह। सुमतिभद्रदेवया ज्या याःपिन्त छुं मब्यू। थःथःगु ब्व थया यन।

३१.क

सम्वत् ८७० मार्गशीर कृष्ण द्वादशी सोमवारखुन्हु येँ देशया प्रजा हूल दनाः गुह्यश्वरी वयाः गुह्यश्वरी च्वनाच्वंम्ह श्री २ जयप्रकाशयात निम्ह बाकाय् मिलय् याके धका प्रजां येँय् ब्वना यन। न्हूपुखुली (रानीपुखू) थ्यंबलय् श्री २ जयप्रकाशं आज्ञा यात, “प्रजा भाजुपिं, छिकपिंसं जक ब्वनायनां जि गथे देशय् दुहांवय्। प्रमानपिं छम्ह हे मदु, प्रमानपिं ब्वना हिँ, उबलय् जक जि देशय् दुहांवय्” धकाः धयाः न्हूपुखुली च्वंगु मण्डपय् बिज्यात। प्रजापिंसं खः धका बिचाः यानाः अनं लिहांवनाः लाय्कुली च्वंपिं प्रमान तःधिकः व निम्ह कुम्हरजुपिन्त बलं जुजुनापं मिलय् याके धकाः ब्वनाहल। ताहाफलय् थ्यनेवं ताहाफलय् थहांवनाः तःधिकःनं “जितः चुपिं सुयाः स्याय्त्यन” धकाः लाय्लाय्बुयाः हाल।

३१.ख

थुबलय् कुम्हरजुं हूल व नायकपिनि न्ह्यःने धाल, “छु स्वया च्वना, जुकि” धकाः धाल। थथे धाय्सातं जुजुया पक्षय् च्वनाच्वंपिंमध्यय् छम्ह ज्यापुनी व वया भाःतयात दायाः स्यात। प्रमानपिं अनं लाय्कुली लिहांवन। जुजुनं थः मनूतय्त दायाः स्याःगु खँ तायाः (सियाः) न्हापाया थासय् गुह्यश्वरी लिहांबिज्यात।

सम्वत् ८७० पौष शुक्ल ६ श्री ज्योतिप्रकाश, प्रमान, उमुदा सकलें चाँगु वल। पौष शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु श्री चाँगुनारायणया पोयपो सदाया नियम थें येँ, सक्व, चाँगु, गोकर्णया प्रजा सकलें, श्री ज्योतिप्रकाश, प्रमान, उमुदाय, थुलि मुंकाः पोयपो येँ देश यन। थुबलय् श्री जयप्रकाशं ताहाओपी लँ पन। द्यः जक कुसिमा क्वय् दिकातल। जुजु, माजु, प्रजा, खय्त, अनं ल्यूने बिस्युंवल। जुजु (ज्योतिप्रकाश) चाँगुइ च्वन। द्यः लितहल।

३२.क

कुम्हरजु, आनन्दसिंह निम्हय्सित ज्वनाः गुह्ययश्वरी यन। … … म चछि तयाः त्वःताः हल। जुजु श्री २ ज्योतिप्रकाश च्यान्हुलिपा येँ देशय् लिहाँबिज्यात। द्यः सिपुन्हिखुन्हु येँ देशय् यन, पोयपो जुल।

सम्वत् ८७० माघ शुक्ल चौथी मंगलवार, थुखुन्हु चान्हय् श्री ३ मञ्जुश्रीया गजू खुयायन।

सम्वत् ८७० चैत्र कृष्ण सप्तमी अंगारवार, थुखुन्हु चान्हय् ऐश्वर्यया व पुननेयां चीभाः निगलं पुरकाः? खुया वंगु जुल । दशमीखुन्हुया चान्हय् मञ्जुश्रीया तग्वःगु गं खुयायंगु जुल ।

सम्वत् ८७० पाल्गुण कृष्ण १० नमसिंह यँनं सक्व वय् धकाः वःबलय् खापामदु चपारया थासय् श्री २ जयप्रकाशं महेनासारी छ्वयाहयाः नमसिंहयात ज्वनाः गुह्यश्वरी यंगु जुल ।

३२.ख

चैत्र कृष्ण प्रतिपदाखुन्हु सक्व देय्छिं छेँखां छम्ह छम्ह श्री २ जयप्रकाशयाथाय् गुह्यश्वरी मुजरा वन । कन्हय्खुन्हु चाँगु व गोकर्णया सकलें मुजरा वन । थुगु दँय् जात्रायात जुजु बिमज्याः । पलेसा नं छ्वयामह । तरवार छपु जक बियाहल । थ्व तरवार ज्वनाः जात्रा न्याय्कूगु जुल ।

सम्वत् ८७० चैत्र कृष्ण दशमी शुक्रवारखुन्हु यैँ देशं मेदाति, कुम्हरजु, धंजु, सिंख्वार, पर्शुराम थापापिंनिगु नेतृत्वय् सिपाही, खय्, मगः मुंकाः शुक्रवार बान्हिजालय् गुह्यश्वरी च्वनाच्वंम्ह श्री २ जयप्रकाशयाथाय् आक्रमण याःवल । थुपिं मनूत बृहस्पतिवारखुन्हुया चान्हय् दल मुंकूगु खः । जयप्रकाशया पक्षया महेनासारी समेत निम्ह मनू स्यात ।

३३.क

थुबलय् श्री २ जयप्रकाश थः हे सल गयाः, खड्ग ज्वनाः अनंनिसें (हताः वःपिन्त) लिनायन । वंशगोपाल कार्कीयात ग्वलय् च्वंपिंसं स्यात । सिंख्वार व मेदाति निम्हं स्यानाः जयप्रकाशमल्ल यैँ देशय् दुहांबिज्यात । सिफुलिबि ध्वाखां बिज्यानाः, तलेजु देगलय् थाहांवनाः द्यःयात बिन्ति यानाः छचाः चाःहुल । यंता चपली बिज्यानाः, थः काय् श्री २ ज्योतिप्रकाशयात थःगु मुलय् तल । प्रजायात क्वछुनाः (आदर यानाः) मोहन चुकय् दुहांबिज्यात । कुम्हरजु, धंजु, पर्शुराम थापापिं यलय् बिस्युंवन । रानी, उपाध्यापिं तुयूख्वाः भाजुयाथाय् बिस्युंवन । श्री २ जयप्रकाशमल्ल दुहाँबिज्यानाः भिंप्यन्हुखुन्हु तवधी भाजु बिष नयाः सित । वया कलाः सति वन ।

सम्वत् ८७० जेष्ठ शुक्ल द्वादशीखुन्हु थःने चपालय् च्वंम्ह ब्याघिनीदेवीया छाती मिंनल । तुपक प्वारवाह? छप्वाः नल । वसः न्हय्पाः नं मिंनल ।

३३.ख

थुगु खँ बहालय् धयाः प्रमानपिंसं 'छलपोल निं यँय् हुँ' धकाः धाल । थुबलय् यैँ वनाः जुजुयात बिन्ति यात । उपाध्या न्ह्यःने तयाः ब्याघिनीया छाती मिं नल धाल । 'थथे जुलकि छु याय्माःगु खः या' धकाः जुजुं आज्ञा यात । शान्ति याय्माल धकाः बिन्ति यात । थुबलय् नमसिंहया न्ह्यःने शास्त्रया परिमान गथे खः याकि धका आज्ञा जुल । शान्ति याय्त नमसिंहया ल्हाःती मोहः १०० बियाहल ।

जेष्ठ कृष्ण नवमी शनिश्चरवारखुन्हु शास्त्रया परिमान थें शान्ति यात । विधिपूर्वक क्लेश पूजा, यज्ञ सम्पूर्ण यात । चतुर्विंशति वलि खासि वलि पा २४, बाहां दुगु म्ह १, फै म्ह २, हँय् म्ह १, फै छम्ह खासि वली ।

३४.क

वलि पात १ छखे, थापिं तयाः पूजा यानाः फै छम्ह स्यात । प्रमानपिं सुं मतः । बन्देजुपिं जक

च्वनाः गाछैं खुयाः याःगु जुल । यज्ञ, खासि वलि, आहुति धुनेवं प्रमानपिं क्वछ्वयाः गाछैंय् च्वंगु वलि छपाः बिल । कुमारी पूजा यात । थुलि सिधय्वं प्रमानपिं थब्वनाः 'के तिना पूजा' (कीगः तिनाः याय्गु पूजा) याःगु जुल ।

दान, लुँ रति ८१, वलि कि फँ ७, तयेतिये कि फँ १०, च्वय् चपालय् याःगु जुल । द्यःयात वस्त्र स्वजु, कुमारीयात छजु जुल । गुरुभराड सुमतिभद्रदेव जुल ।

सम्वत् ८७० आषाढ शुक्ल ५ देगःया जवय् च्वंगु तग्वःगु गं खुया यन ।

सम्वत् ८७१ मार्गशीर कृष्ण तृतीयाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया देगलय् क्वय् च्वंगु खलू (लुखा खलू), पुलाः खिचा देगलय् खलू ल्वहंतक दुहांवल । खलू ल्वहँतं दुने क्वहांमवं ।

तँसा

सम्वत् ८७१ कार्त्तिक शुक्ल ५खुन्हु मयजगामय् च्वंपिं गोर्खालीत तुरां पादे (तुलाराम पाण्डे) व वरीपथ प्रमुख सहित १८ म्ह मिलय् याय् धकाः ब्वनाः, सल गय्काः सक्व देश दुकयाः न्हूछेंय् बास तल । जाकि, दुगु पाहुना बिल । थुखुन्हु चान्हय् सक्वय् थाना च्वंवल धका हल्ला यानाः गोर्खालीत तुरां पादे व वरिपथ म्हया म्हछि ज्वनाः नेवः न्ह्याकल । च्यान्हुखुन्हु यैं देशय् यंकल ।

३४.ख

अनतक वनाः पिहांवल । सप्तमीखुन्हु सुथन्हापां श्री ३ मूलदेवया खापा चाय्कूबलय् लुखाया थखलुइ (च्वय्च्वंगु लुखा खलू) हि वल । जवय् च्वंगु खापाय् स्वधू वल । थुगु खँ फुक्क राजायात धयाः शान्ति यात ।

मार्गशीर कृष्ण नवमी मंगलवारखुन्हु नितांया छकः जक शान्ति यात । दान जक निकः बिल । क्लेश यज्ञ, पञ्चरक्षा पाठ, चतुर्विंशति बलि यात । खासि बलि, दान लुँ रति ८१, वह मास १२ । खिचा वंगुया व हि लूगुया दान लुँ मास १५, वह मास २४, सुवर्ण दक्षिणा लुँ रति ४०, भूमिदान, छेँदान, बलि कि फँ ७, तयेतिये कि फँ १२, मेय् म्ह १, दुगु म्ह १, फै म्ह १, हँय् म्ह १, लुँ चित? ३३, पूजा अगू पाः ३३, आसन खदि (कापः) कु ३६, कूछि न्ह्यंगु कँय्बाता ग्वः २, सिजःसला पाः १, सिजःख्वला ग्वः १, कँय्ख्वला ग्वः १, कँय्या करोटक ग्वः ५ ।

३५.क

थुगु खुसी (पटक) सकतां यैंनं ताःलाकाहःगु जुल । बन्देजुपिं छेँखां छम्ह-छम्ह ब्वन । गुभाजु सुमतिभद्रदेव तुं जुल ।

सम्वत् ८७१ पौष शुक्ल षष्टमी, थ्वखुन्हु श्री ३ म्हासुख्वाः माजुया चपालय् पश्चिमपाखे च्वंगु गजूया छत्र कुतुंवल । थुगु खँ राजायात धयाः शास्त्रया नियमकथं शान्ति याःगु जुल । माघ शुक्ल द्वितीया शुक्रवारखुन्हु शास्त्रया परिमान थें चाकय् यज्ञ, पञ्चरक्षा पाठ, चतुर्विंशति बलि, खासिबलि बिल । दान लुँ रति ८१, वहः मास १२, थापंकी जाकि फँ १०, वलि कि फँ ७, आसन खदि कु ३३, रचित ३२, पूजा अगू पाः ३२, कँय्बाता ग्वः १, सिजःबाता ग्वः १, सिजःसला पाः १, कँय्ख्वला ग्वः १, सिजःख्वला ग्वः १ ।

३५.ख

शान्ति याय्त जुजुं मोह ७० बिल । सकतां बाहां ताःलाकाः ब्यूगु जुल । शान्ति मूल चपालय् यात ।

बन्देजुपिं छेँखां छम्ह ब्वन । श्री २ जयप्रकाश मल्लदेव, श्री २ ज्योतिप्रकाश मल्लदेव, थार प्रमान चिकुति भा, देशार बीरनरसिंह, ध्वकम्ह, गौरीशंकर ब्वंगु जुल । क्रियाकर्ता गुभाजु सुमतिभद्रदेव जुल ।

सम्वत् ८७१ पौष कृष्ण १२खुन्हु नेक्वथा दुपाकोय् पुरश्चरण यात । प्यन्हु पुरश्चरण याय्त मोह ३० कयाः याःगु जुल ।

सम्वत् ८७१ माघ शुक्ल तृतीया पूर्वाभाद्रपदा नक्षत्र परिघ पर शिव योग शनिश्चरवार, थुखुन्हु घटि ११ बिनाः घटि १५ या न्ह्यः श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यास पिकाःगु जुल । थुखुन्हु घटि १५ बिनाः घटि १७ या न्ह्यः रंग क्वतुंगु? जुल ।

३६.क

माघ कृष्ण अष्टमी अनुराधा नक्षत्र व्याघात योग बृहस्पतिवार, थुखुन्हु बेला घटि ३ बिनाः घटि ५ न्हापा श्री ३ वज्रयोगिनीया मूरंग छाल ।

फाल्गुण शुक्ल द्वितीया पूर्वा भाद्रपदा पर उत्तरा भाद्रपदा नक्षत्र साध्य योग शनिश्चरवार, गुखुन्हु बेल । घटि ११ बिनाः घटि १५ न्ह्यो श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यासघरं लुत । थुखुन्हु न्यासघर लुइधुंकाः दुसः याःगु जुल । थ्वयां सर्खुनु तृतीया उत्तरा भाद्रपद पर रेवति नक्षत्र शुभ पर शुक्ल योग आदित्यवारखुन्हु बेला घटि १२ बिनाः १७ न्ह्यः श्री ३ वज्रयोगिनीया प्रतिष्ठा यात । मूलाचार्य सुमतिभद्रदेव यँ देशया उपाध्या तपादेव पाठक, ज्ञानभद्र, सक्वया कर्माचार्य धनसिंहदेव, बेता (काय्?) जिनेन्द्रभद्र, बन्देजुपिं छेँखां छम्ह ब्वंगु जुल ।

३६.ख

राजप्रसाद? मूलाचार्ययात वस्त्र जु १ मोह २, उपाध्यायात वस्त्र जु १ मोह १, कर्माचार्ययात वस्त्र जु १ मोह १, पाठकयात वस्त्र जु १ मोह १, थंने त्वाः २, बेतालि ब्यूम्हसित सुकि १ बिल । (उपस्थित जूपिं) राजा श्री २ जयप्रकाशमल्लदेव, श्री २ ज्योतिप्रकाशमल्लदेव, काजी लाखय्ज, सक्व चिन्ता याःम्ह थार प्रमान, चुकुति भा, देशार बीरनरसिंह व गौरीशंकर, ध्वकम्ह जुल । रंपूज (लंपु) या सकतां चिन्ता याःम्ह विष्णुधर आचार जुल । थुलिया गुभाजु श्री सुमतिभद्रदेव जुल । थुगु पटकया वरसान (वार्षिक आम्दानी?) न्याम्ह फुकीयात दां, जाकि, बजि, बस्ताः (थलभाल), देकोव सुन्द्रक? सकतां न्याब्व थयाः बिल ।

सम्वत् ८७१ ज्येष्ट शुक्ल एकादशीखुन्हु नवपाञ्चाली यानातःम्ह सिनाः नवपाञ्चाली मदयाः गोविन्दसिंहयात मोह १५ कयाः नवपाञ्चाली दय्कल ।

३७.क

वैशाख शुक्ल १खुन्हु नवपाञ्चालीया खँय् महाकचिंगः जुल । छाय्धाःसां बहालय् च्वंम्ह थान्दार, यँ मखनया चुकुति भा, देशार बीरनरसिंह, गौरीशंकर, ध्वकम्ह, पूर्णानन्द, थुमिसं नवपाञ्चाली ल्यल । गोविन्दसिंहयाके च्वंगु बुँ छपी, सगनयाके च्वंगु छपी क्वकयाः धनेश्वर नवपाञ्चालीयात बिल । धनेश्वरं गोविन्दसिंहयाके च्वंगु बुँ छपी कयाः छोडपत्र याकाः बुँइ पुवा व्हल । थुबलय् सुमतिभद्रदेवया प्रमुखत्वय् मेपिं प्यम्ह फुकी वनाः बहालय् धाल, “नवपाञ्चाली ल्यय्गु जा छिकपिनिगु हक मखु । थ्व जिमिसं याय्गु ज्या खः ।” थथे धयाः नं मानय् मजुयाः, महाकचिंगः जुयाः लिपतय् न्हपाया नियमया सफू क्यनाःतिनि

मानय् जुल । “न्हापा जुयाच्वंगु परम्परायात जिमिसं हाचांगायम्‌छाः” धकाः धाल । आः छःपिनि खुसि खः, छःपिनि यम्हय्‌सित ब्यु धाल । थुबलय् सगनं बुँ कयाः गोविन्दसिंहयात बिल ।

३७.ख

सम्वत् ८७१ भाद्रपद शुक्ल एकादशीखुन्हुया चान्हय् श्री ३ वज्रयोगिनीया जःगु ल्हाःतय् घाः जुल । ब्याघिनीदेवीया जःगु पाल्हाःतय् घाः जुल । थुगु खँ बहालय् धाल । लिपा प्रमानपिंसं छःपिं जुजुयाथाय् धाःहुँ धयाः यैं देशय् वनाः श्री २ जयप्रकाशमल्लदेवया न्ह्यःने द्यःयात थथे बिघ्न जुल धकाः बिन्ति यात । ‘आमथे बिघ्न जूसा याय्‌माःगु या’ धकाः जुजुं आज्ञा बिल । (जुजुयात) शान्ति याय्‌माल धकाः बिन्ति यात । थुबलय् शान्ति याय्‌त मोह ३० प्रमानया ल्हाःती प्रसन्न जुयाः बियाहल । भाद्र पद कृष्ण चतुर्दशीखुन्हु शान्ति यात ।

३८.क

यज्ञ, चतुर्विंशति वलि, दान लुँ रति ८१, वह मंस १२, भूमिदान, बाहां मेय् म्ह १ दुगु, फै, हँय्, बलिकि जाकि फँ ५, थापंकि फँ १० । थुबलय् राजा श्री जयप्रकाशमल्लदेव, श्री ज्योतिप्रकाशमल्लदेव जुल । क्रियाकर्त्ता गुभाजु सुमतिभद्रदेव जुल ।

सम्वत् ८७१ आश्विन शुक्ल पंचमीखुन्हु श्री पचली भैरव जात्रा यानाः लाय्‌कूपूजाधुंकाः लिहाँवंबलय् अगिंमथःया न्ह्यःने बँय् जुत । घौ प्यघौति अन हे बँय् च्वन । लिपा ... ... लिहांबिज्याकूगु जुल ।

सम्वत् ८७१ आश्विन शुक्ल एकादशीया चान्हय् गोर्खालीत मधिगुँ, जामाचोय् थाना तःवल ।

तँसा

सम्वत् ८७२ वैशाख शुक्ल २ चुकुति येँनं वनाः मंथली, प्याकवास, दोलखा, तौथली चाय्‌कल । सक्वया लाखय्‌ज, लक्ष्मीसिंह वनाः खासा, लिस्ति चाय्‌कूगु जुल ।

३८.ख

सम्वत् ८७२ नष्टाषाढ कृष्ण द्वादशी शनिश्चरवारखुन्हु श्री २ जयप्रकाशमल्लदेव, काजी लाखय्‌ज, यलया काजी धनवन्तसिंह वनाः सक्वच्वय् थाना च्वंवन । वयां निन्हुलिपा सक्वय् च्वंपिं वंशीधर, उपेन्द्र कार्की, महेनासारी वनाः शिपा चाय्‌कल । वयां प्यन्हुलिपा चुकुतिं दोलखां वयाः साँगाचो चाय्‌कल । सर्खुनु मधन, पलाञ्चोक, भोरा क्वाथ चाय्‌कल ।

सम्वत् ८७२ भाद्रपद कृष्ण तृतीयाखुन्हु न्हिनय् स्वपहरय् श्री ३ स्वयंभू चैत्यया दक्षिण द्वारया तोरण वासुकीयाके तक्यनाः कम्पन जुल ।

सप्तमीखुन्हुया चान्हय् कोचिरया पूर्णदेव पिथां च्वंवंम्ह चिमिसँप्वाः व म्ह तकं सःपिनाः दने मफु । सुथय् श्री ३ परमेश्वरीयात भागी याय्‌मफु । आः गथे याय् धका सल्लाह यात ।

३९.क

देगलय् जा सुं नं तय्‌मत्यः धकाः कोचिरया वैरोचन सुथय् ख्वाःसिकाः, लुसि ध्यंकाः, द्यःपाः तयाः सुथया घटि ८ जूबलय् सुप्रभात याकल । पूर्णदेव क्वतहयाः उखुन्हु न्हिछि म्वात । चान्हय् बाचा इलय्‌ति सित । थुगु खँ बहालय् थान्दार प्रमान, महसि आचाजु, देशार गौरीशंकर व बीरनरसिंहया न्ह्यःने धाल ।

थुगु खँ प्रमानपिंसं जुजुयाथाय् बिन्ति यानाछ्वल । श्री २ नं 'बन्देजुपिं छ्वया हिँ' धका आज्ञा जुल । थुबलय् सुमतिभद्र, ऐश्वर्य, हरसिंह वनाः श्री २ जयप्रकाशमल्लदेवया न्ह्यःने बिन्ति यात । द्यःयाके कम्पन जुल (कपं जुत?) द्यःपाः च्वंम्ह बदेजु सित धका बिन्ति यात । 'थथे जूसा याय्माःगु शान्ति या' धका जुजुं आज्ञा बिल ।

३९.ख

थुबलय् पाराजिकाय् न्हापा याना थें भाद्रपद अमावास्याखुन्हु शान्ति यात । दिन यज्ञया नियमकथं यात । बलि पाः २४, खासि वलि बिल । दान लुँ, वह मब्यू । लुँया पलेसा सिजःमोह २, यज्ञया पलेसा सिजःमोह २ बिल । सिजःबाता व कँय्बाता नं मब्यू । बाता निगःया मू मोह २ बिल । बाहां दुगु म्ह १, हँय् म्ह १, मेय् म्ह १ व बली फै छम्ह बिल । थुगु पटकय् विधि छुं ताः मलाः । निभाः बीन्हापा पूजा सिधःगु जुल । थुगु पटकय् शान्ति मजुल ।

आश्विन शुक्ल चतुर्दशीखुन्हु फतसिरा थाना व सक्वचो थाना दुना वल । पूर्व फुक्क गोर्खाली व ख्वपय्तयसं काल । रीति (लिस्ति?), फादु, कुति लँपुयापिं सलंसः स्यात ।

सम्वत् ८७३ मार्गशीर शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया खःगु ल्हाःती पतिं फुक्क तक्यनाः तकूगु घाः जुल । द्यःपाः सुन्दरया जुल ।

तँसा

शान्ति याय्त मोह ४० काजीं ब्यूगु जुल ।

४०.क

घाः जूगु खँ जुजुयात धयाः न्ह्यन्हुखुन्हु शान्ति यात । मर्यादा थें यात । बलि पा ६४, खासि बलि बिल । दान नवग्रह, गोदान, भूमिदान, चन्द्रविम्व वह मंस २०, लुँ मब्यू । लुँया पलेसा मोह ६ बिल । दुगु म्ह २, फै म्ह १, हँय् म्ह १, मेय् म्ह १, पाठ, पञ्चरक्षा, धार? १० याकल । थःने चपालय् लयसिवा पूजा, रङपूजा यात । थुगु पटकयात सामग्री फुक्क श्री २ जयप्रकाशमल्लदेव थम्हं ताःलाकाः यँ देशं हयाबिल । मचाःगु मोह ४० ब्यूगु जुल । पूजा क्रियाकर्त्ता श्री सुमतिभद्रदेव जुल ।

सम्वत् ८७२ श्रावण कृष्ण ७खुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया तिसा नाम मदका (तिसा स्यंका?) वह तोला ७०२० मंस ८ द्वाफ्वःस्वांया, वहः तोला १२८ स्यंगु छगू निगू दुनेच्वंगु? तिसाया, थुलि वहया त्वादेवाः, दुदहे?, न्हाय्कं, आरति दय्केत बदे, बेसत वनाः श्री २ जयप्रकाशयात दुतबियाथकूगु जुल ।

४०.ख

सम्वत् ८७४ चैत्र शुक्ल सप्तमी बृहस्पतिवारखुन्हु सुथन्हापां देगलय् ताः खनाः खापा चाय्कूबलय् छुं मदु । लिपा स्वःबलय् देगःया क्वय्च्वंगु खलुइ हि प्यफुति दयाच्वन । थुगु खँ बहालय् प्रमानपिनि न्ह्यःने द्यःयात बिघ्न जुल धकाः धाल । लिपा प्रमानपिंसं गथे जुल धकाः न्यन । लुखाय् हि दयाच्वन धकाः कन । थुगु खँ प्रमानपिंसं श्री २ जयप्रकाश मल्लदेवयात बिन्ति यात । अनंलि "आमथे जूसा बन्देजुपिंके न्यनाः शान्ति या" धकाः श्री २ नं आज्ञा बियाहःगु जुल ।

चैत्र शुक्ल त्रयोदशीखुन्हु शास्त्रया नियमकथं शान्ति यात । दिन यज्ञ, पञ्चरक्षा पाठ, खासि बलि,

भ्यगः बलि पाः २४, दान लुँ रति ८१, वहः मंस १२, भूमिदान, छेँदान, बाहां मेय्, दुगु, फै, हँय्, बलिकि फँ ७, थापंकि फँ १२। थःने चपालय् लय्सिवा ज्वलं पूजा याःगु जुल। थुकिया क्रियाकर्त्ता वज्राचार्य श्री सुमतिभद्रदेव जुल।

सम्वत् ८७५ पौष शुक्ल पंचमीखुन्हुया चान्हय् श्री ३ महांकालय् च्वंगु फल्चाय् च्वंम्ह सुदर्शन गिरी धैम्ह सन्यासी छम्ह खुं स्यानाथकल। थुगु खँ बहालय् धयाः जोगी थंकूगु जुल।

माघ शुक्ल द्वितीयाखुन्हु शान्ति याःगु जुल। सामग्री सकतां फल्चा थुवाःतय्गु गुथिं ताःलाकाः बिल। यज्ञ बलि बिल। बहालं छुं मब्यूगु जुल।

४१.ख

थुगु पटकय् बन्देजुपिं सुं नं मब्वंगु जुल। मूख्यपिं न्याम्ह जक ब्वनाः याकूगु जुल। थुकिया क्रियाकर्त्ता श्री सुमतिभद्रदेव जुल।

सम्वत् ८७५ चैत्र शुक्ल ८खुन्हु गोर्खालीतय्सं पूर्वया दोलखा, तौथली, मन्थली, प्वाकवास आदि काल। मकवानपुयापिंसं झगझुरी त्यलाः मारतों? काःगु जुल। गोरखाया जुजु पृथ्वीनारायण व मकवानपुरया जुजु महीपतिसेनपिं निम्ह पलाञ्चोकय् नापलात।

सम्वत् ८७५ चैत्र कृष्ण १५खुन्हु यल पुरबहालय् च्वंम्ह थाकुरयात गोर्खालीतय्सं थानकोटया राजा यात।

सम्वत् ८७५ ज्येष्ठ शुक्ल दशमी बृहस्पतिवारखुन्हु श्री ३ मूल देगःया दुने न्हिनय् जक म्हन म्हिं (?) जपदार १० लछितक याकल।

४२.क

थ्व एकभक्त यानाः याकल। हितिफुसय् च्वंगु चपालय् पालं यात। लछितक क्वहाँमवःसे याःगु जुल। न्हिंन्हिंया नसा खर्चयात मोह १०० ब्यूगु जुल।

आषाढ शुक्ल १०खुन्हु जप धुंकाः यज्ञ, पञ्चरक्षा पाठ, महाबलि, आहुति लखछि १००००० ब्यूगु जुल। सामग्री माक्व जुजुं ब्यूगु जुल। आ(हु)त कि फँ ६०, घ्यः फँ ९, साखः फँ ४, कस्ति फँ ४, तछ्व फँ ६, हामः फँ ४, थापं कि फँ १०, बलि कि फँ ७, तसःरि? ग्वः १, कसुरा? पु १, वसुन्धरा ग्वः १ सिजःसला पज ५ कँय्या करातक ग्वः ५, बेक्वच पाः ६, चान्हय् मासाहुति याःगु जुल। सर्खुनु पुन्हा (पूजा?) याःगु जुल। प्रसाद न्याम्ह फुकीयातं ब्यूगु जुल। म्हं वसः जु १, मोहः २७ बिल। वज्रयोगिनी च्वंपिन्त म्हं मोहः १, तोपु?यात म्हं मोहः २ ओरे (उलि?) प्रसेक (म्हतिं?) म्हं मोहः १ बिल।

४२.ख

थुबलय् राजा श्री २ जयप्रकाश मल्लदेव, सक्व देशया प्रमान, महन्त, आचार्य च्वंगु जुल। क्रियाकर्त्ता श्री सुमतिभद्रदेव जुल।

सम्वत् ८७६ फाल्गुण कृष्ण पंचमी, थुखुन्हु देगःया न्ह्यःने जगती च्वंम्ह धंसिं जोशीया फल्चाय् च्वंम्ह सिवागिरी गुसाइं फल्चायतुं सित।

फाल्गुण कृष्ण ९खुन्हु फल्चाय् शान्ति यात । यज्ञ, बलि पात १ ब्यूगु जुल । सामग्री माक्व गुठियारतय्सं ताःलाकूगु जुल । बली हँय् छम्ह बिल । थःने सेवा ज्वलं बिल । पिनेया बन्देजुपिं सुं नं मथ्याकूगु जुल । मूलपिं न्याम्ह जक ब्वन ।

चैत्र शुक्ल १० गुसाइं सीगुया श्री जयप्रकाशमल्लदेवं शान्ति याकल । यज्ञ, महाबलि, पञ्चरक्षा पाठ, बाहां दुगु म्ह १, फै म्ह १, हँय् म्ह १ ।

तँसा

शुभ सम्वत् ८७७ चैत्र शुद्धि २ थ्व सम्वत्सिबे न्ह्यो नाम? मदुगुलि केतकि स्वां तिसा स्यंकाः सिखःमाः दय्कल । वह तोला १४४, कथि स्यंकागु वह तोला १३१, थुलि स्यंका दय्कल । हिरा, लुँया केतकिस्वां, लुँया तिसा ल्ह्वनाः (स्यंकाः) लुँया केतकिस्वां पाः ९ दय्कल । लुं तोला १८ मंस १ श्री वज्रयोगिनीया जात्रा याय्त श्री जयप्रकाश मल्लदेवं व चिन्ता याःम्ह विष्णुधर आचार्यं दय्कल ।

४३.क

थःने लय्सिवा ज्वलंनं पूजा याःगु जुल । थुकिया क्रियाकर्त्ता सुमतिभद्रदेव जुल ।

शुभ सम्वत् ८७८ पौष कृष्ण द्वितीया मघा नक्षत्र सौभाग्य योग बृहस्पतिवारखुन्हु घटि ५ बिनाः घटि ९ न्ह्यः श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यास पिकाल । थुखुन्हु घटि ११ बिनाः घटि १४ न्ह्यः रङ क्वतुंगु जुल ।

माघ शुक्ल पंचमी रेवति नक्षत्र शुभ योग आदित्यवार, थुखुन्हु घटि ११ बिनाः घटि १५ न्ह्यः श्री वज्रयोगिनीया मूरङ छाःगु जुल ।

माघ कृष्ण प्रतिपदा पर द्वितीया पूर्व फाल्गुणी पर उत्तर फाल्गुणी नक्षत्र वृद्धि योग शुक्रवार, थुखुन्हु घटि २ बिनाः घटि ५ न्ह्यः श्री ३ वज्रयोगिनीया न्यास लूगु जुल ।

तँसा

थुगु पटक न्यास लुनाखुन्हु सेंगुया यज्ञया पादु(का?) थापं याय्माल धकाः उपाध्या मवयाः उपाध्याया पल्सा पूजा सकतां ऐश्वर्यनं याःगु जुल ।

४३.ख

माघ कृष्ण द्वितीया पर तृतीयाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया पो(?) दुसः याःगु जुल । तृतीया पर चौथी हस्त पर चित्रा नक्षत्र गण्डयोग आदित्यवार, थुखुन्हुया घटि ११ बिनाः १४ न्ह्यः अग्निष्ठान याःगु जुल । घटि १७ बिनाः १८ न्ह्यः श्री ३ वज्रयोगिनीया प्रतिष्ठा याःगु जुल । थुगु पटक पुन निबो? बेसतं नकूगु जुल । प्रतिष्ठा याय्त माःगु बीबः, जाकि, बजि बेसतं हःगु जुल । बसुजाः, वस्त्र, दक्षिणा जुजुं ब्यूगु जुल । थुगुसी मूलाचार्य श्री सुमतिभद्रदेव, उपाध्या यँ देशया सिक्वमुगुलिया गुणपति कर्माचार्य, इथुया रत्नापति पाठक, राज गुभाल, विमल प्रमान जुल । बेता जिनेन्द्रभद्र जुल । जुजु श्री २ जयप्रकाश मल्लदेव, सक्व था(न्दा)र प्रमानं चिन्ता याःगु जुल । विष्णुधरया आचार्यत्वय् थ्व ज्या याःगु जुल । क्रियाकर्ता श्री सुमतिभद्रदेव जुल ।

४४.क

शुभ सम्वत् ८७८ भाद्र शुक्ल प्रतिपदाखुन्हु मोलकोथे च्वंम्ह रचित भालयाथाय् बूगु वंगलःसिमा पाःगु जुल ।

सम्वत् ८७८ फाल्गुण शुदि अष्टमी बृहस्पतिवारखुन्हु श्री वज्राचार्य सुमतिभद्र स्वर्गलोक प्राप्त जुल ।

... ...

४४.ख

शुभ सम्वत् ८७९ वैशाख शुक्ल एकादशी उत्तर भाद्रपदा नक्षत्र हर्षण योग सोमवार, थुखुन्हु घटि १० बिनाः घटि १५ न्ह्यः श्री मञ्जुश्रीया देगःया गजू छाःगु जुल । जुजु जयप्रकाश, सक्व जोशी?, नकमय्जु, दयालक्ष्मी जुल । खालिसा प्रमान, विष्णुधर आचाल जुल । क्रियाकर्ता श्री सुन्दर, श्री हरसिंह, श्री ऐश्वर्य, श्री भिंख्वाल, श्री जिनीन्द्रभद्र, कर्माचार्य इथुया जयमुनी जुल । थुकिया वार्षिक आम्दानी दक्वं न्याब्व थयाः काःगु जुल ।

४५.क

शुभ सम्वत् वैशाख शुक्ल द्वादशीखुन्हु श्री वज्रयोगिनीयायात लुँया मतू (मुकुट), लुँया नाग चुल्या, लुँया कसंपका, लुँया केतकि स्वां फ्वः ७, वहया केतकि स्वां फ्वः ६, थःने च्वंपिन्त वसः जु ६, श्री ३ महाकालयात मेय् म्ह २३, दुगु म्ह २३, हँय् म्ह २३ स्यानाः सक्व, चाँगु, गोकर्ण स्वगांयात नं भ्वय् नकूगु जुल । श्री जयप्रकाशमल्लं लुँया मतू, कसंपक, नाग चुल्या छाल । श्री सिंघिनी ब्याघिनीयात जक सिजलय् लुं सियातःगु मतू छाःगु जुल । थुकिया क्रियाकर्ता सुन्दर, हिरासिंह, ऐश्वर्य, भिंख्वाल, जिनीन्द्रभद्र जुल । वार्षिक खाम्दानी दक्व न्याब्व थयाकाःगु जुल । थ्व श्री जयप्रकाश मल्लया पालय् जुल ।

४५.ख

शुभ सम्वत् ८८३ पौष वदि १४ श्री वज्रयोगिनीयाके सक्व जोशीया इलय् येँया भंसाःछेँया भदिल भाजु कुशुन यताय? छोया? कु १८९ यज्ञ सम्पूर्ण । (क्रियाकर्ता?) श्री सुन्दरजु । वार्षिक खाम्दानी न्याब्व थयाकाःगु जुल । होदेज्ञा? जक म्हतिं-म्हतिं काःगु जुल ।

शुभ सम्वत् माघ शुक्ल द्वितीयाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनीया क्वखलुया क्वताय? पुलाः खिचा देगलय् दुहांवनाः पिहांवल । थुगु खँ बहालय् प्रमानयात धयाः उपाध्या भाजुयाके न्यनाछ्वल । उपाध्या भाजुं "न्हापा गथे यानाच्वंगु खः अथे हे या" धकाः धयाहल । थथे धयाः नं पत्याः मजुयाः श्री सुन्हर, हेरासिंह निम्ह (उपाध्या भाजुयाथाय्) छ्वल ।

तँसा

शुभ सम्वत् ज्येष्ठ शुक्ल एकादशी आदित्यवारखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनी ... ...

४६.क

उपाध्या भाजुं "उखुन्हु हे या धयां आःतलें मयानानि ला" धकाः धयाः श्री २ जयप्रकाश मल्लं शान्ति याकल ।

शुभ सम्वत् ८३१ (?) वैशाख शुदि रोज ४ श्री २ भास्कर मल्लया मां श्री भुवनलक्ष्मी माजुं श्री गुँबहालय् श्री २ प्रताप मल्ल महाराजां दय्कूगु गतकुति देगः स्यंकाः स्वतँपलि देगः दय्काः प्रतिष्ठा याःगु जुल ।

शुभ सम्वत् ८४७ फाल्गुण शुदि ३ श्री चैत्यबहालया नितँपलि देगः दय्केत पाद स्थापना यात । चैत्र कृष्ण ११खुन्हु चुलिका छाल ।

शुभ सम्वत् ९०५ चैत्र शुक्ल त्रयोदशी हस्त नक्षत्र शुक्रवारखुन्हु श्री ३ गुँबहालय् श्री २ रणबहादुर महाराजया माजु श्री २ राजेन्द्रलक्ष्मी महारानीं च्वय्या क्वथा चौघरानी चुक? समेत दय्काः प्रतिष्ठा याःगु जुल ।

४६.ख

शुभ सम्वत् ८८३ चैत्र शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु श्री ३ वज्रयोगिनी सदाया मर्यादा थें क्वहांबिज्याकूबलय् क्यबक्वय् श्री ३ वज्रयोगिनीयाके छ्वया हयाः न्यात । मिं नल । बँय् जक नय्लात, स्वां गुथियागुली? । थुगु खँ प्रमानपिनि न्ह्यःने धयाः श्री उपाध्या भाजुयाके दलमानस्वन? कनाछ्वल । उपाध्या भाजुं 'न्हापा-न्हापा गथे यानागु खः अथे हे या' धकाः आज्ञा जुल ।

चैत्र कृष्ण सप्तमीखुन्हु शान्ति यात । चाकल यज्ञ बलि, पञ्चरक्षा पाठ यात । दान लुँया पल्सा मोह १, वहया पल्सा मोह १, कँय्बाता, कँय्ख्वला, सिजःसला, सिजःख्वला, सिजःबाता सकतांया मोह १ बिल । महाकालयात दुगु म्ह १, बली फै म्ह १, गुँबहालय् इनाय्बहालय् हँय् म्ह १, द्यः तयातःगु त्वालय् हँय् म्ह १, पाली लँय्? लय्सिवा ज्वलंनं पूजा यानाः समयचक्र पाली याना शान्तिया यज्ञ खुसी चुइकेछ्वयाः पूजा लिहांवंगु जुल । अनंलि श्री वज्रयोगिनी थहांबिज्याकेत वर्षवन्धन यज्ञ याःगु जुल । द्यः थहांबिज्याकालि गनचक्र श्री सुन्दरया छेँय् याःगु जुल । उबलय् जुजु श्री २ जयप्रकाशमल्लदेव व चिन्ता याःम्ह सक्वया कुतु भंदिल जुल ।

४७.क

वार्षिक आम्दानी न्याब्व थयाः काःगु जुल । मूलाचार्य सुन्दर गुभाजु जुल । थ्व शान्ति याना नं शान्ति मजुयाः लिपा गथे जुल धाःसा–

सम्वत् ८८३ वैशाख शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु श्री २ जयप्रकाश महाराजाया काय् श्री ज्योतिप्रकाशमल्ल स्वर्गलोक प्राप्त जुल । सति वंपिं थकु(नी)जु व नकमय्जु प्रमुख समेत निम्ह जुल । थथे जूगुलिं शान्ति बांलाक याय्माःगु जुल ।

द्यः गनं न्यातसा, दू मब्यंसा दू ब्यंके माल ? । थुगु पटकय् द्यः पाछाय्गु पाः देवमुनीया जुल ।

४७.ख

थःगु कुलया श्री वज्रयोगिनीया कर्म याय्गु थिति न्हापांनिसेंया थःगु सम्प्रदायया थिति जुल । श्री ३ वज्रयोगिनी माजुया पूजारी थकालि जुयाच्वनीबलय् थः मां सीसां अग्निसंस्कार याय्मदु । दुःखं नापं क्यंकेमदु । श्री ३ वज्रयोगिनीया थासय् छुं उपद्र जुल धाःसा पूजारी थकालियात श्री वज्रयोगिनीया थासय् थथे उपद्र जुल धकाः बिन्ति यानाः शान्ति-स्वस्ति याय्माल ।

४८.क

श्री वज्रयोगिनीयाथाय् न्हापा जुयामवंगु छुं जुलधाःसा श्री वज्रयोगिनीया साधना यानाः, राजाया साधना यानाः थकालिया आज्ञा बमोजिम ज्या याय्माःगु जुल । हानं थकालि उसाँय् मदुसा संकट जुल धाःसा न्हापांनिसेंया नीतिनियम, मन्त्र-परंपरा न्ह्याकेमाल । थकालिया आज्ञा बमोजिम ज्यू-मज्यू थकालियाके न्यनाः याय्माल । मखुगु कर्म याःम्हेसित, न्हापा कुलय् मयाःगु ज्या याःम्हेसित श्री वज्रयोगिनीया ज्या न्ह्याके बीमज्यू ।

४८.ख

... ... त ध्यनाः सितिं वंगु दिन जुल ।

शुभ सम्वत् ९१३ रगारया क्वय् तुलसी लखस पालुसया थे जाःपिं ? स्वस्ति यस्ति लामा छम्ह श्रद्धा यानाः च्वंवयाः गुँबहालय् खलः-खलः मुनाः रगारया कान्छाभाइ धैम्ह सँय् छम्ह सकस्यां पुजारी यानाः बदुवा? दुगु, खा ग्वाःग्वाः स्याय्हल । थथे स्याय्हयाः लछिति दुबलय् प्वव? स्वैम्ह लामा छम्ह व वलिसे वःम्ह छम्ह स्यात । थुगु खँ लाय्कुली बिन्ति यानाःतिनि स्याकूपिनि? २ यैंनं छ्वयाहल ।

सम्वत् ९१३ वैशाख शुक्ल पूर्णिमा शनिश्चरवारखुन्हु चान्हय् वनाः सक्वया दुवाल रामेश्वर यंचपमीं? सिपाहिं सहित जुयाः चान्हय् कलिया बिकान? छुं मधाः ओभु पतर? तयालि बाघौ वंसेंलि सँय्नं बलां कय्काः लिनाहल ।

४९.क

न्हिनय् बान्हिति जाःबलय् सँय्त सकलें चिनाः यैंय् यन । थुबलय् जुजु रणबहादुर शाह जुल ।

शुभ सम्वत् ९१४ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमाखुन्हु यैं देशया समन्तभद्र गुभाजुयाः मनूत सकलें मुंकाः चीभाःपतिकं यज्ञ यानाजुल । गुँबहालय् वयाः श्री ३ स्वयम्भू चैत्यया न्ह्यःने यज्ञ याय् धाल । अथे धासेंलि श्री जिनीन्द्रभद्र प्रमुख न्याम्ह फुकीनं चीभाःद्यःया न्ह्यःने यज्ञ याय्मदु धाःगुलिं अनं तुं (गनं मेथाय्) यज्ञ यात । दक्षिद्यासयसा? यज्ञ यात ।

सम्वत् ९१५ फाल्गुण शुक्ल त्रयोदशी आदित्यवारखुन्हु श्री बहादुर शाह दुंजा वनाः दुंजां श्री वज्रयोगिनी बिज्याःगु जुल ।

शुभ सम्वत् फाल्गुण कृष्ण त्रयोदशी घटि ८ चतुर्दशी घटि १४ शतभिषा नक्षत्र घटि ३४ साध्य योग घटि १४ शुभ योग घटि ७ बृहस्पतिवारखुन्हु न्हिनसिया स्वंगू पहरय् श्री २ बहादुर शाह व साहेबनी निम्हतिपुलिं श्री ३ वज्रयोगिनीया थासं उमकय् जुयाः गुह्यश्वरी बिज्यात ।

५०.क

उखुन्हु चान्हसिया छपहरं लिपा बाचा भति मजूबलय् श्री ३ वज्रयोगिनीया ल्यूने च्वंगु श्री २ सिंहप्रताप महाराजं दय्कूगु सतः हितिं पश्चिम उत्तर निद्या, श्री २ राजेन्द्रलक्ष्मी महारानीं दय्कूगु सतः हितिं पूर्वया क्वथा नापं निद्या थचाक्वचालं मिंनःगु जुल । निगू चुक जात्रायागु पं तयातःगु पूर्व उत्तर निखें छुं मजू । मूल चपाः नं छुं मजू । मिं भतिचा नःबलय् सक्वया सकलें वनाः धःप ज्वनाः मि स्याः वन । सुनां छुं याय्मफु । आताहाँ जक च्वन । सकलें सर्खुनु तिनि क्वहांवल । मिंनःखुन्हु चान्हय् बन्देजु द्यः पाःलाः । इथुया लखसिंह, नापं बन्देजु म्ह ३ छैंभण्डिल म्ह ४ गुह्यश्वरी छ्वल ।

५०.ख

न्हापां बहादुर शाहयात कंवन । अनंलि यैं देश वनाः श्री रणबहादुर महाराजयात कंवन । चतुर्दशीखुन्हु श्री बहादुर शाहनं ब्रम्हू छ्वयाः स्वके हल । गथे जुल धकाः न्यँ जक न्यनावंगु जुल । अमावास्या शनिश्चरवारखुन्हु जुजुया केटा मांधर (मानन्धर?) छ्वयाः स्वकेहल । बहनी थ्यंकःवल । उखुन्हु बहालय् ब्वनायन । सर्खुनु न्हापां यैंनं वःपिं न्याम्ह फुकी दुवाल द्यायरमां वनाः क्यन । त्रसरि? यैंनं वःम्हं

गथे याःसा शान्ति जुइ च्वया हिँ धाल । अथे धासेंलि उत्पात सफू स्वयाः सफुली च्वयातःथें क्रिया जक च्वयाः बियाछ्वल ।

५१.क

प्रतिपदाखुन्हु चान्हय् प्यघौति च्वंबलय् जुजुं अश्ववार छ्वयाः सःतकेहल । जिनीन्द्रभद्र, ज्ञानसिद्धि, जयन्द्र व वज्रसत्व प्यम्हं अश्ववारनापं यैँ वनाः जुजुं कन्हय् वा धकाः आज्ञा यात । सर्खुन्हु वंबलय् शान्ति याय्त छु-छु माः च्वयाहिँ धाल । माक्व च्वयाबिल । तृतीया सोमवारखुन्हु न्हापां यैँनं लिहांवःपिं न्याम्हस्यां लुसि ध्यनाः न्यान्हुतक पुरश्चरण च्वंवन । जप लख ५०००० लः धाः सहस्रनाम धारा १०८ एकजटाधारिणी ५४ प्रत्यांगिरा ५४ न्हिं-न्हिं चान्हय् गुम्ह चरण दय्काः पूजा यात । थ्वयात खर्च न्हिं तका ५ सहतका २५ बिल । न्याब्व थयाः काल । सामग्री छन्हुयात छम्हसें यन । थुपिं न्याम्हय्सिनं यात । पञ्चरक्षा धारा १२७ थुलि मूलयापिंसं व पिनेयापिंसं पाठ याय् सक्वसिनं यात । न्यान्हुखुन्हु क्वचाल ।

५१.ख

सम्वत् ९१५ चैत्र शुक्ल षष्ठी बृहस्पतिवारखुन्हु शान्ति या ... ... यात । बलिगाःया थासय् मि छ्वय्कूगु गालय् तुराकार यज्ञ चतुर्विंशति बलि, खासि बलि, दार बलि, दार बलिया हाकु कापः थान १ चाक क्लेश ग्व १ सिजः क्लेश ग्व १ क्लेशयात कापः थान १ दान आत्मविम्व, वह मंस १६ गोदान, भूमिदान, छेँदान, नवग्रहदान, दानयात पञ्चरंगी कापः थान ५ शंख ग्व १, खड्ग पु १, चोलय् म्ह १, फै म्ह १, कँय्बाता ग्व २ सिजःबाता ग्व १ नख्वला ग्व १ थुलि दान यात ।

पूजायात गं ग्वः १, शंख ग्वः १, अर्घ ग्वः २, मस पु ३, सिजःबाता ग्वः १, सिजःख्वला ग्वः १, कँय्ख्वला ग्वः १, सिजःसला पा ५, पञ्चरंगी गा पु ५, आहु(ति) कि फँ १०, बलि कि फँ २५, तयेतिये कि फँ २०, तछो, हामः, घ्यः माक्व सामग्री हिति चुक तोसाखानि वयाः बिल । महाकालयात मेय् म्ह १, दुगु म्ह २, हँय् म्ह ५ बिल ।

५२.क

गणेशयात दुगु म्ह १ व बली फै म्ह १, दार बली हाकुफै म्ह १ बियाः फाय्काछ्वल । थुलि धुंकाः क्लेश यज्ञ बलि विसर्जन, बलि छ्वयालि । मूल चपालय् कुमारी पूजा सद्य कुमारी म्ह ५ वस्त्र जु ५, श्री २ यात वस्त्र जु ३, श्री ३ भोगमतियात वस्त्र जु ३, बन्देजुपिं भ्वछि-भ्वछिं भोजन याकल । बिस्यःत म्ह ७, प्रमान म्ह २, सी निम्हसित जक बिल, मेय्यागु । थुलि न्हिनय्सिया कर्मधुंकाः निम्ह जक तयाः लितछ्वल । चान्हय् सिंधुराचरण पूजा थाय्भु पाः १, धर्मोदय लुँ मंस ३, योगिनी म्ह ५, वस्त्र जु ५, क्वय्चिन् लं २ क्वय् लं पाः २ । चान्हय् थुलि तयाः पूजा समयचक्र, गणचक्र सी कयाः धुमागां रिछोया चक्रेश्वरी, श्री जिनीन्द्रभद्रं बलि बिल । इथुया पतिकरं दारबलि मूलम्हं बिल । पुरश्चरण सिमधय्कं शान्ति यात ।

◆ ◆ ◆

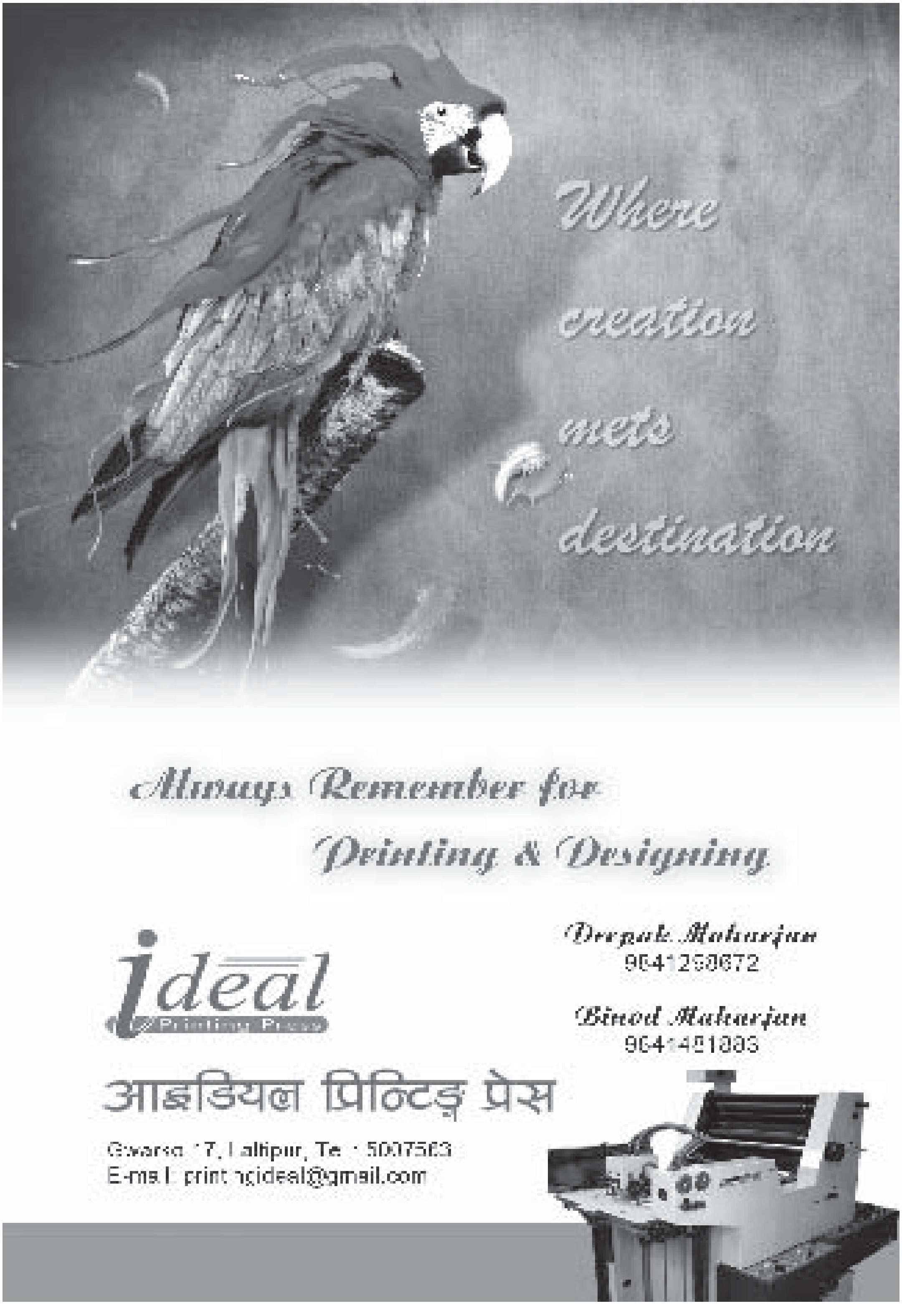
Where
creation
mets
destination
Always Remember for
Printing & Designing
ideal
Printing Press
Deepak Maharjan
Binod Maharjan
आइडियल प्रिन्टिङ प्रेस
E-mail: printingideal@gmail.com

थँबही प्रज्ञापारमिता दर्शन याय्गु विधि

- काशीनाथ तमोट

येँया थँबहीया प्रज्ञापारमिता गुंलां छवाः सकसित क्यनेगु याः । उगु पवित्र-ग्रन्थ न्हापा लिपा नं दस्तुर पुलाः स्वय्दु । छकः ई. २००६ फेब्रुअरी २२ बुधवार नेपाल-जर्मनी हस्तलिखित ग्रन्थ सूचीकरण परियोजनाया न्ह्यव स्थानीय नेपालया प्रतिनिधि डा. ड्रागोमिर डिमिट्रोभ व जि थँबही स्वय्‌माल धकाः वना । अबले ला वाङ्दी लामाया नेतृत्वय् वःपिं लद्दाख व काश्मीरया सँय्तय्त क्यनेगु व्यवस्था जुयाच्वंगु खनिं । इमिसं न्हापां हे द्वःछि भारु (१६०० तका) पुलाः व स्वय्त वःगु जुयाच्वन, थ्यंमथ्यं नीम्ह मनू दु, अप्वः मिस्त दु । सुथय् ८ः५०-९ः२० ताकय् बाघौ व ग्रन्थ स्वय्खन ।

छम्ह मनुखं प्यंगः सिजः बाकस हल । व करीव ३० इञ्च हाकः, १० इञ्च ब्या व १० इञ्च जाः दु । उकी पिने इनामेलं देवनागरीं छसिंकथं पौ च्वयातःगु दु - (१) ५१७ (२) ५०६ (३) ५१२ व (४) ४९७ जम्मा २०३२ पौ/१०१६पाः । संस्कृत भाषा, रञ्जना लिपिं लुँआखः, वहआखलं छपती स्वंगू कोलमय् च्वयातःगु दु, ग्रन्थया दथुइ ह्वः दु । कं (गाता)य् बुट्टा कियातःगु दु, उकी नं सफू चीत ह्वः दु, व चीगु पुतुबाला नं कलात्मक जू । सफू नीलपत्रय् च्वयातःगु खः, चित्र मदु ।

न्हापां थँबही संरक्षण कार्यसमितिया दुजः गोपाल प्रधानं ग्रन्थया परिचय बिल । धैदिल - थ्व निद्वः दँ पुलां (वास्तवय् नेसं ३४४ थिंलाथ्व १ स च्वःगु), न्हापांगु स्वपौ मञ्जुश्रीं तःगः आखलं च्वयातःगु दु, लिपा स्वपौ प्रताप मल्ल जुजुं व लानि लालमतिं सिलः च्वयातःगु, (नेसं ७६९ गुंलाथ्व ८ स च्वःगु) थुकी सवा लाख सिलः दु । (३२गः आखःया छगू सिलः जुइ) । थ्व म्हालापतिंचां च्वयातःगु खः, महायान नवग्रन्थमध्ये न्हापां प्रज्ञापारमिता सय्केमाः । मूल ग्रन्थ पं. धर्मश्री मित्रं च्वःगु खः (?) । (सफुती पं. जिनश्रीज्ञानं च्वःगु पुष्पिका दु । थ्व व जुजुलानिया सिलः पं. अमोघवज्र वज्राचार्य ब्वंगु पाठ *संस्कृत-सन्देश*, १ः५ (विसं २०१० भाद्र) पौ ४३-४७ स दु ।)

बक्सा चाय्केगु तरीका थथे जुयाच्वन

बाकसं सफू पिकाल, बाकसया द्यःने तल । बाकसया क्वय् दुने म्हासु खादा छुं छुं दु । सफूयात ह्याउँगु कापतं भुनातःगु दु, उकियात हाकनं तास वसतं भुनातःगु दु । निम्हसिनं जवं-खवं व दथुइ सचिव सुरेशमान प्रधानं मिलेयात । मिले याइम्ह खवय् च्वंम्ह छम्हेसित काय्म्हेसिनं पाः हिल । खादा शुरुइ सफू द्यःने च्वंगु सचिवं ड्रिमिट्रोभयात बिल, लिपा बाकसं लिकयाः पुचलय् लद्दाखीतय्त प्रसाद स्वरूप वांछ्वया बिल ।

सफू क्यनेगु तरीका थथे जुयाच्वन

यें, थःने क्वाःबहाःयाम्ह छम्ह ज्याथःम्ह वज्राचार्य भ्रमाल, वय्‌कलं *प्रज्ञापारमिता* सफूया छपौ ज्वनाः छभ्वः ब्वनाः न्यंकल । न्हापां स्वपौ तःग्वःआखःया पौ क्यन, अनंलि तःगःआखःया छपौ क्यन, गात ला धकाः न्यन, अले बन्द यात । उखुन्हु ९.०० बजे मत सीगुलिं याकनं स्व धयाच्वन । प्यंगुलिं सफूया छपौ-छपौ पुइकाः निखेरं क्यन अले ब्यां फररर पुइकेकथं क्यन । छगू-छगू यायां प्यब्व १०१६पाःया सफू क्यन ।

सफू क्यनेवं वःपिसं भागि यात, व्यक्तिगत रूपं ध्यबा छाल, जिं नं नीतका छाना । छम्ह मनुखं सफूपँ थिल-फुकं, मेपिसं थःथःगु जपमाः थीकल, सुं-गुम्हसिनं थःगु क्वखा थीकल, गुलिंसिनं प्रसादप्वः, विभूतिप्वः थीकल ।

थँबहीया प्रज्ञापारमिता न्हापा चिल्ला (फागु) पुन्हिखुन्हु चकंद्यः (सिंहसार्थबाहु) जात्रा इलय् गाडाय् तयाः देय् चाःहीकीगु खः । आः बहाःदुने जक सीमित व सुरक्षित रूपं क्यनी ।

u u u

छिकपिनिगु सेवाया निर्तिं

अशोक पार्टी प्यालेस

बालिफल, पाटनढोका, यल

☎ : ५५३३००४, ५५५३३२७

ज्ञानबहादुर शाक्य
(डाइरेक्टर)
मो. ९८५१०४४४२८

अशोक हल (प्रा.) लि.
अशोक पार्टी प्यालेस

नेवाः भ्वय्‌या
विशेष व्यवस्था

जिमिगु सेवात

१. हल व क्याटरिङ्गया व्यवस्था
२. हल व ग्राउण्डया सुविधा
३. पिनेया क्याटरिङ्गया लागि अर्डरया सुविधा ।
४. धार्मिक, सांस्कृतिक ज्याज्वःत व सेमिनारया लागि हलया व्यवस्था ।
५. जिमिसं स्यू छितः थः पाहाँया उसाँय्‌प्रति च्यूता दु, उकिं जिमिसं क्याटरिङ्ग कायबलय् –
   - जिमिसं बजारं हयागु कचिगु नसा छितः क्यनाः छि सन्तुष्ट जुइधुंकाः जक जोरे याय्‌गु ।
   - तयार जूगु नसाया सवाः छितः नँस्वकाः छि लुधंकाः जक पाहाँतय् निर्तिं छ्यलेगु यानाच्वनागु दु ।
६. ५० गः मोटर व २०० गः मोटरसाइकल पार्किङ्ग याय्‌त गाक्क थाय्‌या व्यवस्था ।

इलियटया 'निर्वैयक्तिकता' सिद्धान्त

- प्रा.डा. चन्द्रमान वज्राचार्य

साहित्यया मूल्याङ्कन यायगु सन्दर्भय् व्यक्तिप्रतिभाया महत्त्व व थाय् क्वःछीगु खँय् इलियटया 'परम्परा व व्यक्तिप्रतिभाया सिद्धान्त'या युगान्तकारी महत्त्व दु । वय्कः वस्तुपरक व निर्वैयक्तिक साहित्यया पक्षय् दुगु खँ वय्कःयागु काव्य-विचार ब्वनेबलय् स्पष्ट जू । प्रौढ-साहित्यया पक्षयाम्ह इलियटं 'परम्परा व व्यक्तिप्रतिभाया सिद्धान्त'या हे पूरकया रूपय् 'निर्वैयक्तिकता सिद्धान्त' न्ह्यब्वयादीगु दु । उकिं 'निर्वैयक्तिकता' सिद्धान्त,'परम्परा व व्यक्ति-प्रतिभा'या सिद्धान्तया विकासया रूपय् दु । स्वच्छन्दतावादी वैयक्तिकताया विरुद्धय् वःगु थ्व चिन्तनं कवियात कविताया माध्यम अले जीवन-जगत्यात कविताया सामग्री व अभिव्यक्तियात वस्तुपरक रचनाया रूपय् व्याख्या यानातःगु दु । कविता कविं च्वइगु खः, कवि मदय्कं कविताया जन्म जुइमखु, अथेसां कविताय् कवि दय्मज्यू धैगु विचार थुगु सिद्धान्तया मूखँ खः । थुकथं थ्व विचार छगूकथं अजूचायापुगु खनेदु । कविं हे कविता च्वइगु खः, तर व हे कविताय् कवि दय्मज्यू धैगु खँ गथे जुयाः पायछि जुइ, अले कविं हे थःगु भाव कविताय् प्वंकीगु खःसा कविता गथे जुयाः निर्वैयक्तिक जुइ धैगु न्ह्यसःया लिसलय् च्वयातःगु सिद्धान्त हे निर्वैयक्तिकताया सिद्धान्त खः ।

इलियटं कवि म्हसीकेगु कुतः यानाः 'कविं थःगु व्यक्तित्वया अभिव्यक्ति याइमखु, व ला छम्ह थजाःम्ह माध्यम जक खः, गुकी संस्कार व अनुभूति मचाय्क हे दुसुनाच्वनी' धैगु विचार न्ह्यब्वयादीगु दु । कविं कविता च्वइ, उकी थःगु अनुभूति, थःगु ज्ञान व थःत यःगु खँ च्वयातइ । अथेसां थ्व अभिव्यक्तिइ कविया नितान्त वैयक्तिकता दइमखु, छाय्धाःसा कविता धैगु निजी व्यक्तित्वपाखें मुक्ति खः । कविता धैगु कविया व्यक्तिगत भाव पिब्वय्त मखु बरु उकिं अलग्ग जुयाः च्वयातःगु कला विशेष खः । थुकथं इलियटं कवितायात कविपाखें अलग्ग तयाः व्याख्या यानादीगु दु । थन छगू न्ह्यसः दंवइ, जब कविं थःगु ज्ञान, अनुभूति कविताय् अभिव्यक्त यानातइ धाःसा व गथे जुयाः कवितापाखें अलग्ग जुइ ? कवितायात कविपाखें अलग तयाः स्वय्गु गथे जुयाः सम्भव जुइ ? थ्व न्ह्यसःया लिसलय् इलियटया धारणा थथे दु – यद्यपि कविया निजी भाव दयाच्वनी, तर व थुकथं व्यक्त जुयाच्वनी कि व सर्वसाधारणया भाव जुयाच्वनी । थ्व हे कवि-व्यक्तिया पलायन व निर्वैयक्तिकता खः । कविं थःगु व्यक्तिगत भावयात सार्वभौम भावया रूपय् हिलाबी । थजाःगु स्थितिइ कविता धैगु निजी भाव पिब्वय्गु मजूसे पलायन जुइगु खः । कविताय् निजी भाव व प्रभावया मखु, जातीय जीवनया प्रभाव अभिव्यक्त जुयाच्वनी । थ्व धापू तर्कपूर्ण

जू छाय्धाःसा नितान्त व्यक्तिगत भाव व्यक्त याइबलय् पाठकयात उकिया प्रभाव मलाय्फु । कविताया भाव व अनुभूतिलिसे पाठकया भाव व अनुभूति मिले जुल धाःसा जक पाठकयात कवितां प्रभाव लाकी । उकिया लागि कविता ब्वनेबलय् पाठकयात "थ्व ला जिगु हे मनया भाव खः," धैगु प्रभाव लाकेफय्माः । थजाःगु अवस्था अबले जुइ, गबले कविया भाव कविया थःगु हे भाव मजूसे सकसिगुं भावया रूपय् व्यक्त जुइ । जब कविया भाव सकसिगु भावया रूपय् व्यक्त जुइ, अबले उगु भाव वैयक्तिक भाव मजूसे सार्वजनीन जुइ । थ्व हे कविताया निर्वैयक्तिकता खः ।

मेगु खँ, जब कविं 'जिं रचना च्वयाच्वना' धैगु बिचाः याइ, उगु इलय् वं वैयक्तिकता हे प्रकट याइ । इलियटया बिचाःकथं 'कविता रचनाय् थथे जुइमखु, छाय्धाःसा सिर्जनाया इलय् कवियात जि सिर्जना प्रक्रियाय् दु धैगु वाःचाइ मखु, बरु जब कविता पूवनी अबलय् जक हे वयात कविता च्वया धैगु वाःचाइ । वस्तुतः कविताया अप्वः धैथें अनुभूति अप्वः पाठकतय्गु अनुभूतिलिसे मिले जुइ । कविता च्वइबलय् कविं "जि सु खः ?", "जिं छु याय्माः ?" धैगु बिचाः यानाच्वनीमखु । बरु वं थूगु खँयात कलाय् ब्वय्गु कुतः याइ । थ्व प्रक्रिया सामान्य प्रक्रिया मजूसे विशिष्ट प्रक्रिया खः । थुकथं च्वइगु कलाय् कविया वैयक्तिक अनुभूति मखुसे कलात्मक अनुभूति प्रकट जुइ । उकिं नं कविता निर्वैयक्तिक जुइ । थ्व खँयात अझ बांलाक थुइकेत इलियटं सामान्य अनुभूति व कलात्मक अनुभूतिया दथुइ पाःगु क्यनादीगु दु । काव्यया अनुभूति सामान्य खँ (नय्गु, त्वनेगु, पुनेगु) पाखें अथवा इन्द्रियजन्य खँपाखें दइगु आनन्दस्वयां पाःगु जुइ धैगु वय्कःयागु धारणा दु । वय्कःया बिचाःकथं निजी भाव व अनुभव सुखदुःखयागु जुइगुलिं व भाव व अनुभव आस्वाद्य जुइमखु । काव्यया अनुभव फुक्क प्रकारया अनुभवस्वयां पाःगु जुयाच्वनी । कविया जिम्मेवारी थःगु व्यक्तित्व दुसुकाः काव्ययात छगू स्वतन्त्र ज्यान बियाः उकियात स्वाकातय्गु खः । थन इलियटया 'परम्परा व व्यक्ति प्रतिभा' सिद्धान्तयात लुमंकेमाः । थ्व सिद्धान्तकथं परम्पराया बोधं जक महान् सिर्जना जुइफइ । जब कविं परम्परा बोध यानाः मस्तिष्क, शील व भाषाय् प्रौढता हयाबी अले उकिया भावबोध व जीवनदृष्टि परिपक्व जुइ । परिपक्व कविया अनुभूति छम्ह व्यक्तिइ जक केन्द्रित मजूसे सार्वजनीन जुइ । अथे धैगु अजाःगु परिपक्व कविया ज्ञान फुक्कसिगु अनुभवय् आधारित जुइ । थुगु अवस्थाय् वं याइगु अभिव्यक्ति छम्ह मनुखं याःगु जूसां सार्वजनीन व निर्वैयक्तिक जूवनी । अथे धैगु छम्ह मनूया अनुभूति प्रकट जुइबलय् फुक्कसिगु अनुभूतिया रूपय् प्रकट जुइ । थ्व हे कविताया निर्वैयक्तिकता खः ।

थजाःगु निर्वैयक्तिक अभिव्यक्तिया लागि कवि माध्यम जुयाः गथे ज्या याइ ? थ्व न्ह्यसःया लिसः वय्कःयागु 'वस्तुगत समीकरण' धैगु सिद्धान्तपाखें काय्फु । वय्कःया विचारय् भाव अमूर्त जुइ, उकियात मूर्त याय्त वा अभिव्यक्त याय्त छुं मूर्त माध्यमं जक याय्फइ । अमूर्त भावपाखें मूर्तता प्राप्त याय्त अमूर्त भाव व मूर्त विम्बया दथुइ स्वाकेत छगू माध्यम माः । अजाःगु स्वापू वा समीकरण कविपाखें सम्पन्न जुइ । उकिं कवि कविताया अभिव्यक्ति बीम्ह माध्यम खः अले कविया माध्यम भाषा खः । थुकिं धाय्त्यंगु खँ छु धाःसा कविया अनुभव, अध्ययन, बोध व कल्पना आदिपाखें तयार जुइगु मानसिक भाव कच्चा पदार्थ थें जुइ अले कविता कच्चा पदार्थपाखें परिष्कृत जुयाः तयार याःगु उत्पादन थें हे खः । कच्चा पदार्थ रूपयागु भावयात क्वातुकाः कविता च्वयाः अभिव्यक्तिया रूपय् हय्गु ज्या कविं याइ । उकिं कवि कविता च्वय्गु ज्याया सशक्त माध्यम खः ।

इलियटं काव्यय् निर्वैयक्तिकता सिद्धान्तयात बांलाक ध्वाथुइकेत वैज्ञानिक प्रयोगशालाय् जुइगु रासायनिक प्रयोगया दसु बियातःगु दु। कवि धैम्ह नं वैज्ञानिक थें हे खः धैगु बिचाः बियादीगु दु। वय्कलं बियादीगु दसुपाखें निर्वैयक्तिक सिद्धान्तयात वस्तुपरक ढंगं थुइकेत ग्वाहालि जू। इलियटया बिचारय् कवि धैम्ह प्लेटिनमया तार थें हे खः, गुकिया लिधंसाय् निगू रासायनिक अन्तर्क्रिया जुयाः मेगु स्वंगूगु रसायन उत्पन्न जुइ, तर स्वंगूगु रसायनय् प्लेटिनमया प्रभाव व उपस्थिति निगुलिं दइमखु। अथे धैगु कविया मन प्लेटिनमया कुचा थें हे खः। कविता धैगु सल्फरिक एसिड थें हे स्वंगूगु रसायन खः। प्लेटिनमया कुचां सल्फरिक एसिड दय्केत विशिष्ट माध्यमया ज्या याइ, तर सल्फरिक एसिडय् उगु वस्तु खनेदइमखु। अभ्र बांलाक थुइकेगुया लागि छगू प्रयोगशाला लुमंके। उकी निगू प्रकारया ग्याँस दु – अक्सिजन व सल्फरडाइअक्साइड। थ्व निगुलिं ग्याँसयात वैज्ञानिक प्रक्रियापाखें मिले यानाः सल्फरिक एसिड नांयागु स्वंगूगु पदार्थ दय्केमाःगु दु। थ्व निगुलिं मिले याय्गु ज्या प्लेटिनमया माध्यमं जक जुइगु सम्भव दु। उगु निगू ग्याँस दुगु क्वथाय् बांलाक शुद्ध यानातःगु प्लेटिनम धातुया कुचा तयाबिल धाःसा निगुलिं ग्याँस सल्फरिक एसिडय् हिलावनी। थ्व छगू वैज्ञानिक रासायनिक प्रक्रिया खः। कविया व्यक्तित्व नं व हे प्लेटिनम थें हे खः। उकिं आवेग व संवेगरूपयागु ग्याँसलिसे मिले जुयाः कविता रूपयागु सल्फरिक एसिडया निर्माण जुइ। थ्व धापूकथं कवियात कविताया माध्यम व प्रेरणास्रोतया थाय् बियातःगु दु। थ्व खँ थुइकेत अभ्र कुतः याय्।

धाय्, व्यक्ति छगू प्रयोगशाला खः। व्यक्तिया मन उगु प्रयोगशाला दय्केगु मूथाय् खः। उगु मन रूपयागु विशिष्ट क्वथाय् आवेग व संवेग रूपयागु निगू तत्त्व दु। थ्व निगू तत्त्व धैगु अक्सिजन व सल्फरडाइअक्साइड ग्याँस थें हे खः। कवियाके दुगु सिर्जना प्रतिभा प्लेटिनमया कुचा थें हे खः। व्यक्तिमनया प्रयोगशालाय् आवेग व संवेग रूपया कच्चा पदार्थयात प्लेटिनम रूपया कविप्रतिभां थीवं उगु आवेग व संवेगु दथुइ समीकरण जुयाः कविता रूपयागु स्वंगू तत्त्व वा वस्तुया निर्माण जुइ। गथे सल्फरिक एसिडय् प्लेटिनमया अंश दैमखु, अथे हे कविताय् नं कविया उपस्थिति दुगु खंकेफइमखु। गथे सल्फरिक एसिडय् प्लेटिनमया अंश दत धाःसा उगु एसिड बांलाःगु गुण दुगु जुइ मखु अथे हे कविताय् नं कवि खनेदत धाःसा व कविता च्वन्त्याःगु वा उत्कृष्ट जुइमखु। सल्फरिक एसिड दय्केत प्लेटिनम धातु मदय्कं मगाः थें कविता च्वय्त नं कवि मदय्कं मगाः। गथे, सल्फरिक एसिड दय्केत प्लेटिनम माध्यम जक जुइ, अथे हे कविता च्वय्त कवि नं माध्यम जक जुइ। थ्व हे निर्वैयक्तिकता खः।

इलियटया थ्व बिचाःयात सारया रूपय् थुकथं थुइकेफु - अनुभूतिया निगू रूप दु – आवेग व संवेग। थुकिं मन दुनेया निगू तहया प्रतिनिधित्व यानाच्वनी। जीवनजगतपाखें कविया मनय् लाइगु प्राथमिक व प्राकृतिक प्रभाव अस्पष्ट व अमूर्त जुयाच्वनी। थुकियात सामान्यतः अनुभूति जक याय्फइ, तर व्याख्या याय्फइमखु। थ्व हे अमूर्तता तकया प्रभाव कच्चा पदार्थ थें हे अपरिष्कृत जुयाच्वनी, गुकियात इलियटं आवेग धकाः धयादीगु दु। मनय् लाःगु उगु प्रभावं नुगलय् विम्बया रूप (मूर्तता) लुयावःगु अवस्थायात वय्कलं संवेग धकाः धयादिल। मानसिक अनुभूतिमूलक थ्व हे आवेग व शब्दविम्ब आदिमूलक संवेगयात कवि प्रतिभापाखें कविं कविताया रूपय् व्यक्त याइ। कविं प्राकृतिकरूपं जन्मजात ग्रहण याइगु मनोवेग आवेगात्मक जुइ अले कविया अध्ययन, ज्ञान व बोध आदि संवेगात्मक जुइ। कविया मन दुनेया आन्तरिक थ्व निगू तत्त्वयात कविप्रतिभां परिष्कृत व परिमार्जित यानाः कलाया

रूपय् भाषिक माध्यमं हिलाबी । इलियटया दृष्टिइ थ्व आवेग व संवेग धैगु अपाय्सकं महत्त्वपूर्ण मखु, छाय्धाःसा थ्व धैगु प्रायः फुक्क मनूतय्के दयाच्वनीगु खँ खः । महत्त्वपूर्ण खँ इमिगु कलात्मक परिवर्तन खः । उकिं च्वन्त्याःगु कलात्मक रूपान्तरण हे च्वन्त्याःगु कलाकृति खः । कवि माध्यम जक खः । क्वय्या रेखाचित्रपाखें थ्व खँ अझ स्पष्ट जुइक थुइकेत ग्वाहालि जुइ –

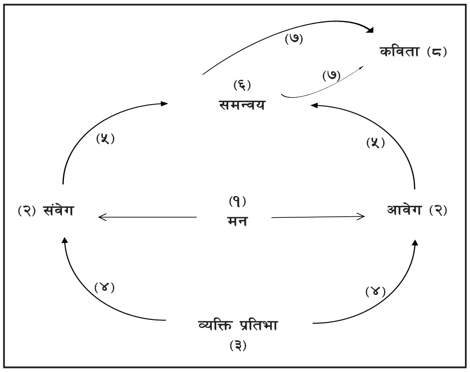

(१) व्यक्तिया मन ।

(२) मनया निगू अवस्था ।

(३) व (४) व्यक्तिप्रतिभापाखें निगू अवस्थायात थीगु ।

(५) आवेग व संवेग दथुइया समीकरण प्रक्रिया शुरु ।

(६) आवेग व संवेगया दथुइ समीकरण जूगु ।

७) समीकरणलिपा कविता रचना अन्तिम चरणपाखे थ्यनीगु ।

८) कविता तयार जुइगु ।

च्वय् न्ह्यथनाताःगु रेखाचित्र व बुँदागत स्पष्टीकरणपाखें अनुभूति व भावया समीकरण प्रक्रिया व कविता निर्माण व व्यक्तिप्रतिभाया निर्वैयक्तिकता थुइकेत यक्को अःपु जू । थुगु प्रक्रियाया व्याख्यापाखें इलियटं कविमनयात नं निगूकथं स्वयादीगु खनेदु – (१) भोक्ताया मन व (२) स्रष्टाया मन । कविया भोक्ता मन (खनीगु, ताइगु, याइगु व थुइकीगु) वैयक्तिक जुइ धाःसा स्रष्टा मन (बिचाः याइगु, कल्पना याइगु, समीकरणया माध्यमया दायित्व पूवंकाबी) निर्वैयक्तिक जुइ धैगु विचार थुकिं स्पष्ट जुइ । भोक्ता मनया नितान्त वैयक्तिक अनुभूति स्रष्टा मनया कुतलय् परिष्कृत व परिपक्व जुयाः सार्वजनीन भावया रूपय् अभिव्यक्त जुइगुलिं अजाःगु अभिव्यक्ति (कविता) निर्वैयक्तिक जुइ ।

इलियट नीगूगु शदीया पूर्वार्द्धया महान् साहित्यिक चिन्तक खः गुम्हेस्यां 'परम्परा व व्यक्ति प्रतिभा'या सिद्धान्तपाखें साहित्यिक मूल्यांकन व व्यक्तिप्रतिभाया बारे युगान्तकारी न्हूगु खँ हयाबिल नापं 'निर्वैयक्तिकता'या सिद्धान्तपाखें प्रौढ, वस्तुपरक व दीर्घजीवी कविताय् अप्वः बः बियादिल । वय्कलं कविया व्यक्तित्वयातस्वयां कवितायात अप्वः महत्त्व बियादिल । अले कवि-मनया रूपान्तरणयात बांलाक ध्वाथुइक कनादिल । वय्कलं कवियागु भोक्ताःमन व स्रष्टा मनया दथुइ पाःगु व उकिया अलग-अलग स्वरूपया बारे वैज्ञानिक दृष्टि बियादिल । च्वन्त्याःगु कलाकृति महान् कलाकारया रूपान्तरण खः, गुगु निर्वैयक्तिक जुइमाः धयादिसें वय्कलं परम्पराबोध कविया अपरिहार्य आवश्यकता खः धयादिल । परम्पराया बारे न्हूकथं व्याख्या यानाः भूत, वर्तमान व भविष्यया समग्रता व्यापकता व बहुलताया नां हे परम्परा खः धैगु धारणा पिब्वयादिल । व्यक्तिप्रतिभाया निजी अनुभूति परम्परा बोधपाखें सामान्यीकरण जुयाः सार्वजनीन व निर्वैयक्तिक रूपय् खनेदइ धैगु बिचाः प्वंकाः निर्वैयक्तिकताया सिद्धान्त स्थापना यानादिल । कवि कविताया माध्यम खः अले कविं याइगु अभिव्यक्तिया माध्यम धाःसा भाषा खः धासें वय्कलं मस्तिष्क, शील व भाषाया प्रौढताय् बः बियादिल ।

uuu

दाफाम्ये

- दीपा महर्जन

म्हसीका

नेपाः देय्या थीथी जातिमध्ये नेवाः जाति नं थःगु हे बिस्कं पह दुगु जाति खः । थ्व जाति थःगु हे बिस्कं इतिहास, परम्परा, संस्कृति, संस्कार दुगु जाति खः । मेमेगु जातिसिबें सभ्य जातिया रूपय् परिचित नेवाःतय्‌गु साहित्य, कला, संगीतं नं उत्तिकं हे च्वन्त्या । नेपाःदुने जक मजूसे विश्वया न्ह्यःने नेपाःया सांस्कृतिक परिचयया रूपय् नेवाःतय्‌गु हे संस्कृति न्ह्यब्वय्‌गु यानाच्वंगु दु । नेवाःतय्‌सं नालावयाच्वंगु संस्कृतिया छगू प्रमुख अंग खः संगीत । धार्मिक व सांस्कृतिक जीवनय् संगीतया विशेष भूमिका दयाच्वनी । अझ धाय् नेवाःतय् जन्मनिसें मृत्युतक नं संगीतया महत्त्व उत्तिकं हे दु ।

संगीत धाय्‌वं हे म्ये हालेगु जक थुइकी तर थन संगीत धाय्‌बलय् म्ये हालेगु नापनापं बाजं थाय्‌गु व प्याखं हुलेगु नं खः । नेवाःतय्‌गु छगू सांगीतिक पक्षया रूपय् थीथी बाजं थानाः देगलय् वा फल्चाय् च्वनाः द्यःपिनिगु स्तुति हालेगु नं खः । उगु म्ये हालीगु नं ऋतु, बार, तिथिकथं नापं द्यःअनुसार पानाः हे च्वनी । थथे हीगु म्येयात हे दाफा भजन धाइ । म्ये हालीगु इलय् सुर व तालया निर्तिं थीथी बाजं नं थाय्‌गु याइ, गथेकि खिं, ताः, बमू, नगरा, मृदङ्ग आदि । दाफा भजन हालेगु इलय् निथ्वः मनूत निझ्‌वलय् इताथिता अर्थात् चूलंचू च्वनी । थथे निभ्वलय् छखे राग काइम्ह गुरु व खिं थाइम्ह च्वनीसा मेखे म्ये हालीपिं च्वनी ।

सह-प्रा. भाजु तुलसीलाल सिंहया धापूकथं दाफा धैगु हे खिं थानाः हालीगु म्ये खः । अथे हे मृदङ्ग थानाः हालीगु म्येयात मृदङ्ग भजन धाइ, अले नगरा थानाः हालीगु म्येयात नगरा म्ये धाइ । थौंकन्हय् भजन हालीगु इलय् तबला थाय्‌गु नं प्रचलन अप्वयावःगु दु ।[1]

दाफा भजनया विषयसं थीथी व्यक्तित्वपिंसं थीथीकथं व्याख्या यानातःगु दु । धर्मरत्न शाक्य 'त्रिशुली'या बिचाःकथं निथ्वः (निगू दाफा) छगू हे भजनय् निखे च्वनाः म्ये हाःसां व हे राग, व हे म्ये, व हे तालय् पालंपाः यानाः स्वर ताल मपाक्क हालाः जःखः निभ्वः च्वनाच्वपिं म्ये हालीपिंसं मिले ज्वीक होश यानाः म्येया त्वाःत्वाःपतिकं म्येया धुवा नं चरण नं छत्वाः-छत्वाः पालंपाः यानाः तालय् मिलेजुइक हालीगुलिं हे थुकियात 'दफा भजन' धाःगु खः, व हे 'दफा' शब्द लिपा जूबलय् 'दाफा' जूवंगू धैगु आपाःसिया विश्वास दु । अथे हे हेमराज शाक्यया धापूकथं दाफा विभिन्न ऋतु व महिना विशेषं राग ताल सुरं हालीगु देवी, देवताया वर्णन व विविध घटनाया सारांशया रुपय् उल्लेख यानातःगु पद्यमय रचना खः (डंगोल, ११२६ः३१) ।

---

१ सहप्रा. तुलसीलाल सिंहजुं बियादीगु जानकारीया आधारय् (विसं २०७२ जेठ ३)

इतिहास

नेवाः समाजय् दाफाम्येया विकास गुबलेनिंसें जुल धकाः क्वःछिनाः धाय्मफुसां अध्ययन अनुसन्धानया भ्वलय् लुयावःगु आःतकया तथ्यया आधारय् धाय्गु खःसा नेपालमण्डलय् दाफा भजनया विकास लिच्छविकालय् हे जुइधुंकूगु खनेदु । तत्कालीन अवस्थाय् विकास जूगु दाफा भजन मल्लकालय् वयाः थुकिं अझ तीव्रता काःगु खनेदु । मल्ल जुजु सिद्धिनरसिंह मल्ल थःम्हं हे दाफाम्येया माध्यमं हुइकीगु कात्तिप्याखंया सृजना यानादीगु खः । थुगु प्याखं थौंतक नं यल लाय्कुली च्वंगु कात्तिदबुली हुइकेगु याः ।

दाफा भजनया ऐतिहासिकताबारे अन्वेषण याय्गु भ्वलय् छत्रबहादुर कायस्थं (११२४ः २६) नेसं ८४५ या मच्छेगांया छगू शिलापत्रय् नलिक्वाथ देशया दाफा समूहपाखें भगवान् विष्णुयात घण्ठ छगः देछाःगु खँ उल्लेख यानादीगु दु ।

थुकथं दाफा भजनया विकास लिच्छविकालय् जूगु खःसां थुकिया तजिःक विकास धाःसा मल्लकालय् वयाः जूगु खनेदु । अथे हे शाहकालय् नं थ्व विधाया विकास अझ जुयावंगु खनेदु । आःतक नं नेवाः बस्तीइ थथे हे दाफा भजन खलःतय्सं दाफा भजन हालेगु चलनयात निरन्तरता बियाः हे च्वंगु दनि ।

नेवाःतय्सं हालीगु छुं दाफाम्ये

लिच्छविकालनिसें विकास जुयावःगु दाफा भजनया छ्यलाबुला नेवाः जातिदुने धार्मिक, सांस्कृतिक ज्याखँनापं जन्मनिसें मृत्यु संस्कारतक नं जुयाः हे च्वंगु दु । नेवाःतय् न्हिया शुरुवात हे देगलय्, फल्चाय् च्वनाः थीथी द्यःपिनिगु स्तुति यानाः दाफा हालाः हे जुइ । नेवाःतय्सं हालीगु दाफाम्येया छुं म्येया विषयसं थन चर्चा याय्गु जुइ । दाफाम्ये हालेगु भ्वलय् हालीपिंसं चाय्कं-मचाय्कं नेवाःभाय् नापनापं संस्कृत, मैथिली आदि भाषाया म्ये नं हालाच्वनी । प्राचीनकालनिसें हालावयाच्वंगु दाफाम्ये छुं नं कथंया विशेष प्रशिक्षणया आधारय् छगू पुस्तां मेगु पुस्तायात हस्तान्तरण जुयाच्वंगु मखुसें मात्र न्यनागु अर्थात् श्रवणया आधारय् जक हस्तान्तरण जुयाच्वंगु खनेदु । छुं नं दाफाम्ये हालेन्ह्यः नासःद्यःया वन्दना अर्थात् नमस्करण याइ । म्ये शुरु याय्न्ह्यःया थ्व छगू कथंया नियमित नियम धाःसा छुं पाइमखु । नेवाःसमाजय् प्राचीनइलंनिसें न्ह्यानावयाच्वंगु दाफाया छुं म्ये थुकथं दु –

ॐ नम श्रीः । नितेनाथाय नमः ॥

ॐ नम श्रीः बज्रसत्वाय णमः ॥

ॐ नमः श्री बजसत्वायः ॥

तोरा १ रुया तुकिचा दयकेगू

ग जू १६ तपल २ चतू २ तपय

, ॐ नमः श्रीनृत्यनाथाय नमः ॥ ३ ॥

म्ये ल्या : १

, राग राजवि(४)जय ॥ तार चो ॥

जगतस नितेनाथ हरखन याक रस,

भ(५)जरपे ओम्हतु हतास ॥ १ ॥

अमंगल फुतकस्य याहु(३कः१)ने मंग ॥ (ल)

भगत खसे याक , ओन पतिपार ॥ १ ॥

धुछ्रेगु (२) रिजस हिसा थासा (२)

नाग तिसा मोरमाल गरस कोख(३)सा ॥ २ ॥

दबू २ दलुरुन थाडाओ रसन ॥

संकर गओ(४)लिओ हरखन याक ॥ ३ ॥

लसिकर ज(ग)तप्वरत तयाओ चंद्रमावान ॥

मुसानस यात बास ॥ ४ ॥

असंखे गुन (४कः१) याक जयप्रकासन ॥

मदओ ओति ओस गुनया बखा(२)न ॥ ५ ॥

म्ये ल्या : २

, राग करा ॥ ता चो ॥

बिज्याधरि तोहे जय माहांमा(२)वजर जोगिनिसं ॥ धु ॥

बिष्णुमतितिर आनंन्द्र आ(३)नंद्र ॥

जोग्यभोग्य सवैथय माता ॥ १ ॥

कोतिदेवाक(४)र अरुन सबमुख ॥

रक्तवरन सुतिनि नयणधर ॥ (५) ॥ २ ॥

हे मसुनिमर सुंधर दंता ॥

चंद्रकरा स्वभे मनि(९कः१)मय आरंकित ॥ ३ ॥

तिरिभुवनपति जननि इ(२)श्वरी ॥

विश्वव्यापित जगत मोहिनि ॥ ४ ॥

वर्ज्ज शुख(३)पर खत्वांग हाथ्य ॥

शुंधर श्वभा नरमुंदमारा ॥ ५ ॥ (४)

म्ये ल्या : ३

, राग श्री ॥ तार चो ॥

, मनिचुर निवासिनि श्री(५)वज्रजोगिनि ॥

सिंघिनि रुपिनि धरिदेवि व्याघिनि (१८क:१) रुपिनि ॥ १ ॥

त्रिनयन शुंधरि मुंद्रमारा (२) ॥ खर्ग निरुपीनि म्हैखासुर कलो नासे ॥ २ ॥ (३)

पंचकपात रातक नाग अष्ट भुखिनि ॥

हाद आ(४)भरन शुज क्वति रक्तवनं ॥ ३ ॥

तैलोके ज(५)ननि इस्वरि कोहि नहि जाने ॥

भैरओ मातिका, ग(१९क:१)देस कुमारि कारिका ॥ ४ ॥

तोहे देवां सुमरन (२) तोहे उगनारा ॥

संकत तारिनि कृपा करो श्री भवानि (३) ॥ ५ ॥

श्रीपरताप मर संसारकि सार ॥

रिपिकु(४)र नास्य करोहि दय उसास्य ॥ ६ ॥ (५)

म्ये ल्या : ४

राग जयजमंति ॥ तार चो ॥

सिव अव(२०क:१)तार कारकारकार नं ॥ धु ॥

भिम माहावीर (२) दुखिया दुख हरन ॥

किंच फुतक तर जुसे गुप(३)तन ॥ १ ॥

रनस ड्हरुय थास अति यक मन ॥

ज(४)रासंदनि फाफार जोडाओ तमन ॥ २ ॥

ल्वाले (५) डहख रुमडाओ रित धु स्वासन ॥

राडाओ हि आति(२१क:१)पति पिकार प्वाथन ॥ ३ ॥

दुजोधन आदि स्यात थ(२)ओ वरन ॥

बयंरिपनिस हि रानं भुमि मथन ॥ ४ (३) ॥

खडाओ रसन जुर जोगिनिया गन ॥

नयाओ स्हि(४)तर अन भुत पेतारन ॥ ५ ॥

गुरित गुन बखा(५)न याय ल्हाकम्हन ॥

तोरतयके मतेरे निपा छि च(२२क:१)लन ॥ सिव ॥ ६ ॥ ۞ ॥

छुं नं, म्ये विशेष याना: दाफाम्ये हालीबलय् दकलय् न्हापां नासद्यःया वन्दना याइ । अले तिनि थीथी द्यःपिनिगु आराधना यासें म्ये हाली । च्वय्या प्यपु म्येया भाषा बिस्कं जूसां लिपि धा:सा प्रचलित लिपि हे खः ।

न्हापांगु म्येय् नं नित्यनाथया वर्णन यानातःगु दु । संसारय् व्याप्त फुक्क अमंगल नाश याना: मंगल याइम्ह छि नित्यनाथ छम्ह खः धका: न्ह्यथनातःगु दु । नेवा:भासं हे च्वयातःगु थुगु म्येय् नित्यनाथया रूप नं वर्णन यानातःगु दु । धुँया छ्यंगू हिनातइम्ह, नागयात तिसाकथं गःपतय् क्वखायातइम्ह, दमदम डमरु थानाजुइम्ह, छ्यनय् जटा चिना: अर्धचन्द्र तया: उकिं गंगा हाय्कातइम्ह, नापं मसानय् बास याइम्ह नित्यनाथ अर्थात् महाद्यःयात वन्दना यानातःगु दु । दकले लिपा म्येच्वमिं थःगु नां 'जयप्रकाशन' धका: च्वयातःगु दु । उकिं थ्व म्ये जुजु जयप्रकाश मल्लं च्वयातःगु धका: स्पष्ट जू । थ्व म्ये राग राजविजयस आधारित दु ।

निपुगु म्येय् वज्रजोगिनीदेवीया स्तुति यासें वय्कःया रूपया वर्णन यानातःगु दु । संस्कृत भाषा नं दुथ्यानाच्वंगु थुगु म्येय् विष्णुमती खुसिसिथय् आनन्द मुद्राय् बिराजमान जुयाच्वनीम्ह बज्रजोगिनीदेवी हे फुक्कसिया माता खः धका: धयातःगु दु । अथे हे देवीया रक्तवर्ण अर्थात ह्याउँगु बाँलागु मिखा, बाँलागु दन्त क्यना मुसुहुं न्हिलाच्वंगु ख्वाःया सुन्दरता नापं मनूया छ्यं क्वखायातःगु धका: देवीया वर्णन यानातःगु दु । स्वंगुलिं लोकया जननीकथं वज्रजोगिनीयात नालाकासें फुक्क जगत् व जगतय् च्वंपिं प्राणीया उद्धारकया रूपय् नं वर्णन यानातःगु दु । राग कराय् आधारित थुगु म्ये चो तालय् हालेगु खः ।

स्वपुगु म्ये जुजु प्रताप मल्लं च्वयातःगु खः । मैथली भाषां च्वयातःगु थुगु म्ये राग श्री सं आधारित खःसा चो तालय् हालेगु खः । म्येय् मनिचूडय् च्वनीम्ह देवी वज्रजोगिनिया सुन्दरता व शक्तिया वर्णन यानातःगु दु । स्वंगः मिखा दुम्ह, मनूया छ्यं क्वखायातःम्ह नापं खड्ग ज्वना: महिषासुर राक्षसया बध यानाच्वंम्ह देवी वज्रजोगिनीया कृपा दृष्टिं हे थ्व स्वंगुलिं लोकया उद्धार जुयाच्वंगु खः धका: च्वमिं न्ह्यथनातःगु दु ।

अथे हे प्यपुगु म्येय् भिन्द्यःया शक्ति व गुणया वर्णन यानातःगु दु । राग जयजमंतिस आधारित थुगु म्ये नं चो तालय् हालेगु खः । थुगु म्येय् भिन्द्यवं किचकयात दाया: छ्यंगू पिया: स्याःगु नापं दुशासनया आतिपुति लिकया: स्याःगु खँया उल्लेख यानातःगु दु । नापं थुगु म्येय् दुर्योधनयात स्याःगु खँ नं न्ह्यथनातःगु दु । म्ये च्वमिं भिन्द्यःयात हे दकले तधंम्ह द्यः भा:पिया द्यःया पालिइ हे सदां बास लाय्मा धका: फ्वनाच्वंगु दु ।

च्वय् उल्लेख जूगु प्यपु म्ये नेवा:तय्गु हे दाफाय् हालीगु म्ये खः । प्यपु म्येमध्ये म्ये ल्या: १ व ४ या भाषा नेवा: हे खःसा म्येल्या: २ व ३ या भाषा धा:सा मैथिली खः । थुकिं याना: नेवा:तय्सं दाफा हालेगु भ्वलय् नेवा: जक मखुसें मेमेगु भाषाया नं म्ये हालेगु चलनयात स्पष्ट यानाच्वंगु दु । थुपिं प्यपुं म्येया राग छसिंकथं राजविजय, करा, श्री व जयजमंती खःसा प्यपुं म्ये चो तालय् हालेगु खः ।

दाफाम्येया राग व ताल

संगीत छगू थजाःगु साधन खः गुकिया माध्यमं मनूतय्सं थःगु मनय् ब्वलनाच्वंगु भावयात सः, ताल, व लय्या रूपय् व्यक्त याना: थःगु मनयात आनन्दित याइ । नापं उगु भावयात न्यनीपिं

न्यमिपिन्त नं आनन्दित याइ । संगीत छगू तसकं च्वजाःगु ललितकला खः । थुकिया माध्यमं मानसिक एवं आध्यात्मिक निगूकथंया आनन्द प्राप्त याय्फु । साधारणरूपं संगीत धाय्वं हे मात्र म्येयात जक थुइकाच्वनी तर वास्तवय् शास्त्रीय् आधारय् धाय्बलय् संगीत धालकि म्ये, बाजं तथा प्याखं स्वतां जुइ । संगीत सृजनाया नितिं मद्यक मगाःगु तत्व धैगु ध्वनि खः । ध्वनि धैगु सः खः । थुकिया उत्पत्ति छुं नं वस्तुया कम्पनपाखें जुइ । शास्त्रीय नियमानुसार न्यनेज्यूगु सःयात २२ गू प्रकारय् विभाजित यानाः उकियात ७ गू शुद्धसःया रूपय् नालाकयातःगु दु । उकियात हे **सा, रे, ग, म, प, ध, नि** स्वरकथं नालाकयातःगु खः । अथे हे म्ये हालेगु व बाजं थाय्गु क्रियायात 'वर्ण' धकाः धाइ । गथेकि, स्थायी वर्ण (छगू हे सःयात बारम्बार हालेगु), आरोही वर्ण, अवरोही वर्ण (माथेमा, २०६३ः ११) । थ्व हे ७ गू कथंया सः व वर्णया सम्मिश्रणपाखें ब्वलनीगु विशेष ध्वनियात हे राग धाइ । राग धैगु छुं नं छगू थाटपाखें उत्पन्न जुइ । छुं नं रागय् षडज (सा) सः गबलें नं वर्जित जुइमखुसा मध्यम (म) व पंचम (प) गबलें नं नापं वर्जित जुइमखु (माथेमा, २०६३ः१३) । रागया आधारय् हे मनूतय्सं संगीतया सृजना यानाच्वनी । भाषा बिस्कंबिस्कं जुसां संगीत धाःसा रागया नियमदुने हे लानाच्वनी ।

नेवाःतय् नं थःगु बिस्कं पहयागु संगीत दु । नेवाः संगीत नं अन्तरराष्ट्रिय मान्यताकथं छगू हे जूसां उकियात नेपालभाषां म्ये च्वयाः हालेगु पह धाःसा बिस्कं दु । दाफाय् हालेगु म्ये नं छुं नं छगू राग व तालय् आधारित जुयाच्वनी । थन अध्ययन जूगु दाफाम्ये नं थीथी रागय् आधारित जुयाच्वंगु दु । उगू राग थुकथं दु –

राग श्री

आरोह : सा, रे SSS मे प नि सां

अवरोह : सां, नि ध प , मे ग रे SSS सा

पकड : सा रे S ग रे प , प मे मे ग ग रे SSS रे सा

वादी : रे

संवादी : प

थाट : पूर्वी

हालीगु ई : सनिल

राग जयजमंती

आरोह : सा ध. नि. म रे रे ग म प नि सां

अवरोह : सां नि ध प म ग रे ग रे सा

पकड : सा नि. ध. प. रे ,ग SSS रे सा

वादी सः : रे

संवादी सः : प

थाट : खमाज

हालीगु ई : चान्हसिया दकले लिपांगु प्रहर

अथे हे छुं नं म्ये हालेगु नितिं उकी सुर जक दयां मगाः। म्येयात न्यनेबह जुइकेगु नितिं उकी ताल नं आवश्यक जुइ। ताल धैगु हे म्येयात निश्चित समयावधिदुने हालेगु माध्यम खः। ताल थीथी कथंया जुयाच्वनी। तालय् म्ये हालकि तिनि उकिया सुरया मिठास दइ। च्वय् उल्लेखित प्यपुं म्ये चो तालय् आधारित जुयाः हालीगु खः। दाफा धैगु हे खिं बाजं थानाः हालीगु जूगुलिं चो तालया बोलया थुकथं दु –

चो ताल

चो त्वाःल्हाय्गु

T	T	O	T	O	T	O	
नातीं	खौदिगि	ना	खौता	तिनि	नाति	खौता	
	T	O	T	O	T	O	T
	घेन्दिगि	ना	घेन्दिति	ना	तिं	घेन्दिगि	ना
	O	T		O			
	घेतिता	रिघे		तिनिना			
	T	O		T	O	T	O
	घेनाताघे	ना		ना	नातिखर्गना	नातिंखर्ग	नाना
	T	O		T	T	O	T
	दिधाँ	नातिखता		दिधाँदि	धाँधाँ	घेन्दिगि	ना
	O	T		O			
	घेतिता	रिघे		तिनिना			

चाली

T	O	T	O
खतिखता	घेनिना	दितिखता	घेनिना
घेनिना	तिनिना	नारमना	खतिना
थाँथाँ	थाँथाँ	धाँती	खौदिगि
ना	खौदिगि	नादिगि	नादिगि
नादिगि	नादिगि	धाँदिगि	नादिगि
नादिगि	नादिगि		

गौ

T	O	T	O
नाना	नातले	खौ	ना
नाना	नातले	खतिना	तिं
नाखता	घेनिना	ताघेनिता	घेनिना
घेखर्ग	नाखर्ग	नाखर्ग	नाना
रधिनि	धिनिताखता	खतिको	धाँधाँदि
धाँ	दिगि	नादिगि	ना
धेतिनिता	खतिना	खतिनिता	खतिधाँ
घेनिमना	कधाँ	नादिक	धाँ

T	O	T	O
धाँरग	रगति	खौति	नातिखता
घेना	खताघेनि	ना	घेतिना
T	T		
तिं	दि		

विभाग : ४, ताली (T) : २, खाली (O): २

(स्रोत : दाफागुरु गोविन्द महर्जन, वर्ष ८४, पांगा, किपू)

च्वय् उल्लेखित म्येय् दुथ्याच्वंगु खँग्वः मुना

असंखे	असंख्य, अनगिन्ती
ओस	वसपोल
कोख	क्वखायाः
खसे	खनाः
गर	गःपः
गुपतन	गुप्तरूपं, सुनां नं मसीक
डहरुय	न्ह्यलुय
जस	जँय्
थाङाओ	थानाः
धुछेगुरि	धुँया छ्यंगू

नितेनाथाय	नित्यनाथ, नासःद्यः
प्वाथ	प्वाः
फुतकस्य	फुत
भजरपे	भागि याय्गु
मुसान	मसान
मोरमाल	छ्यंया माला
लसिकर	आकर्षक
हतास	हथाय् चाःगु
हरख	हर्ष, खुशी
हिसा	हिना

धात्थें धाय्गु खःसा दाफाम्ये हालेगु नेवाः समाजदुने छगू तसकं धिसिलाःगु परम्पराकथं न्ह्यानावयाच्वंगु दु । थजागु म्येया भाव व प्रस्तुति नं ईकथं हे जुइगु जूगुलीं थुकिं मनूतय्गु जीवनयात सुथांलाक्क न्ह्याकाच्वंगु दु । नेवाःतय्गु जीवन हनीगु थीथी माध्यममध्ये दाफा भजन नं छगू तसकं महत्व जाःगु माध्यम खः । छम्ह नेवाःया दुःख, सुख, संस्कार, परम्परा, इतिहास, समाज आदि फुक्कं दाफा भजनं संगीत व म्येया माध्यमं न्ह्ब्वय्गु यानाच्वनी । उकिं दाफा भजनया महत्त्व व उकिया छ्यलाबुला नेवाः समाजदुने प्राचीनकालं निसें थौं तक नं उत्तिकं हे न्ह्यानावयाच्वंगु दु । अले दाफा परम्परां सामाजिक सद्भाव व सांस्कृतिक निधियात म्वाकातय्त तःधंगु भूमिका म्हिताच्वंगु दु ।

लिधंसा ज्वलं

कसा, प्रेमबहादुर, नेसं १०८५, *नासद्योया म्ये* । यें : हिमाञ्चल पुस्तक भवन ।

कायस्थ, छत्रबहादुर, नेसं ११२४, 'मच्छे गांमय् च्वंगु नेसं ८४५ या शिलापत्रः छगू अध्ययन', *नेपाल संस्कृति*, ल्या ११ः १६४ः २३-२६ ।

डंगोल, काजीमान, नेसं ११२६, *यल हकत्वाःया दाफा भजन : छगू अध्ययन* । स्नातकोत्तर शोध-प्रबन्ध, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

माथेमा, परशुरामभक्त, विसं २०६३, *संगीत प्रवेशिका* । ललिपुर : साझा प्रकाशन ।

वैद्य, जनकलाल, नेसं ११२२, *नेपालभाषाया प्राचीन काव्य सिर्जना* । यें : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

श्रीवास्तव, हरिश्चन्द्र, ईसं २०१४, *राग परिचय* । बैंगलोर : संगीत सदन प्रकाशन ।

Jorgensen, Hans, 1936, *A Dictionary of the Classical Newari.* Kobenhavn: Levin & Munksgaard.

Lienhard, Siegfried, 1974, *Nevarigitimanjari: Religious and Secular Poetry of the Nevars of the Kathmandu Valley*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

u u u

छविचित्र

दाफा सफूया न्हापांगु पौ

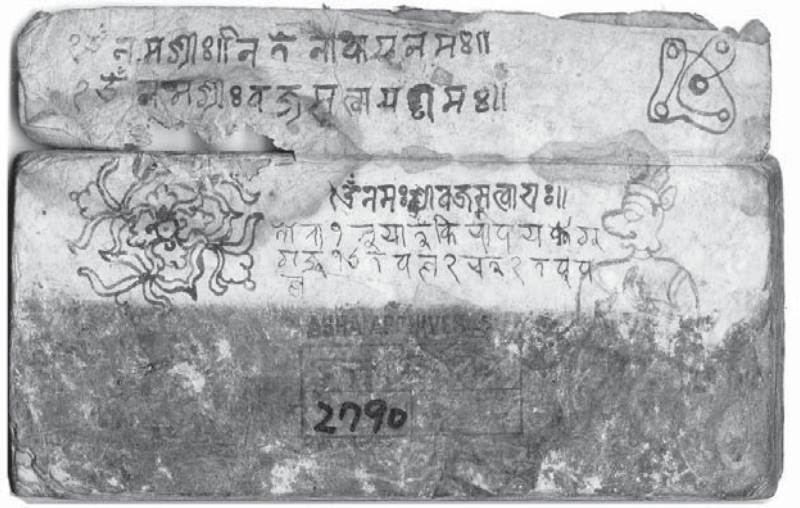

म्ये ल्याः १

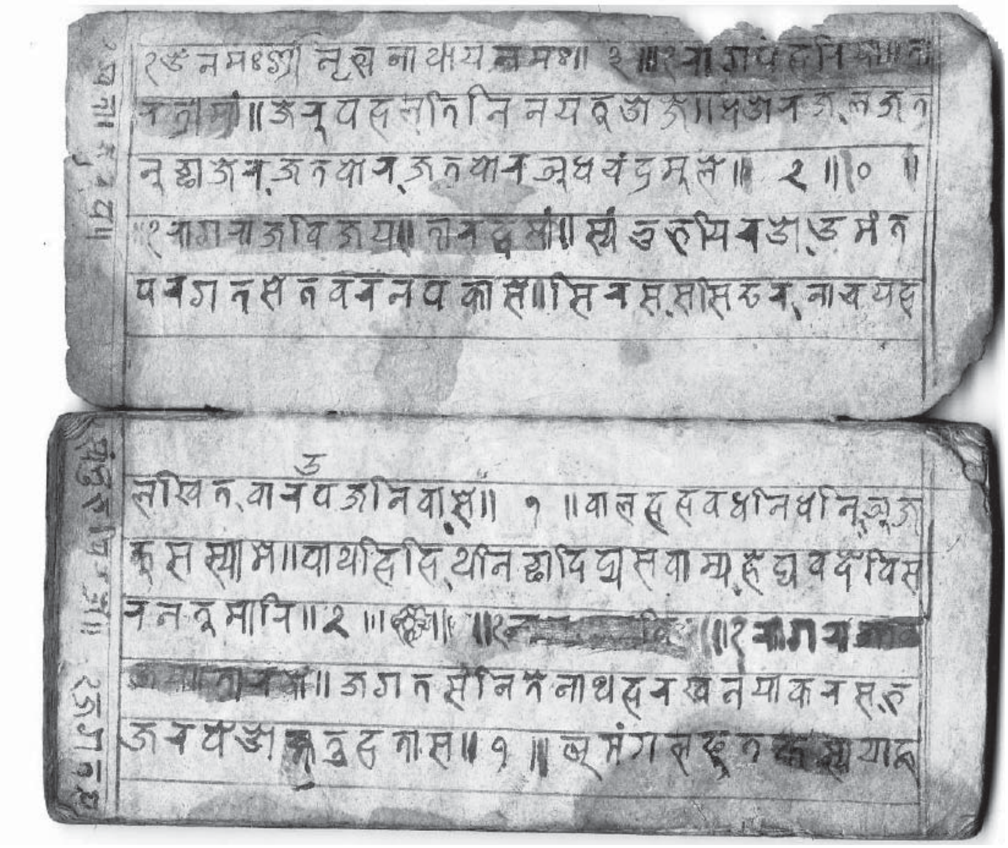

म्ये ल्याः २

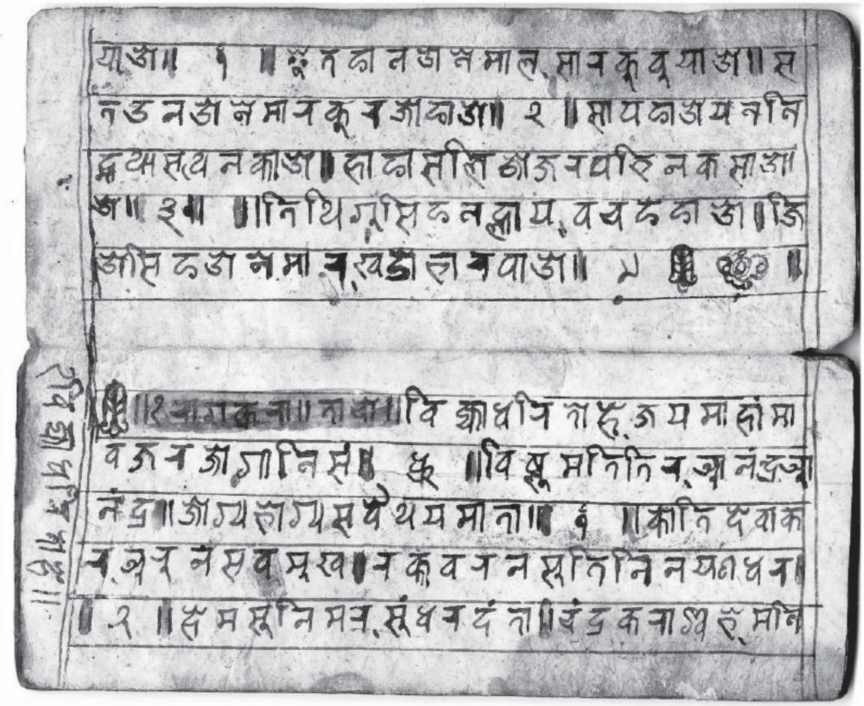

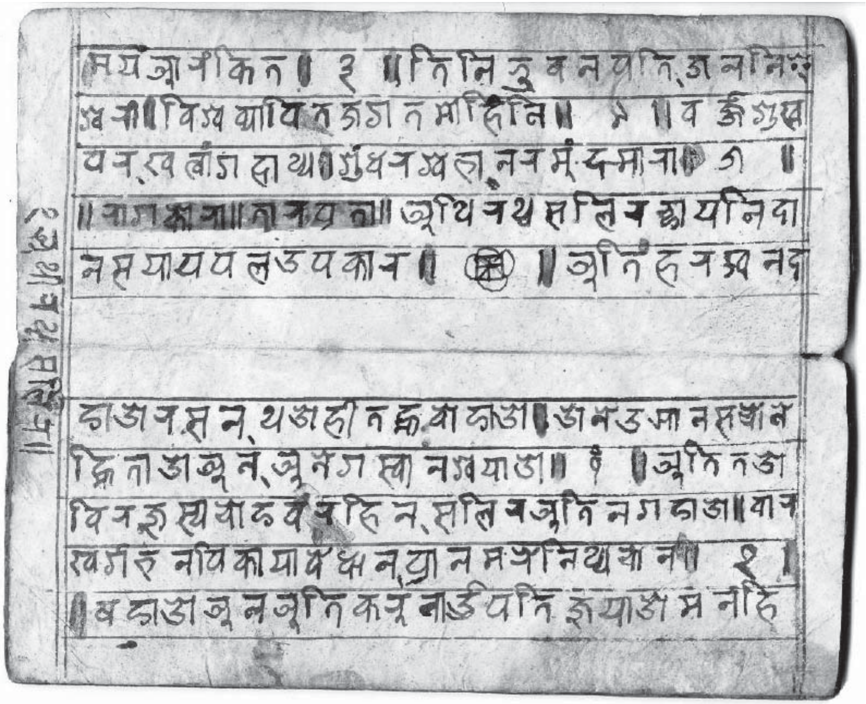

म्ये ल्याः ३ व ४

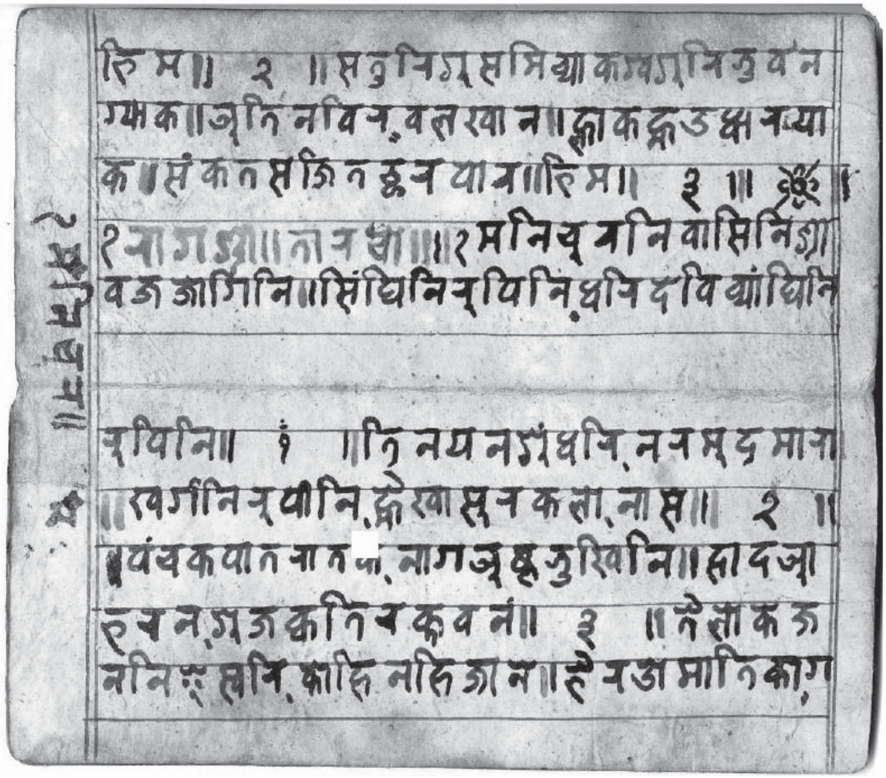

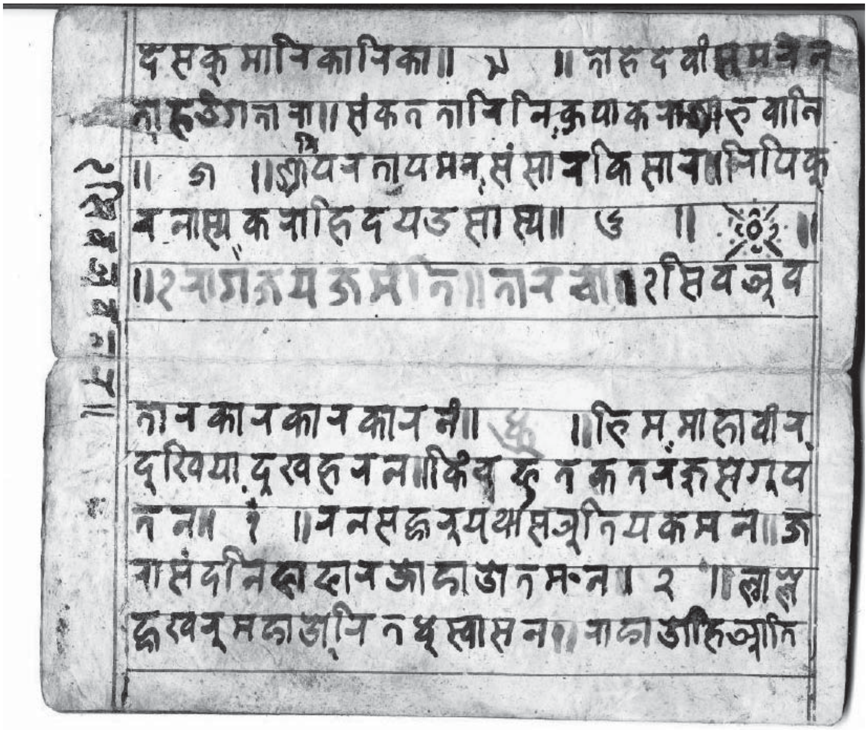

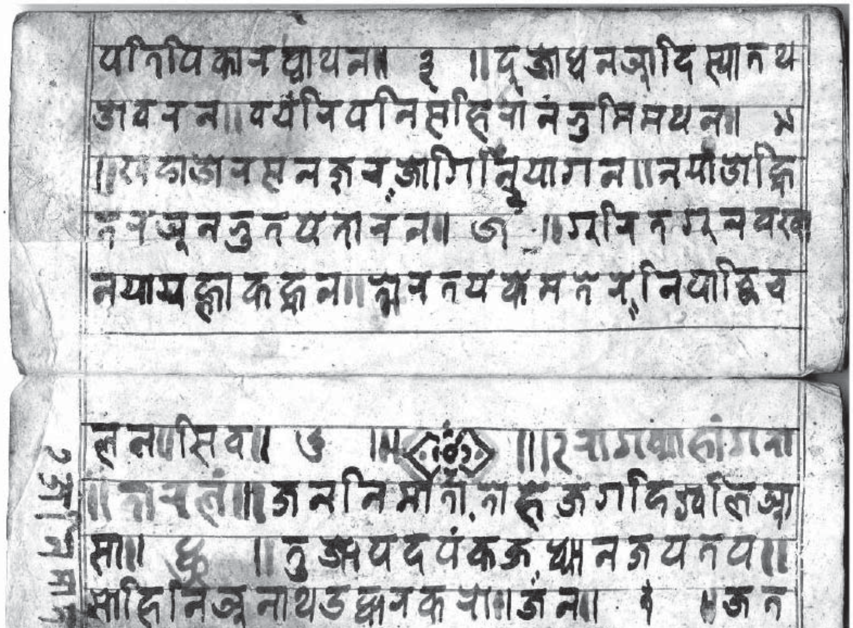

(स्रोत: आशा सफूकुथि, यैं । DPN: 1995)

आशा सफूकुथिया छ्गुं ताडपत्र तमसुक

- शरद कसाः

नेपाःया मध्यकालिन इतिहासय् भूमि, जग्गा, छेँ आदिया आपालं तमसुक ताडपत्रय् च्वयातःगु दु। ताडपत्र विशेष यानाः क्वातुगु व सालुगुली अप्वः तमसुक च्वयातःगु खनेदु। ख्वातुगु व छ्वाःगुली मेमेगु व थीथी विषयया ग्रन्थ च्वयातःगु नं यक्वं दु। नेपालय् जक मखु भारतय् नं प्राचीनकालया अप्वः थें ल्हातं च्वयातःगु ताडपत्रय् हे लुइकेफइ। ताड वा तालवृक्ष निताजिया दइ। छगू खरताड व मेगु श्रीताड। गुजरात, सिंघ व राजस्थानय् गनं-गनं खरताडया सिमा दु। थुकिया हः तःफि व हाकः-ब्या म्हो जुइ। थ्व गनाः क्वाक्राक्क नं च्वनेयः व क्यातुबलय् थ्वयाकाःसा याकनं हे सुकूगनीगु व फ्वसा नं ह्वय्यः। उकिं ग्रन्थ च्वय्त थ्व छ्यलीमखु। श्रीताडया मा दक्षिणय् मद्रास व पूर्वय् ब्रम्हा (बर्मा) आदि देसय् सइ। थुजाःगु माया हः तसकं ताःहाकः, यात्तुसे व क्यात्तुसे च्वनी। थुकिया हः ३७ इञ्चतक ताःहाकः जुइ। थुकिया ब्या अप्वः थें ३ इञ्च वा वस्वयां नं अप्वः दय्फु।

ताडपत्रयात दाय्काः गंकेधुंकाः उकी शंखं घोटे याइ, गुकिं यानाः व चुल्लुसे च्वनी। ख्वातुगु ताडपत्रय् नँया कलमं कियाः आखः च्वइ। लिपा उकी सिन्हः वा मसी इलाछ्वइ। कियातःगु आखलय् थ्व जायाबी, अले आखः सीदइ। थ्व तरीका दक्षिण भारतय् अप्वः प्रचलित जू। उत्तर भारतय् अप्वः थें ताडपत्रय् मसी हे छ्यलाः च्वय्गु याः। संस्कृतय् 'लिख्' धातुया अर्थ 'कीगु' जूवइ। स्पष्ट जू कि ताडपत्रय् न्हापा कियाः च्वइगु खः। उकिं च्वय्गुया अर्थ जुइ कीगु। थ्व कियाया नां लेखन वा च्वय्गु जुल। 'लिप' धातुया अर्थ खः 'इलेगु'। ताडपत्रय् आखः कियाः उकी मसी इलीगुया हुनिं लिपि खँग्वःया छ्यला नं शुरु जुल।

ताडपत्रया लागि गर्म जलवायु हानिकारक जुइ। उकिं अप्वः थें च्वय्गु याःसां ताडपत्रीय ग्रन्थ दक्षिण भारतय् म्हो जक दु। काश्मीर, नेपाल, गुजरात, राजस्थान आदि ख्वाउँगु व सुखा प्रदेशय् अप्वः

ल्याखय् दु । नेपाःया जलवायुयात थुजाःगु ग्रन्थया निंतिं आदर्शया रूपय् कयातःगु दु । थ्व खँ डा.सत्येन्द्र थःगु सफू *पाण्डुलिपि विज्ञान*या १४४ पतिइ न्ह्यथनातःगु दु ।

नेपाःदुने, विशेष यानाः **राष्ट्रिय अभिलेखालय**, **केशर लाइब्रेरी**, **आशा सफूकुथि** आदि थासय् आपालं ताडपत्र ग्रन्थ व तमसुक संग्रह व सुरक्षित यानाः तयातःगु दु । थन अजाःगु हे आशा सफूकुथिइ सुरक्षित जुयाच्वंगु छुं ताडपत्र तमसुक अभिलेख विवरण न्ह्यब्वयाच्वना ।

ASKPN — 1 तापौ ल्याः १

१. , स्वस्ति ॥ श्रीश्री जयप्राण मल्लदेव प्रभु ठाकुरसन प्रसादारपा थानस्य उत्तरदीग प्रदेसे सराधग्वष्ठी क्षेत्रेन पश्चिमत लावड सत्रकस्य क्षेत्रेन, उत्तरत मार्ग्गस्य, पूर्व्वत मूल माग्गंस्य दक्षिणत एतन्मध्ये यंबिबू क्षेत्र नाम संज्ञकं तस्य क्षेत्राङ्क सप्तपनिकं ... ७ तत्क्षेत्र काल प्रवर्त्तमानस्तथा संचा

२. रार्घेण सुवर्ण्ण पुष्पमालार्घं प्रत्यक्षित मादाय क्रयविक्रय स्वाधिनेन क्रयेन विक्रीयस्तं भवति॥ श्री खप्वंब्रुमायां श्रीचुनिगलस्थाने यिविलाछटोल गृहाधिवासिन् चखलुंग्ड (गु), तद्‌भयार्न्नाम्ना प्रसादिकृतं, अत्रार्थे दृष्टसाक्षी भारसिंह कस्त ॥ डोयजुटों लिखिति कायस्थ जयसिंह राल संवत् ६५१ भाद्रपद शुक्ल १० ॥ ० ॥

३. प्रति शंषु बु श्रीश्रीप्राणमलजुन, कास्यं, बिज्याङासे, थ्व यंबिबु प्रसादारपं तया जुरो ; शुभ ॥

थ्व ताडपत्रय् बुँ म्यूगु सम्बन्धी खः । येँया यंबिबु क्षेत्रय् च्वंगु ७ पी बुँ ब्यूम्ह जुजु प्राण मल्ल खःसा काःम्ह ख्वप चुनिगल यिबिलाछ टोलया तदुभया खः । थुकी भारसिंह कस्त, डोयजु साक्षी च्वंगु दुसा च्वःम्ह जयसिंह राम कायस्थ खः । नेसं ६५१ भाद्रपद शुक्ल १० न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापय् फुतिफुति बुट्टा पिनेलाःगु घेराया दुने खड्‌ग, खड्‌गया जवय्-खवय् 'श्री' आखः व सल दु । खड्‌गया क्वसं सिंह 'श्राद्ध गोष्ठी' खँग्वः नं दु । मुक्कं ५०×३ से.मि.या थ्व ताडपत्र स्वभ्वलय् च्वयातःगु दु । थुकी मसी गनं-गनं सालुइधुंकल । ताडपत्र कुचाकुचा जूगुलिं दथुइ-दथुइ स्वानातःगु दु ।

ASKPN — 2 तापौ ल्याः २

१. , श्रेयोऽस्तु ॥ सम्वत् ५९ (६?) श्रावण कृष्ण दुतियायां तिथौं श्रीखपोब्रुमायां श्रीवान्दिमेस्थाने टवचपाडटोलकासधवाश्नि मालाकाल लुन्तयि नाम्ना शकाशात, स एव स्थाने, क्वाठनदुटोलकै वास्तव्ये ग्रहस्य भेन, मनिकचन्द नाम्ना शुकीय सोभुज्येमानिकं थानसे उत्तरदिश

२. प्रदेशे माग्गं पश्चिमत, श्री श्री राजकुलक्षेत्रे उत्तरत, पूर्व्वत जयहर्षजुश (के) दक्षिनत एत। म्र। ध्य गोद क्षेत्र नाम संध्ययं तसे क्षेत्राङ्क रोव ३ ततक्षेत्र जथा देशकाल प्रवर्त्तमान तथा शञ्चाराघेण शुवर्ण्ण मूल मादाय क्रयविक्रय स्वाधिनेन क्रयेन विक्रीयेतंम्भवती ।

३. ततक्षेत्र जदिश्यान्देविकराजिक ब्याघातपरेन तदा धार्ण्णकेन सोयं परिसोधनियं, अत्रार्थे दृष्ट श्रुत ज्ञातार साखि धार्ण्णकस टोल मालाकार जथु लिखीत कायस्थ डोयया शुभमस्तु ॥

थ्व ताडपत्र बुँ म्यूगु सम्बन्धी खः । ख्वपया वाकिम क्षेत्रय् च्वंगु ३ पी बुँ ब्यूम्ह क्वाठ इटोलया मनिकचन्द खःसा काःम्ह चपाड टोलया लुन्त मालाकाल खः । थुकी जशु मालाकार साक्षी च्वंगु दुसा च्वःम्ह डोय कायस्थ खः । नेसं ५९ (६?) श्रावण कृष्ण दुतिया न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापय् किसि, किसिया च्वसं कलश, जवय् चन्द्रमा दु । शील छापया सिथय् पतिंया ल्हाःचिं नं खनेदु । थ्व ताडपत्रया साइज ४७×३.७ से.मि. दुसा थुकी स्वभ्भवलय् विवरण च्वयातःगु दु । थुकी गनं-गनं आखःया मसी सीमदय्धुंकल ।

ASKPN — 3 **तापौ ल्याः ३**

१. , श्रेयोस्तु सम्वत ५५१ मार्ग्गशिर कृष्णरामनाकस्य सकासात, अत्रेव सएवस्थान गडछैं टोलकेधिवाशिनं, रामचन्दे

२. मूलमीसन ... किन स्वकीय स्वभुज्यमान राजकुल (ब सु) क्षेत्रे दक्षिनत एत ... न्ध ... वडोवल नाम संज्ञकं , क्षेत्राङ्क रोव छि १

३. क्षेत्रे जथा दे (शकाल) प्रवतमानक तथा स (ञ्चाराघेन) तदा धार्ण्णकेन स्वयं परोसोधधनीयं ... ... दृष्ट साषि आस गलमाल अष

थ्व ताडपत्र बुँ म्यूगु सम्बन्धी खः । (ख्वप) वडोवल क्षेत्रय् च्वंगु १ पी बुँ ब्यूम्ह कृष्णराम खःसा काःम्ह गडछैं टोलया रामचन्द्र मूलमी खः । थुकी आस गल्माल, अष (मुल्मी) साक्षी च्वंगु दुसा च्वःम्ह देव (रामजु) खः । नेसं ५५१ मार्ग्गशिर न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र भुजिंमोललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापय् बराह वा गरुडया ख्वाः लूम्ह न्यतमदु अजिमा थें धःपायाः दनाच्वंगु मुद्रा चित्र दु । ताडपत्रया तःलय् '...... गुलफल दाकाल ...... शुमलमी जुल' धकाः च्वयातःगु दु । ३३×३.५ से.मि.या थ्व ताडपत्र स्वभ्भवलय् च्वयातःगु दु । थुकी आखःया मसी फिक्का जुइधुंकूगु दु । प्यथाय् न्याथाय् त्वःधूगुलिं स्वानातःगु दु । छापय् च्वंगु चिं ज्यले धुंकूगु व कुतुं वइगु अवस्थाय् दु ।

ASKPN — 4 **तापौ ल्याः ४**

१. , श्रेयोऽस्तु ॥ सम्वत् ६४९ पौष कृष्ण चतुथ्यां तिथौ, श्री खप्वंब्रुमाया, श्री वान्दिमस्थाने, तवचपाडटोलकाधिवासिन ग्राहक वनमालाकार जिवयिकस्य नाम्ना सकासात् स एव स्थान, गउछैंटोलकै वास्तव्यं धार्ण्णक जय भारोकस्य नाम्नेन, स्वकियं स्वभुज्यमानिकं स्थानस्य पूर्व्वदिश प्रदेश्य मूलमार्ग्गस्य पश्चिमत श्री श्री राजकुल क्षेत्रेन

२. श्री २ चंगुनारायणस गोष्ठी क्षेत्रन उत्तरत श्री श्री राजकुल क्षेत्रेन पूर्व्वत, धार्ण्णकस्य क्षेत्रा, दक्षिनत, एतन्मध्य, यंथलिबुनाम संध्ययं तस्य क्षेत्राङ्क न्हशपिक राशिशबछि रोव . स्वपिकत्या ३ × दिश यंथोदें मध्येस लोहोंकिलि खुग्वडन सहित ततक्षेत्र यथा देश काल प्रवत्तमानस्तथा संचाराघेन, सुवर्ण्ण मूःय मादाय क्र

३. य विक्र स्वाधिनेन क्रयेन विक्रीयतंभवति। ततक्षेत्र जद्यस्यां दे विक राजिक ब्याघाटपरेन तदा धार्ण्णकेन स्वयं परिसोधनियं अत्रार्थे दृष्ट साक्षि गडछेंटोल किताजभारो हर्षराज भारो तवचपाड जयसिंह राम भारो, आषरसिंह कस्तया शुभ ॥

थ्व ताडपत्र छें म्यूगु सम्बन्धी खः । ख्वप, वान्दिमस्थान यंथलि बुनाम क्षेत्रय् च्वंगु ३ १/२ पी लोहों किलि खुग्वडन सहित ब्यूम्ह गडछें टोलया जयभारो खःसा काःम्ह तचपारटोलया जिवचि मालाकार खः । थुकी गडछें टोलया किताजभारो व हर्षराज भारो व तवचपाडया जयसिंह भारोपिं साक्षी च्वंगु दुसा च्वःम्ह सिंहकस्त खः । नेसं ६४९ पौषकृष्ण चतुर्थी न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापया दथुइ स्वस्तिक चिं दु । स्वस्तिक चिंया च्वय् स्वफुति बुट्टा दु । ६६×४.५ से.मि.या थ्व ताडपत्र स्वभ्वलय् च्वयातःगु दु । थुकी गनं-गनं मसी ज्यलेधुंकल । थाय्थासय् च्वःधूगुलिं स्वानातःगु दु ।

ASKPN — 5 **तापौ ल्याः ५**

१. ,श्रेयोऽस्तु सम्वत् ७९० पौष कृष्ण तृतियान्तिथौ श्रीा मत्कान्तिपुर महानगल श्रीयंम्बु शुवर्ण्णपनालि महास्थाने श्री सातिगलके तवराछ भ्वारबाहार ननि येताछे लूसिंहया नाम्नेन शुक्रीयं शुपुज्यंमानिकं सयव

२. ननि यन्ताछे पिराग भारोस नाम्नां सकासातः। भ्वारबाहार ननि येतागृह नाम संगेकं॥ जयरामजुया गृहेन पश्चिमत ॥ साहासन भुमेन उतरत ग्राहकया भुमेन पूर्व्वतः गृहमण्डलेन दक्षिनतः ॥ एतेषां

३. मध्य अंकेचछे खा १ चुर २ बाजव कु १०× पातार खा १ बाजुप कु १० अ २ तत गृहसे जथा देश कार पवत्तमान संचाराघेन शुवर्ण्ण मुर मादाय श्वादिनानं वत्तुकंन्यायन क्री विक्रीयतं भवति तत्राधार

४. न बा (लं) निमीस्तेन जदि संकृत व्यावाड पिदाश्यात् तदाधारनकेन परीश्वधानियञ्च अतपत्रार्थे दृष्ट शाक्षिा धारतया कनेष्टपीता वदे सो पूत्र जेओनसिंह अन्तर थापित बाबुदेव भारो मू कटं ११८ शुका १

थ्व ताडपत्र छें म्यूगु सम्बन्धी खः । यें सुवर्णप्रणालि महास्थानय् च्वंगु खा १ चु २ पातारखा १ ब्यूम्ह तवराछि, भ्वारबहार ननिया लुसिंह खःसा काःम्ह तंवराछि, भ्वारबहारया विराम भारो खः । थुपिं कका व काय्मचाया नाता लाःवः । थुकी जेओन सिंह साक्षी च्वनाच्वंगु दु । नेसं ७९० पौष कृष्ण तृतिया न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापय् फुतिफुति बुट्टा पिने दुगु घेराया दुने दथुइ त्रिशूल, त्रिशूलया च्वसं 'श्री' आखःया जवय्-खवय् 'चन्द्र' 'श्री बाहिनि' आखः दु । त्रिशूलया क्वसं सिंह दु । ल्यूने '..... स्थान बहारननि येता छेया' च्वयातःगु दु । थुकी मसी पाय्छि जुइक छ्यलातःगुलिं आखः बांलाः । त्वःधूगुलिं स्वथाय् स्वानातःगु दु । २१×३.५ से.मि.या थ्व ताडपत्र प्यभ्वलय् च्वयातःगु दु ।

ASKPN — 6 **तापौ ल्याः ६**

१. , शुभ॥ सम्वत् ८३२ कार्त्तिकमासे कृष्णपक्षः॥ तंतुर्दस्यान्तिथौ॥ श्रीमत्कान्तिपुरिमहानगरे॥ श्री यंग्ल कोप्वप मण्डप नामध्यये॥ पाण्डेद प्रसेर ननि यौताछेंसिंघ्यश्वर भारानाम्ने सकासात। माभ्रिपात ( ) कुबुक्वछेखपिताछें ( ) जिक धर्म्मराजनाम्ने शुक्रीयं स्वपूर्य्यमानि कुषुक्व स्थनेयका ( )

२. तार ( ) ( ) ( ) कं॥ रजित भाबसिंहया भुमेन पश्चिमतो मार्ग्गेन उत्तर नापित रत्नदेवया भुमेन पूर्व्वतोन॥ पत मोहोनसिंहया भुमेन दक्षिणतो एते आ मध्य कुबुक्वछेन यन्ता बातार खा ३ चु १ कु १ थ्वतेया बछि खा चु २ क जु ( ) कु ५ धारेण याके जुके॥ ततः पातारतुमिकाये य ( ) ( ) ( )

३. प्र ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ( ) नि सुवर्ण्णमूल मादाय स्वादनान वत्तु कंन्यायेन कियने विक्रीतं भवति॥ तत्र धारणकस्य निमिर्त्तिय जदि कृत ब्या (वा) डेपिडास्याहपा धारणकन परिस्वधनियं ( ) अत्र पत्रार्थे दृष्टसाक्षि भा ( ) रजिकर स्वराज प्रतिधनिपुरसहदा॥ तरपति सहक संमाराय स्थान ( ) ( ) ( ) ( ) ( )

थ्व ताडपत्र छैं (पातार) म्यूगु सम्बन्धी खः। यैं कुबुक्व छेंय् खा ३ चु १ कू १ ब्यूम्ह माभ्रिपातया धर्म्मराज खःसा काःम्ह पोण्डेतोरया सिंध्यश्वर खः। थुकी रजिकरत्नराज साक्षी च्वनाच्वंगु दु। नेसं ८३२ कार्त्तिक कृष्ण चतुर्दशी न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु। थुकी चाया छाप नं दु। छापय् घेराया पिने फुतिफुति बुट्टा दु। घेराया दुने दथुइ त्रिशूल, त्रिशूलया च्वसं जवय् 'चन्द्र' 'श्री बाहिनि' आखः दु। त्रिशूलया क्वसं सिंह दु। ल्यूने '...... दवया ......' च्वयातःगु दु। ५१×३.८ से.मि.या थ्व ताडपत्र स्वभ्वलय् च्वयातःगु दु। ताडपत्रया अन्तय् आखः ज्यलाच्वंगु व त्वःधुलाः खुथाय् स्वानातःगु दु।

ASKPN — 7 **तापौ ल्याः ७**

१. , श्रेयोऽस्तु॥ सम्वत् ६९३ बैशाख कृष्ण सप्तम्यान्तिथौ श्री मध्यपुरीस्था थंथुटोलकाधिवासिन ग्राहक नरसिंह भारोकस्य नाम्ना सका सात् अत्रैव स्थाने सोटोलके वास्तव्यं धार्ण्णक जग्वनसिंह भारोकस्य नाम्नेन सोकीयं स्वभुज्य,

२. मानिकं स्थानस्य पूर्व्वदीश प्रदेशे श्री श्री राजकुरकस्य नकदेस मक क्षेत्रेण पछिमत अमृतसिंह उजोतसिंहकस्य क्षेत्रेण उत्तरत श्री श्री राजकु क्षेत्रेण पूर्व्वत दक्षिणतव एतन्मध्ये डोपा इति क्षेत्रे नाम संधेयं तस्य क्षेत्राङ्क जि

३. रोपनीकं रोव ३ तत्षेत्र यथा देश काले प्रवर्त्तमानस्तथा संचारार्घण सूवर्ण्ण मूल्य मादाय क्रय विक्रय स्वाधिनेन क्रयेन विक्रीयतं भवति॥ यद्यस्यां देवीक राजीक ब्याघातपरण तदा धार्ण्णकेन सोय परिसोधनी अत्र पत्रार्थे दृष्ट सा

४. क्षी क्वथुटोल चिकुति दुवार हास हर्षदूलर हास लिषिति कायस्थ हरि शुभ॥

थ्व ताडपत्र बुँ म्यूगु सम्बन्धी खः । ख्वप (मध्यपुर) डोपाइति क्षेत्रया ३ पी बुँ ब्यूम्ह मध्यपुर थंथुटोलया जग्वनसिंह भारो खःसा काःम्ह अन हे च्वंम्ह नरसिंह भारो खः । थुकी क्वथुटोलया चिकुति दुवार साक्षी च्वंगु दुसा च्वःम्ह हरि कायस्थ खः । नेसं ६९३ बैशाख कृष्ण सप्तमी न्ह्यथनाताःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयाताःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापया दथुइ 'तारा' चिं, ताराचिंया पिने घेरा, घेराया पिने स्वांबुट्टा, हानं घेरा, अनं फुतिफुति बुट्टा, अनं घेरा, दकलय् पिने नं फुतिफुति बुट्टा दु । ल्यूने 'द्वयतिबु' च्वयाताःगु दु । ४५×३.५ से.मि.या थ्व ताडपत्र प्यभ्वलय् च्वयाताःगु दु । ताडपत्रया च्वय् च्वंगु ब्वतिस छुं चानाताःगु व थाय्थासय् दाग दु । ताडपत्रय् गुलिं-गुलिं आखः ज्यलाच्वंगु दु ।

ASKPN — 8 **तापौ ल्याः ८**

१. , स्वस्ति॥श्रीश्रीजयप्राणमल्लदेव प्रभु ठाकुरसन प्रसादारपा, धारसीमाया पश्चिमत, नघाया उत्तरत, रूपतेज डोयकस्य क्षेत्रान्पूर्व्वत, गजाकस्य क्षेत्रा द्दक्षिणत, एतन्मध्ये, भाजनपाक्व क्षेत्र नाम संज्ञकं, तस्य क्षेत्राङ्क पञ्चरोपनिकं रोव ५ वलन सहित, तत्क्षेत्र यथा देश काल प्रवर्त्तमानस्तथा सञ्चारार्घेण स्रव

२. र्ण्णमुल्य मालार्घ प्रढोकितमादाय, क्रयविक्रय स्वाधिनेन, क्रयेन विक्रीयस्तं भति, श्री थेचोग्राम स्थाने, क्वथ्वटोल गृहाधिवासिन, जीववर्मनाम्ने प्रसादिकृतं, अत्रार्थे दृष्टसाक्षी, भारसिंह कस्त, जीवराज अमरसिंह भारो, बाबु प्रमुख प्रमान गुम्हं, लिखिति कायस्थ, जयसिंहराम सम्वत् ६६१ नष्ट चैत्र शुक्ल

३. पूर्ण्णमाश्यान्तिथौ, शुभमस्तु ॥

थ्व ताडपत्र बुँ म्यूगु सम्बन्धी खः । यैँ भाजन पाक्व क्षेत्रया न्यापी बुँ ब्यूम्ह जुजु प्राण मल्ल खःसा काःम्ह थेचोग्राम क्वथ्व टोलया जीव वर्म खः । थुकी भारसिंह कस्त, जीवराज, अमरसिंह भारो, बाबु प्रमुख प्रमान साक्षी च्वनाच्वंगु दुसा च्वःम्ह जयसिंह राम कायस्थ खः । नेसं ६६१ नष्ट चैत्र शुक्ल पूर्णिमा न्ह्यथनाताःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयाताःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापय् सिंहया च्वसं खड्ग, खड्गया जवंखवं 'श्री' आखः, आखःया क्वसं छम्ह सल दु । खड्ग क्वसं कलश दु । ल्यूने 'सं. ८६१ फागुन रामदेवया बोति जुक्व रोव २ $^{1/2}$ हेने धुन' व 'भाजन पाक्व बु' च्वयाताःगु दु । ३१.५×४ से.मि.या थ्व ताडपत्र स्वभ्वलय् च्वयाताःगु दु । थुकिया अवस्था बांलाःसां छथाय्-निथाय् गुनाः स्यनाच्वंगु दु ।

ASKPN — 9 **तापौ ल्याः ९**

१. , स्वस्ति ॥ श्रीश्रीजयजगज्योतिर्म्मल्लदेव प्रभु ठाकुरस न प्रसादारपा स्थानस्य, बायेव्य दीश प्रदेशे विष्णुसिंहकस्य क्षेत्रेण पश्चिमतः स्यातरकस्य क्षेत्रण उत्तरतः गोष्ठि क्षेत्रेण पूर्व्वतः माधसिंहकस्य क्षेत्रेण दक्षिणतश्च एतन्मध्ये, दहबु क्षेत्रे नाम संज्ञकं तस्य क्षेत्राङ्क द्वीरोपनिक रोव नसे २ कर्ष नसे २ ततक्षेत्र यथादेशकाल (प्र)(व)र्त्तमानस्तथा संचारार्घेण

२. सुवर्ण्ण पुष्पमारार्घे (प्र) (ढौ) कीत मादाय क्रम विक्रय स्वाधिनने क्रयेन विक्रीतं भवति॥ श्री मध्येपुरि स्थाने इतिफुसि नाश्वर ननिका धिवासिन शपनराजकस्य नाम्नेन प्रसादि कृतं अत्रार्थे दृष्ट साक्षी,

ललितसिंह भारो लिखिति कायस्थ मेरू ॥ सम्वत् ७५२ आषाढ शुद्धि ३ शुभं ॥

थ्व ताडपत्र क्यब म्यूगु सम्बन्धी खः । ख्वप (मध्यपुर) दहबु क्षेत्रया पिक २ (रोपनी) कर्ष २ या क्यब ब्यूम्ह ख्वपया जुजु जगज्ज्योति मल्ल देव खःसा काःम्ह मध्यपुर, इतिफुसि, नासःननिया जयनराज खः । थुकी ललितसिंह भारो साक्षी च्वंगु दुसा च्वःम्ह मेरू कायस्थ खः । नेसं ७५२ आषाढ शुद्धिइ न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । उकी सिंहया च्वसं 'खड्ग', खड्या जवंखवं 'श्री' आखः दु । आखःया क्वसं काकास्या, उलुकास्या थें च्वंपिं छम्ह-छम्ह दु । घेराया पिने फुतिफुति चिं दु । ५६.५×३ से.मि.या थ्व ताडपत्र निभ्वलय् च्वयातःगु दु । ताडपत्रया च्वय्पाखे छुं नयातःगु दु । गुलिं-गुलिं आखः ज्यलाच्वंगु नं दु ।

ASKPN — 10 **तापौ ल्याः १०**

१. , स्वस्ति ॥ श्रीश्रीजयशिवसिंहदेव प्रभुठाकुरसन श्री यंबु योटोखा टोलके स्वकर बु यन्ता छे गृह बास्तव्य सिंहराजे नाम्ने प्रसादिकृतं स्थानस्य उत्तर दिसि प्रदेशे सिक ( ) ( ) ( ) क्षेत्र नाम सज्ञक श्री श्री राजकुर क्षेत्रेन पश्चिमतो पूर्व्वतो दक्षिनत (स्व) तिरवकन उत्तरतो एते (सौ) मध्य ( ) ( ) रोपनिक इ ( ) ( ) तो ( ) बुरो व ४ तत् क्षेत्र स्य ( ) ( )

२. (मी)(न)संचाराघेणशुवर्ण्णमूल्यद्वत्रिसतिटंक३२मादायस्वा(ठि)मानवतुकन्यायेनक्रियविक्रीयेनप्रसादारपा जुरो । अत्र पत्राथे दृष्ट साक्षि श्रीश्री हरिहरसिंहदेवस ॥ संम्वत् ७१० चैत्र वद्धि २ शुभ ॥ , भूय रोव १ मूल टंका ८ दुंकाया शुभ ॥

थ्व ताडपत्र बुँ म्यूगु सम्बन्धी खः । यैं, सिकभ्कोर क्षेत्रया ४ पी बुँ, ब्यूम्ह जुजु शिवसिंहदेव मल्ल खःसा काःम्ह यंबु यटखा टोल, स्वकनबु यन्ता छेँया सिंहराज खः । थुकी शिवसिंहदेव मल्लया काय् हरिहरसिंहदेव साक्षी च्वनाच्वंगु दु । नेसं ७१० चैत्रवद्धि २ न्ह्यथनातःगु थुगु ताडपत्र नेपाललिपिं च्वयातःगु दु । थुकी चाया छाप नं दु । छापया दथुइ 'खड्ग', खड्गया जवंखवं 'श्री' आखः व छम्ह-छम्ह सिंह दु । थ्व फुक्क यात छगू छगू घेरा बियातःगु, घेराया पिने फुतिफुति बुट्टा दु । ६२×३.५ से.मि.या थ्व ताडपत्र निभ्वलय् च्वयातःगु दु । थुकी थाय्थासय् गुनाच्वंगु व जवपाखे कुचादलाच्वंगुलिं अपूर्ण जुयाच्वंगु दु ।

तापौ ल्याः १

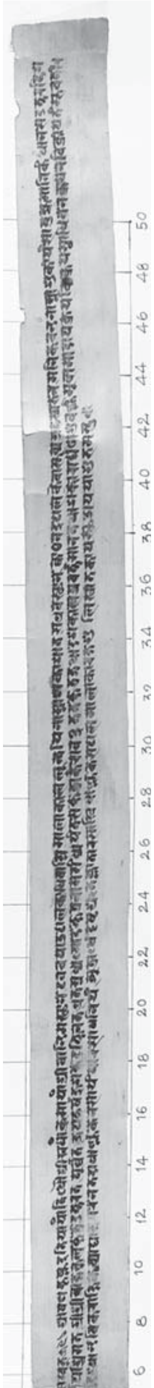

तापौ ल्याः २

तापौ ल्याः ३

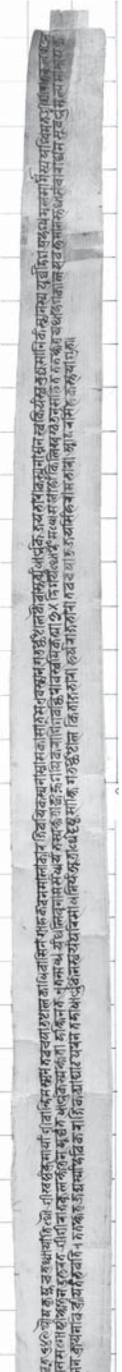

तापौ ल्याः ४

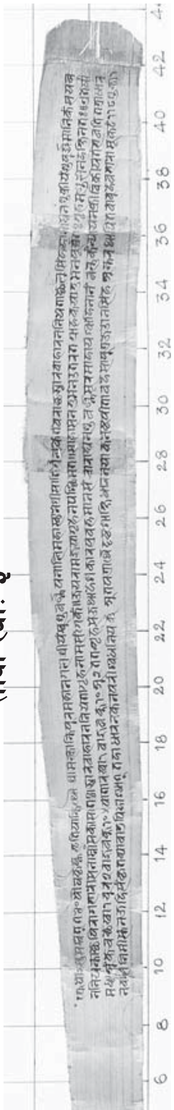

तापौ ल्याः ५

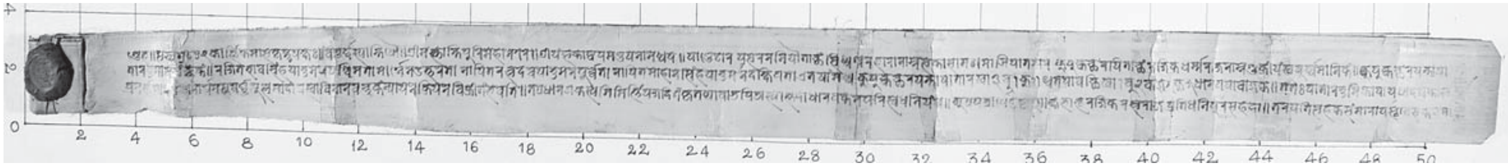

तापौ ल्या: ६

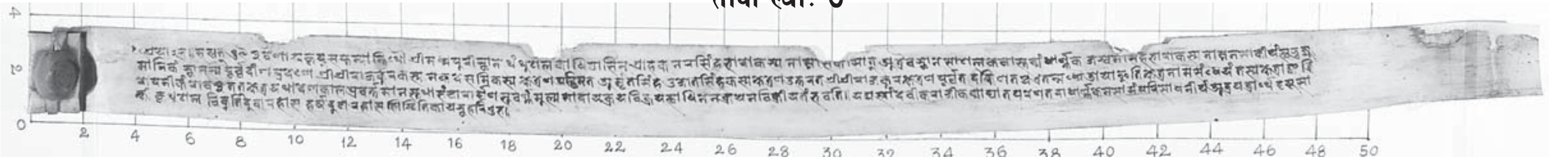

तापौ ल्या: ७

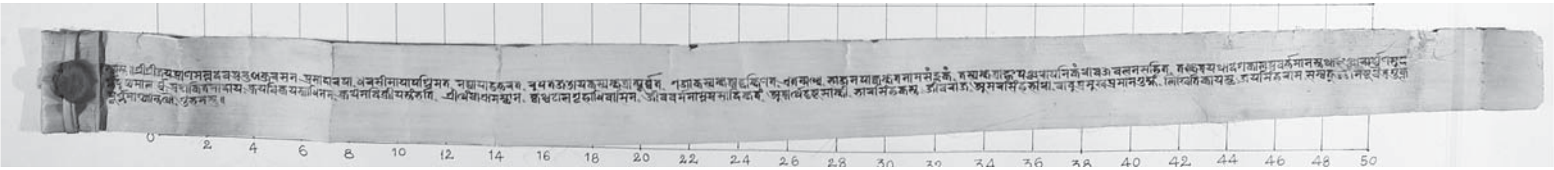

तापौ ल्या: ८

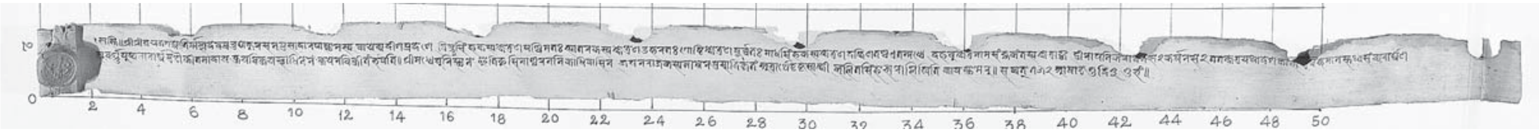

तापौ ल्या: ९

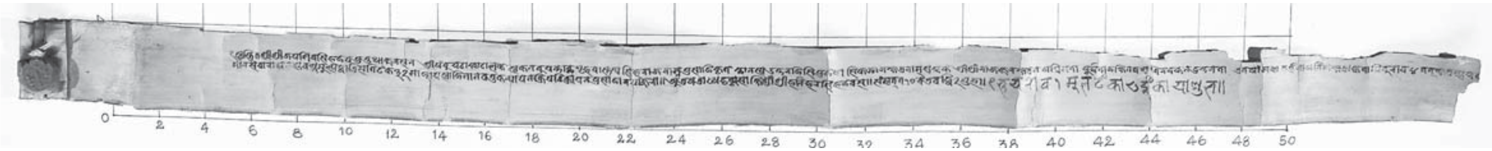

तापौ ल्या: १०

नेपालभाषा माध्यमिककालया प्यंगू काव्य-सफू

- ईश्वरीमैयाँ श्रेष्ठ

नेपालभाषाया साहित्यया इतिहासयात स्वब्वय् ब्वथला: अध्ययन याय्गु चलन दु। प्राचीनकाल (६२५-९६७), माध्यमिककाल (९६७-१०६१) व आधुनिककाल (१०६१-आ:तक)। नेपालभाषा साहित्यया काव्यया इतिहासयात नं स्वब्वय् ब्वथला: हे अध्ययन याय्गु चलन दु। प्राचीनकालया अवधिदुने काव्यया रूपय् धार्मिक भजन, स्तुति, देवदेवीयागु आराधना याय्गुकथं च्वयात:गु जुयाच्वन।

नेपालभाषा साहित्यया इतिहासय् काव्यय् मू पुइका छगू न्हूगु युग हल। व युगयात माध्यमिककालकथं काय्गु या:। नेपालभाषा साहित्यया निंतिं थ्व ई तस्सकं महत्त्वपूर्ण जू। छाय्धा:सा राणाशासनया निरंकुशताया ई, गुगु इलय् स्वांपुया: पला: छीमा:गु व थ:गु मांभाषां च्वय्-ब्वनेत नं प्यखेरं मिखा ब्वय्मा:गु मनूतय् थ:गु नैसर्गिक अधिकारं तापाक्क च्वनेमा:गु ई जुयाच्वन। थुलि जक मखु थ:गु मांभाषां च्व:गुयात अपराध ताय्का: जेलय् कठोर यातना फयाच्वनेमा:गु ई ख:। थुजा:गु इलय् नं नेपालभाषाप्रति अनुरागी, मांभाय् प्रेमी छथ्व: युवापिन्सं थ:गु मांभाय् थकाय्गु निंतिं ज्यानप्राण पाना: ज्या यात। नेपालभाषा साहित्यिक उपलब्धिया दृष्टिकोणं महत्त्वपूर्ण ई 'पुनर्जागरण काल' (१०२९-१०५९) दुथ्या:गु थ्व माध्यमिककाल तस्सकं महत्त्वपूर्ण जू। स्वां पुया: पला: छीमा:गु व छुं न्वंवाय्त नं उखेंथुखें मिखा ब्वय्मा:गु उगु ई जोखिमपूर्ण जूसां नं उबलय्या साहसी व उदीयमान ल्याय्म्ह च्वमिपिंसं नेपालभाषाया आधुनिक साहित्य ब्वलंकेत मा:गु रचनात्मक व सिर्जनात्मक वातावरण लुइका: छ्यल। थ्व भाषाय् न्हून्हूगु विधा व विषयया कचामचा नं भचाभचा जकसां चुलि जायावल। थुगु च्वसुइ माध्यमिककालय् काव्य विधाया गतिविधि गुकथं ब्वलन, उकिं नेपालभाषा काव्यख्य:या इतिहासय् गुकथं प्रभाव लाकल धका: उगु इलय् पिदंगु प्यंगू काव्यविधाया सफूया म्हसीकापाखें कुलेगु कुत: जुइ।

नेपालभाषा साहित्यय् काव्यया इतिहासय् बिस्कं थाय् दय्का: माध्यमिककालीन काव्यविधाया शुरुवात याना: विकास यानावंगुकथं नां कायबहगु प्यंगू सफू थुकथं दु -

१. *सज्जन हृदयाभरण* (१०४०, ११०१) - सिद्धिदास अमात्य (९८७-१०५०)
२. *नेपाली-विहार* (१०५९, १०९६) - संपादक फत्तेबहादुर सिंह (१०२२-११०३)
३. *योगसुधा* (१०७१, १०९८) - (मुंम्ह : चित्तधर 'हृदय') योगवीर सिंह (१००६- १०६२)
४. *थुलिंचा* (१०७४, ११०२) - वैकुण्ठप्रसाद लाकौल (१०२६-११२७)

१. सज्जन हृदयाभरण (१०४०, ११०१)

पुनर्जागरणकालया नेपालभाषा साहित्यया ज्वाल्ल थीगु नगु समानम्ह महाकवि सिद्धिदास (९८७-१०५०)जुं च्वयादीगु *सज्जन हृदयाभरण* पिदनेवं प्राचीन काव्यकथंया धार्मिक उपासना, स्तुति, तुतः, भजन व श्रृङ्गारिक म्येय् जक लिकुनाच्वंगु नेपालभाषा काव्यख्यः मानज-समाज, जीवननाप स्वापू दुगु साहित्यया विकासनापं चकनावन । गुकिं यानाः साहित्यया सृजनाय् ह्यूपाः वयाः साहित्य साधनाया मू उद्देश्य समाजय् जीवनोपयोगी नीति, उपदेश, ज्ञानया बोध याकाः जनचेतना बीगु, समाज व देशय् ह्यूपाः हय्गुली तःधंगु भूमिका म्हितल । उकथं मानवजीवनयात व समाजयात कय्च्यानाः काव्य रचना याःम्ह दकलय् न्हापांम्ह साहित्यकार सिद्धिदास जूगु दु । नेपालभाषया अवस्था दयनीय जुयाच्वंबलय् *सज्जन हृदयाभरण* पिथनाः खँल्हाबल्हाया भाषां साहित्य सृजना याय्ज्यू, अलय् साहित्यया भाषां खँ ल्हाय् नं ज्यू धयागु खँ जनमानसय् ध्वाथुइकाबिल । भाषिक सौन्दर्यानुभूति व अलंकारया मोहजालय् तमक्यंसे सामान्य जनतां नं छकः ब्वनाकथं थुइगु सरल भाषां साहित्य सिर्जना यानाः सामान्य जनभाषां साहित्य सृजनाया प्रवाह न्ह्याकूम्ह नेपालभाषाया न्ह्यलुवा साहित्यकार जुयादिल ।

थ्यंमथ्यं ५० गुलिं मयाय्क कृति पिदंम्ह वय्कःया जीवनकालय् पिदंगु छगूयां छगू कृति *सज्जन हृदयाभरण* दोहा चौपाइ छन्दं च्वयातःगु थीथीकथंया नैतिक उपदेश बियातःगु काव्यसफू खः । थ्व सफुली मुक्कं प्यंगू सर्ग दु । प्यंगू सर्गमध्ये स्वंगू सर्गतक नैतिक उपदेशया खँ दुसा लिपांगु छगू सर्ग स्त्रीशिक्षासम्बन्धी दु । नैतिक उपदेशदुने सुचुकुचु यानाच्वनेमाः धैगु सामान्य स्वास्थ्यसम्बन्धी ज्ञाननिसें धन, शिक्षा, गुरु व शिष्यया स्वापू, परोपकार याय्गु आदि आपालं नैतिक उपदेश दुथ्यानाच्वंगु दु । स्वरूप व आकारया दृष्टिकोणं थौंकन्हय्या मिखां चीधंगु काव्यसफू जूसां साहित्यिक युगयात मू पुइकेफुगु थुगु काव्यसफू च्वयागुया उद्देश्य दोहा छन्दय् पद्यात्मक रूपं थुकथं न्ह्यथनादीगु दु –

पर-उपकार ज्वीला धका अधिकं यत्न याना ।
सज्जन हृदयाभरण थुगू दय्का मन याना ।।३।।

थुकथं परोपकारया उद्देश्यं च्वयादीगु थ्व सफुली थीथी कथंया नैतिक उपदेश दुगु खँ लिसा कया न्ह्यथना तःगु भ्वलय् सत्संगतया बारे न्ह्यब्वयादीगु नं तस्सकं मनन याय्बह जू ।

सज्जन मनुष्यया संगतं नं मूर्ख नापं भिना वै ।
पलेला-लप्ते लः वं सा म्वति थें लः सना वै ।।१४।।

दसु जक बीत स्वःसां थ्व सम्बन्धी छगू सफूया रूपय् हे पिदनी । थन बःचाहाकःगु च्वसुइ न्ह्यथनाच्वने सम्भव मजूगुलिं थुकी हरेक विषययात कया थीथी कथंया दसु बिया नीतिया खँ क्वात्तुक न्ह्यथनातःगु दु जक धया थ्व सफूया दकले लिपा चौपाइ छन्दय् कविजुं थःगु म्हसीका थुकथं बियादीगु दु –

लक्ष्मीनारायण बबूया नाम । हर्ष लक्ष्मी धका मामया नाम ।
सिद्धिदास धका जिगु नां सीकी । केल त्वा क्वार्छें ननी जि जा बुल सीकी ।

दो छि व गु सल न्ह्ये नसि साल । फागुण शुदीया दशमी जुल काल ।
च्वयागु सिधल ग्रन्थ गुगु काले । धयादिसँ सज्जनं जित क्षमा याये ।

मुक्कं ३६ पौ दुगु थ्व सफू पिदनाः नेपालभाषा काव्य साहित्यया इतिहासय् माध्यमिक कालया

शुरुवात जुल । मेगु युग हयत् ता:ला:गु थ्व सफूया कवि सिद्धिदासया मेमेगु थीथी विधाया सफूत नं पिदंगु दु । नापं वय्क:या भाषा साहित्यया योगदानयात कदर यासें वय्क:या नामय् नेपाल सरकार हुलाक विभागपाखें टिकट नं प्रकाशित जूगु दु ।

२. नेपाली-विहार (१०५९, १०९६)

नेपालभाषा साहित्यय् दकलय् न्हापांगु त:म्हमछि कविपिनिगु कविता-मुना *नेपाली-विहार* ख: । थुकिया संग्रहकर्ता व सम्पादक फत्तेबहादुर सिंह ख: । थ्व कविता मुनायात निगू खण्डय् ब्वथलात:गु दु । थुकी यलया मल्ल जुजु श्रीनिवास मल्लयागु छपु कविता प्राचीन कालयागु दुसा मेगु माध्यमिककालयापिं थीथी कविपिनिगु पद्य दुथ्या: । न्हापांगु खण्डय् ९ पु व निगूगु खण्डय् ८ पु याना: १७ पु पद्य दुथ्या: । थुकी दुथ्या:पिं कविपिं व कविता क्वय् न्ह्यथनाकथं दु -

१. सिद्धिचरण श्रेष्ठ - राष्ट्रीय गान, वर्षा, गंगु खुसी ।
२. पूर्णबहादुर नेवा - धर्म या मर्म ।
३. फत्तेबहादुर सिंह - स्वां व कं, स्त्री शिक्षा, सफलताया नियम, प्रभाति (ब्यहांचुलि), बांमलागु चाल ।
४. श्रीनिवास मल्ल - सुदामा चरित्र ।
५. सिद्धिदास अमात्य - काल चक्र ।
६. योगवीर सिंह - किर्तियात, जिगु मनया उदगार (अशान्त हृदय) नामं ।
७. वैकुण्ठप्रसाद लाकौल - ह्वय्त्यंगु स्वांयात, विनय (तारा) नामं ।
८. हरिकृष्ण - नेपालभाषा साहित्य ।
९. धर्म्म आदित्य धर्म्माचार्य - जन्मभूमि नेपाल ।
१०. सुप्रभात - रत्न
११. शुभ दिन प्रकाश - कीर्ति ।

मुक्कं ११ म्ह कविपिनिगु १७ पु कविताया संग्रह याना: सम्पादन यानादीम्ह फत्तेबहादुर सिंह (१०२२-११०३)या च्वसा फुटकर पद्य जक मखु खण्डकाव्य, अनुवाद आदि थीथी विधाय् नं च्वन्ह्या: धैगु खँ वय्क:या मेमेगु सफुलिं स्पष्ट या: । वय्क:या पिदंगु सफू थुकथं दु – १. *वनवासया छगू खँ* (१०६८) खण्डकाव्य, २. *भागवतया किच:* (१०६९) अनुवाद, ३. *जीवन-खुसि* (१०७०), ४. *ख्यूँ अयोध्या* (१०८४) खण्डकाव्य, *चर्पट मञ्जरिका* (विसं २००६) व *नेपाली-विहार* (संपादन) । सिद्धिदासया छम्ह शिष्य वय्क: साहित्यकार जक मखु नेपालभाषा थकाय्गु निंतिं त:दँतक थ: हे संस्थापक, व्यवस्थापक, सम्पादक आदि फुक्क जुया: *नेपालभाषा* न्हिपौ पिकयादीम्ह पत्रकार नं ख: । भाषारत्न (१०७६) उपाधिं विभूषित जुयादीम्ह वय्कलं थ:गु जक मखु मेमेपिनिगु कविता नं मुंका: पिकयादीगु *नेपाली-विहार* सफूपाखें नेपालभाषा माध्यमिककालया साहित्ययात विकास याय्त यक्व तिब: जूवंगु दु । थ्व हे कविता-मुनाय् च्वंगु सिद्धिचरणया कविता 'वर्षा'या कारणं राणाशासनकालय् जेलया सजाँय् फय्मालसा सम्पादकया भूमिकाया कारणं फत्तेबहादुर सिंहं नं जेल सजाँय् भोगे याय्मा:गु ख: । जुजु श्रीनिवास मल्लया प्राचीन काव्यंनिसें माध्यमिककालया कविपिनिगु पद्य दुथ्या:गु थ्व सफुली नेपालभाषा काव्य साहित्यय् माध्यमिककाल ह:म्ह सिद्धिदास व वय्क:या पला:ख्वाँय् लिना: पला: छिनादीपिं योगवीरसिंह व पु.वा. नेवा:, धर्मादित्य धर्माचार्यया कविता नापं नेपालभाषा काव्य साहित्यय् स्वच्छन्दवादया शुरुवात यानादीम्ह

वैकुण्ठप्रसाद लाकौलया कविता नं दुथ्यानाच्वंगु दु । थ्व सफू तत्कालीन ईया निंतिं छगू महत्त्वपूर्ण व त:जिगु सफूला जु हे जुल, उकिया नापनापं नेपालभाषा साहित्यया लिपाया लँपु कीगु छगू माध्यम नं जुल । थुथाय्लाक नेपालय् राणाशासनयागु निरंकुशताया चरम परिस्थिती नं *नेपाली-विहार* सम्पादन याना: पिकाय्गु प्रेरणाया बारे व मेमेगु खँ फत्तेबहादुर सिंहया खँग्व:पाखें सीकेगु कुत: याय् -

> जि मां मदया: क्रिया च्वँच्वना थाय् सिरास बाज्या (स्व. महाकवि सिद्धिदास अमात्य) विचा: याय्थें झाया: धयादीगु खँ - बाबु, मां थें त:धंम्ह जगतय् मनूया सु हे मदु । सुख दु:ख धयागु झीगु जुयातुं च्वनी, उकी च्यूता: तया च्वनां मचा: । छंत बुइकूम्ह मां मन्त ख: आ: छ न्ह्याक्व खोसां व लिहाँ वइ मखुत । झी मां-भाय् नं मां हे ख: । छं आ: मां-भाय्या सेवा या छन्त दु:ख जुइमखु ।

थ्व धापूयात नुगलय् तया मांभाय्प्रति त:जिगु सेवाभाव तयादीम्ह सिद्धिदास अमात्यया ह:पालं हे फत्तेबहादुर सिंहजुं *नेपाली-विहार* सफू पिथनादीगु स्पष्ट जू । निरंकुश राणाशासनया इलय् थ:गु मांभासं कविता-मुना सफू *नेपाली-विहार* पिका:गु दोष बिया: वय्क:यागु सर्वश्व हरण याना: जन्मका:छिं कैदया सजाँय फय्माल । थुजा:गु इलय् पिदंगु *नेपाली-विहार*या भूमिकायात कया: अबलय्या नांजा:म्ह कवि व लेखक साहु योगवीरसिहं नं छन्हु वय्क:यात उगु भूमिकाया प्रशंसा याना: धयादीगु दु -"नेपालभाषाय् नं थुलि बांलाक गद्य च्वयेजी धका: जिं विचा: हे मयानानि ।" थ्व धापूपाखें नं वय्क:यात त:धंगु ह:पा प्राप्त जूगु खँ सीदु । थ्व सफू पिका:गु दोष बिया सजाँय् फय्माल धासेंलि उबलय् थ्व सफू फत्तले पित मब्यू जुइ धैगु अ:पुक हे थुइकेफइ । थुजागु ग्या:चिकुया स्थितिइ नं छम्ह ल्याय्म्हं व सफू थ: क्वथाय् संदूया खोलं ल्हानाच्वंगु अप्पाया त:लय् सुचुकात:गु तक्क नं लिपा प्रकाशय् वल धका: सीकादीम्ह वय्क: फत्तेबहादुर सिंहं *नेपाली-विहार* सम्बन्धी मेगु छगू लुमन्तिइ थुकथं न्ह्यथनादीगु दु -

> भाजु जुद्धशम्सेरं (विसं १९९६ भाद्र महिनाय् लैनचौरय्) छगू उद्योग प्रदर्शनी यानादिल । उकिया उद्घाटन नं वय्कलं हे भाद्र २५ गते यानादीगु ख: । व हे प्रदर्शनी छगू स्टल कया: विभिन्न सफू नापं नेपाली विहार नं ब्वयातयागु ख: । उकिया जिम्मा भूतपूर्व उपमंत्री भाजु सूर्यबहादुर भारद्वाजं कया च्वनादीगु ख: । उगु प्रदर्शनी राष्ट्रपिता स्व. श्री ५ त्रिभुवन नं निरिक्षिणय् बिज्यात । अन ब्वयात:गु सफू मध्ये नेपाली विहार सफू जिमिगु स्टलं न्याना यंका बिज्यात । थ्व छगू नं लुमंके बहगु घटना ख: ।

थुकथं ऐतिहासिक पृष्ठभूमि दुगु *नेपाली-विहार* सफूया विशेषता धाय्गु ख:सा च्वय् न्ह्यथना थीथी खँनापं नेपालभाषाया त:म्ह कविपिनिगु कविता मुना: पिकयात:गु नेपालभाषाया दकलय् न्हापांगु सफू ख: ।

३. योगसुधा (१०७१-१०९८)

नेपालभाषा साहित्यय् माध्यमिक कविकथं म्हसीका दुम्ह कवि योगवीरसिंह मदय्धुंका: चित्तधर 'हृदय'जुं मुना: पिकयादीगु थ्व कविता मुना छम्ह हे कविया थीथी कविता-मुना सफू ख: । **नेपालभाषा परिषद्**पाखें दकलय् न्हापां पिदंगु थ्व सफूदुने योगवीरसिंहया २९ पु कविता मुनाच्वंगु दु । 'नेपालभाषा' थें जा:गु मांभाय्या उत्थान याय्गु तातुनां च्वयात:गु कविताया कवि योगवीर सिंह नेपालभाषाया पुनर्जागरणकालया नांदंम्ह कवि जक मखुसे छम्ह समाजसुधारक नं ख: । वय्क: बौद्धधर्मह्त्य:मि,

समाजसुधारक नापनापं छम्ह सचेत कवि नं खः धैगु खँ वय्कःया 'मनया उदगार' व मेमेगु कृतिं धयाच्वंगु दु । तत्कालीन राणा सरकारया राजनैतिक क्रूर दमनं यानाः थःगु नां तक नं तयाः पिथने मजियावःलिसे अशान्त हृदयया नामं प्रकाशन यानादीगु कविता मनया उद्गार खः । नेपालभाषा, मनया उद्गार नापनापं अहिंसा, धर्मसार, धर्मोद्धार, महामञ्जुश्री, हे अजिमा !, कीर्तिया लँ, सार वचन, गीत, श्री भगवान् निर्वाण, धम्मपद, विहार, बुद्धगन दु ?, चैत्य वन्दना, हे देवी, धर्मपद, विश्वन्तर, चैतन्यगुरु अष्टक आदिथें जाःगु धार्मिक व नैतिक उपदेशं जाःगु ताहाकःगु व चिहाकःगु कविता नापं रानी मन्दिराया विलाप, प्रवासी-पत्नीया वसन्त थें जाःगु श्रृङ्गार रसं व करुण रसं भय्ब्यूगु कविता निसें प्यभ्वः-प्यभ्वःया कविता गथेकि, जीवन-हार, फ्वसा, हृदयया सली आदि जीवन, प्रेमसम्बन्धी कविता नं दुथ्याःगु दु । थ्व दृष्टिकोणं स्वय्बलय् योगवीरसिंह नेपालभाषाया काव्यख्यलय् ल्हाःज्वःम्ह कवि धाय्माः । वय्कलं नेपालभाषां जक मखु नेपालीभाषां नं कविता च्वयादीगु दु । वय्कलं नेपालीभाषां कविता च्वयादीबलय् जोगवीर उदासया नामं च्वयादीगु खनेदु ।

नेपालभाषा साहित्यया पुनर्जागरण अभियानय् सक्रिय जुयादीम्ह कवि योगवीरसिंह व्यापारी जूसां सुधारवादी बिचाः दुम्ह देशप्रेमी व काव्यप्रति तःजिगु अभिरुचि तयादीम्ह स्रष्टा खः । विसं १९६९-१९७३ पाखे थःगु कापःकोठीयात साहित्य समिति थें यानाः तत्कालीन इलय् नांजाःपि नेपालीभाषाया कविपिं लेखनाथ पौड्याल, आशुकवि शम्भुप्रसाद ढुंगेल, चक्रपाणी चालिसे आदिपिं मुनाः कविता पाठ याय्गु व कविताबारे चर्चा-परिचर्चा याय्गु ज्याभ्वः न्ह्याकादीगु खः । व हे इलय् च्वयातःगु कविता जफत जूसां उखेथुखें ल्यं दुगु कविता मुंकाः शरदचन्द्र भट्टराईं *जोगमण्डलीका कवि र कविता* (विसं २०५२)या नामं सफू पिकयादीगु दु । नेपाःया राजनैतिक इतिहासय् नांजाःगु पुस्तकालय पर्वया नायःकथं सक्रिय जुयादीम्ह वय्कः छम्ह देशप्रेमी, उद्यमशीलताप्रति विश्वास यानादीम्ह काव्यिक व्यक्तित्व खः ।

योगवीरसिंह छम्ह कवि जक मखु छम्ह समाज सुधारक नं खः धैगु खँ उगु इलय् सफूकुथि चाय्केगु कुतः याःगु ज्यां सीदु । यद्यपि व ज्या पूमवंक हे छम्ह मनुखं पोलेयाःगुलिं जरिवानाया सजाँय् फय्माल । थ्व खँ गथे धाःसा विसं १९८६ मार्ग १० खुन्हु चन्द्रशम्शेर मदय्काः भीमशम्शेरं राजकाज ग्रहण यासेंलि ब्यूगु भाषण *गोरखापत्रय्* ७ गू भाषां छापे जुल । अले कसाः कोठीइ बासःति मनू मुनाः छगू सभा जुल । व सभाय् सर्वसाधारण जनतायात शिक्षित याय्माः धैगु खँ वाःचाय्का छगू सार्वजनिक पुस्तकालय दय्केमाः धकाः पास जुल । उकिया सभापति वय्कः हे मनोनित जुल । लिपा व सफूकुथि चाय्केत च्वयाछ्वःगु बिन्तिपत्र थ्यने हे मलाकं रामचन्द्र धाःम्ह मनुखं पोले यानाबियाः बिन्तिपत्रय् सही याःपिंमध्ये वय्कःया नापनापं हरिकृष्ण श्रेष्ठ, बैकुण्ठप्रसाद श्रेष्ठ, लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा, कृष्णप्रसाद खतिवडा, धर्मराज थपलिया व चित्तधर 'हृदय'यात ज्वनायंकाः केरकार यात । लिपा मुद्दा जाहेर जूबलय् बिन्तिपत्रय् सहीछाप तक्वसित म्हतिं सच्छितका जरिवाना याःगु खः । लजगाकथं कापःकोठी चले यानादीम्ह वय्कःया कापःकोठीइ वालय् छकः वा बाःछिइ छकः नेपालीभाषां कविता च्वइपिं कविपिं नापलानाः साहित्यसम्बन्धी थीथी ज्याभ्वः याय्गु जुयावन । कवि सिद्धिदास, कविशिरोमणि लेखनाथ, आशुकवि शम्भुप्रसाद ढुंगेल, चक्रपाणी चालिसे आदिपिनिगु संगत बराबर नेपालभाषा, गोरखाभाषा व हिन्दीभाषां नं कविता च्वय्गु यानादिल । उकिं याना उगु बखतय् वय्कःया कापःकोठी छगू साहित्य-समिति थें हे जुल । अन बराबर वइपिं कविपिन्सं वालय् छकः छपु-छपु कविता च्वयाः कापी छगुली च्वयाः मुंकातय्गु यानातल । तर व

खँ उगु ईया सरकारयात यइगु ला ख हे मखुत । उकिं व कापी लाकायंकाः बडागुरुजुं वय्‌कःपिन्त हाकनं अथे मुनाः थुजाःगु ज्या याय्‌मदु धकाः न्यंकाहल । थुकथं थःगु मांभाषां च्वय्‌गु हे अपराध ताय्‌कीगु इलय् नं उकियात वास्ता मयाःसे कविता च्वयादिल । वय्‌कः मदय्‌धुंकाः वय्‌कःया छम्ह शिष्य चित्तधर 'हृदय'जुं मुनाः *योगसुधा* नां तयाः सफू पिकयादिल । नेपालभाषाया काव्यख्यलय् थ्व अतिकं महत्त्वपूर्णगु काव्यसफू जूवन । नेपालभाषा काव्य साहित्यया इतिहासय् छम्ह हे कविया कविता-मुनाया रूपय् पिदंगु दकलय् न्हापांगु काव्यसफू थ्व हे जुल ।

४. थुलिंचा (१०७४, ११०२)

नेपालभाषाया महाकवि चित्तधर 'हृदय'जुं नां तयादीगु *थुलिंचा* काव्यसफूया नेपालभाषा काव्य ख्यलय् छगू बिस्कंकथंयागु योगदान व स्वरुप दु । निद्याय् ब्वथलाः पिथनातःगु *थुलिंचा* काव्य-मुना सफुली मुख्यरूपं वैकुण्ठप्रसाद लाकौलया कविता दुसा निगूगु द्याय् तत्कालीन ईया वय्‌कःया शैक्षिक पासापिनिगु कविता दु । छम्ह स्याःन्याःम्ह पासा कृष्णलाल डंगोल (१०२६-१०४७)या स्मृतिइ समर्पण यानातःगु थ्व सफूया प्रकाशक तारा लाकौल खःसा थ्व सफुली वैकुण्ठप्रसाद लाकौलया १८ पु कविता दु । थ्व सफूया निगूगु द्याय् वय्‌कःया पासापिं कृष्णलाल, शंकरलाल श्रेष्ठ, विक्रमानन्द वैद्य, गोरक्षबहादुर, भवानीभक्त सिंह, चूडानन्द वैद्य, बद्रीमान (इन्दुनाद) व पूर्णनारायण प्रधानपिनि कविता दुथ्यानाच्वंगु दु ।

नेपालभाषाया साहित्यकारमध्ये तःदँतक सार्थक जीवन हनाभ्फाःम्ह वैकुण्ठप्रसाद श्रेष्ठ (लाकौल) नेपालभाषा काव्यख्यलय् रोमानीवादया शुरुवात यानाः ह्यूपाः हःम्ह कवि खः । 'थुलिंचा पुचः'या छम्ह सक्रिय नायः जुयाः नेपालभाषाया कविता-मुना सफू *थुलिंचा* पिकयादीम्ह वय्‌कः छम्ह बहुआयामिक व्यक्तित्व खः । नेपालभाषां नं थीथी कृति रचना यानादीम्ह वय्‌कःया च्वसां कविता जक मखु निबन्ध, प्रबन्ध, संस्मरण, बाखं आदि नं पिदंगु दु । **नेपालभाषा परिषद्**पाखे 'नेपालभाषा शिरोमणि' उपाधिं विभूषित जुयादीम्ह वय्‌कःया कुतलं पिहांवःगु थुगु सफू गुलि ग्यं धैगु खँ थुइकेत नांजाःपिं साहित्यकार, समालोचकपिनिगु बिचाः न्ह्यब्वय्‌गु उपयुक्त जुइ ।

थ्व सफूया नां हे *थुलिंचा* धकाः तयादीम्ह चित्तधर 'हृदय'जुं थ्व सफूया भूमिका 'छाय् थुलिंचा ?' य् थुकथं न्ह्यथनादीगु दु - "खः 'थुलिंचा' या अर्थ 'बाय् बाय् फुतं' वा छुं विशेष ज्याया ल्यंपुल्यं खः । थ्व 'थुलिंचा' सफू न भ्फी नेपालभाषा साहित्यया वर्तमान युगय् काव्य भागया दुने योगवीरसिं काल लिपाया ल्यंपुल्यं खः ।" सफूया नां छाय् थुलिंचा तया धयागु बारे न्ह्यथनादीम्ह चित्तधर 'हृदय'जुं थुकिया च्वमि व संकलक वैकुण्ठप्रसाद लाकौलया बारे नं थुकथं न्ह्यथनादीगु दु -

> श्री वैकुण्ठ प्रसाद - थ्वय्‌कः ला भ्फीगु साहित्यया थुगु काले योगवीरसिंया काव्य शैली लिपा न्हूगु शैली पितहःम्ह हे जुल । वय्‌कलं व न्हूगु शैलीं छुनादीगु 'बुद्धस्तोत्र' बुद्ध भगवानया जीवनी सम्बन्धी खँ व शिक्षा विषय् च्वच्वं 'मसोसें व वर्णाश्रमाचारजात' धका थःके सुलाच्वंगु व अन्धकार युगया सुधार भावना ल्ह्वयादीगु दु ।

थ्व *थुलिंचा* भ्फीगु भाषा साहित्यया वर्तमान युगय् निगूगु कालया कविता भागया तँसा खः धकाः च्वछाय्‌कादीम्ह 'हृदय'जुया थ्व स्पष्टिकरणयम नापं *थुलिंचाया* महत्त्वप्रति सजग जुयाः यानादीगु इनाप नं मननीय जू । वय्‌कलं च्वयादीगु दु -

आः ल्यन 'छाय् थुलिंचा ? वय्कःपिसं आः नं यक्व यक्व च्वयादी फुनि। तर थ्व 'थुलिंचा' थुलिंचा जूगु लेखकपिं मदय् धुंकुगुलिं मखु, न वय्कःपिसं हानं मच्वइगु जुयाः हे अथ्यनं थ्व 'थुलिंचा' थुलिंचा हे जुइ, थुकिया नापं मेगु छुं ल्यंपुल्यं दइ मखु; छाय्धाःसा थ्व फुक्क व बखतया रचना खः गबले स्वां पुयाः पलाः तय् माः, म्हुतुइ तिति यानाः खँ ल्हाय् माः च्वय्त ला खापा-खिपा ग्वयाः सुनां नं मखंक च्वने माः, नत्र ला मेपिसंजा छु खँ, थःथिथि इष्टमित्रपिंसं नं 'का मेगु ज्या सना च्वनि' धकाः न्वाय् धुंकइ। ....उकिं थ्व 'थुलिंचा' ला भ्मीगु नेपालभाषाया उगु अन्धकार-कालया 'ल्यंपुल्यं' जुयाः साहित्यया इतिहासे ल्यना च्वनिगु हे जुल, बरु छिकपिसं थ्व 'थुलिंचा'यात थः नालाः थुकिया व समर्थ लेखकपिनिगु, स्वम्ह स्वम्ह राणा-प्राइम्मिनिष्टरपिसं छात्तुछानाः थुत्था यानाः नं गंका तय् धुंकूगु सिसिथां थें ज्यागु कलमयात छिकिपिनिगु हार्दिक प्रेरणाया संजीवनी लुनाः चुलि जाय्केगु स्वय् माल, थ्व हे थ्व 'थुलिंचा' या सन्देश खः।

समालोचक रत्नध्वज जोशीजुं *थुलिंचा* सफूबारे च्वयादीगु दु -

थःगु मातृ-भाषाया लागी थःपिनि स्याःपिं छथ्वोःचा पासापिं मुना गथे जिमिसं १९९७ सालपाखे उगुं थुगुं मने वःगु खँ गद्यं पद्यं व चिट्ठीया रूपं थन, यले च्वया जुया, अथे हे जिपिं स्वयाः यक्व हे दँ न्ह्यःव नं यें छिकिपिसं प्रयत्न यानादीगु दु खनी। मनू आखिर सर्वत्र मनू हे खः, मातृ-भाषाया प्रेम मनुष्य मात्रया लागि स्वाभाविक खः। .... थ्व 'थुलिंचा' क्वचाय्क ब्वने खंगुलिं जिं थःत छ त्वाथः थहां वना च्वनागु अनुभव याना। कारण, जिं थुकिंयाना आपालं न्हूगु खँ सिल, थमं माला जुयागु बस्तु लँय् लुया वःगुथें हर्ष जुल।

साहित्यकार, समालोचक माधवलाल कर्माचार्यया धापूपाखें नं *थुलिंचा* गुलित ग्यं धैगु खँ स्पष्ट जुइ -

थुलिंचा' सफुलिं छगू नेपालभाषाया विशेष साहित्यिक युगया ऐतिहासिक प्रतिनिधित्व याय्त संगु खँ ला छखे हे तय्; उकिया नापं थुलि नं अवश्य धाय् फैगु खँ खः कि थुकें उगु बखतया नेपालभाषा प्रेमी सज्जन जनतय्गु वास्तविक तथा हार्दिक अवस्थाया प्रतिनिधित्व नं याय्त यक्को मात्राय् संगु दु। अज्ज धाय् धाःसा २००६ सालय् वयाः गुगु अनिवार्य पराकाष्ठाय् वःगु खः उगु क्रान्तिया प्रारूप तथा शुरु आँतया (अचेतन रूपं हे जूगु जूसां) छुं भचा व्यक्तिकरण थ्व 'थुलिंचां' यागु दु। न्ह्यागगु हे जूसां थ्व 'थुलिंचा' थुकथं उगु युगया अनुभव जुयाः लूगु छगू त्वाथः जुयाः थःगु हे तालं मनूतय्त विचार ब्युब्युं, लँ क्यं क्यं, प्रेरणा ब्यु ब्युं घ्वात्तुघ्वाना तक्क प्रचार जुयावं च्वनी।

नेपालभाषा काव्यख्यलय् रोमानीवादया धाःयात निरन्तररूपं न्ह्याकादीम्ह व नेपालीभाषाय् नं युगकविकथं नांजाःम्ह सिद्धिचरण श्रेष्ठया नं *थुलिंचा*बारे प्वंकादीगु बिचाः मननयोग्य जू -

भाषायागु प्रेमं कुत्तुकुलाः जकनं मखु थःक्य दुन्ययागु काव्यप्रतिभानं प्रेरणा वया कविता क्षेत्रेवय् त्यंम्ह नवयुवकया रुपे बैकुण्ठप्रसादजुयात भ्मीसं थुकी खनि। नापनापं उगु बखतया शासक, शासकवर्गतसें प्यना तःगु दासतायागु जाले लाना व कविं वाक्कुछिना थःगु छ्वैच्वंगु मियात स्याना छ्वये माली। न्ह्यागगु थजु आ व समय् मखु, थःगु प्रतिभायात विकास यानाः भाषा सेवा

यायुगुली छुं पं मदु । उकीं थ्व थुलिंचा उगु मछिंगु समयया थुलिंचा जूसां कवियागु थुलिंचा मखु । ....बांलाक विकास जुइ मलाकं भ्वाः जुयाः उखेंथुखें लाःपि वय्क:या साहित्यिक पासापिं श्रीबद्रिमानजु, श्रीविक्रमानन्द, श्रीगोरक्षबहादुर, श्रीचूडानन्द, श्रीपूर्णनारायण, श्रीभवानीभक्तसिंह आदि पिनिगु कविताय् नं पृथक विशेषता जा दैगु हे जुल, परन्तु शंकरलालजुयागु सुकुमार भावनां पाठकपिन्त विशेष आकर्षित याः ।

थुकथं तःम्ह साहित्यकार समालोचकपिन्सं न्ह्यथनातःगु धापूयात छकः बिचाः यानाः स्वलधाःसा *थुलिंचा*या छु विशेषता व महत्त्व दु धैगु बांलाक हे सीदइ । अथेसां थुकिया विशेषताबारे न्ह्यथनेबलय् थ्व काव्यसफू नेपालभाषा माध्यमिककालया कविया मुक्कं थःगु जक मखु, साहित्यया ख्यलय् उलि नां मजाःपिं पासापिनिगु कविता नं दुथ्याकातःगु न्हापांगु कविता-मुना खः । मांभाय्प्रति अनुरागी पासापिं मुंकाः मांभाषां खँ ल्हाय्गु नापनापं चिट्ठीपत्रपाखें बिचाःया आदानप्रदान, कविता च्वय्त ब्यूगु हःपा व सफूया रूपय् पिकाःगु आदियात नं थ्व काव्य-मुनाया विशेषताकथं काय्छिं ।

अन्तय्, *सज्जन हृदयाभरण* च्वयादीम्ह कवि सिद्धिदासया छुंछुं कविता, च्वय् उल्लेख जूगु *नेपाली-विहार*, *योगसुधा* व *थुलिंचा* सफुली च्वंगु आपालं कविता नेपालभाषाया दकलय् न्हापांगु पत्रिका *बुद्धधर्म व नेपालभाषाय्* नं पिदंगु दु । थुकिं यानाः धर्मादित्य धर्माचार्यया सम्पादनय् कलकत्तां पिदनाच्वंगु *बुद्धधर्म व नेपालभाषा* पत्रिकालिसे माध्यमिककालया च्वमिपिनि स्वात्तुगु स्वापू कायम जूवंगु खः ।

ग्वाहालि ज्वलं

अमात्य, सिद्धिदास, नेसं १०४०, *सज्जन हृदयाभरण* । बेतिया : च्वमि स्वयं ।

कर्माचार्य, माधवलाल, नेसं ११००, *जिगु मिखाय् साहित्यया छुं* । यें : नेपालभाषा परिषद् ।

धर्माचार्य, धर्मादित्य, नेसं १०४५-१०५०, *बुद्धधर्म व नेपालभाषा* ।

लाकौल, बैकुण्ठप्रसाद, नेसं ११०२, *थुलिंचा* । यें : तारा लाकौल ।

वज्राचार्य, फणीन्द्ररत्न (सं.), नेसं ११२३, *म्हसीका धलः* । यें : नेपालभाषा एकेदमि ।

शर्मा, शरदचन्द्र (सं), विसं २०५२, *जोग-मण्डलीका कवि र कविता* । काठमाडौं : पिलग्रिम्स बुक हाउस ।

सिंह, फत्तेबहादुर, नेसं १०९६, *नेपाली-विहार* । यें : फत्तेबहादुर सिंह ।

सिंह, फत्तेबहादुर, नेसं १०९९ 'नेपाली विहारया ऐतिहासिक पृष्ठभूमि', *जः*, १६ः ९ः १८२-१८७ ।

हृदय, चित्तधर, (मुंम्ह), नेसं १०९८, *योगसुधा* । यें : नेपालभाषा परिषद् ।

हृदय, चित्तधर, नेसं ११०२, *झीगु साहित्य* । यें : नेपालभाषा परिषद् ।

uuu

संकल्प वाक्य

- जीवनकुमार महर्जन

संकल्पया अर्थ प्रतिज्ञा, बाचा, दृढ निश्चय, छुं नं ज्या याय्‌गु अठोट खः । उकिं न्हापा छुं नं ज्या याय्‌त वा याइबलय्‌ उगु ज्या याःगु संकेतकथं अभिलेख तय्‌गु चलन दु । उगु अभिलेखय्‌ न्ह्यथंगु ज्या पूवंकेत प्रतिज्ञा याकेगुकथं संकल्प वाक्य च्वयाः तय्‌गु चलन दु । संकल्पा वाक्यबारे कोशय्‌ थुकथं च्वयातःगु दु –

संवत्सरायेने मास पक्ष पञ्चाङ्गमेव च ।
नवग्रहस्थितिं घस्रभागं महूर्तकान्त्विति ॥
स्वदेश भेदोंस्ततुल्याकामनासहितान् वदेत् ।
द्वीपेद्र मुकेद्र मुकेखण्डद्र मुके वर्ष च नीवृती ॥
असुके चामुके पक्षे गोत्र प्रवरमुच्चेरेत् ।
स्वनाम गातिनामान्तं द्विजाच्छर्म च वर्म च ॥

संकल्प वाक्य धैगु दान, व्रत, द्यः वा पितृपूजा आदिइ तछ्व, हाम्वः, जल, कुश ल्हातय्‌ कयाः सिद्धि कामनाया निंतिं ब्वनीगु वाक्य खः गुकी संवत्सर, अयन, महिना, पक्ष, ग्रहस्थिति, देय्‌या नां आदि दइ (पाण्डेय, २०५७)

नेवाः समाजय्‌ न्ह्यागु भिंगु ज्या याःसां प्रतिज्ञा वा भाकल याय्‌गु चलन दु । प्राचीन इलय्‌ छुं नं भिंगु ज्या (सतः, फल्चा, हिति, पुखू, देगः आदि दय्‌केगु वा भिंकेगु) याय्‌बलय्‌ उगु ज्या पूवंकेगु निंतिं प्रतिज्ञा याय्‌गु चलन दु गुगु प्रतिज्ञायात संकल्प याकेगु धकाः थुइकेगु चलन दु । संकल्प वाक्यदुने संवत्सर, काल, महिना, गोत्र, देय्‌या नां आदि न्ह्यथनातइ । थुगु वाक्ययात 'अद्य' काय्‌गु नं धाः । अद्यया अर्थ 'आः, थौं' खः । उकिं अद्य काय्‌गु धैगु 'आः, थौं' छुं ज्याया निंतिं तयार जुइगु खः उकिया लागि प्रतिज्ञा प्वंकेगु खः । अथे हे थुगु वाक्ययात प्राचीन अभिलेखय्‌ 'म्हलया वाक्य' धकाः न्ह्यथनातःगु दु । संकल्प वाक्ययात दुवालाः स्वय्‌बलय्‌ प्याब्वय्‌ ब्वथलेछिं –

१ पुण्यकाल
२ पुण्यभूमि

३ वास्तविकभूमि
४ पुण्यतिथि

तर अभिलेखय् वइगु दक्व संकल्प वाक्यदुने थ्व प्यता खँ न्ह्यथनातःगु खनेमदु । गुलिं अभिलेखय् 'ॐ अद्य' धकाः जक नं च्वयातःगु खनेदु । गनं तिथिमिति जक च्वयाः नं संकल्प वाक्य क्वचाय्कातःगु दु । ताःहाकलं व चीहाकलं यानाः थीथी कथंया संकल्प वाक्य अभिलेखय् च्वयातःगु दु । ताहाकःगु वा पूवंक च्वयातःगु संकल्प वाक्यदुने धाःसा च्वय् उल्लेख जूगु प्यतां खँ दइ । मल्लकालीन अभिलेखय् वःगु संकल्प वाक्ययात अध्ययन यानाः स्वय्बलय् निथी केन्द्र दय्काः च्वय्गु परम्परा खनेदु – पशुपति केन्द्रित व स्वयम्भू केन्द्रित ।

पशुपतियात केन्द्र दय्काः संकल्प वाक्य च्वइबलय् उगु थाय् पशुपतिया पूर्व, पश्चिम, उत्तर, दक्षिण गन लाःगु खः उगु वास्तविक थाय् न्ह्यथनेगु चलन दु । पशुपतियात केन्द्र यानाः च्वयातःगु प्रताप मल्लया अभिलेखय् संकल्प वाक्ययात थथे न्ह्यब्वयातःगु दु –

अद्य ॥ ब्रह्मणो दितीयपरार्घे श्वेतवरबहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे चतुर्युगस्य कले प्रथमपादे, जम्बूदीपे, भरतखण्डे, भारत वर्षे हिमवद्दक्षिणपादे नेपालमण्डले श्री पशुपतिसन्निधाने बासुकी क्षेत्र वागमत्याः पश्चिमकुले विष्णुमत्या पूर्वकुले श्रीगाङगुलपट्टने आर्य्यावर्त्त देशे श्रीमत् कान्तिपुर महानगरे काष्ठमण्डप स्थाने इहैव पुण्यभूमि ॥ मार्गशिलमासे कृष्णपक्ष ॥ पंचम्यान्तिथौ ॥ अश्लेष नक्षत्रे ॥ ऐन्द्रयोगे ॥ सोमवासरे विच्छरासि गते सवितसि ॥ कर्क्कत रासि गते चन्द्रमसि ॥ तस्मिन दिने ॥

(टण्डन, २०५६: ७३)

(१) पुण्यकाल

च्वय् उल्लेख जूगु संकल्प वाक्यय् *ब्रह्मणो दितीयपरार्घे श्वेतवरबहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे चतुर्युगस्य कले प्रथमपादे* तक पुण्यकालया विवरण खः । थुकी ब्रह्माया आयु दितीय परार्घेय् थ्यंगु खँ न्ह्यथनातःगु दु । पुराणकथं ब्रह्माया आयु १०० वर्ष जुइ धकाः धयातःगु दु । १०० वर्षतक ब्रह्मां सृष्टिया ज्या न्ह्याकी । मानववर्ष व ब्रह्माया वर्ष छगू हे मखु । ब्रह्माया वर्ष १-५० तकयात प्रथमपरार्घ धकाः धाय्गु यानातःगु दुसा ५१-१०० तकयात दितीयपरार्घ धकाः धाय्गु चलन दु । अथे हे 'श्वेतवराहकल्पे' कल्प धैगु ब्रह्माया छन्हु खः । १ कल्प बराबर मानववर्ष ४,२९,४०,८०,००० जुइ । ब्रह्माया २८ औं दिनया नां 'श्वेतवराहकल्प' खः ।

१ कल्प	=	१४ मन्वन्तर
१ मन्वनतर	=	७१ महायुग
१ महायुग	=	४ युग
४ युग	=	१०,८०,००० मानव वर्ष

छगू कल्पदुने १४ मन्वन्तर दइ । वैवश्व मन्वन्तर धैगु न्ह्य्गूगु मन्वन्तरया नां खः ।

मन्वन्तरया नां

१ स्वायम्भु मन्वन्तर

२ स्वरोचिष मन्वन्तर
३ औतमी मन्वन्तर
४ तामस मन्वन्तर
५ रैवत मन्वन्तर
६ चाक्षस मन्वन्तर
७ वैवश्वत मन्वन्तर
८ सावर्णि मन्वन्तर
९ दक्ष सावर्णि मन्वन्तर
१० ब्रह्म सावर्णि मन्वन्तर
११ धर्म सावर्णि मन्वन्तर
१२ रुद्र सावर्णि मन्वन्तर
१३ रोच्य/देव सावर्णि मन्वन्तर
१४ भौत/इन्द्र सावर्णि मन्वन्तर

(www.wikipedia.org/wiki/मन्वन्तर)

सत्ययुग, त्रेतायुग, द्वापरयुग, कलियुग थ्व प्यंगू युगदुने प्रत्येक युगय् नं प्यंगू पाद दइ । थुगु संकल्प वाक्यय् कलियुगया प्रथम पाद न्ह्यथनातःगु दु । थुगु वाक्यया पुण्यकालयात दुवालेबलय् थथे खनेदु –

परार्ध	-	दितीय
कल्प	-	श्वेतवराह
मन्वन्तर	-	वैवश्वत
युग	-	कलि
पाद	-	प्रथम

(२) पुण्यभूमि

'जम्बूदीपे, भरतखण्डे, भारत वर्षे हिमवद्दक्षिणपादे' थ्व पुण्यभूमिया अंश खः । पुराणय् न्ह्यगू द्वीप धकाः थुकथं न्ह्यथनातःगु दु - जम्बुद्वीप (भारत, नेपाल), शाकद्वीप (इण्डोचाइना, श्याम), कुशद्वीप (इरान, इराक), प्लक्षद्वीप (भूमध्य सागर), पुष्करद्वीप (जापान), शाल्मलीद्वीप (अफ्रिका), कोञ्चद्वीप (युरोप, कृष्णसागर) । थुपिं न्ह्यगू द्वीपमध्ये नेपाल जम्बुद्वीपय् लाःगु जुल ।

पूर्व-पश्चिम समुद्रं समुद्रतक, उत्तरय् हिमालतक व दक्षिणय् विध्याञ्चलतकयात 'भारतवर्ष' धाय्गु चलन दु । थुगु भारतवर्षया छगू प्रान्त वा राज्य खः 'भरतखण्ड' । थुगु प्रान्त हिमवत्या दक्षिण दिशाय् लाः । थुगु वाक्यया पुण्यभूमियात दुवालेबलय् थथे खनेदु –

द्वीप	-	जम्बु
वर्ष	-	भारत

खण्ड	-	भरत
दिशा	-	हिमवत् दक्षिण

(३) वास्तविक भूमि

नेपालमण्डलया पशुपतिसन्निधाने धकाः पशुपतियात केन्द्रविन्दु दय्काः वास्तविक भूमि न्ह्यब्वयातःगु दु । थुकी बासुकी क्षेत्रया वागमती खुसिया पश्चिमय् लाःगु व विष्णुमती खुसिया पूर्वय् लाःगु कान्तिपुर महानगरया गाङगुलपट्टन धैगु थाय् वास्तविक भूमिया रूपय् न्ह्यथनातःगु दु । थुगु वाक्यया वास्तविक भूमियात दुवालेबलय् थथे खनेदु –

देश	-	नेपालमण्डल
देवस्थान	-	पशुपति
क्षेत्र	-	वासुकी
खुसि	-	वागमती
नगर	-	कान्तिपुर
स्थान	-	गाङगुलपट्टन

(४) पुण्यतिथि

संकल्प वाक्यय् दकले लिपा पुण्यतिथि न्ह्यब्वय्‌गु चलन दु । थुगु वाक्यया पुण्यतिथिया रुपय् मंसीर कष्ण पक्ष सोमवार, अश्लेषनक्षत्र, ऐन्द्रयोग, कर्कटराशि न्ह्यब्वयातःगु दु । जयप्रकाश मल्लया थुगु अभिलेखया पुष्पिका वाक्यय् सम्वत् ८८३ मार्गशिल वदि ५ शुभं धकाः च्वयातःगुलिं नेसं ८८३ मंसीर कृष्ण ५ थुकिया पुण्यतिथि खः । थुगु वाक्यया पुण्यतिथियात दुवालेबलय् थथे खनेदु –

महिना	-	मार्ग
पक्ष	-	कृष्ण
तिथि	-	पंचमी
नक्षत्र	-	अश्लेष
योग	-	ऐन्द्र
राशि	-	कर्कट

अथे हे स्वयम्भूयात केन्द्रविन्दु दय्काः च्वयातःगु संकल्प वाक्य थथे दु –

ॐ अद्य वराहकल्पे वैवस्वतमनोतरे करिजुग्य भलथखण्ड जाम्बुद्विपे हेमुपादे बाशसकि क्षत्रः हेमालयायां दखिनपाश्व संखलपर्ब्बतस्य सनिपेः श्री सम्बुराकारमंदरे उपछ्छदोहेक्षत्रे ग्वपुछ्छपर्ब्बतः श्रीश्वयभूचैत स्थाने अस्तवैतरागनिधाने नेपालदेशे वार्ग्लमत्या पूर्ब्बकुरे श्रीविरुपाक्षदेवाता निवासित्रे खगानगाः श्री ३ गुह्यजोगश्वरि रक्षकरेः श्री ३ पशुपतिसनिधाने आर्य्याव्वितदेशे श्री मध्यपुरि स्थाने श्री ३ वालकुमारि प्रितिन निवासित्रे । रखेकरे देशे ॐ अद्य युखमविधाना माघमास्य शुक्ल पक्ष द्वादश्यान्तिथौ

वृहस्पतिवालसरे आन्द्रानक्षेत्र, प्रितिजोग, जथाकर्न महुतरे मकरासि, सवितरे मिथुरासि चन्द्रमसि । (राजवंशी, २०४१: १०)

थुगु संकल्प वाक्य मध्यपुर बालकुमारीइ च्वंगु नेसं ८५२ माघशुदि १२ या ताडपत्रय् च्वयातःगु तमसुकया छब्व खः । थुकी स्वयम्भू पर्वत (गोपुच्छपर्वत)यात केन्द्र दय्काः संकल्प वाक्य च्वयातःगु खः । ब्रह्माया दितीय परार्घ, श्वेतवराहकल्प धकाः न्ह्यमथंसे वराहकल्प, वैवस्वत मन्वन्तर, कलियुग धकाः पुण्यकालयात न्ह्यथनातःगु दु ।

पुण्यभूमि कथं जम्बुद्विप, भरतखण्ड, हिमालया दक्षिण धकाः च्वयातःगु दु । अथे हे शिवपुरी लिक्क द्विप थें च्वंगु स्वयम्भू पर्वत, स्वयम्भू चैत्य स्थानय् वागमतिया पूर्व पाखे मध्यपुर धकाः वास्तविक भूमिया विवरण बियातःगु दु । पुण्यतिथिकथं माघ शुक्ल १२ बिहिवार आन्द्रा नक्षत्र, प्रितियोग, मिथुन राशि च्वयातःगु दु ।

पुलांगु अभिलेख (पत्र, ग्रन्थ, ल्वहंपौ)या अध्ययन याय्बलय् संकल्प वाक्ययात पूर्ण वा संक्षिप्तरूपं न्ह्यब्वय्ग् चलन दु । संकल्प वाक्ययात दुवालाः स्वय्बलय् प्राचीन ईया भौगोलिक रूपरेखायात अध्ययन याय्गु निंतिं महत्त्वपूर्ण ज्वलंया रूपय् काय्छिं । अथे हे नेपालमण्डलया थीथी थाय्या अभिलेख अध्ययन याय्बलय् संकल्प वाक्यदुने वास्तविक भूमि न्ह्यथनेगु भ्वलय् थनया थाय्या नां न्ह्यथनेगु चलन दुगु कारणं उगु ईया स्थाननाम अध्ययन याय्त महत्त्वपूर्ण स्रोत जूवंगु दु ।

संकल्प वाक्य धैगु संकल्प याय्गु जूगुलिं मूज्या मूवंकेगु निंतिं प्रतिज्ञा वा बाचा याय्गु हे थुगु वाक्यया मू उद्देश्य खः ।

लिधंसा ज्वलं

टण्डन, गोविन्द, विसं २०५६, *पशुपतिक्षेत्रको सांस्कृतिक अध्ययन,* भाग-२ । काठमाडौ : पशुपति विकास कोष ।

पाण्डेय, फणीन्द्रप्रसाद, विसं २०५७, *संस्कृत नेपाली बृहत् शब्दकोश*। दाङ : महेन्द्र संस्कृत विश्वविद्यालय।

राजवंशी, शंकरमान (सं), २०४१, *भूमिसम्बन्धी तमसूक-ताडपत्र,* भाग-२ । काठमाडौ : राष्ट्रिय अभिलेखालय ।

www.wikipedia.org/wiki/मन्वन्तर/ accessed on 4-07-2016

u u u

खमू

- काजीमान डंगोल

स्वनिगलय् परम्परागत मौलिक नेवाः कृषि पद्दती बुँइ उत्पादन जूगु वा, छ्वः, कःनि आदि थीथी अन्न छैंय् यंकेगु व छैंथासं बुँइ यंकेमाःगु थीथी सामान साः, थलबल, लवःकवः आदि तयायंकीगु छगू साधन खः खमू । खमूया पूर्वरूप 'खवमुलि' खः । 'खवमुलि'या चीहाकःगु रूप हे 'खमू' खः । थुकियात गुलिसिनं 'खःमू' नं धाइ । खमू धाय्मात्रं निपा दइ धैगु थुइकेमाः छाय् धाःसा थ्व ज्वः खाकेमाःगु वस्तु खः । छपु हे न्वःया निखेरं च्वतय् छपा-छपा तयाः खिपतं हिनाः सन्तुलित जुइक कुबियाः यंकेगु याइ । नेपालय् विशेष यानाः खमू कुबीपिं नेवाःत खः तर खमूया आकारप्रकार पाःसां तराइपाखेया थारु जाति व मेपिंसं खमू कुबी थें कुबियाः सामान ल्ह्ययाच्वंगु खनेदु । टोकरी, ढकि आदी हँय्, ख्यँय् तयाः कुबियाः बजारय् मीहइगु भ्मीसं खनाच्वनागु दु । अथे हे नेपालं पिने दक्षिण-पूर्वी एसियाया जापान, कोरिया, चीन, भियतनाम, कम्बोडिया, इण्डोनेशिया आदि थीथी देशय् नं खमू कुबीगु चलन दुगु भ्मीसं सफू, पत्रपत्रिकाय् खनाच्वनागु दु । अथे कुबीगु प्रविधि, तौरतरिका थःथःगु देशय् थःथःगु आवश्यकताकथं विकास जुयाच्वंगु दइ । नेपाःया सन्दर्भय् स्वनिगःया नेवाः किसानतय् दथ्वी प्रचलित थ्व खमू थाय्गु, कुबीगु प्रविधि, तौरतरिका छगू विकसित प्रविधि खः । थ्व नेवाः सभ्यता खः, कृषि संस्कृतिया सम्पदा खः । अले नेवाःतय्गु म्हसीका व पहिचान नं खः । थौंस्वयां ३५-४० दँ न्ह्यःतक प्रचलनय् दनिगु थ्व खमू कुबीगु चलन साइकल, ट्राक्टर, मोटर आदिं सामान ल्ह्ययगु जुयावसेंलि खमूया प्रचलन मदयावन । थुकिया अस्तित्व लोप जुजुंवन । तीब्रगतिं न्ह्यानाच्वंगु शहरीकरणया कारणं स्वनिगलय् जग्गा म्हो जुयावनाच्वंगुलिं खमूया आवश्यकता नं मदयावंगु खः । तर शहरी क्षेत्रय् खमू न्हनावंसां गांगामय् धाःसा रूप, आकार पाःसां खमूया प्रचलन दनि । छुं दँलिपा गांगामय् नं खमूया छ्यलाबुला मदयाः न्हनावनीगु सम्भावना खनेदु । उकिं भावी पुस्ताया निम्तिं भ्मीगु सभ्यता, सम्पदा, संस्कृति इतिहासया अध्ययनया लागि नं थज्याःगु विषय च्वयाः रेकर्ड यानातय्माःगु आवश्यकता दु । खमू थीथी प्रकारया दु –

१. दोखमू

दोखमूयात गनंगनं 'दोलाखमू' नं धाय्गु याः । दोखमू पहितय्सं तिंयात चिचीबलाः यानाः

फायाः थानातइगु खः । चाकःलाक १२-१४ इञ्चति जाः अले च्वय् २०-२२ इञ्चति व क्वय् १५-१६ इञ्चति ब्यासया चाकः तयाः ख्वातुक थानातइ । च्वय्-क्वय् प्वता दइ । व हे प्वतायात किसानतय्सं २-२.५ इञ्चति पाक्क चाःहीक, बल्लाक पौबालां चिनातइ । थुकियात 'क्वदाय्गु' धाइ । प्वता सालसिँयागु तइगु जुयाः 'सालप्वता' धाइ । न्वलय् हिनेत ज्याछिंक उतिन्यंक पाः तयाः ६-७ फिटया निपू नालुखिपः घानातइ । उकियात 'कुपा' धाइ । दोखमू सामान्यतः भिफा-भिंनिफा न्ह्यंक थानातइ । छुं भचा अप्वः म्हो न्ह्यनीगु नं दइ । खास यानाः दोखमू सामाज्यां वा कुबीत छ्यलीगु खः । ख्वातुक थानातइगु जुयाः थुकिं वा ज्वइमखु । वा कुबीगु बाहेक सांस्कृतिक ज्याखँ - मांबौया ख्वाः स्वःवनीबलय्, स्वन्तिबलय् म्हपूजा, किजापूजा याःवनीबलय्, लत्या, दकिलाया कु यंकीबलय् व तापाक द्यके वनीबलय् पूजाज्वलं, सगंज्वलं, नसाज्वलं आदि सामान तयाः कुबियाः यंकेगु नं याइ । पुलां जुलकि मनू सीबलय् नौ चुइकेत थुकी नौ तयाः यंकेत नं थ्व खमू छ्यली ।

२. भाराखमू

थ्वयात गुलिसिनं 'भाटाखमू' नं धाय्गु याः । थ्व खमू १ फूटति जाः, २ फुटति ब्यासया चाकः तयाः करीब ०.५ इञ्चति ह्वःह्वः तयाः पं, तिंया बालां थानातइगु खः । विशेष यानाः साः कुबीत थ्व खमू छ्यलीगु खः । न्हापा-न्हापा रासायनिक साः मवःनिगु इलय् बुँइ बालीनाली पीत फै, च्वलय्, खा, हँय्, सा, मेय् आदि पशुपंक्षीतय्गु मलमूत्र साःया रूपय् तइगु खः । अज्याःगु गःसाः थ्व खमुली तयाः कुबियाः बुँइ यंकीगु खः । अथे हे न्हापा सु, छ्वालि, कःनिमा, मुस्यामा आदि दुयाः जा थुइगु जुयाः उकिं पिहांवइगु नौ (खरानी) स्वाहाने तःलय् म्हुयातइगु, नौगालय् मुंकातइगु व उकी मानवमूत्र समेत ल्वाकज्यानाच्वनीगु जुयाः साः जुइगु व अज्याःगु साः नं व हे भाराखमुली तयाः कुबियाः बुँइ तय्यंकीगु खः । अथे हे साः दय्केया लागि न्हापा भारा सिलीबलय् लः वनीगु ध्वं हाइगु थासय् गाः म्हुयाः सु, घाँय्म्वः आदि लायाः फिनाःतइगु खः । व हे सु घाँय्म्वः छुं हप्तालिपा ध्वगिनाः साः जुइ । अज्याःगु साः नं व हे खमुली तयाः ल्ह्यइगु खः ।

३. चौखमू

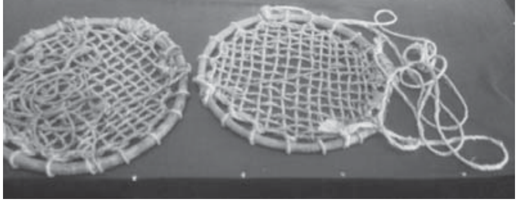

चौखमू धाय्बलय् चकंगु ०.५ इञ्चति ह्वःह्वः तयाः करीब २०-२२ इञ्चति ब्यास दय्क चाकःलाःगु पोटा तयाः चाकःलाक थानातइगु खमू खः । थ्व खमुली दोखमू, भारा खमुली थें जाः, पःखाः, दइमखु । चौखमू नं स्वथी दु -

३.१ कँ कुबीगु चौखमू

थ्व खमूयात पौग्वाःति चौखमू नं धाय्‌गु याः । पौबालां ग्वाःति कयाः अर्थात् पौबालां ग्वयाः सःखिया खिपतं थानातइगु, केतकिया खिपतं ग्वाःति कयाः सःखिया खिपतं थानातइगु नं दु । थ्व खमू मेगुस्वयां सफा जुयाः भचा बांलाइगुया नापं बः नं लाइ । प्याकेगु मयात धाःसा छकः थाय्‌बलय् १२-१३ दँतक ज्या ब्यू । थ्व खमू खास यानाः कँचा कुबीत जक छ्यली । थ्व खमू मेमेगु चौखमूस्वयां भचा तःपा जुइ ।

३.२ साधारण चौखमू

थ्व खमू न्ह्यिंन्ह्यिं बुँइ वनेत छ्यलीगु खमू खः । बुँइ वनीबलय् लःथल, थ्वँथल, बजिद्याः नापनापं ज्या याय्‌त माःगु लवःकवः आदि थ्व खमुली तयायंकेगु याइ । थ्व खमू मेमेगु ज्याय् नं छ्यली । थ्व खमू कँ कुबीगु खमूस्वयां छुं भचा चीपा जुइ । थ्व खमू सुखिपतं ग्वाःति कयाः सुखिपतं हे थानातइ । बनकेत, केतकिया खिपः कुपा तयातइ । गुलिसिया नालुखिपः हे तयातइ । कुपा धैगु न्वलय् हिनेत तयातइगु खिपः खः । सुखिपतं थानातइगु जुयाः तःदँतक ज्या बीमखु । दँबदँ दतकि हाकनं-हाकनं थाय्‌गु याइ ।

३.३ चीपागु चौखमू

थ्व खमू भन् चीपागु खमू खः । थ्व खमू १४-१५ इञ्चति ब्यास दय्‌क थानातइ । थ्व खमू नं सुखिपतं थानातइ । थ्व खमू छेँ, पःखाः, टहरा आदि दनीथाय् ज्यामितय्‌सं अप्पा, चा, लः टिन आदि कुबीत छ्यलेगु याइ ।

४. बापा खमू

करीब ६-७ इञ्चति जाः व १.५ फिट ति ब्यासया चाकः तयाः भाराखमू थें हे ह्वःह्वः तयाः तिं, पंया बालां थानातइगु खमूयात बापा खमू धाइगु चलन दु । थ्व खमू धौबन्जाःतय्‌सं छ्यलीगु खः । थुकिइ धौ तयाः बजारय् मीयंकी । धौ मियाः छेँय् वनीबलय् सा, म्येय्‌यात घाँय् लयाः व हे खमुली तयाः यंकेगु याइ । थज्याःगु खमू थौंकन्हय् नं गनं-गनं बजारय् तरकारी मीयंकीपिं मनूतय्‌सं छ्यलाच्वंगु खनेदु ।

५. बाक्चूचा

थ्व खमू नं दोखमू थें हे तिंबालां ख्वातुक्क थानातइगु खः । थुकिया जाः ६–७ इञ्चति दइ । थ्व खमुली दोखमुली थें हे च्वय्-क्वय् प्वता तयाः पौबालां क्वात्तुक चिनातइ । थुकिया ब्यास नं अथे हे २०-२२ इञ्चति दइ । बुँइ वनीबलय् लवःकवः थलबल, नसाज्वलं आदि थ्व खमुली तयाः ल्ह्ययय्‌गु याइ । तर थ्व खमूया प्रयोग तसकं हे म्हो जक जू । मेगु थें यक्व चलनचल्ती मवः ।

६. सीचा

सीचा धैगु खमू हे ला मखु तर खमुलिं थें हे ज्या काइगु खिपःया छगू वस्तु खः । नैंक्यापा बनकेत वा केतकिया सुका पिकयाः ह्वःह्वः तयाः थानातइगु छगू प्रकारया जालि खः । तःलय् प्यंचाः तयाः थानातइगु

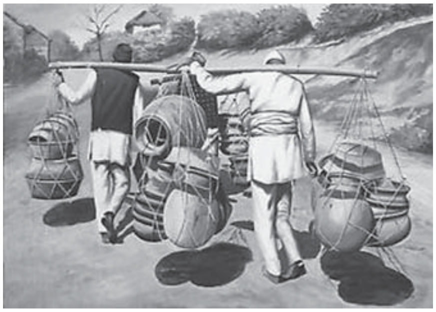

थ्व सीचाय् ज्यापुत, नेवाः किसानतय् सिन्हाज्यां वा पीबलय् थ्वँघौ (थ्वँथल), ल्वसाघासा दुगु भ्यगः आदि चायागु थलबल तयाः बुँइ यंकीगु खः । अथे हे छैंनं पिने ख्यःभ्वय् वनीबलय्, थ्वँघौ, तःखाः-भ्यगः आदि थुकी हे तयाः सुरक्षितसाथ यंकीगु खः । कुम्हाःतय् चायागु थलबल बजारय् मीयंकीबलय् नं थुकी हे तयायंकीगु खः । खमुली तयाः यंकेगुसिबें थुकी तयाः कुबीगु सुरक्षित जू धाइ । स्वनिगःया नेवाःतय् थ्व सीचाय् लःघः तयाः कुबियाः जात्रापर्व, मेलाय् भक्तजनतय्त लः त्वंकःवनेगु चलन नं दु । तराईपाखे नं थज्याःगु हे सीचाय् धौ, घ्यःया ठेकी आदि तयाः कुबियाः यंकेगु चलन दु ।

न्वः

खमूया खँ ल्हाय्बलय् न्वः नं लिसेलिसें वइ । न्वः मदय्क खमूया ज्या पूवनीमखु । अथे हे खमू मदय्क न्वःया ज्या नं पूवनीमखु । उकिं न्वः व खमू धैगु नापनापं दय्माःगु वस्तु खः । न्वः व खमू थवंथवय् परिपूरक खः । छुं नं वस्तु छगू थासं मेगु थासय् यंकेत न्वःया निगू च्वतय् निपा खमूया खिपः (कुपा) निखे हिनाः कुबियाः यनेमाःगु जुयाः न्वः व खमू नितां नापं तयातय्माःगु वस्तु खः । खमू थें न्वः नं थीथी प्रकारया दु ।

(क) सिँन्वः

थ्व न्वः खाइबःसि, चँसिँ आदि सिँयागु दय्कातइगु खः । थुकियात ‘ख्वनान्वः’ नं धाय्गु याः । बसिला, खुकुरी आदि ज्याभलं ख्वानाः दय्कातइगु जुयाः शायद ‘ख्वनान्वः’ धाःगु जुइफु । थ्व न्वः ५-६ फिटति ताःहाकः जुइ । थुकिया निगू नं च्वः ६/६ इञ्चति च्वाउँक दय्कातइ । गनंनिसें च्वाउँसे च्वनावनीगु खः उगु थासय्लाक अर्थात् च्वाउँगु भागं दुने खिपः तक्यंकेकथं निगू ब्वय् नं सिँयागु गौचा दय्कातइ । थुकिं याना कु चिनातइगु खिपः स्वाय् हाइमखु । थ्व न्वः छ्वमा, कःनिमा, स्वाःमा (मुस्यामा) आदि वस्तु कुबीत छ्यलेगु याइ ।

(ख) म्हैँन्वः

थ्व न्वः नं सिँयागु हे खः । थ्व न्वः ३.५/४ फुटति जक ताःहाकः जुइ । थ्व न्वःया ब्वहलय् लाइगु ब्व अर्थात् दथुया ब्व कुबीत सुविधा जुइकथं छुं भच्चा चाःतुइक दय्कातइ । थ्व न्वःया सिथय् निखेरं म्हैँ (बोरा) स्वाय्हायाः मवनीकथं नँयागु प्याकिं तानातइ । जाकि, बजि, बूबः आदि म्हैँय् तयाः कुबियाः मीयंकीपिं बन्जाःतय्सं थ्व न्वः छ्यलीगु खः ।

(ग) सुकान्वः

थ्व पंयागु न्वः खः । थ्व न्वः मेमेगु न्वःस्वयां ताःहाकः जुइ । थुकीया हाकः करीब ८-९ फुटति

दइ । थ्व ग्वःन्वः अर्थात् ग्वःलाःगु न्वः खः । थुकिया ब्यास करिब ३-४ इञ्चति दइ । थ्व न्वः सु कुबीत छ्यलीगु खः । सुया कु अर्थात् भारी तःधं जुइगुलिं कुबीम्ह मनूयात ओता (Space) गाइकथं न्वः नं मेमेगु न्वःस्वयां ताःहाकःगु हे छ्यलीगु खः । सु कुबीत छ्यलीगु जुयाः थुकियात गुलिसिनं 'सुकुन्वः' नं धाय्गु याः ।

(घ) त्वाःन्वः

थ्व न्वः नं पंयागु हे खः । सुका न्वः थें थ्व नं ग्वःलाःगु हे न्वः खः तर सुका न्वः थें थ्व ताःहाकः जुइमखु । थ्व करीब ५ फुटति जक दइ । न्वःमध्ये अप्वः प्रचलनय् दुगु न्वः थ्व हे खः । थ्व न्वः खमू कुबीत प्रयोग याइगु खः । दोखमू, भाराखमू, चौखमू न्ह्यागु हे खमू कुबीमाःसां थ्व हे न्वः छ्यलीगु खः । सीचा नं थ्व हे न्वलय् कुबीगु खः ।

(ङ) बाफलाःन्वः

थ्व पंयागु ग्वःन्वःयात फायाः बाफलाः यानातइगु न्वः खः । थ्व न्वः नं त्वाःन्वः थें ५ फुटति जक दइ । अप्वः बोझ दुगु झ्यातुक कुबीत थ्व न्वः प्रयोग मयाः । थ्व न्वः खास यानाः छेँ, पःखाः टहरा आदि दय्कीथाय् ज्यामितय्सं चा, अप्पा लःटिन आदि कुबीत छ्यलेगु याः । द्यःलातय्सं लँ, ननि, चुकय् बँ पुनाः सफा यानाः मुनायंकीगु धू, फोहर आदि खमुली तयाः कुबीबलय् थ्व न्वः प्रयोग याः ।

u u u

नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया जर्नल नेपालभाषा ग्यसुलाक्क पिदने फय्मा ।

Indrabir Maharjan
Proprietor

SHANTI PHARMA

Pulchowk, Bus Stop, Lalitpur
GPO Box : 9103, Kathmandu
Tel : 5520929, 5546777
E-mail : lax_nani@hotmail.com

Residence
Bhola Dhoka, Sukra Path, Lalitpur, Nepal
Mobile No. 9851050983
Tel : 5525143, 5535718

चित्लाङ्ग बलामिभाय्‌या वर्ण

- डा. ओमकारेश्वर श्रेष्ठ

(थ्व च्वसु पुण्यराज बलामिया सूचनाया आधारय् तयार जूगु खः)

न्ह्यखँ

चित्लाङ्ग (२७° उ, ८५° १०' पू, व १७३२' जाः (एचएमजी १९९५ : २७८५ डी) । नेपाःगाःया नैऋत्य (दक्षिण-पश्चिम) कोणय् लाःगु छगू गाविस खः । थ्व गाविस छगू उपत्यका खः । थन गमाल, गोपाली व बलामि जाति गाक्क हे दु । गोपाली जातिया मुल थाय् टिस्टुङ्ग खः । गमाल यल भाय्‌लिसे यक्व ज्वःलाः। चित्लाङ्गया बलामिभाय्‌या अध्ययन मजूनि । थन थुकिया वर्ण क्वःछीत्यनागु दु ।

१. बलामि सु खः ?

चित्लाङय् दुगु लोकआख्यानकथं बलामि खँग्वः 'बा' (half), लँ (way) व 'मि' (man) पाखें वःगु जुइमाः। छेँनं बुँइ वंबलय् बच्छि लँ थ्यंकाः बूम्ह मचा जूगुलि 'बालँमि' धाधां बलामि जूगु जुइमाः । संस्कृतभासं बलया अर्थ 'robust, strong' खः। थुमिसं मल्ल सेनाय् थःगु बहादुरी क्यंगुलिं बलामि धाःगु जुइमाः । वय्‌कःपिसं याइगु सिँ फाय्‌गु ज्यां नं थ्व खँया पुष्टि जू । बलामित जवंखवं दुगु बस्ती जुयाः हे 'बालाजु' जूगु जुइमाः (तोफां २००७: २१८-२१९) ।

बलामि सु खः धैगु न्ह्यसःया लिसलय् रामदेव रायदनुवार (२०६१: १९ (२०)या धापू थन अक्षरसः अनुवाद न्ह्यब्वय् । "तिरहुतिया जुजु हरिसिहदेवयात अनया प्रधानमन्त्री चण्डेश्वर ठाकुरं नेपाःगाः त्याकेत न्ह्याकूगु ग्वसाःया भ्वलय् रुद्र मल्लया केहेँमय्‌जु देवलदेवीलिसे इहिपा याकाः सिमरौनगढ लिहांवंबलय् छुं भतीचा फौज नेपाःगालय् स्वयत त्वःतूगु खः । व पुचःयात आः "पहरी" जातिया नामं म्हसीकाच्वंगु दु । निक्वःगु खुसी गयासुद्दीन तुगलकं सिमरौनगढय् हमला याःबलय् पहाडय् बिस्युंवंपि फौजीत दनुवारया नामं म्हसीकाच्वंगु दु । स्वक्वःगु खुसी जुजु हरिसिंहदेवलिसे नेपाःगाः (पहाड उपत्यका) दुहांवःपिं भाइभारदारत आः कच्छाडे राई दनुवारया नामं म्हसीकाच्वंगु दु । प्यक्वःगु खुसी स्थितिदेवलिसे जन्तीकथं सप्तरीया तागाधारी दनुवारत वन, आः उमित नेपाःगालय् बलामि (भलादमी) धाय्‌गु चलन दु । उमित आः नं सप्तरीइ च्वंपिं क्षेत्रीया अपभ्रंश खप्तरी बस्नेत क्षत्री धाइगु तसकं यः ।"

थौ वया: तसकं बल्ला:पिं जुगुलिं बल्ला:+मि वा बलामि (strong: बल) (जोशी: सहलह १११२) जुल ।

२. बलामि गन-गन दु ?

थुपि मूलत: चित्लाङ्ग गाविसया माझगाउँ (वार्ड नं ५), कुच्बु (वार्ड नं ४), अम्पुडोल (वार्ड नं ६), कबुगाउँ (वार्ड नं ४), तौखेल (वार्ड नं ६), ब्रमुटोल (वार्ड नं ८)य् च्वनाच्वंगु दु । नुवाकोट जिल्लाया ओखरपौवा गाविसया कागतीगाउँ, यैँया बालाजु, बाइसधारा, सीतापाइला, सतुङ्गल, थानकोट तेकानपुर, फर्पिङ्गय् नं थुपिं ख्वातुक्क खनेदु । थुपिं चित्लाङ्ग गाविसय् जक थ्यंमथ्यं ६००० दु । गेरार्ड तोफांजुया अनुमानय् नेपालन्यंक याना: १५००० ति दय्मा:।

३ बलामि वर्ण

नेपालभाषा चीन-सँय् परिवारया सँय्-बर्मेली कचाया भाय् ख:। चित्लाङ्ग बलामि नेवा:भाय्या छकचा ख: । थीथी तिब्बत-बर्मेली भाषाय् स्वयां थुकिया ध्वनि भतीचा पा: । थ्व भासाय् दन्त्य त-वर्ग व मूर्धन्य ट-वर्गय् मपा:। उकिं वर्ण क्व:छीगुली उच्चारणकथं त वर्गयात मूलवर्ण (Default phoneme) नालाकयागु दु । अल्प व महाप्राण, अघोष व सघोषय् पा: ।

३.१ बाग्व:

थ्व भाषाय् २५ग: बाग्व: दु । स्पर्शी (Plosive १२), स्पघर्षी (Affricate ४), नासिक्य (Nasal ४), रणित (Trill १), संघर्षी (Fricatives २), अन्तष्ठ (Approximant २) व पार्श्चिक (१ ग:) ख: ।

उच्चारण थाय्	उच्चारण पह					
	प्राणत्व	द्वयोष्ठ्य	दन्तमूलीय	तालव्य	कण्ठ्य	काकल्य
स्पर्श	अ	प् फ्	त् थ्		क् ख्	
	म	ब् भ्	द् ध्		ग् घ्	
स्पघर्षी	अ		च् छ्			
	म		ज् झ्			
नासिक्य	अ	म्	न्			
	म		न्ह्			
संघर्षी			स्			ह्
रणित			र्			
अन्तष्ठ		व्		य्		
पार्श्चिक			ल्			

३.१.१ लघुतम युग्म

(अ) स्पर्शी

चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभासाय् १२गः स्पर्शी : ओष्ठ्य ४, दन्तमूलीय ४, व कण्ठ्य ४गः सः दु ।

(क) ओष्ठ्य

/प्/	पँः	
/फ्/	फँ	
/ब्/	बँ	[b^̃]
/भ्/	भः	

(ख) दन्तमूलीय

/त्/	[t]	तुः	[tu:]	'mustard'
/थ्/	[th]	थुः	[thu:]	'blow pipe'
/द्/	[d]	दुः	[du:]	'palanquin'
/ध्/	[dh]	धः	[dh ^:]	'canal'

(ग) कण्ठ्य

/क्/	[k]	की	[ki:]	'insect'
/ख्/	[kh]	खी	[khi:]	'plain'
/ग्/	[g]	गाः	[ga:]	'pit'
/घ्/	[gh]	घाः	[gha:]	'wound'

(घ) स्पघर्षी

स्पघर्षी ४गः दु।

/च्/	[ts]	चः	[ts^:]	'ring'
/छ्/	[tsh]	छः	[tsh^:]	'Nepali onion'
/ज्/	[dz]	जः	[dz^:]	'full'
/झ्/	[dzh]	झः	[dzh^:]	'depth'

(ङ) नासिक्य

चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभासाय् ओष्ठ्य १, दन्तमूलीय १, महाप्राण दन्तमूलीय १, व कण्ठ्य १गः यानाः ४गः न्हासंध्वः सः दु । महाप्राण नासिक्य वर्ण /न्ह/ ‘seven’ छथाय् जक खनेदु, मेथाय् मदुगुलिं थुकी मेगु अनुसन्धान याय्माःगु खनेदत ।

/म्/	[m]	म	[m ^]	'body'
/न्/	[n]	न	[n ^]	'iron'

न्ह	[nh]	न्ह	[nh ^]	'seven'
/ङ/	[ŋ]	ङा	[ŋa]	'fish / five'

(च) रणित :

थ्व सः दोलखाया नेवाःभासाय् (जेनेटी, २००७: ३७) थें चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभासाय् नं छगः खनेदु ।

/र्/	[r]	सर	[s^r^]	'horse'

(छ) संघर्षी : चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभासाय् निगः संघर्षी दु ।

/स्/	[s]	सा	[sa]	'cow'
/ह्/	[h]	हाँ	[hã]	'root'

(ज) पार्श्विक :

/ल्/	[l]	ला	[la]	'flesh'

(झ) श्रुति :

/व्/	[w]	वा	[wa]	'teeth'
/य्/	[j]	याकः	[jak^:]	'single'

३.२ माग्वः

चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभासाय् न्यागः माग्वः दु । थुमि दक्वसिया नासिक्य ध्वनि नं दु । शुद्ध व नासिक्यया नं चीहा व ताहा यानाः मुक्कं २०गः माग्वः दु ।

	न्ह्यःने		ल्यूने
थने	इ [i]		उ [u]
दथु	ए [e]		
कोने		अ [^]	
		आ [a]	

/इ/	[i]	इँः	[ĩ:]	'sickle'
/उ/	[u]	उ	[u]	's/he'
/ए/	[e]	घे	[ghe]	'butter'
/अ/	[^]	अः	[^:]	'now'
/आ/	[a]	आ	[ka]	'thread'

३.३ कूथले मज्यूगु वर्ण / Supra-segmental phoneme

चित्लाङ बलामि नेवाःभासाय् कूथले मज्यूगु वर्ण न्हासंथ्वः / nasal [~] व ताहासः / length [:] यानाः निथी दु ।

(क) /इ/ [i]

/इ/	[i]	इ	[i]	's/he/it'
/इः/	[i:]	इः	[i:]	'time'
/इँ/	[ĩ]	इँ	[ĩ]	'wedding'
/इँः/	[ĩ:]	इँः	[ĩ:]	'sickle'

(ख) /उ/ [u]

/उ/	[u]	कु	[ku]	'load'
/उः/	[u:]	कुः	[ku:]	'spade'
/उँ/	[ũ]	कुँ	[kũ]	'smoke'
/उँः/	[ũ]			

(ग) /ए/ [e]

/ए/	[e]	दे	[de]	'surface'
/एः/	[e:]	देः	[de:]	'country'
/एँ/	[ẽ]	केँ	[kẽ]	'pulse'
/एँः/	[ẽ:]	केँः	[kẽ:]	'sister'

(घ) /अ/ [^]

/अ/	[^]	क	[k^]	'take(v)'
/अः/	[^:]	कः	[k^:]	'residue'
/अँ/	[^̃]	गँ	[k^̃:]	'village'
/अँः/	[^̃:]	गँः	[g^̃:]	'bell'

(ङ) /आ/

/आ/	गा
/आः/	गाः
/आँ/	हाँ
/आँः/	

३.४ मंकाः माग्वः

चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभासाय् खुगः मंकाः माग्वः दु ।

अय्	हय्
आय्	ताय्
इउ	इउँ
उँइ	छुँइ
अउ	सउ

३.५ आखःया बनावट / Syllable structure

३.५.१ मा (v)

इ	[i]	's/he/that'
इः	[i:]	'time'
इँ	[ĩ]	'wedding'
इँः	[ĩ:]	'sickle'

३.५.२ मामा (vv)

इउ	[iu]	'gem'
उइ	[ui]	'great great grandchild'

३.५.३ मामाबा (vvc)

इउँ	[iu]	'gem'
छुँइ	[chui]	'great grandchild'
सउ	[s^u]	'plough'

३.५.४ बामा (cv)

कु	[ku]	'load'
कुः	[ku:]	'spade'
कुँ	[kũ]	'smoke'
दे	[de]	'surface'
देः	[de:]	'country'
कँे	[kẽ]	'pulse'
कँेः	[kẽ:]	'sister'
क	[k^]	'take (v)'
कः	[k^:]	'residue'
गँ	[g^̃]	'village'

गँः	[g^:]	'bell'
गा	[ga]	'shawl'
गाः	[ga:]	'pit'
हाँ	[hã]	'root/bee'

३.५.५ बामामा (cvv)

हय्	[h̃ɛ]	'leaf'
ताय्	[tæ]	'rice pulp'
छुँइ	[chũi]	'great grandchild'
सउ	[s^u]	'plough'

३.५.६ बामाबा (cvc)

सउ	[s^ u]	'plough'

३.५.७ बाबामा (ccv)

ज्या	[dzja]	'work'

३.५.८ बाबामामा (ccvv)

छयाए	[tshjæ]	'why'

४ लिखँ

चित्लाङ्ग बलामि नेवाःभाषाय् २६गः बाग्वः, नासिक्य व शुद्धया नं चीहा व ताहा यानाः मुक्कं २० गः माग्वः, न्यागः मंकाःमाग्वः यानाः ५५गः वर्ण दु ।

लिधंसा

राय दनुवार, रामदेव, २००५, *दनुवार जातिको ऐतिहासिक रुपरेखा*। सिराहाः विकास र सेवा केन्द्र ।

Genetti, Carol, 2007, *A Grammar of Dolakha Newar*. Mouton Grammar Library 40. Berlin, New york : Mouton de Gruyter.

HMG of Nepal. 1992. *Bhimfedi.* Survey Department.Map code no.278505D

Joshi, Sunder K.1984. *A Descriptive Study of the Bhaktapur Dialect of Newari.* PhD. Dissertation. Poona University, India.

Toffin, Gerard .2007. 'The Balami wood cutter and seller: Caste or Ethnic Groups', *Newar Society, City Village and P eriphery*. Lalitpur: Social Science Baha, pp 212-241.

u u u

अभिलेख परिचय
(Epigraphy)

- ज्वाला स्थापित

अभिलेखया सामान्य अर्थ छुं नं वस्तुइ च्वयातःगु, वा च्वयाः ल्यनाच्वंगुयात धाइ । अभि+लेख निगू रूढ खँग्वःया योगिक जुयाः अभिलेख जूगु खः । थन अभि खँग्वःया अर्थ च्वय् अथवा द्यःने खः । लेख खँग्वःया अर्थ च्वय्गु खः । उकें थ्व अभिलेख संस्कृत खँग्वःया तप्यंक छुं वस्तुया द्यःने च्वय्गु वा च्वयातःगु खः । अभिलेख खँग्वःया अर्थ विभिन्न शब्दकोष व सफुती क्वय् बियाकथं न्ह्यथनातःगु खनेदु ।

अभिलेख = १) शिला वा धातुको पातामा काटिएको लेख

२) प्रामाणिक लेख

(संस्कृत नेपाली बृहत शब्दकोष, २०५७)

अभिलेख - नां (सं) (१) सुन, तामाका पाता वा ढुङ्गा आदिमा कुनै महत्वको विषय लेखिएको वा कपिएको लेख, विविध महत्वको सामग्री भएको प्राचीन लेख,

(२) कुनै विषयको प्रामाणिक लेख वा रिकर्ड, प्रामाणिक लेख, लेखोट ।

(नेपाली बृहत शब्दकोश, २०४०)

पाण्डुलिपि = प्रकाशित होने सें पूर्व हस्तलिखित पनों के रूपमे स्थित किसि भी सार्थक लेख या दस्तावेजको पाण्डुलिपि कहा जाता है । (दास; १९८९)

पाण्डुलिपि विज्ञान

इस विज्ञानका सम्बन्ध मनुष्यद्वारा लिपिवद्ध की गइ सामग्री से है । मनुष्य ने कितनी ही सहस्राव्दियों पूर्व लेखन कला का आविष्कार किया था । तवसे अव तक लिपिवद्ध सामग्री अनेक रूपो मे मिलती है । अतः यहाँ लेखन से भी अर्थ ग्रहण किये जा सकते है । आधुनिक युग में जिस तरह से हाथ से लेखनी के द्वारा कागज पर लिखा जाता है उसी प्रकार मनुष्य कि सभ्यता के आरम्भ और विकास की अवस्था औं मे यह लेखन क्रिया इँट पर पत्थरौं पर शिलालेखौं के रूप मे या टंकणद्वारा की जाती रही । मोम पाटी पर या चमेडे पर भी लिखा गया । ताडपत्र पर नुकीली लेखनी से गोदन द्वारा यह कार्य किया गया और कपडौं पर छापौं द्वारा भोजपत्र पर लेखनी के द्वारा ताम्रपत्र तथा अन्य धातु पत्र

पर टंकण द्वारा या ढालकर या छापौं द्वारा अपने विचारो को अंकित किया गया । अतः इस विज्ञान को इन सभी प्रकार के लेखौंका अपनी सामग्राी के रूप में उपयोग करना होगा । (सत्येन्द्र, १९८९)

अंग्रेजी भाषाको इपिग्राफी (Epigraphy) शब्द ग्रीक भाषाको एपी (Epi) र ग्राफीन (graphein) दुइ शब्द मिलेर बनेको हो जसको अर्थ माथि लेखन हुने गर्दछ । अर्को शब्दमा यो शब्दको शाब्दिक अर्थ कुनै माध्यम माथिको लेखन लगाउन सकिन्छ । आज जस्तो कागज पत्र एवं छपाइ मेसिनको आविष्कार नभएको समयमा प्राचीन कालमा मानवले जुन कडा वस्तुहरू माथि महत्वपूर्ण विवरणहरू लेख्ने गर्दथे, त्यस्ता विवरणको खोजी एवं अध्ययन गर्ने शास्त्रलाइ अभिलेख विज्ञान भनिन्छ । *(खतिवडा, २०५८:१)*

लिख् धातुइ अभि उपसर्ग तनाः अभिलेख खँग्वः ज्यानातःगु खः । साधारण बोलिचाली भाषां धाय्गु खःसा प्राचीन भाषां च्वयातःगु लिखित (हस्तलिखित ग्रन्थ, शिलापत्र, ताम्रपत्र, ताडपत्र, काष्ठपत्र, भुजापत्र, कागजपत्र) यात हे अभिलेख धाइ । अंग्रेजी अभिलेखयात आर्काइभस् (Archives) धाइ । आर्काइभस खँग्वःया उत्पत्ति ग्रीक खँग्वः आर्चीयन (Archeion) पाखें जूगु खः । थ्वहे ग्रीक आर्चीयन खँग्वःया क्रमिक विकास जुजुं लैटिन भाषाय् आर्चीभियम (Archivium) जूवन । आर्चीभियम धैगु उगु थाय् गन सार्वजनिक वा सरकारी भ्वँत सुरक्षित याना तयातइ । लैटिन खँग्वः आर्चीभियमयात फ्रान्सेली भाषाय् न्हापा लार्चाइभ (Larchive) एक वचन छ्यलातःगु खःसा लिपा लेस आर्चाइभस (Les Archives) धकाः बहुवचनय् छ्यलेगु यानाहल । फ्रान्सेली थ्वहे लेस आर्चाइभस खँग्वःयात हे अंग्रेजीइ आर्काइभस बहुवचनया रूपय् कायम जूवन । आर्काइभस खँग्वःया स्वंगू अर्थ दु -

१) सरकारी भ्वँत
२) सरकारी भ्वँत सुरक्षित रूपं तइगु थाय् वा भवन
३) सरकारी भ्वँयात सुरक्षित याइगु प्रशासनिक भवन ।

छत्रबहादुर कायष्ठया कथं जुयावंगु खँ सिइकेगु ऐतिहासिक सामग्रीयात अभिलेख धाइ । अभिलेख धयागु वंशावली, घटनावली, ताडपत्र, ताम्रपत्र, स्वर्णपत्र, शिलापत्र आदि खः ।

नेपालभाषा तःखँग्वः धुकुती अभिलेखया अर्थ थुकथं बियातःगु दु - लुँ बाय् ल्वहँतय् गुगुं महत्वया विषययात कयाः च्वयातःगु बाय्, कियातःगु लेख । प्राचीन वा अर्वाचीनया प्रामाणिक च्वसु, कियातःगु लेख (भोजपत्र, शिलापत्र, स्वर्णपत्र, रजतपत्र, ताम्रपत्र आदि) सरकारपाखें याइगु सम्झौता, महत्वपूर्ण निर्णयया थीथी प्रामाणिक भ्वँ ।

इटालियन अभिलेख विशेषज्ञ युजीनियो कसनोभाया धापूकथं "गुगुं सस्था वा व्यक्तिं राजनैतिक, कानूनी वा सांस्कृतिक उद्देश्यया नितिं थःगु ज्याया भ्वलय् कथंहंक सृजना यानातःगु दस्तावेज, भ्वँ वा पाण्डुलिपि हे अभिलेख खः ।"

डा. सेलेनवर्गया धापुकथं "फुक्ककथंया सफू, भ्वँ, नक्सा, चित्र वा थुजागु हे छुं नं दस्तावेज गुकियात सरकारी वा गैर सरकारी संस्थातय्सं थःगु ज्याया भ्वलय् सृजना याइ वा मेपिं पाखें प्राप्त याइ व थुकियात संस्था वा वैधानिक उत्तराधिकारीं भविष्य प्रमाणया नितिं, निर्णयया नितिं संरक्षण यानातइ व हे अभिलेख खः ।"

अभिलेख शब्दया दुने क्वय्बिया शब्द फुकं दुथ्याइ ।

१) Epigraph – अभिलेख
२) Inscription - शिलापत्र
३) Manuscript - पाण्डुलिपि/हस्तलिखित
४) Paliograph - पुरालेखन (पुलांगु लिपि)
५) Caliograph - सुलेखन

थ्व फुक्क शब्द निगू शब्द मिले जुया दयाच्वंगु खः ।

(ग्रीक) Epi = at, in (English) + graph = write\letter
(लाटीन) In= in on (English) + script = write\लिपि
लाटीन Manu = Hand (English) script = लिपि
ग्रीक palio = ancient (English) + graph = write
ग्रीक callio = beauty(English) + graph = write

थुकथं विभिन्न धारणाया समग्र अर्थ छाःगु वस्तु ल्वहं, सिं, धातु आदि वस्तुइ कियातःगु वा ताडपत्र, भ्वँ, भोजपत्र आदिइ ल्हातं च्वयातःगु विविध विषयया महत्वपूर्ण प्रामाणिक लेख अथवा च्वयातःगुयात अभिलेख धाइ । थ्व अभिलेख धयागु छु ख ? थुकिया छु महत्व दु ? थ्व गन गन दइ ? गथेयानाः अध्ययन याय्गु आदि खँ विस्तार व विस्तृत अध्ययन याय्गुयात अभिलेख विज्ञान धाइ । थ्व अभिलेख ईकथं थीथी वस्तुइ ल्वहं, धातु, चा, सिंथेंजाःगु छाःगु वस्तु, अथे हे सिमाया हः, दंया ख्वलां दय्कातःगु पेपिरस ताडपत्र भोजपत्र भ्वँ आदिस च्वयातःगु दु । थथे विभिन्न वस्तुइ, विभिन्न इलय्, विभिन्न लिपिं, विभिन्न भाषां च्वयातःगु दु । नेपालय् थजागु अभिलेख लिच्छविकालंनिसेंयागु यक्व प्राप्त जूगु दु । प्राप्त अभिलेखमध्ये विशेषयानाः नेपाललिपिं, नेपालभाषां च्वयातःगु अभिलेखया चर्चा परिचर्चा थन याय्गु जुइ ।

अभिलेख विज्ञानं वंगु ईया अभिलेखबारे मालेगु व अध्ययन याय्गु याइ । तर थजागु सामग्री अध्ययन याय्गु ज्या अःपु मजू, छाय्धाःसा न्हापा न्हापाया अभिलेख तत्कालया लिपि व भाषां च्वयातइ । गुगु थौंया लिपि, भाषा स्वयां फरक जुयाच्वनी । गथे कि लिच्छविकालया अभिलेखत लिच्छवि लिपि व संस्कृतभाषां अथे हे मध्यकालया अभिलेख प्राचीन नेवाःआखः भुजिंम्वः, गोलम्वः, रञ्जना, प्रचलित नेवाः आखः, प्राचीन देवनागरी अथे हे संस्कृत, पुलांगु नेवाः भाय्, तथा पर्वते भाषां च्वयातःगु दु । थ्व अभिलेख अध्ययन याय्त वहे भाषा लिपिया ज्ञान आवश्यक जुइ ।

नेपालय् लिच्छविकालया इतिहास, संस्कृति व समाजया अध्ययन याय्गु मूख्य माध्यम धयागु उगु इलय्या अभिलेख हे खः । लिच्छविकालय् मूख्ययानाः प्रस्तर (ल्वहं)या अभिलेख तय्गु चलन दु । उगु इलय्या करिब निसःसिबें अप्पो शिलालेख लुयावःगु दु । अभिलेख धातुया पाता, ताडपत्र व भोजपत्र नं तय्गु चलन ला दु जुइ, छाय्धाःसा व युगया छगू जक लुँपौ लूगु दु । उगु लुँपौ अंशुवर्मामा पालय्या चांगुनारायणय् सुरक्षित जुयाच्वंगु दु । लिच्छविकालया मेगु धातुपाताया अभिलेख मदुगुया मतलव थजागु सामग्री धातुपातायात गालय् यानाः मेगु ज्याय् छ्यल जुइमाः । अथे हे ताडपत्र, भोजपत्र नाशवान वस्तु जूगुलिं व सामग्री लुयामवःगु जुइफु ।

अभिलेखया प्रकार :-

अभिलेख च्वयातःगु वस्तुया आकार व विषयया आधारय् जम्मा निगू प्रकारया दु ।

क) पत्र अभिलेख

ख) ग्रन्थ अभिलेख

क) **पत्र अभिलेख**

पत्र अभिलेख धयागु छपाः पतिइ जक च्वयातइ । ग्रन्थ अभिलेख धयागु छपाः नं अप्पो पत्रय् च्वयातइ । पत्र अभिलेख निगू प्रकारया दु ।

- उत्कीर्ण अभिलेख (Inscription, Epigraph)
- लिखत पत्र (Document)

उत्कीर्ण अभिलेख

उत्कीर्णया अर्थ छ्याःगु वस्तुइ ज्यावलं किइगु/कियातःगु अभिलेख खः । छ्याःगु वस्तु ल्वहं, धातु (ली, सिजः, लुँ, वह, सिं आदि) ज्यावलं कियाः च्वयातःगुयात उत्कीर्ण अभिलेख धाइ । थजागु उत्कीर्ण अभिलेख ल्वहंपौ, सिजःपौ, लुँपौ, सिंपौ आदिया रूपय् देगः, सतः, फल्चा, तुं, दबू, हिति, जलद्रोणी आदि निर्माण याय्गु, जीर्णोद्धार याय्गु देगलय् लुँ पलिं चिइगु आदिया लुमन्तिकथं सम्बन्धित थासय् तयातःगु खनेदु । नेपालमण्डल दुने थीथी थासय् तयातःगु थजागु उत्कीर्ण अभिलेख खुद्वोलं मयाक लुयावःगु दु ।

१. छ्याःगु वस्तुइ कियातइगु अभिलेखयात उत्कीर्ण पत्र धाइ । ताःकालतक ल्यनाच्वनीगु, सर्वसुलभ व सार्वजनिक थासय् तय् ज्याछिंगुलिं ल्वहंतय् अभिलेख तय्गु चलन लोकप्रिय जूगु खनेदु । ल्वहंपौया रूपय् अभिलेख तय्गु चलन परापूर्वकालंनिसें थौंतक न्ह्यानाच्वंगु दनि । अथे हे लुँया पाता, वहया पाता, सिजःया पाताय् नं अभिलेख तय्गु चलन दु । लुम्बिनीया इ.पू. २४९ या अशोकस्तम्भं महामानव गौतम वुद्धया जन्म नेपाःया लुम्बिनी जूगु खः धकाः प्रमाणित यात । नेपाःया देगः, वहाःवही, सतः, फल्चा आदि थासय्. ल्वहंपौ धस्वानाच्वंगु दु । ल्वहंपौ तय्गु चलन थौंतक नं ल्यनाच्वंगु दु ।

उत्कीर्ण पत्र – १. ल्वहं २. धातु ३. सिं ४. चा (मृतिका)

ल्वहं – चट्टान, शिलापत्र, स्तम्भ, मूर्ति, धारा, पादपीठ

धातु – लुँ, वह, सिजः, नँ, ली

धातु - कियाः, ध्वानाः (ढलौट)- इलां, ध्यबा, माने, गं, मूर्ति ।

लिखत पत्र

कारोवारया भ्वँ, तमसुक, वण्डापत्र, धलःपौ आदि च्वयातःगु अभिलेखयात लिखत पत्र धाइ । थ्व छपतिं क्वचाइ । थ्व न्हापा ताडपत्र, भोजपत्र, नेपालीभ्वँ आदिइ च्वयातःगु खनेदु । नेपालय् इस्वीया १२/१३ शदीपाखे ताडपत्र, भोजपत्रय् च्वय्गु चलन वःगु खः । नेसं २३५या उकुवहाः, यलया नियम परिभाषा सम्बन्धी गोष्ठीपत्र, नेसं १५९या क्रयपत्र, नेसं २११या वन्धकपत्र आदि लिखत पत्र खः ।

ख) ग्रन्थ

सफूया रूपय् ल्हातं च्वयातःगुयात ग्रन्थ अभिलेख धाइ । नेपालय् इस्वीया १३ शदीनिसेंया बाखं, प्याखं, मे, चिकित्सा, ज्योतिष, न्याय, इतिहास आदिया ग्रन्थ लुयावःगु दु । नेसं ४०० गुह्यकालीपूजाविधि

आःतक लूगु मध्ये न्हापांगु ग्रन्थ अभिलेख खः । थुकी चिकित्सा व तन्त्रमन्त्रया खँ दु । थ्व ग्रन्थ भुजिंम्वः लिपिं नेपालभाषां ताडपत्रय् च्वयातःगु खः । ग्रन्थ भ्वँतय्, भोजपत्रय्, ताडपत्रय् च्वय्गु यानातःगु दु ।

नेपालय् अभिलेख अध्ययनया इतिहास

मनूया थःगु विचार व्यक्त याय्गु माध्यम छगू न्ववाय्गु मेगु च्वय्गु खः । न्ववाय्गु न्ववातले दइ । तर न्ववागु सःयात रिकर्ड याना यक्व ईतक ल्यंकातय् ज्यू । अथे हे अनेक वस्तुइ च्वया नं यक्व ईतक ल्यंकातय् ज्यू । न्हापाया मनूतय्सं तत्कालया घटना, राजाज्ञा, दानदातव्य, कालबिल ज्याया विवरण, अनेक शास्त्रत यक्व यक्व खँ तत्कालया भाषा व लिपिइ अभिलेख च्वया, किया भविष्यया लागि त्वःताः थकूगु दु । तर व अभिलेखय् च्वंगु भाषा व लिपि ईया अन्तरालय् पानावं वंगु कारणं मनूतय् अजागु भाषा व लिपि ल्वःमना अध्ययन याय्मफया वन । थथे ब्वने मफया वंलिसे व शिलापत्रयात कि थ्व द्यःया मन्त्र धकाः पुज्याय्गु यातसा गुगुं अभिलेख चन्दन घोटे याय्त, मसला छ्याय्त, छेँ दनेत छ्यलेगु यानाछ्वत । धातुया अभिलेख नाय्का मेगु वस्तु दय्केत छ्यलाछ्वत । मेगु ग्रन्थ अभिलेख लिखत पत्र आदि नं नास जुयावन । थ्व महत्वपूर्ण वस्तुया अध्ययन याय्गु चलन मदयाच्वन ।

तर युरोपय् पुनर्जागरणया शुरू जुसेंली पुलांगु अभिलेख अध्ययन याय्गु नं चलन जुयावल । अथे हे भारतय् मुसलमानतय् शासनकालय् सुल्तान फिरोज शाह व अकवरया पालय् अशोक जुजुं तयातःगु विभिन्न अभिलेखत ब्वनेगु कोशिस याःगु खः । तर उबलेया भाषा व लिपियात ब्वनेमफुत । जव भारतय् अंग्रेजी सरकारं कलकत्ताय् शिक्षाया प्रचार प्रसार यात, थुबले (सन् १७८४) य् "एसियाटिक सोसाइटी अफ बङ्गाल" धयागु छगू संस्था चाय्कल । थ्व संस्थां पुलांगु, लिपि व भाषाया बारे चासो तया पुलांपुलांगु अभिलेख अध्ययन याय्गु यात । थथे अध्ययनया सिलसिलाय् यक्व अभिलेख अध्ययन व प्रकाशन यात ।

थ्व हे सिलसिलाय् नेपालय् नं दकलय् न्हापां भारतीय विद्वानपाखें अभिलेखया अध्ययन प्रकाशन याय्गु ज्या जुल । खय्तला इस्वीया तेह्रौं-चौधौं शताब्दीपाखे इतिहास च्वकेगु सिलसिलाय् गोपालराजबंशावली, अथे हे नेपाल एकीकरण लिपा भाषा वंशावली तयार याःगु खः । तर उगु वंशावली अभिलेख अध्ययन यानाः च्वयातःगु खनेमदु । नेपालय् अभिलेख मालेगु, ब्वनेगु, प्रतिलिपि कयाः प्रकाशित याय्गु ज्या विसं १९३७ (१८८०), नेसं १००० स जुल । दकलय् न्हापा नेपालय् विसं १९३७ भारतीय विद्वान पं. भगवानलाल इन्द्राजीं छुं अभिलेखया अध्ययन याना २३गू अभिलेख बम्बे नं Twenty three inscription from Nepal. Together with some considerations of the chronology of Nepal. नां तया अभिलेखत प्रकाशन यात । थुके लिच्छविकालयागु १९गू व मध्यकाल पाखेयागु ४गू याना २३गू अभिलेख प्रकाशन याःगु खः ।

व हे सालं इन्द्रजी व बुलरं "इण्डियन एन्टिक्विटी" नांया पत्रिकाय् "Inscription from Nepal" नामं लिच्छविकालया करिव १५गू अभिलेख प्रकाशन यात । थुकथं नेपाल अभिलेख अध्ययनया शुरूवात उन्नाइसौं शताब्दीया अन्त्यपाखे भारतया विद्वानपाखें जुल ।

विसं १९४३(इस्वी १८८६)य् वेलायतया विद्वान शिशिल वेण्डालया नामं प्यपाः अभिलेख छापे यात -(क्याम्ब्रिजं - "A journey of Literary and Archaealogicial Research in Nepal and Northern India during the winter of 1884-85)

व हे लेखय् नेपालया अभिलेखया व्याख्या यानातल ।

विसं १९६५(इस्वी १९०८) नेपालया अभिलेख अध्ययन याय्गु ज्याय् फ्रान्सेलि विद्वान सिल्भाँ लेभीं लिच्छविकालिन २१गू अभिलेख व्याख्या नापं छापे यात ।

झिंगुंगूगु शदीया उतरार्द्धपाखे भारतय् अभिलेख अध्ययनया लहर वःगु खः । archeological survey of India पाखें भारतया थीथी थासय् च्वंगु अशोक स्तम्भ लुइकाः उकिया अध्ययन अनुसन्धान याःगु खः । थ्वहे भ्वलय् नेपाःया लुम्बिनी व निग्लिहवाय् अशोक स्तम्भ विसं १९५३ (इस्वी १८९६)य् फ्युहरर व पूर्णचन्द्र मुखर्जीपिंन्सं मालाः लुइका अभिलेख ब्वनेगु ज्या यात । लुम्बिनीया अशोक स्तम्भय् च्वंगु अभिलेखया आधारय् बुद्ध लुम्बिनीइ जन्म जूगु खः धैगु प्रमाणित जुल ।

विसं २००७ (इस्वी १९५०) या परिवर्तन लिपा अभिलेख मालेगु, ब्वनेगु, प्रकाशन याय्गु ज्या नेपाली विद्वानपिं पाखें जुल । अभिलेख अध्ययन अनुसन्धान ज्याय् न्ह्यज्याःपिं विद्वान इतिहासकारपिं पं. बाबुराम आचार्य, पं. नयराज पन्त, योगी नरहरीनाथ, जनकलाल ढकाल आदि खः । वय्कःपिन्सं विसं २०१३ (इस्वी १९५६) तकया दुने १८गू अभिलेख पाठ प्रकाशन यात । थ्व हे सालं पं. नयराज पन्तया नेतृत्वय् नेपाःया इतिहास अध्ययन अनुसन्धान याय्गु उद्देश्यं “इतिहास संशोधन मण्डल” छगू स्थापना यात । विसं २०१३ (इस्वी १९५६)य् आर.नोलीं लिच्छविकालिन ९२गू अभिलेखया महत्वपूर्ण संग्रह टिप्पणी व छापा नापं छापे यात । विसं २०१४य् मेगु निगू अभिलेख नं छापे यात । थ्व ज्याय् वय्कःयात पं. हेमराज शाक्यं गुहालि यात ।

विसं २०१७ (इस्वी १९६०) निसें विसं २०२० (इस्वी १९६३) तकया दुने इतिहास संशोधन मण्डलं १२गू अभिलेख संग्रह पिथन । थुकिइ गुगुं प्रकाशित जुइधुंकूगु व गुगुं प्रकाशित मजूनिगु अभिलेखया शुद्ध रूप पिदन । थ्व हे मण्डलं विसं २०२१ (इस्वी १९६४) “पूर्णिमा” नांयागु इतिहास प्रधान पत्रिका प्रकाशन यात । थ्व स्वलापौ पत्रिकाय् आपालं अभिलेखया शुद्ध रूप, टिप्पणी नापं अङ्ग, चिन्हबारे महत्वपूर्ण लेखत प्रकाशित यानातःगु दु । थुगु पत्रिकाया मूसंपादकपिं पं. हेमराज शाक्य, शंकरमान राजवंशी, मोहनप्रसाद खनाल खः ।

विसं २०३८ (इस्वी १९७४)य् प्राचीन अभिलेख संग्रहया निगू महत्वपूर्ण सफू पिदन । छगू खः हरिराम जोशी सम्पादन यानातःगु १७५गू अभिलेखया मूलपाठ, टिप्पणी व किपा दुगु “नेपाल प्राचीन अभिलेख” व मेगु १८९गू अभिलेखया मूलपाठ अनुवाद, व्याख्या व टिप्पणी दुथ्याकातःगु धनवज्र वज्राचार्य सम्पादन यानातःगु “लिच्छविकालीन अभिलेख” खः ।

लिधँसा

खतिवडा, सोमप्रसाद, २०५८, *नेपालका लिपि र मुद्राहरूको परिचय*। काठमाडौं ।

ताम्राकार, दिव्या, २०६९, *अभिलेख संरक्षणय् आशा सफूकुथि*। त्रि.वि. नेपालभाषा केन्द्रीय विभागय् लःल्हाःगु स्नातकोत्तर शोधप्रबन्ध ।

रेग्मी, दिनेशचन्द्र, २०६०, *पुरालेखन र अभिलेख*। काठमाडौं ।

uuu

काव्यगुण

- राजितवहादुर श्रेष्ठ

१. न्ह्यखँ

मनू सामाजिक प्राणि खः। समाजं विमुख जुयाः जीवन न्ह्याकेगु कुतः व्यर्थ खः धैगु मानसिकस्थितिं यानाः सम्मुन्नत-समाज निर्माणया ज्याखँय् मनुखं निरन्तर पलाः न्ह्याकाच्वन । थुकिया हे लिच्वःकथं मेमेपिं प्राणिसिबें मनू-समाज उच्चविन्दुइ थ्यन। सुसंस्कृत व सुसभ्य-समाज निर्माणया थीथी अवयवमध्ये काव्य (साहित्य) नं खः । आदिमकालंनिसें चाय्कं मचाय्कं मनूत काव्यसिर्जनाय् तल्लीन जुयाच्वन । उकिं मनू व काव्यया स्वापू ला व लुसिथें जुइ । काव्यया उच्च सम्मान व मूल्यांकन जुगु समाज हे नैतिकवान जुइ ।

कविं छु सिर्जना याइ, वहे काव्य (साहित्य) जुइ ।[1] काव्यसिर्जना साधारण अशिक्षित मनुखं याय्फैमखु धैगु अलंकारवादीशास्त्रीतय्गु मत दु । शब्दार्थया दुग्यंक ज्ञान दुम्ह हे कवि जुइ धैगु भामह (ईस्वी ६ शदी)या काव्यालंकार सफुती उल्लेख जुयाच्वंगु दु। अथे हे लोकव्यवहार, शब्दशास्त्र, अभिधान, कोश, छन्द शास्त्र, कला, कामशास्त्र, काव्यशास्त्र व दण्डनीतिया ज्ञान दुम्ह जक कवि जुइ धकाः वामनं (ईस्वी ८ शदी) थःगु काव्यालंकारसूत्र सफुती न्ह्यथनातःगु दु (वर्मा, २०१३:१७८) । अथे हे मेमेगु काव्यशास्त्रय् नं समाजं हनाबना यानातःम्ह व्यक्तिया रुपय् कवि-गुणया चर्चा यानातःगु दु । ज्ञानार्जन, शिक्षित व्यक्तिं काव्य सिर्जना याइगुलिं काव्यं समाजयात भिंगु लँपुइ दिशानिर्देश याइ। काव्य धैगु समाजं ग्रहण-योग्य गुणयुक्त जुइ ।

काव्य संरचनाय्, बनौटय् वा भावनाय् त्रुटि जुलकि पाठकया नुगलय् वा मष्टिस्कय् मखुगु छाप लाय्फु । थुकिं समष्ट काव्ययात कुप्रभाव लाकी, गथेकि मेशीनया छता जक ब्व स्यनकि उकिया औचित्य दइमखु। साक्क जा नयाच्वनीबलय् चिकिचाग्वःगु फिगः वलकि स्वाद हे तनी। उकिं दोषरहित गुणयुक्त काव्यसिर्जना हे काव्यकार(कवि)या दायित्व खः धैगु देहवादी (अलंकारवादी) काव्यशास्त्रीतय्गु धापू खः। प्रारम्भिक इलय् काव्य-सिर्जनाय् छुं भतिचा दोष दःसां गहन अध्ययन व अभ्यासं अज्यागु दोष गौण जुजुंवनी धकाः भाववादीतय्सं दोषप्रति उदारभाव क्यनी। थुकिया अःखः काव्यसिर्जनाय् देहवादीत

१ न्हापा कविं गद्य, पद्य वा चम्पु शैलीं च्वयातःगु न्ह्यागगुं सृजना काव्य जुइ। तर थौंकन्हय् काव्य या अर्थ संकुचन जुयाः पद्यं च्वयातःगु जक काव्य जुइ धकाः थुइकेगु यानाच्वन।

कठोर खनेदु । काव्यय् चिकिचाधंगु दोष हय्गु नं कुपुत्र जन्म याय्गु ति ग्यं, उकिं कवियाके भिंगु-काव्य सिर्जना याय्गु पूर्ण-क्षमता मदुसा काव्य-सिर्जनां मयाय्गु हे भिं जुइ धैगु देहवादीतय्गु विचाः खः । इमिगु विचाःकथं गन दोषमुक्त जुइ, अन काव्यगुण जुइ ।

२. काव्यगुणया चर्चा

काव्यशास्त्रीतय्सं शब्दार्थयात काव्यया शरीर (म्ह), रसयात आत्मा, गुणयात आत्माया धर्म, काव्यदोषयात काणत्व-अन्धत्व (कां) व अलंकारयात कटक-कुण्डलादि कथं काय्गु याः (सिंह, मिति मदुः १३७) । गुणया शब्दार्थ - दोषाभाव, विशेषता, आकर्षक व शोभाकारी धर्म खः ।

संस्कृत काव्यशास्त्रय् भरत(अ. ईपू १ शदी)या नाट्यशास्त्रम् निसें जगन्नाथ(ईस्वी १७ शदी)या रसगंगाधर सफुती तकं काव्यगुणया चर्चापरिचर्चा जुयाच्वंगु दु (पौडेल, २०५७:६१) । काव्यगुणया बारे दकले न्हापां भरतं थःगु नाट्यशास्त्रय् उल्लेख याःगु खः । भरतं काव्यगुणयात दोषया विपर्यय धकाः परिभाषित यात[२], तर विपर्ययया शाब्दिक अर्थ धाःसा उल्लेख मयाः । लिपा विपर्यय खँग्वःयात कयाः मतभेद जुल । गुलिसिनं दोषया अभाव धाइसा गुलिसिनं दोषया विपरीत । आपासिनं दोषया विपरीत अर्थय् भरतं विपर्यय खँग्वः छ्यःगु खः धकाः अनुमान यात (सहाय, २०२४:४२२) । काव्यसौन्दर्यया शोभा नाश याइगु तत्व दोष खःसा, काव्यशोभा थकाइगु मूतत्व गुण खः धैगु भरतया आशय खनेदु । गुण व अलंकारं नाटकय् वाचिक अभिनययात प्रभावशाली याइ धकाः भरतं गुण व अलंकारयात समान महत्व ब्यूगु दु । नाट्यशास्त्र सफू नाटक-विषय केन्द्रीत जूगुलिं विशेषयानाः नाटकीय गुणयात कयाः भरतं थःगु विचाः तःगु खः । भरतधुंकाः मेम्ह काव्यशास्त्री भामहं स्वंगू श्लोकय् त्रिगुण (माधुर्य, ओज व प्रसाद)या बारे चर्चा यात ।

भामहया हे शिष्य दण्डीं (ईस्वी ७ शदी) थःगु काव्यशास्त्र सफू काव्यादर्शय् शब्द व अर्थया उपकारक तत्वकथं गुणयात परिभाषित यासें मार्गया प्राणया रुपय् गुणयात प्रस्तुत यात । दण्डीं काव्यगुणयात अलंकारया अंगकथं जक नालाकाल ।

ईस्वी ८ शदीयाम्ह रीतिवादया प्रवर्तक वामनं थःगु काव्यालंकारसूत्रवृत्ति सफुती गुणयात रीतिया प्राणया रुपय् काल । रीतिया आवश्यक तत्व गुण खः धैगु वामनया धापू खः । वया हे धापूकथं विशिष्ट पदरचना धैगु रीति, अले गुण वयागु विशिष्ट आत्मरुप धर्म खः । वामनं गुण व अलंकारया स्पष्ट विभेद क्यनाः गुणयात काव्यशोभाकारक व अलंकारयात काव्यशोभावर्द्धक तत्वकथं परिभाषित यात ।[३] काव्यगुणया स्पष्ट परिभाषा ब्यूम्ह वामन हे खः । वामनं गुण मदुगु काव्ययात तिसां तियातःम्ह यौवनहीन, आकर्षणहीन मिसालिसे तुलना यात । छम्ह मिसा अलंकारहीन जूसां गुणयुक्त जुइमाःथें काव्य नं अलंकारहीन जूसां गुणयुक्त जुइमाः धैगु वामनया तर्क खः ।

गुंगूगु शदीयाम्ह आनन्दवर्धनं थःगु ध्वन्यालोक सफुती थः पूर्व काव्यशास्त्रीपिं भरत, भामह, दण्डी, उद्भटपिन्सं शब्दार्थया धर्म हे काव्यगुण खः धकाः नालावयाच्वंगुयात खण्डन यासें काव्यात्माभुत रसया धर्म हे काव्यगुण खः धैगु तर्क तल । गुण रसय् आश्रित जुइ धकाः गुणया स्वतन्त्र अस्तित्वयात स्वीकार मयासें फरक मत न्ह्यब्वल । आनन्दवर्धनया कथं रसया अनिवार्य उपकारक तत्व हे काव्यगुण

---

२ एत एव विपर्यस्ता गुणाः काव्येषु कीर्तिताः (नाट्यशास्त्र, १७/९५)

३ काव्यशोभायां कर्तारो धर्मा गुणाः ।
तदतिशय हेतवस्त्वलंकाराः ॥
ये खलु शब्दार्थयोः धर्माः काव्यशोभा कुर्वन्ति ते गुणाः । (काव्यालंकारसूत्रवृत्ति, ३/११)

खः । आनन्दवर्धनया थ्वहे धापूयात नालाः मम्मटं (ईस्वी ११ शदी) गुणयात शब्दार्थया धर्मकथं नालेगु मयाः । गुणयात रसया धर्म नालाकाल । गथे सौर्य आदि आत्माया उत्कर्ष वा धर्म जुइ अथे हे काव्यगुण नं रसया धर्म जुइ, वर्ण (वर्ण, रचना, वृत्ति) आदिया मखु ।[४] मम्मटं गुणयात शब्दार्थया धर्मकथं नालाः मकाः । विश्वनाथ (ईस्वी १४ शदी) आदिपिन्सं रसयात उत्कर्षावस्थाय् थ्यंकीगु तत्वया रुपय् काव्यगुणयात काल । उमिगु धापूकथं गुण मूलरुपं रस वा भावनाप अभिन्न स्वापू दइ, रस वा भावयात उत्कर्षय् थ्यंकेगु ज्या गुणं याइ । सत्रौं शदीया जगन्नाथं धाःसा गुणयात शब्दार्थया धर्मकथं काल ।

थुकथं गुणयात कयाः काव्यशास्त्रीतय्सं थःथःगु अवधारणा प्वंकातःगु दु । समग्रय् धाय्बलय् भरत, रुद्रभट्ट, उद्भटपिन्सं गुण व अलंकारयात छगू हे समान खः धकाः धाय्गु याः । भामह, दण्डीपिन्सं गुणया महत्व दःसां गुण धैगु अलंकार सौन्दर्यया छता अंगकथं जक नालेगु यात । वामनं गुण हे काव्यशोभाकारक, काव्यया सर्वाधिक महत्वया सौन्दर्य प्रजनक जूगुलिं अलंकार गुणं हे प्रजनित शोभावर्द्धक जक खः धकाः गुणयात अलंकारसिबें च्वय् तल । आनन्दवर्धन, मम्मट, विश्वनाथपिंन्सं गुण रसय् आश्रित जुइगुलिं थ्व आन्तरिक अनिवार्य रसपोषक अंग खः धकाः परिभाषित यात । रसवादी वा भाववादीतय् विचाःकथं काव्यगुण शब्दार्थनिष्ठ मखुसे रसनिष्ट जुइ, अले गुण रसय् आश्रित जुइ । फुक्क काव्यशास्त्रीतय्गु विचाःयात छथाय् तय्बलय् गुण काव्यया उत्कर्षाघायक, पोषक अज्याःगु तत्व खः, गुगु रसाश्रित जुइसा गौणकथं शब्दार्थनिष्ठ नं जुइ ।

३. काव्यगुणया भेद

काव्यगुणया भेद (प्रकार वा ल्याः)य् काव्यशास्त्रीपिनि छता हे मत मदु । नाट्यशास्त्रय् भरतं काव्यगुणया ल्याः झिगू क्यनातःगु दु - श्लेष, प्रसाद, समता, समाधि, माधुर्य, ओज, सुकुमार, अर्थव्यक्ति, उदार व कान्ति ।

श्लेषः प्रसादः समता समाधिः माधुर्यओजः पदसौकुमार्यम् ।
अर्थस्य च व्यक्तिरुदारता च कान्तिश्च काव्यश्च गुणा दशैते ॥ (नाट्यशास्त्र, १७/९५)

दण्डिं नं काव्यगुण झिता हे क्यन - श्लेष, प्रसाद, समता, माधुर्य, सुकुमारता, अर्थव्यक्ति, उदारता, ओज, कान्ति व समाधि । वामनं काव्यगुणयात शब्दगुण व अर्थगुण यानाः निब्वय् ब्वथल । हाकनं शब्दगुणयात झिता व अर्थगुणयात झिता यानाः काव्यगुणया ल्याः नीगू थ्यंकल । भोजं काव्यगुणया ल्याः न्हय्निगू (७२) थ्यंकल ।

अग्निपुराणय् गुणया भेद स्वंगू क्यनातल - शब्दगुण, अर्थगुण व उभयगुण । थुपिं स्वंगुलिं गुणयात हाकनं खुगू खुगू ल्याखय् ब्वथलाः काव्यगुण ल्याः झिंच्यागू क्यन ।

शब्दगुण - श्लेष, लालित्य, गाम्भीर्य, सुकुमार, औदार्य, ओज
अर्थगुण - माधुर्य, संविधान, कोमलता, उदार, प्रौढि, सामयिकता
उभयगुण - प्रसाद, सौभाग्य, यथासांख्य, प्राशस्त्य, पाक, राग

मम्मटं थःसिबें न्ह्यःयापिं फुक्क काव्यशास्त्रीपिन्त खण्डन यासें काव्यगुणयात माधुर्य, ओज व प्रसाद यानाः स्वब्वय् जक ब्वथल । गुणया माध्यमं रस अभिव्यक्त जुइगुलिं रसयात ध्यान तयाः काव्यगुणया वर्गीकरण यात । भामह, आनन्दवर्धन, राजशेखर, मम्मट, हेमचन्द्र, विश्वनाथ आदि काव्यशास्त्रीपिन्सं स्वंगू गुणयात हे मान्यता बिल । थौंतकं त्रिगुणया अवधारणां थाय् कयाच्वन ।

४ आत्मन एवं हि यथा शौर्यादियो नाकारस्य तथा सरस्येव माधुर्यादयो गुणा न वर्णानाम् । (काव्यप्रकाश, ८/६६)

३.१. माधुर्यगुण

माधुर्यया शब्दार्थ मधुर जुइगु विशेषता, मिठास, रोचक खः। काव्यगुणया सन्दर्भय् काव्यशास्त्रीतय्सं थीथी कथं परिभाषित यानातःगु दु । भरतं श्रुतिमधुरता हे माधुर्य खः धकाः नालाकाःगु दु । दण्डीं रसमय, शिष्टता, सुसंस्कृतयात माधुर्य गुणकथं परिभाषित यात। ध्वनिवादी आचार्यतय् धापूकथं सहृदयी (पाठक)तय्गु मन चञ्चल याइगु, आल्हादित याइगु गुण हे माधुर्यगुण खः । थुकथं श्रुतिमधुर, श्रुतिसुखद, समासरहित, उक्तिवैचित्र्य, चित्तयात द्रवित याइगु विशेषता हे माधुर्यगुण खः । श्रृंगाररस (सम्भोग व विप्रलम्भरस), शान्तरस, करुणरसया रचनाय् माधुर्यगुण खनेदइ।[५] माधुर्यगुण वैदर्भीरीतिया अनुकुल जुइ। माधुर्यगुणय् खनेदइगु विशेषता थुकथं दु ।

३.१.१ वर्णया छ्यलाबुला -

- माधुर्यगुणय् क्वय् न्ह्यथनातःगु वर्णया जक छ्यलाबुला जुइ ।

  क, ख, ग, घ, ङ

  च, छ, ज, झ, ञ

  त, थ, द, ध, न,

  प, फ, ब, भ, म

  र, ण
- माधुर्यगुणय् ट, ठ, ड, ढ मूर्धन्य वर्ण छ्यली ।

३.१.२ समास

माधुर्यगुणय् चिचिहाकःगु जक समास छ्यली, दीर्घ समासयुक्त जटिल पदया छ्यलाबुला माधुर्यगुणय् वइमखु । समासहीन पदया छ्यलाबुला अझ बांलाः तायकी ।

३.२ ओजगुण

ओजया शाब्दिक अर्थ तेज, प्रताप, फूर्ति, दीप्ति खः । काव्यय् न्यनीम्हेसिया मनय् उत्साह, वीरता, आवेश, उत्तेजना, उमंग, जागरण आदि थनेगु क्षमतायात हे ओज धाइ । भरतं दीर्घ समासयुक्त पद व अर्थ गाम्भीर्य श्रवणसुखद् शैलीयात ओजगुणकथं काय्गु यात । आनन्दवर्धनं चित्त दीप्तिकारक रचनाकथं ओजगुणयात काल । विश्वनाथया कथं सहृदयीयात जोश थकाइगु तत्व हे ओजगुण खः । वीररस, रौद्ररस, विभत्सरसय् ओजगुणया प्रयोग अधिक जुइ । ओजगुण गौडीरीति अनुकुल जुइ ।

- ओजगुणय् ट, ठ, ड, ढ, ष, श, र, रेफयुक्त कठोर वर्ण दुथ्यानाच्वंगु शब्दत छ्यली ।
- न्हापांगु वर्गया क, च, ट, त, प लिसे तृतीय वर्गया ग, ज, ड, द, ब वर्णलिसे अथे हे द्वितीय वर्गया ख, छ, ठ, थ, फ लिसे चतुर्थ वर्गया घ, झ, ढ, ध, भ लिसें स्वानावइगु खँग्वःया छ्यलाबुला जुइ ।
- रेफया अधिक प्रयोग जुइ ।
- दीर्घसमासया छ्यलाबुला जुइ ।

---

५ श्रृंगारे अर्थात् सम्भोग द्रुतिर्गलितत्वमिवव ।
करुणे विप्रलम्भे तच्छान्ते चातिशयान्वितम् ॥ (काव्यप्रकाश, ८/६८)

३.३ प्रसादगुण

प्रसादया शाब्दिक अर्थ प्रसन्नता, विकसित जुइगु खः। भरतया कथं स्वच्छ, सरल, व सहजग्राह्यता अर्थात् न्यनेवं हे याउँक अर्थ थुइगु गुणयात प्रसादगुण धाइ। द्यःया प्रसाद नय्‌वं तुरुन्त हे सुखशान्तया भाव पिज्वइथें, मतचिकनय् मि तय्‌वं छत्थुं हुररं च्याइथें, काव्य ब्वनेवं शिक्षित-अशिक्षित पाठकं उकिया तुरुन्त अर्थ बीफइगु, भाव छलंग जुइगु, गुण हे प्रसादगुण खः। अर्थ स्पष्ट, सहजग्राह्य हे प्रसादगुणया विशेषता खः। प्रसादगुण फुक्क रसय् निहित जुइ। प्रसादगुण पाञ्चालिरीति अनुकुल जुइ।

गुणलिसें रीति व रसया स्वापू -

गुण	रीति	रस
माधुर्य	वैदर्भी	श्रृंगार, करुण, शान्त
ओज	गौडी	वीर, वीभत्स, रौद्र
प्रसाद	पाञ्चाली	फुक्क रस

४. अन्तय्

गुणया चर्चा मुख्ययानाः अलंकारवादी, रीतिवादी व रस-ध्वनिवादी आचार्यतय्‌सं याःगु दु। अलंकारवादी व रीतिवादी विचारकतय्‌सं गुणयात शब्दार्थय् आश्रित धर्मकथं नालेगु यातसा, रस व ध्वनिवादीतय्‌सं रसय् आश्रित धर्मकथं नालाकाःगु खनेदु। अलंकारवादीतय्‌सं गुणयात अलंकारया हे रुपय् काय्‌गु याः। अलंकार व गुणदथुइ खास पाकेगु कुतः मयाः। दण्डीं धाःसा गुणयात अलंकारसिबें विशिष्ट शब्द व अर्थया उपकारक व मार्गया प्राणया रुपय् काल। अय्‌नं अलंकारसिबें पाःगुकथं मताय्‌कू। गुणयात अलंकारलिसे पाक्क स्पष्ट रुपं परिभाषित याःम्ह रीतिवादी आचार्य वामन हे खः। अग्निपुराणय् गुणया चर्चा थुकथं यानातल - अलंकृत जूसां गुणहीन काव्य प्रिय जुइमखु, मिसाया सौन्दर्य गुणरहित शरीरय् हार मात्र भार जुइ । संस्कृत काव्यशास्त्रय् काव्यगुणया चिन्तन मनन निरन्तररुपं न्ह्यानावयाच्वंगु दु। शुरु शुरुइ काव्यगुणयात शब्दार्थ आश्रित धर्म रुपय् परिभाषित जुलसा लिपा रसाश्रित धर्मया रुपय् परिभाषित यात (शर्मा, २०६७:२३)। थुपिं निगू मत मध्येय् रसय् आश्रित मान्यतां आपाः थाय् काःगु खनेदु।

लिधंसा

पौडेल, विष्णुप्रसाद, विसं २०५७, *संस्कृत काव्यशास्त्र*। काठमाडौंः भुँडीपुराण प्रकाशन।

भट्टराइ, गोविन्दप्रसाद, विसं २०३१, *पूर्वीय काव्य-सिद्धान्त*। येँः नेपाल राजकीय प्रज्ञाप्रतिष्ठान।

भारद्वाज, रामदत्त, विसं २०१९, *काव्यशास्त्र की रुपरेखा*। दिल्लीः सूर्यप्रकाशन।

वर्मा, धीरेन्द्र, ब्रजेश्वर वर्मा, रामस्वरुप चतुर्वेदी व मेमेपिं, सन् २०१३, *हिन्दी साहित्य कोश भाग १ पारिभाषिक शब्दावली* (झिगूगु संस्करण)। वाराणसीः ज्ञानमण्डल लिमिटेड।

शर्मा, मोहनराज व खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल, विसं २०६७, *पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त* (स्वंगूगु संस्करण)। येँः विद्यार्थी पुस्तक भण्डार।

सहाय, राजवंश, विसं २०२४, *भारतीय काव्यशास्त्र के प्रतिनिधि सिद्धान्त*। वाराणसीः चौखम्वा विद्याभवन।

सिंह, राजकिशोर, मिति मदु, *काव्यशास्त्र*। लखनउः प्रकाशन केन्द्र।

शास्त्रवाद व स्वच्छन्दवाद

- रवि शाक्य

(क) शास्त्रवाद (Classicism)

ल्याटिन खँग्वः Clsssicus पाखें Clsssic खँग्वः वःगु खः गुकिया अर्थ belonging to the highest class of citizens (समाजया उच्चवर्गलिसे सम्बन्धित) खः । थ्व खँग्वः दकलय् न्हापां छ्ययःम्ह निगूगु शताब्दीया रोमया च्वमि Aulus Gellius खः । वय्कलं थःगु सफू *Noctes Atticae* य् Clsssicus खँग्वः छ्यःगु खः । उकी वय्कलं तत्कालीन रोमन समाजय् दुपिं च्वमिपिंत निब्वय् ब्वथलातःगु दु -

१. **Scriptor Classicus** – समाजया उच्च, धनाढ्य, विशिष्ट, सुशिक्षितवर्गया जीवनशैली व इमित हे लक्षित पाठक यानाः च्वइपिं च्वमिपिं

२. **Scriptor Proletarius** – ज्या यानाः नइपिं सामान्य जनतायात विषयवस्तु दय्का इमिगु लागि च्वइपिं च्वमिपिं ।

थुकथं शुरुशुरुइ क्लासिक्स खँग्वलं उच्चकुलीन वा अभिजात वर्गया लागि च्वइगु सुसंस्कृत साहित्य व साहित्यकार धकाः थुइकीगु खः । ई बिनावंलिसे क्लासिक्सया परिभाषा नं पानावन । लिपा कलेज वा एकेडेमीइ ब्वंकीगु कोर्सय् दुथ्याःगु साहित्यिक कृतियात धाय्गु क्लासिक्स धाय्गु यात ।

ई बिनावंलिसे सर्वसाधारण जनतां प्राचीन ग्रीक व ल्याटिन भाय् मथुयावन । ग्रीक व ल्याटिन भाय्या साहित्यबारे मनूतय्सं मसियावन । पुनर्जागराणकालय् ग्रीक व ल्याटिन भाय्या साहित्ययात आदर्श नालाः साहित्य च्वय्गु प्रचलन वल । उबलय्निसें ग्रीक व ल्याटिन भासं च्वयातःगु पुलांगु साहित्ययात क्लासिक्स धाय्गु यात । उकिं पुनर्जागरणकालय् प्राचीन ग्रीसया च्वमिपिं होमर, एस्किलस, सोफोक्लिज, युरिपिडिज आदि व रोमया भर्जिल, होरेस, सेनेकापिनिगु महान कृति धकाः थुइकीगु जुल । हाकनं लिपा प्राचीन ग्रीस व रोमया तःधंपिं साहित्यकारतय्सं च्वःथें हे शिल्पशैली अनुशरण यानाः च्वयातःगु कृतियात क्लासिक्स धाय्गु यात । थौंकन्हय् पुलांगु वा सुं च्वमिया अमर कृति, गुकिं च्वमियात पहिचान बी उगु कृतियात क्लासिक्स धाय्गु चलन वःगु दु ।

क्लासिसिज्मया थीथी नां

१. परिष्कारवाद – थ्व वादकथं साहित्यया सृजना जुइबलय् च्वय्धुंकाः वा च्वच्वं कृतियात परिष्कार

यायांयंकी। कृति बांलाकेत ओजपूर्ण खँग्वः, अलंकारयुक्त वाक्य तयाः परिमार्जन यानायंकी। उकथं बारम्बार परिष्कार यायां कृति तयार याइगुलिं परिष्कारवाद धाःगु खः।

२. **शास्त्रवाद** – शास्त्र धैगु नियम खः। न्हापाया तःधंपिं च्वमिपिंसं साहित्य थथे जुइमाः अथे जुइमाः, साहित्यय् छुछु तत्व दय्माः धकाः नियमत दय्कावंगुयात अनुशरण यानाः च्वइगु जूगुलिं थ्व वादयात शास्त्रवाद धाःगु खः।

३. **आभिजात्यवाद** – समाजया अभिजात (संभ्रान्त) वर्गयात विषयवस्तु दय्काः इमिगु लागि च्वइगु कृति जुगुलिं आभिजात्यवाद धाःगु खः। गनं-गनं थ्व वादयात 'क्लासिकलवाद' नं धाय्गु याः।

फ्रान्सया समालोचक निकोलस ब्वालो (Nicolas Boileau)या धापूकथं ग्रीक व रोमन परम्पराया अनुशरण यानाः निश्चित नियमदुने च्वनाः च्वयातःगु कृतियात क्लासिक्स धाइ। टि. एस. इलियटं What is Classics शीर्षकया च्वसुइ क्लासिक्स खँग्वःयात 'प्रौढता'या अर्थय् छ्यःगु दु। अध्ययन व अभ्यासया कारणं साहित्यकारया मष्तिष्क परिपक्व जुइमाः। छुं नं भाय्, सभ्यता प्रौढ जुलकि क्लासिक्स साहित्यया जन्म जुइ धैगु इलियटया धारणा खः।

शास्त्रवादया विशेषता

(क) साहित्यया सम्बन्धय् न्हापाया विद्वान्पिंसं प्रतिपादन यानातःगु नियमया परिधिदुने च्वनाः च्वइ। थुकी अनुशासनयात अतिकं महत्व बी।

(ख) थुकी साहित्यिक कृतिया बाह्य स्वरूपयात अप्वः प्राथमिकता बी। छन्दया नियमदुने च्वनाः अलंकारया प्रचुर प्रयोग यानाः: गम्भीर व सशक्त खँग्वः छ्यलाः साहित्यिक चमत्कार क्यनी।

(ग) थुकी च्वमिया ब्यक्तिगत सम्बेदना, भावना, कल्पनायात उलि महत्व बीमखु। उकिं थ्व वादय् नुगः पक्षयात स्वयां बुद्धिपक्षयात बःबी। शास्त्रवादी कृति अप्वः बौद्धिक जुइ।

(घ) लक्षित पाठक उच्चवर्ग जुइ। विषयवस्तु नं इमिगु समाजया जःखः चाःहिली, नगर संस्कृतियात जक ब्वइ।

(ङ) वैयक्तिकतायात मखु सामूहिकतायात महत्व बी। साहित्यं समाजयात भिंगु लँय् यंकेमाः, नैतिकवान याय्माः धैगु धारणा काइ।

च. यक्व अध्ययन चिन्तनमनन यानाः च्वइगुलिं थुज्वःगु साहित्य ताःईतक ल्यनाच्वनी।

शास्त्रवादया कमजोरी

(क) अग्रजपिनि अनुकरण यानाः च्वइगुलिं मौलिकताया अभाव जुइ।

(ख) साहित्यया नियमयात कडारूपं पालन याय्माःगुलिं थ्व वादय् च्वनाः च्वयातःगु साहित्या अप्वः यान्त्रिक, कृत्रिम जुइ।

(ग) थुज्वःगु कृति अप्वः बौद्धिक जुइगुलिं सर्वसाधारणया पहुँचं तापाइ। छपुचः शिक्षित व उच्चवर्गयापिनि जक साहित्य जूवनी।

Neoclassicism

यूरोपय् वःगु पुनर्जागरण (Renaissance)

यूरोपय् वःगु पुनर्जागरणयात आधुनिकताया प्रवर्तककथं नालातःगु दु। पुनर्जागरण व धर्मसुधार आन्दोलन समकालीन घटना खः गुकिं मनूयात विवेकी, तर्कपूर्ण मेहनती जागरुक दय्काबिल। थुकिया हे आधारशीलाय् थौंया आधुनिक यूरोपया निर्माण जूगु खः। रेनासाया शाब्दिक अर्थ Rebirth 'पुनर्जन्म' खः। यूरोपया इतिहासय् पुनर्जागरण धालकि पुलांगु ल्वःमने धुंकूगु ग्रीक व रोमन साहित्य, कला विज्ञानयात हाकनं अध्ययन मनन याय्गु ज्या धकाः थुइकी। मध्ययुगय् यूरोपेलीतय्सं ग्रीक व रोमन ज्ञानविज्ञानयात ल्वःमंकल, धर्मया आडम्बर व अन्धविश्वासय् तक्यन। रेनासा वसांनिसें ग्रीक व ल्याटिन भासं च्वयातःगु प्राचीन ग्रन्थतय्गु अध्ययन यानाः न्हूगु ढंगं चिन्तनमनन यात। तुर्कतय्सं सन् १४५३ य् पश्चिमी सभ्यताया केन्द्र जुयाच्वंगु Constantinople (थौंकन्हय् टर्कीया शहर इस्तानबुल) य् आक्रमण यात। विद्वान्त यूरोपय् बिस्युंवंबलय् थःपिंके दुगु प्राचीन ग्रन्थत ज्वनावन। इपिंपाखें हे प्राचीन ज्ञानया भण्डार सकसिनं खंकल। जर्मनीया गुटेनवर्ग आधुनिक छापाखानाया विकास याय्वं दंक, सुलभ जुइक सकसिनं सफू ब्वनेखन। उकिं यानाः सुनानं धाःगु धकाः मिखा तिस्सिनाः विश्वास याय्गु परम्पराया अन्त्य जुयाः स्वतन्त्र चिन्तनया विकास जुल।

प्राचीन ग्रीस व रोमया क्लासिकल साहित्ययात आदर्श नालाः उकिया अनुशरण यानाः च्वयातःगु १७-१८ औं शताब्दीया साहित्य हे नियोक्लासिकल साहित्य खः। थ्व युगय् भाषिक अशुद्धितय्त चीकाः भाषाय् शुद्धता हय्गु लागि राज्यया संरक्षणय् थीथी एकेडेमीया स्थापना जुल। थ्व ख्यलय् दकलय् न्ह्यःने फ्रेञ्च एकेडेमी (सन् १६३५) लाः। उगु एकेडेमीं शब्दकोश, व्याकरण, काव्यशास्त्र, अलंकारशास्त्रत दय्काः भाषायात नियमवद्ध याय्गु ज्या जुल। तर थ्व कालखण्डय् प्राचीन क्लासिकल साहित्यया कोरा नक्कल जक मजूसे समयानुकूल परिवर्तन नं याःगु दु। नाटकय् कोरसगानयात न्हापा अनिवार्य यानातःसां नियोक्लासिक्सतय्सं कोरसगानया प्रयोगयात परित्याग यानाछ्वल।

बेलायतय् सन् १६६०- १७९८ तकया ईयात नियोक्लासिकल युग धाइ। ईसं १६६० राजतन्त्र पुनर्स्थापना, १७९८ *Lyrical Ballads* या प्रकाशन जुयाः स्वच्छन्दवादी युग शुरु। थ्व युगया प्रमुख च्वमिकथं John Dryden, Alexander Pope, Dr. Johnson, Jonathan Swift, Edmund Burke आदियात कयातःगु दु। नवशास्त्रवादीतय्गु विचाःकथं साहित्य च्वय्त जन्मजात प्रतिभाया आवश्यकता ला जुइ तर सफलता प्राप्त याय्त अग्रज च्वमिपिनिगु परिष्कृत साहित्यया गहन अध्ययन यानाः प्रशस्त अध्यास याय्माः। थ्व युगया महत्वपूर्ण समालोचनाया कृतिकथं जोन ड्राइडेनया An Essay of Dramatick Poesie, अलेक्जेण्डर पोपया Defence of Poetry तस्कं चर्चित जू। थुपिं कृतिइ काव्य रचना गुकथं याय्माः धकाः नियमवद्ध यानाः च्वमिपिंत लँ क्यनातःगु दु।

(ख) स्वच्छन्दवाद (Romanticism)

प्राचीन रोमन साम्राज्यया सरकारी भाय्यात Lingua Latina धाइगु खःसा सर्वसाधारण नागरिकपिंसं ल्हाइगु भाय्यात Lingua Romanica धाइगु खः। ल्याटिन भाय्यात स्तरीय भाय्कथं नालाः प्रशासन, धार्मिक ज्याखँ, साहित्य सृजनाय् छ्यलीगु खः। सर्वसाधारणं ल्याटिनयात थःगुकथं छ्यलावँवं

न्हूगु भाय् विकास जुयावंगु खः । उकियात हे रोमानिका भाय् धाःगु खः । उकिं रोमानिका धैगु ल्याटिनया अशुद्ध रूप (Vulgar Latin) खः । रोमानिकापाखें Romanice खँग्वः विकास जुल गुकिया अर्थ to speak in Roman खः । थ्व हे Romanice पाखें Romance खँग्वः वःगु खः । रोमन साम्राज्यया विस्तारलिसें ल्याटिन भाय् नं प्रचार जुल, ल्याटिनया कचामचा भायृत नं विस्तार जुयावन । ल्याटिनया छगू कचाभाय् रोमान्स नं खः । भाषावैज्ञानिकपिनि धापूकथं रोमान्स भाय् धैगु ल्याटिनपाखें विकास जुयावःगु विभिन्न भाषाया संयुक्त नां खः । इपिं भाय्मध्ये प्रमुखकथं फ्रेञ्च, इटालियन, स्पेनिश, पोर्चुगीज आदि लाः (Romance Language is a collective term for the group of languages descended from Latin. The main are French, Italian, Spanish, Portuguese) । समयक्रमय् फ्रेञ्च, इटालियन आदि भाय्त थःथःगु ढंगं विकास जुयाः स्वतन्त्र भाय्कथं मान्यता काय्त सफल जुल । तर छथ्वःसिनं थःपिनि मूल रोमान्स भाय्यात ल्यंकाः हे तल । रोमान्स भाय् ल्हाइपिंत रोमान्स जाति धाय्गु यात । तथ्यांकअनुसार ७० प्रतिशत रोमान्स भाय् ल्हाइपिं यूरोपपिने च्वनाच्वंगु दु । रोमान्स जातिया साहित्यय् थें कल्पनायात मू आधार दय्काः अलौकिक अविश्वसनीय घटना, पात्र दुथ्याकाः च्वयातःगु साहित्ययात रोमान्टिक साहित्य धाय्गु यात । न्हापा साहित्यय् थ्व खँग्वः छ्यःबलय् असत्य व काल्पनिक साहित्यया पर्यायवाचीकथं हेय दृष्टिं छ्यःगु खः । लिपातिनि थुकियात छगू वादया रूपय् मान्यता बियाः साहित्यिक प्रवाहय् दुथ्याकूगु खः । स्वच्छन्दवादबारे धयातःगु दु -

Romanticism established the supremacy of imagination, the cult of beauty, the mystique of nature and proclaimed liberty for the individual.

स्वच्छन्दवादया ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

(१) स्वच्छन्दवाद न्ह्याःगुया ल्यूने दकलय् तःधंगु कारण फ्रान्सेली क्रान्ति खः । फ्रान्सेली क्रान्ति सम्पन्न जुइत रूसो (Rousseau) या दार्शनिक विचारं तःधंगु भूमिका म्हितूगु खः । रूसोया विचारं फ्रान्स जक मखु, समग्र यूरोपय् हे बौद्धिक हलचल हयाब्यूगु खः । स्वतन्त्रताप्रति रूसोया धापू दु - मनू जन्म जुइबलय् स्वतन्त्र जुइ, तर न्ह्याथासं वयात सिखलं चिनातःगु दइ (Man is born free, but everywhere he is in chains) । अधिकारस्वयां स्वतन्त्रताया अभिलाषा सर्वोच्च खः (The first of all blessing is not authority but liberty) । सामन्तवादं शोषण यानाच्वंगुप्रति असन्तुष्टि प्वंकाः रूसों धाःगु दु - छपुचः मनूत विलासीपूर्ण जीवन हनेगु व अधिकांश मनूत प्वाः जाय्क नय्मखनाः पित्याकाः च्वनेमाःगु स्थिति अन्यायपूर्ण खः (Handful of people be gorged with luxury while the starving multitude lack the necessity of life) । रूसों छुं श्रम मयाःसे नइपिं सामन्ततय्त राजमार्गया डाँकातलिसे तुलना यानातःगु दु ।

(२) विज्ञानया विकासं यानाः उगु इलय् समाजय् विकृति ब्वलनाच्वंगु खः । औद्योगिक विकासं यानाः प्रदूषण, यान्त्रीकरण अप्वल । मानवीय मूल्यया अवमूल्यन जुयावन । उकिं कृत्रिमतायात त्वःताः 'प्रकृतिपाखे लिहांवनेनु' (Back to Nature) धैगु नारा थ्वल ।

(३) स्वतन्त्रताप्रतिया चाहनां यानाः शास्त्रवादप्रति वितृष्णा ब्वलन । शास्त्रवादया कृत्रिमता व भ्यातुगु नियमयात पंगः ताय्काहल ।

स्वच्छन्दवादया साहित्यिक विशेषता

(१) **शास्त्रीय नियमपाखें मुक्ति** – स्वच्छन्दवाद हे शास्त्रवादप्रति विद्रोह यानाः पिदंगु जुयाः थ्वं शास्त्रीय नियमयात अस्वीकार याइ । तर नियम अस्वीकार याय्‌गु नामय्‌ अराजक जुइक यःयःथे च्वइगु मखु । कविताय्‌ छन्दात्मकता, लयात्मकता द हे दइ ।

(२) **ग्रामीण जीवन व प्रकृतिया चित्रण** – न्हापा शहरी जीवनया क्लब, कफी हाउस, धनाढ्य वर्गया ड्रइङ्गरुमया चित्रण दइगुली आः वयाः गांया जीवनया चित्रण जुल । कृतिमतापाखें प्रकृतिपाखे उन्मुख जुल ।

(३) **भाषिक सरलता** – थ्व वाद अन्तर्गतया साहित्यय्‌ सरल व स्वाभाविक भाय्‌ छ्यलेगु याइ । शास्त्रवादय्‌ थें ल्याटिन ल्वाकछ्यानाः आडम्बरपूर्ण भ्‌यातुगु साहित्यिक भाय्‌ छ्यलेगु मयाःसे सर्वसाधारणं छ्यलीगु सरल भासं अभिव्यक्ति बीगु याइ ।

(३) **विद्रोही प्रवृत्ति, स्वतन्त्रताप्रति सजगता** – फ्रेञ्च राज्यक्रान्तिपाखें प्रभावित जुयाः न्ह्याःगु युग जुयाः स्वच्छन्दवादी साहित्यय्‌ निरंकुशताया विरोध व स्वतन्त्रताप्रति सम्मान प्वंकातःगु दइ । शास्त्रवादप्रति जक विद्रोह मजूसे समाजय्‌ जुयाच्वंगु अन्याय अत्याचारया नं विरोध याःगु दु । Freedom is the Breath in which the Romantic Poets breathed freely. भिक्टर ह्यूगोया कथं स्वच्छन्दवाद धैगु हे साहित्यय्‌ स्वतन्त्रता खः ।

(४) **कल्पनाशीलता, भावुकता** – स्वच्छन्दवादी साहित्कारपिं वास्तविकतासिबें तापाक्क च्वनाः कल्पनाया संसारय्‌ जक चाहुलाच्वनी । सामान्य प्राकृतिक वस्तुयात हे कल्पनाया शक्तिं असामान्य रहस्यवादी दय्‌काः प्रस्तुत याइ । उकिं स्वच्छन्दवादी साहित्यय्‌ अलौकिक अतिप्राकृतिक तत्व दयाच्वनी । Watts Dunton या धापूकथं स्वच्छन्दवाद धैगु Renaissance of Wonder खः । Herford या धापू दु - Romanticism is an extraordinary development of imaginative sensibility (स्वच्छन्दवाद धैगु काल्पनिक अनुभूतिया असाधारण विकास खः) ।

(५) **ब्यक्तिवादी** – स्वच्छन्दवादीतय्‌ कथं साहित्य धैगु च्वमिया नुगलं पिहांवइ । च्वमिया थःगु मनय्‌ लुयावःगु भाव प्वंकेगु हे साहित्य खः । उकिं थुमिसं च्वमियात केन्द्रविन्दु याइ । च्वमिया व्यक्तिगत भावना, संवेग, अनुभूति प्वंकीगु जूगुलिं थुज्वःगु साहित्य व्यक्तिवादी जुइ ।

अंग्रेजी साहित्यय्‌ स्वच्छन्दवाद

अंग्रेजी साहित्यय्‌ ईसं १७९८-१८३२ तकया अवधियात रोमान्टिक युग/स्वच्छन्दवादी युग/रोमानीवादी युग धाइ । खयतःला ईसं १७९८ सिबें यक्व न्ह्यःनिसें हे स्वच्छन्दवादी साहित्य सृजना जुयावयाच्वंगु खः । एलिजाबेथ युगय्‌ नं यक्व हे स्वच्छन्दवादी साहित्य च्वःगु दु । शेक्सपियरया यक्व कृतिइ स्वच्छन्दवादी प्रभाव खंकेफइ । तर ईसं १७९८ निसें थ्व प्रवाह अझ सशक्तरूपं न्ह्यानाः सैद्धान्तिकरूपं प्रतिस्थापन जुल ।

फ्रान्सेली क्रान्तिं सकभनं स्वतन्त्रता (Liberty), समानता (Equality), व भ्रातृत्व (Fraternity) या भावना न्यनावन । थ्व भावना बेलायतय्‌ नं दुहांवन । वर्ड्स्वर्थ, कलरिज व साउथे स्वम्ह साउथेया पुखूसिथय्‌ च्वंगु छैंया चौरय्‌ च्वनाः छम्हेस्यां मेम्हेसित रोमान्टिक कविता ब्वनाः न्यंकीगु जुयाच्वन । उकिं

इमित Lake Poets नं धायगु याः । उबलय्या साहित्यिक प्रवाह हे क्लासिकल जूगुलिं सुनां नं इमिगु कवितायात वास्ता मयाः । तर ईसं १७९८ य् Wordsworth व Coleridge निम्ह जानाः थःपिनिगु कविता मुंकाः सफू पिथन - *Lyrical Ballads* । थुकी वर्ड्स्वर्थया १९ पु व कलरिजया ४ पु यानाः मुक्कं २३ पु कविता दुथ्यानाच्वंगु दु । न्हूगु सवाःया सफू जूगुलिं पिदनेवं अतिकं लोकंव्हात । उबलय् न्ह्यानाच्वंगु शास्त्रवादी प्रवाहया अःखः थ्व सफू पिहांवःगुलिं यक्व आलोचना नं जुल । उपिं आलोचनाया लिसः बीकथं सफूया निगूगु संस्करण (ई. १८००) य् वर्डस्वर्थं भूमिका च्वल । थ्व भूमिकयायात स्वच्छन्दवादया घोषणापत्र (Manifesto of Romanticism) धाइ ।

वर्डस्वर्थ, कलरिज व साउथेपिंत न्हापांगु पुस्ताया स्वच्छन्दवादी कवि धाइसा शेली, कीट्स व बाइरनपिंत निगूगु पुस्ताया स्वच्छन्दवादी कवि धाइ ।

शास्त्रवाद व स्वच्छन्दवादया दथुइ भिन्नता

क्रसं	शास्त्रवाद	स्वच्छन्दवाद
१.	साहित्य अनुकरणं पिदनी	अनुकरण मयाःसे मनया भाव प्वंकेगु
२.	शस्त्रीय नियमया पालन जुइ, उकिं संयमित जुइ	नियमया बन्धन चःफुइ, स्वच्छन्द जुइ
३.	तार्किकता, बौद्धिकता दइ, बुद्धिप्रधान साहित्य	नुगःप्रधान
४.	शिल्पशैली, बाह्य अलंकारयात महत्व बी, कृत्रिम जुइ	स्वतःस्फूर्त भाव प्वंकीगुलिं स्वाभाविक जुइ
५.	सामूहिक भावना प्वंकी	च्वमिया वैयक्तिक भावना प्वंकी
६.	वस्तुपरक	आत्मपरक
७.	सामाजिक, नैतिक आदर्शया स्थापना यायत स्वइ	च्वमिया कल्पना, भावना जक प्वंकीगुलिं समाज निरपेक्ष जुइ
८.	शहरी साहित्य, उच्चवर्गया लागि च्वयातःगुलिं क्लिष्ट अभिव्यक्ति	ग्रामीण साहित्य, सर्वसाधारणं नं थुइगु सरल अभिव्यक्ति
९.	यथार्थनाप सत्ती	काल्पनिक खँ आपाः

u u u

चाया थलबल : सभ्यता सुलाच्वंगु कला

- राजनलाल (रास) जोशी

पृष्ठभूमि

प्राचीन जक मखु आधुनिक सभ्यताया अध्ययन अनुसन्धान यायत छगू मदयक मगाःगु कसि खः थलबल । उकीसनं नृतात्विक, जातीय कलाकौशलया अध्ययनं हे सम्बन्धित समुदाय गुलि च्वन्ह्याः व गुलि ल्यूने लाः धइगु क्यनी । थथे अध्ययन याय्गु भ्वलय् सभ्यताया विकासक्रम मालेबलय् थलबलं अझ अप्वः ग्वाहालि याइ । उकिसनं चाया थलबल धइगु सभ्यताया विकासक्रमया छगू दापू धाःसां पाइमखु ।

चाया थलबलया महत्त्व सामान्य वा असामान्यरूपं गुगु नं कथं काय्फु । थलबलयात न्हिथं माःगु ज्वलंकथं वा थुकियात सभ्यताया प्रारम्भ, न्ह्याग्गु कथं नं काय्फु । चाया थलबलया इतिहास मालेगु खःसा थुकिया प्रारम्भ गुबले निसें जुल धकाः धाय्फूगु मदुसां जापानय् जोमोनकाल (१००००-३००० ईपू)या चाया थलबल लुयावःगु, ४००० ईशापूर्वय् बलुचिस्तानय् चाया थलबललिसें कुमाःया घःचा लूगु आधारय् मनूया जीवनलिसें थलबलया इतिहास तसकं पुलां धकाः धाय्फुगु अवस्था दु । अथे हे मिनोअन (१६००-१५०० ईपू) लः तयत दय्कातःगु कलात्मक जगय् डल्फिनया चित्र दय्कातःगु व चीनय् हे झाउकाल (१५७०-१०४५ ईपू) ६००० चाया सल दय्कूगु लूगु दु । थ्व ल्याखं मानव सभ्यताया विकासय् चाया योगदान गुलि दु धइगु क्यं । उकीसनं चाया विकासक्रम दुवालेबलय् कच्चा चायात पक्का याय्गु नितिं १६५२°-२१९२° फरेनहाइटय् छुइगु प्रविधिया विकास, उकीसनं चाया थलबलय् लः सोसे मजुइकेत २१९१°-२३३६° फरेनहाइटय् छुइगु ज्यां नं चाया थलबल लागाय् वःगु ह्यूपाः नालेमाः ।

दक्षिण एशियाया इतिहासय् धाःसा ५००० वर्षन्ह्यः हे चाया थलबलं थाय् काय्धुंकूगु खनेदु । सिन्धुसभ्यताकथं काइगु थुगु इलय्या चाया थलबल नं परिष्कृत व विकसित जुजुं वनेधुंकूगु खनेदु । थुगु इलय् कुमाःया घःचाः छ्यले धुंकूगु खनेदु । सिन्धुघाटी अमत्र(भाजं), आहाव (?) ऊखा (कराही), उदञ्चना (घः) कलश, उदककुम्भ (त्यप) लूगु दु गुकिं कलाया समीक्षकपिन्सं कलाया विकासक्रम गन थ्यं धकाः अनुमान यायत ग्वहालि जूवंगु दुसा सभ्यतायात अझ छपलाः न्ह्याः यंकेत नं ताःलाःगु दु । थ्व विश्व सभ्यताया इतिहासय् विशेष देन कथं काय्फु ।

धार्मिक ग्रन्थय् चा

चाया थलबलया इतिहास मालेगु भ्वलय् थुकियात कयाः थीथी धार्मिक ग्रन्थय् नं थाय् बियातःगु दु । *आश्वलायन गृह्य सूत्रय्* चा ल्वहं व सिँया थलबलया वर्णन यानातःगु दु । अथे हे बौद्ध धर्मग्रन्थ

दीघनिकायस २५ शिल्पकारया धलखय् चाया ज्या याइम्ह कुम्भकार उल्लेख जुयाच्वंगु दुसा *महाभारतय्* द्रोण शिष्य एकलव्यं धर्नुविद्या सय्केगु नितिं थः गुरुया चाया मूर्ति दय्काः पूजा याःगु वर्णन दु । अथे हे भद्रदेशया राजकुमार अश्वपतिं मचाबलय् चाया सल दय्काः म्हितूगु व कालिदासया *अभिज्ञान शाकुन्तलय्* चाया रंगीन म्हय्खाया उल्लेख जुयाच्वंगु लुइकेफु ।

कलाया दृष्टिकोणं गुप्तकाल दकले तःमि । थुगु इलय् चाया ज्वलं अप्वः छ्यःगु खनेदु । गुप्तकालय् दकले अप्वः ब्राह्मण साहित्यय् आधारित द्यःपिं - शिव, विष्णु, सूर्य, कुमार, पार्वती, महिषासुरमर्दिनी चायापिं हे खः । थ्व हे इलय् ताःचा छ्यलाः मूर्ति दय्केगु शुरु जूगु खनेदु । विशेष यानाः मिजं व मिसाया थुजाःगु मूर्तियात चित्रकारं रंगं छाय्पीगु याइ । थुजाःगु मूर्ति सँ व वसःया विशेष ध्यान बियातःगु खंकेफु । थ्व हे कालय् द्यः आदि तय्त दय्कातःगु फलक नं चायागु हे दय्कूगु खनेदु । थुजाःगु फलक पौराणिक आख्यान व अलंकरणं जायाच्वनी । गुप्तकालया फलक विशेष यानाः किन्नर, यौन, दक्षप्रजापतिया यज्ञ ध्वस्त याःगु सम्बन्धी घटना न्ह्यब्वयातइ । गुप्तयुगय् चाया मूर्ति बांलाकेत सँ, मिखा, वसः चित्रकारं च्वय्गु व्यवस्था न्ह्याय्धुंकूगु खनेदु ।

थुकथं विकास जुयावःगु चाया ज्वलं सभ्यतायात विकासलिसें थुके नं आपालं ह्यूपाः वःगु लुइकेफु । चाया थलबलया वर्गीकरण याय्बलय् स्वताजि चाया थलबलं थाय् काःगु खनेदु । गुके सादा (म्हासुगु रंगया चाया थलबल), २) रंगीन (ह्याउँगु) व ३) प्वालाप्वाला थीगु (वाउँगु, हाकुगु, सीसे च्वंगु । थ्व दक्वं चा थीथी प्रविधि व खोजया कारण खः ।[1]

धार्मिक व विशेष यानाः हिन्दू समाजय् चाया थलबलयात शुद्ध व पवित्र कथं काइगुलिं यानाः नं थ्व थलबलं दकले अप्वः ह्यूपाः व थीथी रुप काय्फूगु अवस्था दु । चा गुबलें पू जुइमखु धइगु मान्यतानिसें थीथी स्वरुप दय्केत अःपुगुलिं यानाः नं विश्वया इतिहासय् चाया थलबलं अप्वः विकास जूवंगु खनेदु । उकीसनं थलबल दय्केत माःगु कच्चापदार्थ अःपुक्क व्यवस्था जुइगुलिं[2] यानाः नं थ्व थलं अप्वः थाय् काल ।

स्वनिगलय् चाया कला

प्रारम्भया थलबल चायात न्हात्तुन्हायाः खिपः थें ताःहाकः यानाः लिपा उकियात धकि दय्कू थें दय्काः भु थें दय्केगु विधि हे लिपा वनाः कुमाःया घःचा व ताःचा विधिं थलबल ज्याय्गु ज्या जूगु खः । थुगु ज्यायात अझ अप्वः बल्लाकेत लिपांगु चरणय् यक्वकथंया रसायनत ल्वाकछ्याय्गु प्रविधिया नं विकास जुजुंवन । थ्व हे भ्वलय् चाया मूर्ति व थलबल दय्केबलय्[3] ल्वहंचुं, फि व नँचुंया लिसें खदिर, अर्ज्जुन, सर्ज्ज, श्री, वेण्ट, कुंकुम, कौटज, आयस, धौ, दुरु व घ्यः ल्वाकछ्याय्गु पद्धति हे विकास याःगु खनेदु । स्वनिगःया चाया कलाय् मिखा ब्वय्गु खःसां थन नं उकथंया विकास जूगु खनेदु । धार्मिक प्रयोजनया नितिं दय्कीगु द्यः आदि थीथी नस्वाः व ज्वलं (नवधातु आदि)या लिसें नेपाली भ्वं, कपाय्, भ्रौ, कापः आदि छ्यानाः दय्केगु गुगु प्रविधि न्ह्यात उकियात शास्त्रीय विधिया हे विकसित वा स्थानीय स्वरूप नालेछिं । थ्व बाहेक स्वनिगःया चाया कलाय् मिखा ब्वय्बलय् आपालं थासय् चायात छ्युयाः

---

१. रंगीन चाया थलबल दय्केगु विधि - चाया थलबल दय्केधुंकाः किचलय् अनं लिपा निभालय् तयाः गंकी । थथे गंके धुंकाः कुमाः नं छ्गूकथंया लेप -कापिस, खयः, अँया खोला व सोडा ल्वाकछ्यानाः दय्कीगु) पानाः अगलय् छुइवं प्वालाप्वाला थीगु ह्याउँगु रंग वइ ।

२. द्यचा- चाया थलबल दय्केत माःगु चा । थ्व चा अप्वः यानाः लः मुनीगु थासय् वा लःया मात्रा अप्वः दुगु थाय्या छ्यली । गुकी लस्सा अप्वः वइगुलिं यानाः थलबल ज्याय्त नं अःपुइसा पिच्चुसे व थलबल बल्लाइ ।

३. विशेषयानाः सार्वजनिक थासय् छ्यलीगु ध्वं/हिति, द्यः - क्वंचा द्यः

अप्पा ज्यानाः ताः ईतक तुकेगु कुतः जूगु खनेदु । गुगु विशेष यानाः पचली भैरब (थौकन्हय् धातुयागु) बुंग, कुमारीछेँ, हनुमानध्वाखाया मोहनचोक, दोलखा भिंद्यःया ल्यूने व येँयाःबलय् ब्वइपिं बबन भैरव (चाया क्वंचाद्यः) आदि खनेदु । चाया विकास क्रम मालाः स्वयबलय् पशुपतिया आर्यघाटय् च्वंगु अनन्तनारायणया टेराकोटाया मूर्ति नेसं ५३५ पाखे हे दय्‌केधुंकूगु खः । थ्वसिबें न्ह्यः थन कच्चा चाया जक कला सृजना याय्‌गु यानाःवयाच्वंगु नं उत्तिकं खनेदु । येँया मचलीद्यः थुकिया हे दसुकथं काय्‌फु । मचली द्यः मुक्कं चा, कपाय्, कापः छ्यानाः दय्‌कातःगु चाया सामग्री खःसा भ्वँतया चण्डेश्वरी दुने च्वंगु चाया थीथी मूर्ति अझ थ्वसिबें पुलांगु व मेगु हे प्रविधिं दय्‌कातःगु खनेदु । थ्व बाहेक स्वनिगःया थीथी थासय् क्यनीगु गंप्याखं नं थुकिया हे दसु खः । स्वनिगलय् आःतक नं थीथी थासय् द्यः दय्‌केत म्हेपीया चा काय्‌गु चलन थौंतकं दनि । थुकथं काइगु चा विशेष यानाः बुंगद्यः, चोबहाःद्यः, मचली, बिज्यासःद्यः आदि दय्‌केत छ्यली ।

कलाया प्रारम्भय् कचिचा, अनंलिपा चा छुयाः बूगु टेराकोटाया कला विकास जूसां लिच्छविकालय् धाःसा चायात हे ल्वहं दय्‌काः छ्यलेगु कला नं थन विकास जूगु खनेदु । चायात सुन्दर मूर्ति दय्‌केधुंकाः उकी पाःलाः व विशेष प्रकारया रसायनं जाःगु लेप पानाः छुयाः मुक्कं पालिसदार ल्वहं थें दय्‌केगु विधि थन खनेदु । थुकिया दसु धइगु हनुमानध्वाखा दुनेच्वंगु कालीयदमन मूर्ति खः । गुगु चुल्लुसेच्वंगु पालिसदार तहदुने मेगुकथंया ल्वहं लुयावःगु दु । अथे हे चांगुया मानदेवया ल्वहंपौ नं थ्व हे प्रकृतिं दय्‌कातःगु खनेदु ।

नेवाःतय्‌गु सन्दर्भय् थ्व हे थलबलं नृतात्विक व जातीय सभ्यतायात उलेगु कुतः याःगु दु । नेवाःतय्‌गु चाया थलबल नेपाःया मेमेगु जाति-जनजातिया सिबें अप्वः अले तसकं पाःसा छगू हे प्रयोजनया नितिं तःताजि वा तःगु प्रयोजनया नितिं छताजि ज्वलं दय्‌काः थःगु सीप ब्वय्‌गुनिसें कयाः थःगु सभ्यता ब्वय्‌गु कुतः याःगु खनेदु । विशेष यानाः ज्यापु जाति (कुमाः) जक प्रत्यक्षरूपं थ्व सीप ब्वय्‌गु ज्याय् तक्यनाच्वंगु दु । चाया ज्या याइपिं कुमाःतय्‌त कयाः वर्गीकरण यानाः स्वयबलय् नं थन खुताजि खनेदु । बुंगद्यःयात माःगु चा ज्वलं दय्‌कीपिं कुमाःयात 'उकु कुमाः' धकाः वर्गीकरण यानातःगु दुसा घलेज्याकः कुमाः,[४] ह्याउँज्या कुमाः, थनेया कुमाः, हाकु कुमाः[५] व अवाः[६] नं चापाखें सुन्दर कला सृजना याइपिं खः । तर, थौं घलेज्याकः, हाकु व अवाः जक ल्यंदनि । थुकथं छगू हे जाति दुने नं तःगुकथंया विविधता धइगु उगु ईया महत्त्वपूर्ण पेशा जूगुलिं नं खः । चाया थल दय्‌केत बुँइ वा खानी चा काःगु बापत तलेजुइ जुइगु पूजायात माक्व चाया थल दस्तुरकथं पुलेगु व्यवस्था नं थ्व ज्याया महत्त्वपूर्ण धइगु स्पष्ट जू । थ्व बाहेक राज्यस्तरं हे थ्व ज्यायात मान्यता बियावयाच्वंगु अंशुवर्माया अभिलेखं नं क्यं । येँया वटुइ लुयाःवःगु अभिलेखय् महासामन्त अंशुवर्मां हिति दय्‌कूगु लसताय् मल्लपोतकु व फा कर मिनाहाया प्रशंगया लिसें चाया थल न्ह्यथनातःगु दु ।

चाया थलबलं जातीय म्हसीका

सामान्यरूपं द्यः पुजा याय्‌त, नसाज्वलंया थल दय्‌केत, ब्वसाज्वलं दय्‌केत आदि चाया कला छ्यलेगु याः । तर, नेवाःतय्‌सं च्वय् न्ह्यथनाकथंया छ्यलाबुलाया नितिं चाज्वलं छ्यःसां थुकें जातीय

---

४. धडम्प कुमाः, छकः जक चाया कलायात मिँइ छुइपिं

५. चाया थलबलयात बांलाकेत निक्वःतक मी छुयाः हाकुकीपिं व नवदुर्गाद्यःया ख्वाःपाः दय्‌केत चा फ्याइपिं)

६. चाया थल व अप्पा लिसें टेराकोटा दय्‌कीपिं

व नृतात्विक म्हसीका बीगु कुतः जूगु दु । जन्मसंस्कारनिसें मृत्यु संस्कारतक मदयक मगाःगु ज्वलंया ल्याखं कयातःगु चाया थल थीथी सांस्कृतिक ज्याभ्वः व संस्कृती नं उत्तिकं थाय् बियातःगु दु । व हे ल्याखं थीथीकथंया ज्वलं नं दय्कातःगु दु । थुकथं चाया थलय् खनेदुगु विविधतायात कयाः दुवालेबलय् नं नेवाःभाषाया विशेष अध्ययन ज्वलं कथं नं काय्फु । नेवाःतय्सं छ्यलावयाच्वंगु थीथी चा ज्वलनय् गुलिं न्ह्यःने वा गुलिं ल्यूने लितँसा स्वानाः न्हूगु शब्द ज्याय्गु वा वस्तु म्हसीकेगु यानावयाच्वंगु दु । गथेकि, लःतय्त छ्यलीगु थलया दकले ल्यूने 'प' लितँसा स्वाय्गु यानाच्वंगु खंकेफु । धम्+प = धम्प, गम्+प = गम्प/ग्वम्प, अम्+प = अम्प, त्य+प = त्यप, तां+प = तांप । अथे हे धौ/ला वा दासुया ल्याखय् काइगु थलय् 'ग': लितँसा तय्गु याः गथेकि भ्य+गः = भ्यगः । थुकथं लितँसाया न्ह्यःने नं मेगु खँग्वः तयाः मेगु ज्वलं म्हसीकेगु यानाच्वंगु दु । दां+भ्य+गः = दांभ्यगः (दाय्गु भ्यगः), ला+भ्य+गः = लाभ्यगः (ला तय्गु भ्यगः), वःला+भ्य+गः = वःलाभ्यगः (तग्वःगु भ्यगः), धौ+भ्य+गः = धौभ्यगः (धौभ्यगः), चकं+भ्य+गः = चकंभ्यगः (चकंगु भ्यगः) आदि । चिकं, दुरु वा मेमेगु नसाज्वलं तय्त छ्यलीगु थलयात 'क्वरिं' धाय्गु याः । थ्व हे नामवाचक शब्दय् न्ह्यःने मेमेगु ज्वलं विशेषया उपसर्ग तयाः म्हसीकेगु यानाच्वंगु दु । गथेकि- खाय्क्वरिं, न्याक्वरिं, दुरुक्वरिं, चिकंक्वरिं । अय्लालिसें स्वापू दुगु थलय् 'ति'/'लिं'/'पिं' लितँसा तय्गु याः । थुकिया दसु धइगु स+लिं = सलिं, मय्+लिं = मय्लिं, अन्+ति = अन्ति, अय्+ति = अय्ति, था+पिं = थापिं । नसाज्वलं तय्त वा दय्केत छ्यलीगु थलबलय् 'सि' लितँसा घाय्गु याः । गुगु सि दुगु थलय् अप्वः छ्यलेगु याः । गथेकि हा+सि = हासि, क+सि = कसि । चाया थलबल चिग्वःगु जुलधाःसा अःपुके कथं वा चिग्वःगु थल धाय्कथं चा लितँसा तय्गु याः । गथेकि अम्प+चा = अम्पचा, भ्वं+चा = भ्वंचा, लम्पि+चा = लम्पिचा, शिव+चा = शिवचा, कुलिं+चा = कुलिंचा, क्वं+चा = क्वंचा, यां+चा = यांचा, पाल्+चा = पाल्चा, ब्यां+चा = ब्यांचा व पाः+चा = पाःचा । थथे अध्ययनया भ्वलय् चकंगु चाया थलबलयात 'पा' लितँसा तय्गु यानावयाच्वंगु दु । घासा+पा = घासापाः, गुलु+पा = गुलुपाः, बौ +पा = बौपाः, मन्दः+पा = मन्दःपाः, सलाःा+पा =सलाःपा व निसलाः+पा = निसलापाः आदि ।

लिधंसा ज्वलं

अग्रवाल, वासुदेवशरण, ईसं १९७७, *भारतीय कला* । वाराणसी : पृथवी प्रकाशन ।

जोशी, रास, नेसं ११२४ *चाया थलबल/Pottery* । यल : रत्नदेवी कसाः ।

जोशी, हरिराम, विसं २०५८, *अभिनव संस्कृति कोष* । ललितपुर : जोशी रिसर्च इन्स्टिच्यूट

तिवारी, मारुतीनन्दन व कमल गिरी, ईसं १९९७, *मध्यकालिन भारतीय प्रतिमा लक्षण* । वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन ।

प्रजापति, सत्यनारायण, ईसं १९८९, 'नेवार कुम्हाले', *रोलम्बा,* ९:१:८९:६-१६ ।

राय, गोविन्दचंद, विसं २०१७, *प्राचीन भारतीय मिट्टी के बर्तन* । वाराणसी : चौखम्बा विद्याभवन ।

श्रीवास्तव, वृजभूषण, ईसं १९८८ *प्राचीन भारतीय प्रतिमा विज्ञान एवं मूर्तिकला* । वाराणसी : विश्वविद्यालय प्रकाशन ।

u u u

धर्म व संस्कारया विश्लेषण

- वज्रमुनि वज्राचार्य

धर्म छु खः ?

भ्रीसं द्यः पूजा याय्गु, तीर्थ यात्रा याय्गु, पूजा, भक्ति, उपासना, संस्कृति, संस्कार, होम आदि याय्गुयात धर्मकथं म्हसीकाच्वना । सामान्य मनूयात धर्म छु खः धकाः न्यनेबलय् बीगु लिसः थ्व हे खः । धर्मया परिभाषा मालावनेगु इलय् प्रत्येक मनूयाके थःथःगु परिभाषा दु । न्त्याम्हसिनं न्त्यागु हे परिभाषा ब्यूसां अन्तय् वनाः सत्यता म्हसीकेगु ज्ञान हे धर्म खः धैगु स्पष्ट जुइ ।

संसारया मनू निगू दर्शनपाखें निर्देशित जुयाच्वंगु दु – आध्यात्मिक व भौतिक दर्शन । जीव-जगत् ब्रम्हाण्डया सृष्टिकर्ता दु धाइपिं व मदु धाइपिं वा प्रकृतिया कारणं जीवया सृष्टि जुल, चेतना दयावल धाइपिं व चेतना दुपिन्सं पृथ्वी सृष्टि यात धाइपिं यानाः निगू दर्शन दु । थ्व निगू दर्शनया दुने ल्वापु आः नं दनि लिपा नं दइ ।

जीवया सृष्टि जुइधुंकाः मानव विकासक्रमया भ्वलय् मनूयाके चेतना अप्वयावय्वं छगू हे थासय् च्वनाः कृषि यानाः नय्सल, पशुपालन याय्सल, अन्न भण्डार यानाः लिपायात संग्रह याय्सल तर नं प्रकृतिया रहस्ययात धाःसा सीकेफुगु क्षमताया विकास मजूनि । उगु इलय् मनूतय्सं वाफय् वइगु, भुखाय् ब्वइगु, चलः वइगु, खुसिबाः वइगु, सिमा क्वःदलीगु थें जाःगु प्रकृतिया स्वभावया ज्ञान मदु । उजाःगुपाखें भय व त्रास ब्वलनाच्वनीगु कारणं उजाःगु प्रकृतिया शक्तिपाखें मुक्त जुइगु लागि भक्ति, प्रार्थना, उपासना याय्गु प्रचलन खनेदत । प्रकृतिया उजाःगु ग्यानापुगु रहस्यमय शक्तियात हे ईश्वरया नामकरण यात । प्रकृतिया शक्तियात सुं नं मनूतय्सं पनेमफु, उजाःगु शक्तिपाखें मुक्त जुइमफु । केवल व हे प्रकृतिया स्वभाव वा नियमयात पालना यानाः च्वनेगु बाहेक । थ्व हे प्रकृतिया स्वभावयात स्वयाः मनूतय्सं थःगु आचरण, स्वभाव-व्यवहार दय्कल, प्रकृतिनाप सन्तुलन जुइगु कुतः यात । प्रकृतिया स्वभाववा नियमय् गथे खन व हे कथं थःगु जीवनयात नं ढाले यानायंकल । प्रकृतिया स्वभावअनुरूप मनूतय्सं दय्कूगु स्वभाव, व्यवहार, आचरण हे धर्म खः । धर्म धैगु प्रकृतिनाप सन्तुलन याय्गु व्यवहार खः ।

धर्म वस्तुं धारण याइगु स्वभाव खः । भ्रीसं गुलि नं वस्तु खनाच्वना, उगु वस्तुं थःथःगु स्वभाव धारण यानातःगु दु । मिया स्वभाव पुइगु, चाया स्वभाव बुइगु, लःया स्वभाव पाःलूथाय् न्त्याय्गु, फय्या स्वभाव स्पर्श याय्गु खः । यदि थुगु वस्तुतय्सं थथे थःके च्वंगु गुणयात धारण मयात धाःसा धर्मकथं

ज्या मयाःगु वा अधर्म जुइ । उगु वस्तुया नामाकरण हे मेगु जुइ । उकिं धर्म वस्तुया स्वभाव, गुण, उतरदायित्व, कर्तव्य, अनुशासन खः । उगु हे वस्तुया स्वभावयात बालांक थुइकाः जीवनयात न्ह्याकेफुम्ह वा पदार्थया स्वभावसम्बन्धि यथार्थ ज्ञान दुम्ह मनू जीवनय् डर, त्रास, भय, रोग, राग, द्वेष, मोह, घमण्ड, अहंकार मदय्क आनन्दं म्वाय्फै । अन्तिम सत्य मृत्युतक आनन्दं म्वाय्गु लँपु हे धर्म खः । उजाःगु लँपु वा जीव व जगत्सम्बन्धी यथार्थ ज्ञान हे धर्म खः । पदार्थ वा प्रकृतिया सत्य ज्ञान मदय्व दुःख जुइ, आनन्दं म्वाय्फैमखु । सत्य छगू हे जक जुइ । गबले असत्ययात सत्य खनीगु मिथ्या वा भ्रम सत्यया कारण हे दुःख जुइ । सत्य निगूकथंया दु – व्यावहारिक सत्य व परमार्थ सत्य । परमार्थ सत्य अन्तिम सत्य खःसा, व्यावहारिक सत्य मिथ्या सत्य खः । मनूतय्गु पंचइन्द्रियं खंगु, महसूस याःगु सत्य ब्यावहारिक सत्य जक नं जुइफु । पूर्व लुइगु सूर्ययात स्वयाः मनूतय्सं पूर्व सूर्य लुइ धाइ । खनीगु ला अथे हे खः । यथार्थ सत्ययात कम मनूतय्सं जक हे म्हसीयाच्वनी । उकिया लागि नं सत्य ज्ञानया आवश्यक जू । वहे कारणं ग्यालिलियों सजाँय् फय्माल । वास्तविक यथार्थ ला सूर्द्यवं पृथ्वीयात चाःहिलीगु मखुसे पृथ्वीं सूर्द्यःयात चाःहिलीगु खः । थुजाःगु सत्य ज्ञान ब्रम्हाण्डया गर्भगृहय् अल्याख खः । उकीमध्ये चेतनशील प्राणीपिं म्वाय्त अःपुइगु छुंछुं सिद्धान्त प्रतिपादन जुल । गुगु सिद्धान्तयात नं धर्मया रूप बिल ।

प्रकृति वा पदार्थया स्वभाव न्यंकनं छगू हे जुइमखु । लः, मि, फय्, चा, वातावरणीय अवस्था, परिस्थितिं स्वभाव निर्धारण याइ । गनं लः तरल जुइ, गनं ठोस जुइ, गनं फय् क्वाइ, गनं ख्वाउँसे च्वनी, गनं चा छाइ, गनं नाइसे च्वनी । व हे अनुसारं मनूतय्सं थःगु आचरणयात दय्की, व हे कथं म्वाय्गु लागि प्रकृतिनाप सन्तुलन याय्गु कुतः याइ । प्रकृति अनुकुल आचरणपाखें सिर्जित कुतः वा पलाः हे संस्कृति व संस्कार खः । थुजाःगु संस्कृति व संस्कारदुने पूजा, भक्ति, उपासन, यज्ञ, होम, प्रार्थना, अनुष्ठान, अभ्यास दुथ्यानाच्वनी । उकिं आः गुलि नं मनूतय्सं धर्मया नामं यानावयाच्वंगु चर्या खः, थ्व फुक्क धर्मया अंग खः । धर्मं समान आचरण, व्यवहार दुपिं मनूतय्गु पुचः छगू थासय् च्वनाः म्वाय् अःपुकेगु लागि प्रकृतिया स्वभावनाप थःगु जीवनयात व्यवस्थापन यानाच्वनी । गथेकि, नेपाःगाःया मनूतय् कृषिनाप स्वापू तयाः म्वाय् अःपुइगु जूगुलिं करुणामय द्यःया जात्रा यानावयाच्वन । माघ महिना चिकुइगु जुगुलिं तांन्वय्केगु लागि न्हाय्कं कैं नय्गु यानाच्वन । हिमालखण्ड चिकुइगु थाय् जूगुलिं प्याखं हुलीबलय् यक्व सनाः हुलाच्वन । तराई तांन्वःगु थाय् जुगुलिं प्याखं हुलीबलय् तसकं मसंसे हुयाच्वन आदि । प्रकृतिया स्वभावकथंया थःगु जीवन हनेगु लागि मनूतय्सं प्रकृतिया नियम, अनुशासनय् च्वनेमाः । थुजाःगु स्वभावयात पुर्खापिन्सं द्वलंद्वः दँतक अनुसन्धान यानाः सीकाःतःगु ज्ञान सामाजिक रूपं छ्यलाः पालन याकेगु लागि दय्कातःगु सामाजिक मूल्य मान्यता नं धर्म खः ।

धर्मया परिभाषा तःब्या जुजुंवन । विभिन्न विद्वान्पिन्सं थःथःगु विवेककथं व्याख्या-विश्लेषण यात । टायलरं धर्मयात आध्यात्मिक सत्ताप्रतिया विश्वासकथं व्याख्या यात । प्रकृतिपाखें वैगु विपत जुइगु इलय् थः सुरक्षित जुइगु आत्म समर्पणया भावना धकाः मैक्सीमूलरं व्याख्या याःगु दु (वज्राचार्य, २०७२ः ७) । थुजाःगु व्याख्या ईया ह्यूपाः नाप ह्यूगु दु । गुलिंसिनं सर्वोच्च मानवीय शक्ति कथं काःगु दुसा, गुलिसिनं सीमित बुद्धिपाखें असीमित बुद्धि वा ज्ञानया खोजया रूपय् काःगु दु । गुलिसिनं प्रकृति व मानव जीवन संचालन व नियन्त्रणया माध्यम कथं काःगु दु । धर्मया परिभाषा थुलि विस्तृत जुल, गुकियात छगू हे खँग्वलं धाय्त थाकुल । धर्म सत्य, ज्ञान, शक्ति, विश्वास, मूल्य, मान्यता, कर्तव्य, नैतिकता, उतरदायित्व, अनुशासन, नियम, कानून, नीति, जप, तप, पूजा, पाठ, भजन, कीर्तन, प्रार्थना, उपासना,

संकल्प फुक्क हे खः । थ्व फुक्कया मू सार छगू हे खँपुं धाय्गु खःसा जीवन मसीतले आनन्दपूर्वक न्ह्याकेत माःगु आवश्यक सत्य ज्ञानया खोज हे धर्म खः ।

सत्यज्ञान मालेगु भ्वलय् संवृत्ति वा ब्यावहारिक सत्ययात परमार्थ सत्य खंकूगु कारणं विविध धर्मया जन्म जुल । छुं नं छगू पदार्थया स्वभाव फरक थाय्, ई व परिस्थितिया कारणं फरक जुइ । उगु वस्तुयात च्वनाः स्वय्गु भूगोलया ल्याखं नं आकार प्रकार व स्वभावय् फरक खनी । फरक खनेवं फरक, विचाः, फरक चिन्तन ब्वलनी । फरक चिन्तन व दृष्यया कारणं आचरण फरक जुइ । फरक आचरणया कारणं फरक चर्या जुइ । छगू थाय्या मनूतय्गु बिचाः मेगु थाय्या नाप पाइ । छगू भूगोलं खनीगु दृश्य मेगु भूगोलं पाइ । दृश्य व द्रष्टापाखें दर्शनया जन्म जुइ । मानौं छगू चाःतूगु (नागबेली) लँयात तप्यंक च्वनाः स्वय्बलय् चाःतूगु खनीसा, लँया जवंखवं तापाक्क च्वनाः स्वय्बलय् तप्यंगु खनेदइ । मरुभूमिइ वनीम्हं लः त्वने प्वाःचाइगु इलय् पुखू वा लः खनी, सनिलय् खिपःयात ताहा खनी । थ्व दक्व भ्रम खः । अथेसां वास्तविकता मथूतले व हे सत्य थें तायाच्वनी । मिखा कांपिन्सं किसिया तुतियात थियाः थां, ल्वहं, सिमा धकाः भ्रमय् तक्यनाच्वनी । उजाःगु अवास्तविकता, मिथ्या सत्यया उपज ब्वलंगु ज्ञानपाखें हे साम्प्रदायिक धर्मया जन्म जूगु खः । छगू लोक, पुचः, समूहपाखें प्रतिपादित सिद्धान्तया आधारय् न्ह्यानाच्वंगु आचरण, व्यवहार हे साम्प्रदायिक धर्म खः । थौं भ्मीगु न्ह्यःने दुगु बुद्धधर्म, शैवधर्म, शाक्तधर्म, बैष्णबधर्म, बोनधर्म, शिन्तो आदि फुक्क साम्प्रदायिक धर्म खः । थुगु धर्मया मूल आशय नं थः व थःसिबें परया प्राणीपिं आनन्द व सुखीपूर्वक म्वाय्गु व म्वाकेगु हे खः, सत्यता मालेगु हे खः ।

संस्कार छु ख ?

प्रकृति वा ब्रम्हाण्डया स्वभावनाप जीवन एकीकृत याय्गुयात निर्वाण, मोक्ष, कैवल्य, मुक्तिया नां बिल । उगु अबस्थातक थ्यंकेगु लागि मनूतय्सं यानाः वयाच्वंगु क्रियाकलाप हे संस्कृति व संस्कार खः । संस्कार धर्मया अभिन्न खः । धार्मिक सामाजिक एकताया लागि प्रभाबकारी माध्यम नं खः । संस्कारय् छ्यलीगु प्रतीकात्मक गुह्य अर्थ मथूसा मचातय् म्हितीगु कासा बरावर जुइ । संस्कारं प्रकृतिया शक्ति व मानब दथुइ तापुया ज्या यानाच्वंगु दइ । संस्कारं सिद्धान्त व अभ्यास स्यनी । उगु हे अभ्यास व सिद्धान्तपाखें मनूतय्गु शारीरिक व मानसिक शुद्धिकरण यानाबी ।

संस्कारया अर्थ शुद्धिकरण, शोधन, भिंकेगु, दय्केगु खः । थुकिया जन्म धर्मपाखें जूगु खः । सामान्यतया संस्कारयात धार्मिक, सामाजिक व सांस्कृतिक ख्यलय् छ्यलातःगु तःगु दु । संस्कार परिस्थितिपाखें निर्दिष्ट प्रचलन, मनूतय्गु जीवन-दर्शनया छगू प्रतिविम्ब, फुक्कसियां मान्य प्रचलित व्यवहारया समष्टि खः (खत्री, २०७१: ९) ।

मानव सभ्यताया विकासक्रमय् कृषि युगधुंकाः कृषिपाखें वःगु खाद्यान्नया निश्चितता दय्धुंकाः मनूतय्सं थःगु अस्तित्वयात प्रष्ट यानाः सामाजिक संरचना, संस्कार व्यवहार व धर्मया सृष्टि व विकास यात गुकिं सामाजिक संस्थायात स्थायित्व बीगु ज्या जुल । सामाजिक मनूतय्गु व्यवहार संस्कार व संस्कृतिइ खनेदइ । संस्कारय् थुजाःगु व्यवहार कला, भाषा, धर्म पिब्वयाच्वंगु दइ । उकिं हे थौंकन्हय् पुर्खाया ख्वाःपाः स्वय्गु खःसा, प्राचीन मनूतय्गु सभ्यता म्हसीकेगु खःसा इमिगु संस्कार व संस्कृति स्वयाः म्हसीके फइ धाःगु खः । संस्कृति सभ्यताया मापदण्ड खः । संस्कार पुर्खापिनिगु जीवन, सभ्यता, धर्मबारे व्याख्या याइम्ह संवाहक खः ।

संस्कारयात धार्मिक विधि विधानया रूपय् कयातःगु दु । संस्कृत साहित्यय् संस्कारया तःगु अर्थ दु । संस्कार शिक्षा, संस्कृति, प्रशिक्षण, सौजन्य, पूर्णता, ब्याकरण शुद्धि, संस्करण, परिष्करण, शोभा, आभूषण, प्रभाव, स्वरूप, स्वभाव, क्रिया, स्मरण शक्ति, स्मरणशक्तिइ लाइगु प्रभाव, शुद्धिक्रिया, धार्मिक विधिविधान, अभिषेक, विचार, भावना, धारणा, ज्याया परिणाम, ज्याया विशेषताय् छ्यःगु खनेदु (पाण्डेय, १९५७: १८) ।

मनूतय्गु जीवनय् पिनेया तत्त्वपाखें सुख व सरल जीवन हनेत यक्व बाधा अड्चन वयाच्वनी । तर पिनेया वस्तुया शक्ति व स्वभावसम्बन्धी ज्ञान मदुगु कारणं पिनेपाखें जुइगु, अमङ्गल, अशुभ, विघ्नबाधानाप प्रतीकार याय्गु लागि, पिनें जुइगु अशुभ ज्यायात हस्तक्षेप याय्त शक्ति संचित याय्गु माध्यमया रूपय् संस्कारया विकास जूगु खः । थुकथं जीवनय् वइगु विघ्नबाधानाप ल्वाय्त पूर्व तयारीया रूपय् संस्कार याःगु खनेदु । मानव जीवनय् गुगु अवस्थाय् थःत ज्यामछिनीगु ई वय्त्यनी उगु हे इलय् संस्कार याःगु खनेदु ।

संसारया दक्व मनूतय् संस्कार दु । थाय्अनुसार संस्कार याइगु नं पाः । जीवनय् पिनेया तत्वपाखें याइगु हस्तक्षेपयात प्रतिकार याय्गु माध्यम थाय् परिस्थिति कथं पाइगु जुगुलिं संस्कार भूगोल अनुसार फरक जुइगु स्वाभाविक खः । नेवाः समुदाय दुनेया संस्कार नं नेपाःया भूगोल कथं हे निर्माण जुयाच्वंगु दु । हिन्दू व बौद्ध धर्मं प्रभावित संस्कार खःसां नेवाःतय्सं ई परिस्थितिकथं थःगु हे मौलिक संस्कार दय्कातःगु दु । गथे थाय्कथं संस्कार पाइगु खः ईकथं नं संस्कारय् ह्यूपाः वइ । मचा छम्ह जन्म जुयाः धर्तीइ पलाः तय्वं पृथ्वीया लकसनाप सम्झौता, समर्पण व प्रतिकार याय्त तयार जुइमाः । प्रकृति नाप ल्वाय्फःसा अस्तित्वय् च्वनी, मखुसा लोप जुयावनी । थ्व ला डार्विनया विकासवादी सिद्धान्त हे जुल । उगु हे सिद्धान्त अनुरूप नकतिनि बूम्ह न्हूम्ह भचायात प्रकृतिनाप सन्तुलन याय्गु लागि संस्कारया ज्या न्ह्याकी । अझला नेवाः समुदायदुने मचा गर्भय् च्वंसांनिसें सीधुंकाःतक नं संस्कारया ज्या यानाच्वनी । थुगु संस्कारया ज्यायात स्वय्बलय् स्वंगू अवधारण खनेदु - ब्यागलं जुइगु इलय्, छगुलिं मेगु रूपय् हिलीगु इलय् व छगूपाखें मेगुली ल्वाकज्याइगु इलय् ।

ब्यागलं जुइगु - मांया प्याथं पिहांवयाः धर्तीइ लसकुस याय्त याइगु मचाबू ब्यंकीगु संस्कार व धर्ती त्वःताः मेगु लोकय् वनीगु मृत्यु संस्कार ब्यागलं जुइगु संस्कार खः ।

अवस्था वा रूप हिलीगु - दुरु त्वनाच्वंम्ह मचायात मांया दुरुं मगाःगु अवस्थाय्, न्हूगु जीवनया लागि व्रत च्वनेगु, शिक्षा बीगु व्रतबन्ध थें जाःगु मिसातय् जूसा इही, बाऱ्हा संस्कार गुगु संस्कार आकार वा अवस्था हिलीगु इलय् याइ ।

समावेश- इहिपाः संस्कार छगू छेँपाखें मेगु छेँय् वनाः थःगु न्हापाया अवस्थायात त्वःता मेगु परिवार वा पुचःनाप समाबेश वा ल्वाक ज्याइगु अवस्थाय् संस्कारया ज्या यानाः वयाच्वंगु खनेदु ।

जीवनसिबें न्ह्यः, जीवन व जीवनधुंकाः याइगु संस्कार नेपाःगालय् जात कथं नं पाः । थुजाःगुसंस्कारयात प्रभाब याइगु तत्त्वकथं उगु थाय्या पर्यावरण, धर्म, पेशा, अर्थतन्त्र, राजनीति, युद्ध, बसाइँसराइ, विदेशी प्रभाव, संचार, असुरक्षा, अविश्वास आदि खनेदु (वज्राचार्य, २०७२:१४) । संस्कार याइगु शैली शास्त्रीय प्रक्रिया जक मखु, देश, काल, परिस्थिति, कुल, परम्परा व स्थानीय रङ्ग ल्वाकज्यानाच्वंगु

दइ (संग्रौला, २०७१:४६) । संस्कारया मू विशेषता धैगु हे उगु थासय् दइगु वस्तुयात प्रतीकया रूपय् छ्यलाः जीवन सामाजिकरण यानाः लक्ष्यतक थ्यंकेगु खः । उकिं प्रतीकात्मक वस्तुया अर्थ थुइगु हे संस्कारयात थुइगु खः ।

नेपाःगाःया नेवाःतय्सं थःगु हे थाय्या स्वभावकथं थौबजि नकःवनेगु, सिचुपालु क्यनेगु, पाःथ्याकः वनेगु, मचाबू ब्यंकेगु, मचाबू स्वःवनेगु, प्यूचां न्ह्याकेगु, मचा जंक्व याय्गु, यःमञ्हि क्वखाय्केगु, बरे छुइगु, ग्वय्दां तय्गु, कय्तापूजा याय्गु, इहि याय्गु, बाह्रा तय्गु, इहिपाः याय्गु थ्वदुने नं ग्वय् बीगु, लाखा बीगु, कल्यां न्ह्याकः वनेगु, ह्वंकेगु, सँ प्याकेगु, वंजला वनेगु, ख्वाः स्वःवनेगु, स्वयम्बर याय्गु, जंक्व याय्गु आदि यानावयाच्वंगु दु (वज्राचार्य, ११०९ः ६-१८) । थुजाःगु संस्कार जात व थाय्कथं अप्वः व म्हो जुइफु । गुलिं संस्कार न्हापा मदुगु, आः निर्माण जूगु नं जुइफु । न्हापा दुगु आः मदयाः नं वनेफु । संस्कारया आवश्यकताकथं जन्म व मृत्यु नं जुइ । संस्कार अमर, नित्य व शाश्वत मखु ।

निष्कर्ष

संस्कार मनूतय्गु जीवन-दर्शनया प्रतिविम्ब खः । गुगु प्रकृतिया स्वभावनाप जीवनयात सन्तुलन तय्गु लागि दर्शनया आधारय् च्वयातःगु शास्त्रीय नियमया आधारय् देश, काल, परिस्थिति, कुल परम्परा व स्थानीय रूपरङ्ग दुथ्याकाः हरेक जाति, समुदायया मनूतय्सं थःगु आवश्यकता कथं थःगु जीवनयात सरल याय्गु लागि दय्कातःगु सामाजिक विधि खः । संस्कार अमर मखु, ईकथं ह्यूपाः वयाच्वनी । संस्कारय् स्थानीय वस्तुयात जीवन-दर्शन कथं प्रतीक छ्यलाः तःगु दइ । उगु वस्तुया प्रतीकात्मक अर्थ हे संस्कारया मू ध्यय खः । यदि संस्कारय् छ्यलातःगु प्रतीकया अर्थ मथुल धाःसा संस्कार मचातय्गु कासा थें जुइ । अर्थ थुइके फत धाःसा संस्कार हे जाति समुदाय (मनूतय्गु) म्हसीका, इतिहास व पुर्खापिनिगु सभ्यताया चिं जुइ ।

सन्दर्भ धलः

संग्रौला, खगेन्द्र (संयो.), विसं २०७१, *संस्कार* (जन्मदेखि मृत्यु संस्कारबारे वैज्ञानिक अवधारणा) । काठमाडौं : विवेक सिर्जनशील प्रकाशन प्रा.लि. ।

वज्राचार्य, वज्रमुनि, विसं २०७२, *नेपाःगाःया धर्म* । यलः नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग ।

वज्राचार्य, रत्नकाजी, नेसं ११०९, *नेवाः संस्कार संस्कृतिया ताःचा* । यैंः वज्राचार्य प्रकाशन ।

खत्री, प्रेम (सं), ि वसं २०७०, *नेपालका जातीय संस्कार,* खण्ड दुई । काठमाडौंः नेपाल प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

पाण्डेय, राजबली, ईसं १९५७, *हिन्दू संस्कार : सामाजिक तथा धार्मिक अध्ययन* । बाराणसीः चौखम्बा विद्याभवन ।

u u u

नेपाःया प्याखं परम्पराय् भूपतीन्द्र मल्लया योगदान

- अगिब बनेपाली

परिचय

'प्याखं' खँग्वः नेपालभाषाय् अनेकार्थी खँग्वःकथं छ्यलावयाच्वंगु दु । प्याखंया अर्थ नेपालभाषाय् हुलाप्याखं, संकिपा, दबूप्याखं, सकतप्याखं, प्याखं आदियात थुइकी । थथे तःताजि प्याखंया अर्थ छ्याना तःसां हुलाप्याखं, दबूप्याखं स्वानाः नं धाय्गु याः । अथे हे दँय्दँसं गुन्हिपुन्हिबलय् त्वाःत्वालय् क्यनीगु अगुलो भ्याँभ्याँपौं बाजं थाथां मनूतय्गु स्वार्थया भण्डाफोर याय्गु कर्तु, गाइँचाम्ये, सितलामाजुया म्ये, कपाय् फ्यनीगु म्ये, कलालीचाम्ये, सँदेशया म्ये, माधवराजाया म्ये, सिलुम्ये आदि म्येत जूसां प्याखंम्वत अभिनय यानाः म्ये हालीगु जूगुलिं प्याखं हे धाय्गु यानाच्वंगु दु । अंग्रेजीभाषाय् म्येयात 'सङ्', म्येनापं प्याखं ल्हुइगुयात 'सङ्ड्रामा/अपेरा' धाय्गु याः । अथे हे प्याखं/रुपकयात 'ड्रामा' धाय्गु याइ । अथे हे म्येयात खस-नेपालीभाषाय् 'गीत', म्येनापं प्याखं दुसाः 'गीतिप्याखं' धाय्गु याः । अन अभिनय नं दुसाः ' प्याखं' धाइ । श्रव्य अर्थात् न्यनेगु जक नं प्याखं, रुपक, नाटिका, टिका धाय्गु रूपकया थीथी ताजि नं दु । अथे जुयाः नं नेपालभाषायात प्याखंया अर्थ व मेमेगु भाषाया प्याखंया अर्थ पानाच्वंगु दु । नेपालभाषाय् प्याखंया अर्थ व्यापक जुयाच्वंगु दु धाःसा मेमेगु भाषाय् अर्थ संकुचित जुयाच्वंगु दु ।

प्याखंया अर्थ थीथी दुसां थन चर्चा जुइत्यंगु प्याखं विशेष यानाः दबूप्याखं खः । नेपालय् दबूप्याखंया परम्परा गथे, गुकथं न्ह्यानाः वल धइगु छकुचा चर्चा याय्गु पाय्छि जुइ । मनू संवेदनशील प्राणी, उकिसनं वयागु चाहना व मूल्यमान्यता व्यापक जुयाच्वनी । जीवनयात गति बीगु भ्वलय् थःगु न्हियान्हिथं ज्या ख्यलेगु जक मखु थःगु अनुभूति, पीडा, चाःमचाः गनं प्वंकेदुसा ज्यू धइगु चाहना दयाच्वनी। थःगु खँ तय्गु भ्वलय् बहनी मुना खँल्हाय्गु, थःगु न्ह्यःने जूगु अजुचायापुगु, दुःखसुखया खँ तय्गु यायां लोकबाखं ब्वलनावल । विशेष यानाः नेपाः कृषि प्रधान देय्, कृषिनापं स्वापू दुगु पर्व नखःनापं स्वानाहल । लय्लय्पतिकं हनिगु पुन्हि, चह्रे थुकिया दसि खः। अथे हे धार्मिककथं नं उकि थप जुजुंवन एकादशी, चौथी, संक्रान्ति, मोहनी, दशी आदि नं स्वनाः भ्रःभ्रः धाय्क न्याय्का वयाच्वंगु हे खः । धार्मिक, सांस्कृतिकरूपं सुसंस्कृत जुयावःलिसें मनूतय् मूल्यमान्यता नं अप्वःया वल । थुथाय् आर.एच्. रिचर्डसनया "मूल्यमान्यताया सिद्धान्त"यात लुमंके बहजू । मानवीय विकास सभ्यता दय्काहल, व सभ्यतां मानवीय मूल्य मान्यता नं स्थापित यायां यंकल । वकथं सभ्यता थौंया नीछगूगु शताब्दीया थ्यनेधुंकल । थ्वकथं

मनोरञ्जन, अर्तिउपदेश जक मखु मनूतय्‌त परिचालित यायत नं बुलुहुँ प्याखं दय्‌केगु कुतः शुरु जुल । न्हापं प्याखं हुइकेगु शुरु जुल धाःसा लिपा प्याखं क्यनेगु नं शुरुजुल । गोपालराजवंशावलीस ख्वपया जुजु श्री आनन्ददेव २० दँ दुबलय् प्याखं क्यंगु खँ चर्चा यानातःगु दु । व च्वःयातगु थुकथं दु- *निहत्य कृता महात्मन कृतम् । तेन शुक्रदिने नाटिक सुधनपाल कृतवान्* (गोपाल वंशावली, ५००,२५ कः ३३) (खुंतय्‌त न्हंका महात्मां याइगु ज्या यात । वं शुक्रबार खुन्हु सुधनपाल प्याखं दय्‌कल । त्रिपुर सप्त गण्ठकुट दय्‌काः पलिस्था यात ।) थुकथं हे गोपालराजवंशावलीया प्याखंसम्बन्धी ज्याभ्वः न्ह्यःथनातःगु घटनाक्रम छकः स्वय् ।

केन्द्र शासनप्रति विद्रोहयाःपिं सामन्तीतय्‌त थःगु बसय् तयाः देय्‌यात सुदृढ याःगु उपलक्ष्यय् विजयोत्सव न्याय्‌कूगु इलय् यलया च्वमि बालसरस्वतीया चतुरङ्क रामायण हुइकूगु प्रसङ्ग दु ।

थुकथं हे नेसं ४८७ स जयस्थितिराज मल्लया विजयोत्सवय्, नेसं ४९७ य् धर्मदेवमल्लदेवया बटुकरण विधानया इलय्, नेसं ४९८ जयस्थिति मल्लं देगः मठ, क्वाथ दय्‌कूगु उत्सवय् अलय् नेसं ५०३ य् धर्मदेव मल्लया विवाह उत्सवय् प्याखं क्यंगु प्रसङ्ग दु ।

'श्रीश्रीश्री मूल चुकया गजुलि छान उदेस श्रीश्री जयभूपतीन्द्र मल्ल देवसन विक्रम चरित्र प्याखन दयकसे बिज्याङ' धाय्‌गु भ्वः कमलकृष्ण जोशी, धनवज्र शाक्यं नेसं १०९० य् पिकाःगुयात डा. चुन्दा बज्राचार्यजुं थःगु सफू 'नेपालभाषाया नाटक साहित्यया इतिहास नेसं ११०८ दँ तक्कया छगू परिचय' सफूति न्ह्यब्वयादीगु दु (बज्राचार्य, ११२९:४७) ।

थ्वहे खँयात चित्तधर 'हृदय'जुं नं थुकथं न्ह्यथनातल धकाः डा. वज्राचार्य न्ह्यथनादीगु दु -

श्रीश्रीश्री मूल चुकया गजुलि छान बुदेश श्रीश्री भूपतीन्द्र मल्ल देवसन विक्रम चरित्र प्याखन दयकसे बिज्याङा (हृदय, नेसं १०९१) ।

थुकथं प्याखं क्यंगु घटना न्ह्यथनातःगु दु । नेसं ८२६ य् तलेजुया मूचुकय् गजू छाःगु उपलक्ष्य मैथिलीप्याखं 'मूलदेवशशिदेवोपाख्यान' क्यंगु दु (शाह, १११९:७८) ।

च्वय् न्ह्यब्वयाःगु गोपालराज वंशावलीया लिधंसा कयाः धाय्‌गु खःसा हुलाप्याखं, प्याखं छुं छगू उत्सव, भिंगु सामाजिक ज्या याइबलय् क्यनिगु जुयाच्वन । खः, व प्याखंया ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक महत्त्वकथं थौं भ्रीसं अनुभूत यानाच्वना । व प्याखंया लिधंसाय् थौं भ्रीसं अवलय्‌या आर्थिक, सामाजिक जक मखु अबलय्‌या समाजया मूल्य व मान्यताया नं विश्लेषण यानाच्वना । विशेषत अवलय्‌या तत्कालिन समाज धार्मिक आस्थाय् तक्यनाच्वंगु अले छुं ज्या विशेषय् हुलाप्याखं, प्याखं क्यनेगु परम्परा दुगु वंशावलीया च्वय्‌या घटनाक्रम क्यनाच्वंगु दु । क्वाथ ल्ह्वनेगु जुइमाः वा भ्वय् नय्‌गु इलय् जुइमाः अथवा सुं राजाया इहिपा छुं भिंगु ज्याया उत्सवय् प्याखं क्यनेगु परम्परा न्ह्यानाच्वंगु खनेदु । जगत प्रकाश मल्लनिसें ख्वप, यें, यल, भ्वँतय् आपालं प्याखं रचना जूगु खनेदु । नेपाल सम्वत्‌या स्वंगूगु शदीनिसें थीथी जुजुपिनिगु संस्कार उत्सव विजययात्राया इलय्, देग, मथ, फल्चा, क्वाथ दय्‌केगु व भिंकेगु ज्याय् प्याखं क्यनेगु परम्परा न्ह्यात । थुकथं स्वय्‌बलय् प्याखंया लागि मल्लकाल स्वर्णकाल हे खः । पृथ्वीनारायण शाह स्वनिगः त्याकालिं ह्यूगु प्याखं परम्परा फाट्टफुट्ट जक न्ह्यात धाःसा लिपा राणाकालय्

वयाः हानं न्ह्यात । नेपालभाषाया च्वमिपिंके चेतना वयालिं चित्तधर हृदयं शुरु याःगु नाट्य परम्परा थौंतक वबलय् सन्तुष्टिया सास ल्हाय्कथं नेपालभाषाया नाट्य परम्परा व्यवसायिक कथं न्ह्याय्त सफल जूगु दु । विशेष यानाः प्याखं परम्परा ज्यापुतय्सं (किसानतय्सं) ज्यापु याखं वा दबूप्याखंकथं न्ह्याकाच्वंगु इतिहास थौं नं यथावत हे तिनि । वास्तवय् कला, संस्कृतियात म्वाकातय्गु ज्याय् ज्यापु (किसान) तय्गु तःधंगु योगदान दयाच्वंगु दु । इपिं कला, संस्कार व संस्कृतिया संवाहक धाःसां पाइमखु ।

मल्लकालय् मैथिलीप्याखं

मैथिलीभाषा पुलां, बिस्कं भाषा, संस्कृति, परम्परा दुगु सम्पन्न राष्ट्रियता खः मैथिली समाज । भाषा, संस्कृति, साहित्यय् नं मैथिलीभाषा सम्पन्न जू । महाकवि विद्यापतिया उत्प्रेरणाय् मैथिलीभाषा थौंतक्क गतिशील जुयाः न्ह्यानावयाच्वंगु दु । खास यानाः थुगु भाषा नेपाःया जनकपुर अञ्चलय् म्वानाच्वंगु हे दनि । मैथिलीगीतिप्याखंय् दकलय् न्हापं कविशेखर ज्योतिरीश्वर ठाकुरं (४००-४६० ईसं) च्वःगु इतिहास दु । संगीतया लिधंसाय् प्याखं हुलाः, म्ये हालाः प्याखं क्यनेगु परम्परा कविशेखर ठाकुरं न्ह्याकूगु खः । व हे परम्परायात कःघानाः महाकवि विद्यापतिं (३३८-४६०) “विरचित गोरक्ष विजय” प्याखं क्यनेगु ज्या यात । व प्याखं तप्यंक मैथिलीभाषा च्वयातःगु मखु अथेसां मैथिलीभाषाया प्याखंया व पुसा धाय्छिं धकाः डा. जयकान्त मिश्रं थःगु बिचाः प्वंकातःगु दु । डा. मिश्रया कथं अबलय् मैथिलीप्याखं स्वंगू शाखाय् विकास जुल ।

(क) नेपालया स्वनिगलय् विकसित मैथिलीप्याखं
(ख) असामया अङ्कियां प्याखं
(ग) मैथिलीया किर्तनिया प्याखं

मैथिलीभाषा संस्कृतभाषां विकास जुयावःगु भारोपेलि भाषा समूहदुने लाःगु भाषा खः । भारतय् मुसलमान वय्न्ह्यः थ्व भाषा अतिकं समृद्धशाली जुयाच्वंगु खः । च्यागूगु शताब्दीइ भारतय् मुसलमान दुहांवय्धंका मैथिलीभाषाया प्रभाव म्ह्वः जुजुं वन । अथेसां राजकाजया भाषाकथं न्ह्यानाच्वंगुलिं याकनं प्रभाव कम मजू । मुसलमानतय्सं पेलेयानाः हःसेलिं थुगु राज्यय् समस्या वल, अले बुलुहुँ भाषाय् नं प्रभाव लानावल । भिंछगूगु शताब्दीया शुरुइ महमूद गजनीक धाम्ह मुसलमानं भारतय् हिन्दूराज्यतय्त आक्रमण याय्गु शुरु यात । कर्णाटकया शासकत गुम्हं असामपाखें बिस्युंवनसा गुलिं नेपाःपाखय् दुहांवल । कर्णाटक राज्य त्वःताः नेपालपाखे वयाः तिरहुत प्रदेशय् डोयतय्सं शासन यानाच्वन । तिरहुत प्रदेशय् हरिसिंहदेवं तिरहुत अर्थात् थौंया सिम्रनगढय् राज्य यानाच्वंगु खः । अबलय् मुसलमानतय्सं अन नं आक्रमण यासेंलि हरिसिंह देव पराजित जुयाः थः परिवार, भारदारत ज्वनाः नेपाःया जङ्गलय् दुहाँ वल । नेसं ४४६, माघ शुक्ल तृतीयाखुन्हु हरिसिंहदेव सीत धइगु इतिहासविदतय्गु धापू दु । वयालिपा वया काय्पिं मति सिंह (मान सिंह), शक्ति सिंह व श्याम सिंहं स्वनिगलय् राज्य न्ह्याकल (मुनंकर्मी, १० ९४:१२७) । अलय् स्वनिगलय् मैथिलीभाषाया प्रभाव तप्यंक दत ।

च्वय् मैथिलीप्याखंया स्वंगू प्रकार न्ह्यथनातःसां असामया अङ्कियां प्याखं व मैथिलीया किर्तनीया प्याखं पूर्ण प्याखं कथं विकसित रूप मखु । लोकप्याखंकथं विकास जूगु प्याखं खः । वास्तवय् मैथिलीभाषा, संस्कृति, कला, वाङ्मय् म्वाकातःगु ला स्वनिगलं हे खः, नेपालं हे खः । उकिं भारतया छुं संस्कृति,

भाषा, कला, वाङ्मय खँ मालेमालधाःसा स्वनिगलय् माः वइ । स्वनिगलं भारत व उत्तरया यक्व संस्कृति म्वाकातःगु दाबी विद्वान्तय् दु । मैथिलीभाषा, साहित्य व संस्कृति भारतया कर्णाटक, नेपाःया तिरहुत प्रदेश खःसांतबि म्वाकातय्गु ज्या स्वनिगलं यात । व संस्कृति, कला, साहित्य मालेत नेपाः दुहाँ मवसें मगाः । मैथिलीप्याखं नेपालय् हे ब्वलनाः परिपक्व जुल धाःसां पाइमखु ।

मल्लकाल, प्याखं लेखनया स्वर्णकाल खः । मल्लकालया लिपांगु इलय् वयाः यक्व प्याखं च्वय्गु ज्या जूगु खनेदु । विशेष यानाः प्याखं क्षेत्रय् स्वनिगः हे मू थाय् खः । उगु इलय् प्याखं दकलय् अप्वः योगदान ख्वपय् खनेदु । आःतक्क लुयावःकथं पूर्णाङ्की प्याखंकथं दकलय् न्हापांगु प्याखं जगतप्रकाश मल्लया मूलदेवशशिदेव नांया नेपालभाषाया प्याखं खः । व परम्परायात ख्वपया लिपांम्ह जुजु रणजित मल्लंतक बियाः आपालं प्याखं च्वःयाथकूगु जुल । थुकथं प्याखं च्वय्गु परम्परा ख्वप, यल, यें, भ्वँत, पन्ति, खंपु, टोखा, फंपि व सक्वय् न्ह्याःगु खनेदु । भूपतीन्द्र मल्ल प्याखं धेधेबल्ला याःबलय् थीथी थासं ब्वति काःवःगु अले इमित सिरपाः थें यानाः दां ब्यूगु इतिहास दु । प्याखं परम्पराय् दकलय् अप्वः ख्वपया योगदान दु । थुगु खँया पुष्टि लुयावःगु प्याखं व ऐतिहासिक घटनावलीं बांलाक क्यनाच्वंगु दु । प्याखं क्षेत्रय् जगतप्रकाश मल्ल, भूपतीन्द्र मल्ल व रणजित मल्ल शिखर पुरुषकथं खनेदु । अबलय् थीथी भाषाय् प्याखं च्वय्गु याः । नेपालभाषा, मैथिलीभाषा, संस्कृत, बंगाली आदि भाषाय् प्याखं च्वयातःगु लुयावःगु दु । अबलय् नेपालभाषा देय्या प्रशासनिक राजकाज भाषाकथं छ्यलाच्वंगु खः । 'नेपालभाषा' खँग्वः छ्यलातःगु दकलय् पुलांगु प्रसङ्ग न्यायविकासिनी सफू खः । संस्कृतभाषां च्वयातःगु व सफू नेसं ५०० फागुन शुक्ल पञ्चमि वृहस्पतिबारखुन्हु यँया लुन्तभन्द्र बज्राचार्यं ल्ह्ययाः सिधय्कूगु खः । व सफू ख्वपदेय्या जयस्थिति मल्लया शासनकालया न्यायनिसाफ याइगु आधार सफू धाःसां छुं पाइमखु । उगु सफूया दकलय् ल्यूने पुष्पिका वाक्य कथं थथे च्वयातःगु दु - तस्येनं लिख्यते टीका स्पष्टा नैपाल भाषया (वज्राचार्य, ११०७:११६) । अथे हे जुजु जयज्योति मल्लया लिपायाम्ह जुजु जय यक्ष मल्लया शासक कालया नेसं ५६१ सालया ल्वहंपतिइ थथे धकाः च्वयातःगु दु - *नेपालभाषा । श्री श्री जय यक्ष मल्ल प्रभुर्वाकुरसं पादस्थापनाया जिन गजुदि छसि पुल द्वयका हुँयितिन दयका जुरो* (माली, १०९८:१७)। थुगु नेपालभाषायात नेपालभाषाजक मखु "देशभाषा" व "स्वदेशभाषा" नं धाय्गु याः । थुकय् दकलय् न्हापांगु दसु जुजु विष्णु सिंहया नेसं ६८९ या ल्वहँपौ खः । व ल्वहंपतिइ थ्व भाषायात "देशभाषा" धकाः च्वयातःगु दु (महर्जन, ११३२:२)। मेगु "स्वदेशभाषा" धकाः दकलय् न्हापां च्वयातःगु येँदेय्या जुजु प्रताप मल्लया शासन कालय् नेसं ६६४ सालया हनुमान ध्वाखाय् च्वंगु ल्वहंपौ खः । थीथी थासय् लुयावःगु शिलालेखय् "अथः देशभाषा", अतः परदेशभाषा", "अथः स्वदेशभाषा" च्वयातःगु लुयावःगु नं जुल (महर्जन, ११३२:२) ।

थुकथं नेपालभाषा व थ्वया विभिन्न रुपकथं नेवारभाषा, नेपारभाखा, ङेवारभाखा, ङेपारभाखा, नैपालिकभाषा, नेपालीयभाषा, देशभाषा, स्वदेश भाषाया विभिन्न नामं च्वयावःगु खनेदु । थ्व चलन नेसं ५०० सालनिसें मल्ल वंशया अन्तिम ईतक व वयां ल्यू स्थापना जूगु शाह वंशया सच्छिति दँतक थ्व हे नां छ्यलावयाच्वंगु जुल । थथे धाय्बलय् जुजु सुरेन्द्र विक्रम शाहदेवया पालय् तक खनेदत । वय्कःया शासनकाल नेसं ९६७ निसें १००१ तक खः । उकिं जगत प्रकाश मल्लनिसें रणजित मल्लतक नेपालभाषां यक्व प्याखं च्वयातःगु जुल । अथे खःसां मल्ल शासकतय्सं मैथिलीभाषाय् नं तःगु प्याखं च्वःगु दु । नेपालभाषा देशभाषा, प्रशासनिक भाषा जुयाः नं धाय् मैथिलीभाषा, संस्कृतभाषा, बंगालीभाषां प्याखं

च्वःल धकाः न्ह्यसः नं मवःगु मखु । आपाः विद्वानतय् छु मत दु धाःसा मैथिलीभाषाय् प्याखं च्वःगुया मू कारण इमिगु थःगु मातृभाषा मैथिलीजूगुलिं खः । गुलि विद्वानतय्सं थः तिरिमय्जुपिंत लय्ताय्केत मैथिलीभाषां च्वःगु जुइमाः धकाः अनुमान नं यानातःगु दु, छाय्धाःसा अबलय् जुजुपिनि रानी भारतीय् जुयाच्वनिगु खः । थ्वकथं मैथिलीभाषाय् प्याखं च्वय्गु परम्परा दत धाःसा थःत सःस्यूम्ह धकाः क्यनेत संस्कृत, बंगाली भाषाय् नं च्वय्गु याःगु खनेदु । थुकथं नेपालय् नेपालभाषाय् अलावा मैथिली, संस्कृत वा बंगाली भाषाय् नं प्याखं च्वय्गु परम्परा न्ह्यानावल ।

ख्वपयापिं जुजुपिं विश्व मल्ल, जितामित्र मल्ल, भूपतीन्द्र मल्ल व रणजित मल्लं आपालं मैथिलीप्याखं च्वल । अथे हे येँया जगज्जय मल्ल, यलया सिद्धिनरसिंह मल्ल व श्रीनिवास मल्लं नं मैथिलीभासं प्याखं च्वयाथकूगु जुल । च्वय्गु जक मखु प्याखं क्यनेगु, मालधाःसा थः हे स्वयं प्याखंम्वः जुयाः म्हितूगु नं इतिहास दु । मल्लकालय् च्वःयातःगु प्याखं स्वय्बलय् नेपालभाषाधुंकाः मैथिलीभाषा प्याखं निगूगु थासय् लाः । मैथिलीभाषाय् स्वनिगःया प्रमुख भाषाय् मखु । थ्व मल्ल जुजुपिं व वया भारदारतय्सं जक ल्हाइगु भाषाय् खः । अथेसां जुजुपिनिगु भाषाय् प्रमुख भाषाय् जुइमाःसां मल्लतय्सं नेपालभाषायात हे देसभाषाकथं नालाः कयातःगु च्वय् न्हिथनेधुन, तर जुजुपिसं नेपालभाषायात नालाःतःसां थःगु मैथिलीभाषाप्रतिया मोह मत्वःतू, उकिं मैथिलीभाषाय् प्याखं च्वयाःतुं च्वन । लिपांम्ह मल्ल जुजु रणजित मल्लं तःगुमछिं मैथिलीभाषा प्याखं च्वयावन । व इमिगु थःगु मांभाषाप्रतिया लगाव हे खः मधासें मज्यू । खः, देसभाषाकथं नेपालभाषाय् नं तःगु हे च्वःया थकूगु जुल । भारतया छगू प्रमुख भाषा जुयाः नं भारतय् मैथिलीप्याखं नगण्य रूपं च्वल धाःसा नेपालय् थुकियात हुर्केयानाः संरक्षण यानाः संवृद्धि याय्गु ज्या जुल । उकिं मैथिली साहित्य, इतिहास, संस्कृति मालेत स्वनिगः हे महत्वपूर्णगु थाय् जुयाबिल । मल्ल जुजुपिनिगु पतन जुइधुंकाः मैथिलीभाषा व परम्परा नं न्हनावन ।

प्याखं क्षेत्रय् भूपतीन्द्र मल्लया भूमिका

भूपतीन्द्र मल्ल ख्वपय् नेसं ८१७ निसें ८४२ तक राज्य याःम्ह जुजु खः । भूपतीन्द्र मल्लया बौ जितामित्र मल्ल (नेसं ७९३-८१६ राज्यकाल) व बाज्या जगतप्रकाश मल्ल (नेसं ७६३-७९३ राज्यकाल) खः । सिम्रौनगढय् (तिरहुत राज्य) जुजु हरिसिंह देवया वंशज स्वनिगःया मल्ल जुजुपिं खः । थुगु खँ स्वनिगःया जुजुपिंसं तयाथकूगु शिलालेख, ताम्रपत्रं बांलाक क्यनाच्वंगु दु ।

येँया जुजु प्रताप मल्लं हनुमानध्वाखाय् तःयातःगु शिलालेखय् हरिसिंहदेवं थःगु राज्य सिमरौनगढ त्वःतेत बाध्य जुयाः अनं बिस्युंवयाः अश्मनगर (पनौति) वयाः नेपालय् च्वंवल धकाः न्ह्यःथनातःगु दु ।

छकः क्वय्या श्लोक स्वय् -

आक्रान्तं यवनैर्भृशं विधिवंशात्सोपद्रवं बान्धवैः
साधं तत्परिहाय चाश्मनगरं नेपालमभ्यागतः ।
साऽत्राधिष्ठितमेदिनी परिवृढान् निर्धुयदिव्यास्पदं
तेने भक्तपुरराह्यवञ्चकलितं हृष्टैश्चपुष्टैर्जनैः ॥

(शाह, ११९९: २८)

थुगु लिधंसा कयाः नेपालय् दुहांवःम्ह हरिसिंहदेव पन्ती च्वंवःगु स्पष्ट जू। लीलाभक्त मुनंकर्मीया धापूकथं हरिसिंहदेवं तत्कालीन ख्वपया जुजु आनन्द मल्लयात बुकाः ख्वपया जुजु जुल । लिपा मुसलमानतय्सं सिम्रौनगढ त्वःतावन धइगु खबर सीकाः थः काय्पिं मतिसिंह (मानसिंह), शक्तिसिंह, गमनसिंह व श्यामसिंहपिंत राज्य त्वःताः उखेपाखे वन । वँवं दोलखाया पाटन धइगु थासय् नेसं ४४६ माघ शुक्ल तृतीयाखुन्हु हरिसिंह देव सित धइगु मत इतिहासकारतय्गु दुगु खँ खः (मुनंकर्मी, १०९४: १२७) । गुलिं इतिहासविद्तय् तर्क धाःसा पाः । नेपालय् बिस्युंवय्धुंकाः स्वनिगलय् मथ्यंबलय् हे हरिसिहदेव लँय् हे सीगु खः । न्ह्यागगु जुइमाः हरिसिंह देवया वंशज हे लिपा ख्वपया (स्वनिगःया) जुजु जुल । क्वय् व वंशाणु खँ छ्कः स्वय् गुम्ह जुजुं गुबलेनिसें गुलितक शासन यात -

गमनसिंह देव (मतिसिंह),
जयरुद्रदेव (जयभद्रदेव जन्म ४१६, मुत्यु ४४६)
रानी देवल देवी (जयरुद्रदेवया तिरि)
जयराजदेव मल्ल
नाग मल्ल
जयार्जुन मल्ल
जयस्थिति मल्ल (नेसं ५००-५१६) (१६ वर्ष) (शाह, १११९/२०५५ : २६)
धर्म मल्ल व ३ म्ह किजापिं (नेसं ५१५-५२८) (१३ वर्ष)
ज्योतिर्मल्ल (नेसं ५२८-५५९) (३१ वर्ष)
धर्म मल्ल (नेसं ५५९-६०२), राय मल्ल (६०२-६२१) (१३ वर्ष)
राय मल्ल (नेसं ६०२-६२१) (१९ वर्ष)
सुवर्ण मल्ल (नेसं ६२१-६२८) (१९ वर्ष)
प्राण मल्ल, रंजित मल्ल (नेसं ६२८-६४२) (१५ वर्ष)
विश्व मल्ल (नेसं६७०-७०५) (२७ वर्ष)
त्रैलोक्य मल्ल (नेसं७०५-७२६) (२१ वर्ष)
जगज्योतिर्मल्ल (नेसं ७२६-७५३) (१० वर्ष)
नरेश मल्ल (नेसं ७५३-७६३) (१० वर्ष)
जगतप्रकाश मल्ल (नेसं ७६३-७९३) (३० वर्ष)
जितामित्र मल्ल (नेसं ७९३-८१६) (२३ वर्ष)
भाजुकस व जितामित्र मल्लया कान्छी स्त्री (नेसं ८१६-८१७) (९ ला)
भूपतीन्द्र मल्ल (नेस ं८१७-८४२) (२५ वर्ष)
रणजित मल्ल (ने.सं. ८४२-८९०) (४८ वर्ष)

(मुनंकर्मी, १०९४: १९५)

वंशावलीकथं कर्णाटकीय जुजुपिं हरिसिंह देवया वंशजकथं नेपालय् जुजु जुम्ह भूपतीन्द्र मल्ल खः धकाः च्वय्या शासन कालया इलं नं स्पष्ट याः । साधारणतया बौ सीधुंकाः तःधिकःम्ह काय् जुजु जुइकथं राज्यकाल न्ह्यथनाःगु जुल । थथे मैथिलीभाषी मल्ल जुजुपिं स्वनिगलय् च्वनाः थःम्हं थनया

भाषा, धर्म, संस्कार नाला थः हे नेवाः जुयाः म्वानावन । तर इमिसं थःगु मातृभाषा धाःसा ल्वमंकेमफु । इमिसं दरवारय् ल्हाइगु भाषा मैथिली हे खः । नेपालभाषायात राष्ट्रभाषाकथं छ्यलाच्वन । व हे वंशया जुजु भूपतीन्द्र मल्लं प्याखंख्यलय् तःधंगु योगदान ब्यूगु दु । भूपतीन्द्र मल्लं मुक्कं १५ पू प्याखं च्वयातःगु खनेदु । व प्याखं थुकथं दु -

(क) भाषानाटक (नेसं ८१५ कार्तिक वदि १३) सन् १६९५ (नेपालभाषा)

(ख) गौरी-विवाह (नेसं ८२६ फागुण वदि १३ तृतीया) ८२७ क्यंगु (नेपालभाषा)

(ग) माधवाजल नाटक (८२४) पौष वदि २ शुभ ।

(घ) रुक्मिणीहरण

(ङ) उषाहरण नाटक (८३३ कार्तिक वदि १ शुभम्)

(च) कंशवध नाटक (१८ औँ शताब्दी)

(छ) गोपिचन्द्रोपाख्यान (१८ औँ शताब्दी) (मैथिली, बंगाली, नेपालभाषा, संस्कृतभाषा)

(ज) सम्बरासुरद्योपाख्यान

(झ) जालंधरोपाख्यान

(ञ) मूलदेवशशिदेवोपाख्यान (नेसं ८२६ जेष्ठ वदि ५) (मैथिली)

(ट) विक्रम चरित्र (नेसं ८२६)

(ठ) विद्याविलास (नेसं ८४० भाद्र सुदि १३)

(ड) महाभारत (नेसं ८२२ पौष वदि ३)

(ढ) पद्मावती

(ण) श्रीखण्ड चरित्र (मयूरध्वजोपाख्यान)

लिच्वः

भूपतीन्द्र मल्लं प्याखं नेपालभाषा, मैथिलीभाषा, बंगालीभाषा, संस्कृतभाषाय् नं च्वयातःगु खनेदु । मैथिलीभाषाय् *गोपिचन्द्रोपाख्यान, जालंधरोपाख्यान* व *मूलदेवशशिदेवोपाख्यान* यानाः स्वपु प्याखं च्वयातःगु दु । थुगु ल्याखं भूपतीन्द्र मल्लया सिर्जना थीथी भाषाया प्याखं च्वय्गुली न्ह्याःगु खनेदत । उलि जक मखु प्याखंया श्रीवृद्धिया नितिं प्याखं धेधेबल्ला याकाः थीथी थासय् क्यने ब्यूगु दुर्लभ इतिहास नं भूपतीन्द्र मल्लया नामय् दु । थुगु ल्याखं प्याखं क्षेत्रयात सम्पन्न दय्केगुलिइ दकलय् अप्वः योगदान ब्यूम्ह भूपतीन्द्र मल्ल हे खः धाःसां पाइमखु । खला भूपतीन्द्र मल्लया काय् रणजित मल्ल दकलय् अप्वः प्याखं च्वःम्ह स्रष्टा खः । प्याखं क्षेत्रय् सक्रियता, हपाः बियाः प्रचार प्रसार याम्ह व लेखनस्तरयात स्वय्बलय् प्याखं क्षेत्रय् दकलय् अप्वः योगदान भूपतीन्द्र मल्लया हे खनेदु ।

भूपतीन्द्र मल्लं मुक्कं १५ पु थीथी भाषाय् च्वयातःगुलिं थःत बहुभाषीकथं म्हसीका बीत सफल जुल । मल्लं जुजुपिनिगु मांभाय् मैथिली जूगुलिं व भाषामोहकथं मैथिलीभाषाय् प्याखं च्वइगु स्वाभाविक नं जुल । थुखे नेपालभाषा देसभाषा जूगुलिं जनतादथुइ लोकंह्वाय्त नेपालभाषाय् नं प्याखं च्वइगु ला अन्यथा मखुत । तर बंगालीभाषा, संस्कृतभाषाय् नं प्याखं च्वयातःगु जूगुलिं अवलय्या जुजुपिसं थःत

बहुभाषाया ज्ञाता धाय्केत नं नाटक च्वल ला धकाः अनुमान याय्छिं । यैँया प्रताप मल्लं नं बहुभाषी कविकथं थःत म्हसीकेत लालायित जूगु हे खः । भूपतीन्द्र मल्ल नं उकिया अपवाद ला खइमखु उकिं तःगु भाषाय् प्याखं च्वयातःगु जुइमाः । अप्वः धइथें नेपालभाषां च्वयातःगु प्याखं खनेदु धाःसा मैथिलीभाषां नं व हे कथं च्वयातःगु दु । संस्कृत भाषां च्वयातःगु दु धाःसां मुक्कं संस्कृत भाषां च्वयातःगु प्राप्त मजूनि । जुजुपिसं मैथिलीभाषायात प्राथमिकता ब्यूगु कारण थःगु मातृभाषा जुयाः जक मखुसें थः रानीपितं लय्ताय्केत नं मैथिलीभाषां प्याखं च्वःगु जुइफुगु खँ विद्वानतय्सं थःगु मत तःगु थन लुमंके पाय्छि जुइ ।

नेपाःया प्याखं क्षेत्रयात सम्पन्न याय्त मल्लकाल स्वर्णकाल खः धइगु खँय् निगू बिचाः मदु । उकिसनं नाटक क्षेत्र ख्वपया योगदान दकलय् अप्वः खनेदु । अवलय्या बय्बय् जूम्ह न्हापांम्ह जगतप्रकाश मल्लनिसें नाटकारपिं जितामित्र मल्ल, भूपतीन्द्र मल्ल अले रणजित मल्ल प्यम्हं ख्वपया स्रष्टा खः । मल्लकालय् च्वयातःगु लगभग ८७ प्याखंमध्ये जगतप्रकाश मल्लया ७ पु, जितामित्र मल्लया ८ पु, भूपतीन्द्र मल्लया १५ पु अले रणजित मल्लया २७ पु यानाः मुक्कं ५५ पु प्याखं ख्वपया देन खः । थुकथं ख्वपया देनय् नं १५ पु प्याखं भूपतीन्द्र मल्लं च्वःयाथकूगु जुल । प्याखंयात श्रीवृद्धि याय्गु, प्रचारप्रसार याय्गु गुगु भूमिका भूपतीन्द्र मल्लं यानावंगु जुल उकथं मूल्याङ्कन याय्बलय् भूपतीन्द्र मल्लयात पुलांगु प्याखंया शीर्ष स्रष्टा खः धाःसां पाइमखु ।

लिधंसा

वज्राचार्य, चुन्दा, नेसं ११२९, *नेपालभाषा नाटक साहित्यया इतिहास नेसं ११०८ दँ तक्कया छगू परिचय*। ख्वप : कुतः पिकाक ।

वज्राचार्य, शान्तहर्ष (सं.), नेसं ११०७, *न्यायविकासिनी*। यैँ : नेपालभाषा परिषद् ।

महर्जन, तुयुबहादुर, नेसं ११३२, *नेपालभाषाया भाषावैज्ञानिक अध्ययन*। यलः लुमन्ति दबू ।

मुनंकर्मी, लीलाभक्त, नेसं १०९४, *नेपालको सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक दिग्दर्शन*। ख्वप : श्रीमती भवानी केशरी मुनंकर्मी ।

शाह, चन्देश्वर, नेसं १११९, *मल्लकालीन मैथिली नाटक*। यैँ : नेपाल राजकीय प्रज्ञा-प्रतिष्ठान ।

uuu

Ram Hari Maharjan
Managing Director

PURNIMA SUPPLIERS

Satdobato, Lalitpur - 15
Tel : 01-2120330, 5548044, Cell : 98510-40062
E-mail : Purnimasuppliers@yahoo.com

Remember us for :
Aggregates and all kind of other building Materials.

Authorized Dealer of: hamasteel Jagdamba Cement

नेपालभाषा केन्द्रीय विभागया लुखां पिदनीगु
नेपालभाषा जर्नल
ग्यसुलाक पिदनाच्वने फय्मा ।

Rameshwor Shrestha
Managing Director
Mob : 9860129715, 9841347742

YAK YETI HANDICRAFT
Nepalese Handicrafts Producer and Exporter
Dallu Avas. Aadikabi Marg, 174/17, Kathmandu - 15, Nepal
Tel : 977-1-4283619, 4363906
E-mail : yakyeti_handicraft@yahoo.com, yakyeti2008@yahoo.com